

วิธีปฏิบัติ เพื่อให้เป็นพระพุทธเจ้า

พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี)
รวบรวม/เรียบเรียง

คณะศิษย์พิมพ์ถวายเป็นอาจริยบูชาแด่ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. (สมศักดิ์ อุปสมนมหาเถระ ป.ธ.๙, Ph.D.)

“ในพระไตรปิฎกระบุว่า
กรรมคือกระบวนการของ “ภพ” ที่ทำให้เกิดชาติ
(ปัจจุสมุปบาท สายเกิดทุกข์)

ฉะนั้น “การดับกรรม” ก็คือการทำลายภพชาติเสีย
ด้วยการดับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน อันเป็นต้นเหตุนั่นเอง”
(ปัจจุสมุปบาท สายดับทุกข์)

มนต์เสวี ภิกขุ

เกียรติคุณประกาศ

หลวงพ่สมเด็จพะพุทธชินวงศ์ ท่านเป็นผู้ที่ทำให้ข้าพเจ้าได้รู้ว่า “ที่แท้แล้วพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไรกันแน่..” ท่านเป็นมหาภิกษุในชีวิตรองของข้าพเจ้า ท่านช่วยจัดหาทุนการศึกษาและสร้างตำราให้ข้าพเจ้าได้ศึกษาจนจบหลักสูตรบาฬีพุทธศาสตร์และวิปัสสนาภาวนา พอจะมีความรู้ความสามารถเป็นพระวิปัสสนาจารย์บอกบทกรรมฐานอยู่ทุกวันนี้

บุญกุศลใดๆ ที่เกิดจากการเขียนและเผยแพร่หนังสือเล่มนี้ ขออุทิศเป็นอาจริยบูชาแด่หลวงพ่สมเด็จพะพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) และท่านพระครูปกาศิตพุทธศาสตร์ ผู้ให้ปฏิปทาทางธรรม และโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เขียน และอุทิศให้แก่พระธรรมวิมลโมลี (รุ่น อธิปญฺญ) พระศีลาจารพิพัฒน์ พระครูวิสุทธิธรรมาณ อาจารย์นิมิตร โพธิพัฒน์ อาจารย์มงคล ทัดตะโสภณ ตลอดถึงบูรพาจารย์ และบรรพบุรุษทุกๆ ท่าน

ข้อมูลใด ๆ ในหนังสือเล่มนี้จะมีไม่ได้เลยหากผู้เขียนไม่ได้รับการสั่งสอนฝึกฝนอบรมจากพระมหาเถระ ๔ รูปนี้ คือ ๑.พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่ปัญญาณันทะ) ๒. สมเด็จพะพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) ๓. สยาดอกัททันตะ วิโรจนะ (วัดจุฬารามวรวิหาร) ๔. พระครูศรีคณาภิรักษ์ (เจ้าคณะอำเภอระโนด)

ผู้เขียน

คำนำ

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาคุณลักษณะของมหาบัณฑิต ให้เป็นผู้มีปฏิภาณนำเลื่อมใส ใฝ่รู้ ใฝ่คิด เป็นผู้นำด้านจิตใจ และปัญญา มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา และบริการด้านวิชาการแก่สังคม มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการปฏิบัติที่จะนำพาตนเองและสรรพสัตว์ให้ก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวง พร้อมทั้งสามารถสอนธรรมนำปฏิบัติวิปัสสนาได้อย่างถูกต้อง ตามหลักพระสัทธรรมและมีประสิทธิภาพ

การศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา ดำเนินการตามดำริของหลวงพ่อดมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสุมมหาเถระ ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D. เจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการามวรวิหาร, เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม ประธานคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม) ท่านต้องการให้ผู้ศึกษามีความรู้ความสามารถทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ถึงขั้นเชี่ยวชาญในเรื่องวิปัสสนาและการสอนวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

ข้าพเจ้าตั้งใจรวบรวมเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นคู่มือในการศึกษาพระสัทธรรมและอธิบายแนวปฏิบัติภาวนา ว่ามีหลักการพื้นฐานเป็นอย่างไร มีแนวปฏิบัติอย่างไร และเข้าถึงเป้าหมายได้ด้วยวิธีการใดบ้าง ตลอดจนอธิบายขยายความให้เห็นความสอดคล้องกันของแนวปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ปฏิบัติกันในสมัยปัจจุบันกับเนื้อหาพุทธวจนะในพระไตรปิฎก เพื่อยืนยันหลักการที่ว่า “ไม่ว่าแนวปฏิบัติ

หลักการปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติจะเป็นแบบใด ถ้าหากเริ่มต้นด้วยการปฏิบัติให้บริบูรณ์ในศีล เจริญสติ สมาธิ ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ และจบลงด้วยปัญญาเห็นแจ้งอาการเกิดดับของรูป-นาม แนวปฏิบัตินั้นล้วนเป็น**พุทธธรรม**ด้วยกันทั้งสิ้น”

ผู้เขียน รับหน้าที่เป็นวิปัสสนาจารย์ บอกบทกรรมฐาน สอนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามา ๔ ปี โดยการให้ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวิสุทธิมรรค เป็นเวลา ๑ ปีครึ่งก่อน จากนั้นปฏิบัติภาวนาแบบกำหนดพอง-ยุบเป็นอารมณ์หลัก เป็นเวลาอีก ๗ เดือนเต็ม จึงจะจบหลักสูตรการศึกษาได้ ซึ่งผู้เขียนเองก็ได้เคยผ่านการปฏิบัติภาวนาในหลักสูตรนี้มาเช่นกัน แม้ความรู้สึกส่วนตัว จะนิยมชมชอบในการปฏิบัติแบบกำหนดลมหายใจเข้า-ออกมากกว่า แต่ก็ไม้อาจปฏิเสธความจริงที่เกิดขึ้นได้ว่า การเจริญสติ กำหนดรู้ลักษณะอาการของวาโยธาตุในท้อง เป็นการเจริญวิปัสสนาที่ถูกตรงตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อย่างแน่นอน เพราะในขณะปฏิบัติ นั้น มิใช่กำหนดรู้แต่อาการของวาโยธาตุ (อาการพอง-ยุบ) แต่เพียงอย่างเดียว หากมีอาการอื่นๆ แทรกเข้ามาชัดเจนกว่า หรือจิตเคลื่อนไปรับอารมณ์นั้นๆ ก็ให้ตามกำหนดรู้จนอาการนั้นๆ ดับไปจากจิต หรือจิตดับไปจากอารมณ์นั้นๆ เสียก่อน จึงกลับมากำหนดรู้วาโยธาตุที่ท้องอีก

เมื่อเจริญภาวนาจนสภาวะญาณสูงขึ้น สภาวะอาการของวาโยธาตุดับไปแล้ว ก็ให้ตามกำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏชัด อื่น ๆ ต่อไป โดยเฉพาะสภาวะธรรมารมณ์ที่ปรากฏกับจิต อาการของจิต และตัวจิตเอง ที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ จนกว่าสภาวะทั้งที่เป็นธรรมารมณ์ และจิตที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ ดับหมดสิ้นไป จากนั้นจะห่วงเอาพระนิพพานมาเป็นอารมณ์ได้เองโดยอัตโนมัติ

วิปัสสนาภาวนาที่ถูกต้องจะต้องอ้างอิงหลักฐานการปฏิบัติได้จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการหลายท่านจึงได้ตั้งประเด็นสงสัยต่อการปฏิบัติวิปัสสนาแบบกำหนดพองหนอ-ยุบหนอ ไว้หลายประการ เช่น พอง-ยุบเป็นการกำหนดอารมณ์บัญญัติ เป็นวิปัสสนาได้อย่างไร? การกำหนดพองหนอ-ยุบหนอ ไม่ปรากฏข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎก แม้แต่ในคัมภีร์อรรถกถาก็ไม่มี จะเป็นวิปัสสนาที่ถูกต้องได้อย่างไร? การกำหนดพองหนอ-ยุบหนอ เป็นการท่องบทรกรรมจะใช้วิปัสสนาได้หรือ?

อนึ่ง ปัจจุบันนี้มีผู้สนใจอ่านพระไตรปิฎกกันมากขึ้น แต่ผู้สนใจปฏิบัติภาวนาแบบมอญกายถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย กลับมีน้อยลงสาเหตุหนึ่ง เนื่องมาจากการเข้าใจเอาเองว่า การได้อ่านพระพุทธรวจนะมากๆ จะทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพานไปเอง แต่เมื่อเอาจริงเอาจังกับการอ่านข้อความจากหนังสือมากๆ เข้า ก็พาให้มองผู้อื่นที่ไม่ได้อ่าน! หรือไม่ได้ศึกษาเหมือนอย่างตน ว่า “เป็นพวกมิจฉาทิฎฐิ ถึงปฏิบัติภาวนาอย่างไร ก็ไม่อาจบรรลุมรรค ผล พระนิพพานได้จริง”

เพื่อแก้ข้อสงสัย และความเข้าใจคลาดเคลื่อนในประเด็นเหล่านี้ ข้าพเจ้าจึงตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า **"วิปัสสนาภาวนา ที่ไม่ได้ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก"** ซึ่งอาจทำให้เกิดประเด็นถกเถียงยิ่งขึ้นไปอีกว่า “ถ้าไม่ได้เขียนไว้ในพระไตรปิฎก จะเป็นคำสอนของศาสนาพุทธได้อย่างไร” ข้อนี้ ขอวินิจฉัยว่า “อย่าอ่านพระไตรปิฎกกันเพียงแคตัวอักษรตามตำราเท่านั้น ควรเข้าใจถึงสภาพธรรมที่ปรากฏด้วย” เมื่อสามารถเข้าถึงสภาพธรรมได้ถ่องแท้แล้ว นั่นคือการปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละอกุศล เจริญกุศล สลัดคืนรูป-นาม เข้าสู่กระแสพระนิพพานอย่างแท้จริง

จริงอยู่ การเจริญสติตามรู้อาการเคลื่อนไหวของเท้า จิตตามรู้ด้วยกรรมภาวนาว่า “ขวย่างหนอ-ซ้ายย่างหนอ” การเจริญสติตามรู้

อาการเคลื่อนไหวของท้อง พร้อมบริกรรมภาวนาว่า “พองหนอ- ยุบหนอ” ข้อความเหล่านี้ ไม่มีเขียนไว้ในพระไตรปิฎกแต่อย่างใด แต่พึงพิจารณาให้ถี่ถ้วนเถิดว่า ขณะที่จิตแนบสนิทกับอารมณ์รูป-นามในขณะที่ทำก่าย่าง จิตรู้ชัดว่า “ขว้างหนอ - ซ้าย่างหนอ” ณ ขณะนั้นถามว่า : อาการที่รู้ชัดนี้เป็นโมหะหรือเป็นสติ? ขณะที่รู้ชัดตามอาการว่า “พองหนอ” “ยุบหนอ” ขณะนั้นจิตโกรธเกลียดหรืออยากได้ของใครอยู่หรือไม่? และเมื่อปฏิบัติไปนานๆ จิตขัดส่ายหาอารมณ์ภายนอกน้อยลง เห็นอาการเกิด-ดับของธาตุในขณะที่เคลื่อนไหวชัดขึ้น การปฏิบัติเช่นนี้ จัดเป็นการละอกุศล เจริญกุศลหรือไม่?

ฉะนั้น หลักการและวิธีปฏิบัติภาวนาต่างๆ ที่ไม่ได้ถูกเขียนด้วยตัวอักษรไว้ในพระไตรปิฎก ก็ได้หมายความว่า “ไม่ใช่สภาพธรรมที่ถูกตรงตามพระพุทธรวณะ” ถ้าหากวิธีการนั้น ทำให้ผู้ปฏิบัติภาวนาเข้าใจและเห็นแจ้งในสภาพธรรมที่ปรากฏได้จริง จนบรรเทาโรค โทสะ โมหะได้ตามลำดับ ก็จัดเป็นวิปัสสนาภาวนาเช่นกัน ซึ่งในเรื่องนี้ข้าพเจ้าไม่ขอถกเถียงกับใครทั้งสิ้น เพียงแต่นำข้อมูลในพระคัมภีร์ต่างๆ และประสบการณ์การปฏิบัติภาวนา มายืนยันว่า “การเจริญสติ กำหนดรู้อาการพอง - อาการยุบ มีสภาพธรรมไม่ผิดพุทธรวณะ” ดังได้อธิบายรายละเอียดไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว

พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ.

วัดพิชัยญาติการาม วรวิหาร

เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

สารบัญ

เรื่อง

เกียรติคุณประกาศ

คำนำ

สารบัญ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

บทที่ ๑ พระพุทธศาสนา	๑
๑.๑ ศาสนาพุทธ	๑
๑.๒ พระรัตนตรัย	๙
๑.๓ พระพุทธเจ้าสอนอะไร	๑๘
๑.๔ การทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว	๓๐
๑.๕ ศาสนาพุทธในทัศนะนักปราชญ์และผู้ศรัทธา	๓๖
๑.๖ ศาสนาพุทธกับพระผู้สร้าง	๔๔
๑.๗ ปัญหา “โลกแตก?”	๔๘

บทที่ ๒ พระพุทธเจ้า	
๒.๑ พระพุทธเจ้ามีจริงหรือ	๕๕
๒.๒ ลักษณะกายภาพของพระพุทธเจ้า	๕๘
๒.๓ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า	๖๑
๒.๔ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์	๖๔
๒.๕ คุณธรรมและคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้	๖๙
๒.๖ พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระธรรมราชา	๗๑
๒.๗ ญาณเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า	๗๗
๒.๘ ญาณปัญญาของพระพุทธเจ้า	๘๔
๒.๙ ทรงประกาศพระสัทธรรม	๙๒
๒.๑๐ พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว	๙๖

บทที่ ๓ พระธรรม	๑๐๑
๓.๑ พระพุทธเจ้าสอนอะไร	๑๐๑
๓.๒ ธรรมะของพระพุทธเจ้า	๑๐๘
๑) ปริยัติสัทธรรม	๑๑๐
๒) ปฏิบัติสัทธรรม	๑๑๑
- อธิศีลสิกขา	๑๑๗
- อธิจิตตสิกขา	๑๒๐
- อธิปัญญาสิกขา	๑๒๓
๓) ปฏิเวธสัทธรรม	๑๒๔
๓.๓ พระสัทธรรม เรื่องกฎแห่งกรรม	๑๒๘
๑) อกุศลกรรม	๑๓๐
๒) กุศลกรรม	๑๓๒
- ทำไมทำดีไม่ได้ดี (หลักกรรม ๑๒)	๑๓๖
- กรรมกับการเกิดใหม่	๑๔๑
- ผี วิญญาณล่องลอย สัมภเวสี	๑๔๓
๓.๔ พระสัทธรรมเรื่อง “นรก-สวรรค์”	๑๔๔
- มนุษย์ภูมิ	๑๔๗
- เทวภูมิ	๑๔๙
- เปรตจันณภูมิ	๑๕๓
- เปตติวิสัยภูมิ	๑๕๔
- อสุรกายภูมิ	๑๕๕
- นรกภูมิ	๑๕๖
 บทที่ ๔ ธรรมะของพระพุทธเจ้าเชื่อได้แค่ไหน	 ๑๕๙
๔.๑ กำเนิดชีวิตในพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์	๑๕๙
๔.๒ พิสิกส์ควอนตัม คือ “สัพเพ ธัมมา อนัตตา”	๑๖๗
๑) สภาวะอนัตตากับวิทยาศาสตร์	๑๖๗

๒) เอกภพสร้างขึ้นจากสภาวะอนัตตา	๑๗๐
๔.๓ พิสูจน์ : การเวียนว่ายตาย-เกิด	๑๗๘
๔.๔ พิสูจน์ : สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม	๑๙๔
๑) พิสูจน์ : กฎแห่งกุศลกรรม (บุญ)	๑๙๕
๒) พิสูจน์ : กฎแห่งอกุศลกรรม (บาป)	๒๐๙

บทที่ ๕ พระสงฆ์	๒๑๕
๕.๑ พระสงฆ์คือใคร	๒๑๕
๑) สมมติสงฆ์	๒๑๗
๒) ทักขิไณยสงฆ์	๒๑๘
๕.๒ คุณลักษณะของพระสงฆ์	๒๑๙
๕.๓ พระอริยบุคคล	๒๒๑
๑) พระโสดาบัน	๒๒๒
- การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน	๒๒๓
- ประเพณีของพระโสดาบัน	๒๒๔
- ศีล สมาธิ ปัญญา	๒๒๕
- ลักษณะของพระโสดาบัน	๒๒๙
๒) พระสกทาคามี	๒๓๑
- การละสังโยชน์ของพระสกทาคามี	๒๓๑
- ประเพณีของพระสกทาคามี	๒๓๒
- ศีล สมาธิ ปัญญา	๒๓๓
๓) พระอนาคามี	๒๓๔
- การละสังโยชน์ของพระอนาคามี	๒๓๕
- ประเพณีของพระอนาคามี	๒๓๕
- ศีล สมาธิ ปัญญา	๒๓๖
- ความเป็นอยู่ของพระอนาคามี	๒๓๗
๔) พระอรหันต์	๒๓๙

- การละสังขารของพระอรหันต์	๒๔๐
- ประเพณีของพระอรหันต์	๒๔๑
- ศีล สมาธิ ปัญญา	๒๔๔
- สภาวจิตพระอรหันต์	๒๔๕
- พระอรหันต์ยังมีชั้น ๕	๒๔๕
- ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์	๒๔๗
- บรรลุพระอรหันต์ต้องบวชภายในวันนั้น	๒๔๘
- พระอรหันต์ไม่ฝัน	๒๔๘
- พระอรหันต์เป็นผู้ไม่เชื่อใคร	๒๔๘
๕.๔ เื่อนานาบุญ	๒๔๙
๕.๕ บทบาทของพระสงฆ์	๒๕๑
๕.๖ พระอรหันต์ในยุค ๑,๐๐๐ ปีนี้	๒๕๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

หนังสือเล่มนี้ ใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ โดยใช้คำย่อชื่อพระไตรปิฎก เริ่มจากอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ตามด้วยวงเล็บฉบับที่ใช้แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น

ที.สี. (บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎก ภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖.

ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก (ไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์		
๑-๒	วิมहा. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
๔-๕	วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)
๖-๗	วิ.จุ. (ไทย) = วินัยปิฎก	จุฬวรรค		(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์		
๙	ที.สี. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิภวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ. (บาลี) = สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	อุปปริภณาสกปาลี	(ภาษาบาลี)
	ม.อ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปปริภณาสก	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)

๑๗	ส.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๘	ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรคคปาลี	(ภาษาบาลี)
	ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ทก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตุตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ข.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
	ข.อุ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทานปาลี	(ภาษาบาลี)
	ข.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
	ข.อิติ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกปาลี	(ภาษาบาลี)
	ข.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
	ข.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๖	ข.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
๒๗	ข.ชา.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ติกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
๒๘	ข.ชา.สตุตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สัตตกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
๒๙	ข.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
๓๐	ข.จู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
๓๑	ข.ป.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฐีสัมภิตามคคปาลี	(ภาษาบาลี)
	ข.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฐีสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
๓๒	ข.อุป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุปาทาน	(ภาษาไทย)
๓๓	ข.พุทธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม.	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	
๓๓	อภิ.สง.	(ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี (ภาษาไทย)

๓๔ อภิ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
๓๖ อภิ.ธ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส (บาลีและไทย)

มิลินท.	(บาลี) = มิลินทปัญหปกรณ	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(บาลี) = วิสุทฺธิมคฺคปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย) = วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

หนังสือเล่มนี้ใช้อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๔๑๔/๓๐๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคคอกฺกธกฺกา อรรถกถา ภาษาบาลี เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๔๑๔ หน้า ๓๐๘

หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ข้อ/หน้า

อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก (บาลี)

ที.ม.อ.	(บาลี) = ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	มหาวคคอกฺกธกฺกา
ที.ปา.อ.	(บาลี) = ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	ปาฏิกวคคอกฺกธกฺกา
ม.ม.อ.	(บาลี) = มัชฌิมนิกาย	ปปลงฺกสุทฺธิ	มชฌิมปณณาสกอกฺกธกฺกา
สํ.สพ.อ.	(บาลี) = สํยุตฺตนิกาย	สารตฺตปฺปกาสินี	สพายตนวคคอกฺกธกฺกา
อง.จตฺก.อ.	(บาลี) = องคฺตฺตรนิกาย	มโนรธปุรณิ	จตฺกนิปาตอกฺกธกฺกา
อง.ปฺลจก.อ.	(บาลี) = องคฺตฺตรนิกาย	มโนรธปุรณิ	ปฺลจกนิปาตอกฺกธกฺกา
อง.ฉก.อ.	(บาลี) = องคฺตฺตรนิกาย	มโนรธปุรณิ	ฉกนิปาตอกฺกธกฺกา
อง.สตตก.อ.	(บาลี) = องคฺตฺตรนิกาย	มโนรธปุรณิ	สตตกนิปาตอกฺกธกฺกา
อง.อฺกฺก.อ.	(บาลี) = องคฺตฺตรนิกาย	มโนรธปุรณิ	อฺกฺกนิปาตอกฺกธกฺกา
อง.นวก.อ.	(บาลี) = องคฺตฺตรนิกาย	มโนรธปุรณิ	นวกนิปาตอกฺกธกฺกา
อง.ทสก.อ.	(บาลี) = องคฺตฺตรนิกาย	มโนรธปุรณิ	ทสกนิปาตอกฺกธกฺกา
ขุ.ขุ.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตโชติกา	ขุทฺทกปาธอกฺกธกฺกา
ขุ.ธ.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอกฺกธกฺกา	
ขุ.ป.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปกาสินี	ปฏิสมภิทามคคอกฺกธกฺกา

ช.พทุธ.อ. (บาลี) = ชุททกนิกาย มรุตตถวิลาสินี พุทฺธวสอฏฐกถา

อรรถกถาภาษาไทย อ้างอิงฉบับมหาวิทยาลัย โดยระบุ เล่มที่/หน้าที เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๕๕. หมายถึง ทีฆนิกายมหาวรรค อรรถกถาภาษาไทย เล่มที่ ๑๓ หน้าที ๕๕.

หรือ อรรถกถาภาษาไทย อ้างอิงฉบับมหาวิทยาลัย โดยระบุ เล่ม/ภาค/ตอน/หน้า เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑/๓/๒/๕๕. หมายถึง ทีฆนิกายมหาวรรค อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัย เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๒ หน้า ๕๕.

เล่มที่	เล่ม	ภาค	ตอน	คำย่อ	ชื่ออรรถกถา
๑๑	๑	๑	-	ที.ส.อ. (ไทย)	สมังคลวิลาสินี สิลขันธวรรคอรรถกถา
๑๔	๒	๒	-	ที.ม.อ. (ไทย)	สมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา
๑๙	๑	๓	-	ม.ม.อ. (ไทย)	ปัญจสุทนี มูลปณาสกอรรถกถา
๒๑	๒	๒	-	ม.ม.อ. (ไทย)	ปัญจสุทนี มัชฌิมปณาสกอรรถกถา
๒๓	๓	๒	-	ม.อ.อ. (ไทย)	ปัญจสุทนี อุปปริปณาสกอรรถกถา
๒๔	๑	๑	-	ส.ส.อ. (ไทย)	สารัตถปกาสินี สคาวรรคอรรถกถา
๒๙	๔	๒	-	ส.สพ.อ. (ไทย)	สารัตถปกาสินี สพายนวรรค
๓๑	๕	๒	-	ส.ม.อ. (ไทย)	สารัตถปกาสินี มหาวรรคอรรถกถา
๓๒	๑	๑	-	อง.เอก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี เอกนิบาตอรรถกถา
๓๓	๑	๒	-	อง.ทุก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี ทุกนิบาตอรรถกถา
๓๔	๑	๓	-	อง.ติก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี ติกนิบาตอรรถกถา
๓๕	๒	-	-	อง.จตุก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี จตุกนิบาตอรรถกถา
๓๖	๓	-	-	อง.ปณจก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี ปัญจกนิบาตอรรถกถา
๓๖	๓	-	-	อง.ฉก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี ฉกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	อง.สตก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี สัตตกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	อง.อฏฐก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี อฏฐกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	อง.นวก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี นวกนิบาตอรรถกถา
๓๕	๕	-	-	อง.ทสก.อ. (ไทย)	มนโรธปุรณี ทสกนิบาตอรรถกถา
๔๐	๑	๒	๑	ช.ช.อ. (ไทย)	ปรมัตถโชติกา คาถาธรรมบท
๔๑	๑	๒	๒	ช.ช.อ. (ไทย)	ปรมัตถโชติกา คาถาธรรมบท
๔๗	๑	๖	-	ช.สุ.อ. (ไทย)	ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา

๔๕	๑	๔	-	ช.อิตติ.อ.	(ไทย)	ปรมัตตโชติกา อิติวุตตกอรรถกถา
๔๘	๒	๑	-	ช.วิ.อ.	(ไทย)	ปรมัตตทีปนี วิมานวัตตอรรถกถา
๕๐	๒	๓	๑	ช.เถร.อ.	(ไทย)	ปรมัตตโชติกา เถรคาถาอรรถกถา
๕๔	๒	๔	-	ช.เถรี.อ.	(ไทย)	ปรมัตตโชติกา เถรีคาถาอรรถกถา
๖๓	๔	๒	-	ช.ชา.อ.	(ไทย)	มหานิบาต ชาตกอรรถกถา
๖๔	๔	๓	-	ช.ชา.อ.	(ไทย)	มหานิบาต ชาตกอรรถกถา
๖๘	๗	๑	-	ช.ป.อ.	(ไทย)	สัทธัมมโชติกา ปฏิสัมภีทามรคอรรถกถา
๖๙	๗	๒	-	ช.ป.อ.	(ไทย)	สัทธัมมโชติกา ปฏิสัมภีทามรคอรรถกถา
๗๐	๘	๑	-	ช.อป.อ.	(ไทย)	วิสุทฺธชนวิลาสีนีอุปทานอรรถกถา
๗๒	๙	๑	-	ช.อป.อ.	(ไทย)	วิสุทฺธชนวิลาสีนีอุปทานอรรถกถา
๗๓	๙	๒	-	ช.พุทธ.อ.	(ไทย)	มรุตตวิลาสินี พุทธวังสอรรถกถา
๗๔	๙	๓	-	ช.จริยา.อ.	(ไทย)	ปรมัตตทีปนี จริยาปิฎกอรรถกถา

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก (บาลี)

อภิ.สง.อ. (บาลี) = อภิธมมปิฎก ธมมสังคณี อัญญาสาลินีอรรถกถา (ภาษาบาลี)

อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) = อภิธมมปิฎก ปญจปรกณอรรถกถา (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย

เล่มที่	เล่ม	ภาค	ตอน	คำย่อ	ชื่ออรรถกถา
๗๕	๑	๑	-	อภิ.ส.อ. (ไทย)	ธัมมสังคณี อัญญาสาลินีอรรถกถา
๗๗	๒	๑	-	อภิ.วิ.อ. (ไทย)	วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา
๗๘	๒	๒	-	อภิ.วิ.อ. (ไทย)	วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา
๗๙	๓	-	-	อภิ.ป.อ. (ไทย)	บุคคลปัญญาธิ ปญจปรกณอรรถกถา

ค. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา

หนังสือเล่มนี้ใช้ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิมติ.ฎีกา (บาลี) ๒/๒๔๑/๑๑๐ หมายถึง วิมติวินทนีฎีกา เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๒๔๑ หน้า ๑๑๐

หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ข้อ/หน้า

วชิร.ฎีกา	(บาลี) =	วชิรพุทธฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตล.ฎีกา	(บาลี) =	สารตลที่ปนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตล.ฎีกา	(ไทย) =	สารตลที่ปนีฎีกา	(ภาษาไทย)
วิมติ.ฎีกา	(บาลี) =	วิมติวิโนทนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
กงขา.ฎีกา	(บาลี) =	กงขาวิตรณปุราณฎีกา	(ภาษาบาลี)
มูล.ฎีกา	(บาลี) =	มูลสิกขาฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.ฎีกา	(บาลี) =	ทีฆนิกาย ลินตถปภาสนี สীগฺกชนธวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.ฎีกา	(บาลี) =	ทีฆนิกาย ลินตถปภาสนี มหาวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อภิณวฎีกา	(บาลี) =	ทีฆนิกายสาธวิลาสินี สীগฺกชนธวคคอภิณวฎีกา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.ฎีกา	(บาลี) =	ธมมปทมหาฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สง.มูลฎีกา	(บาลี) =	อภิธมมปิฎก ธมมสงคณีมูลฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.มูลฎีกา	(บาลี) =	อภิธมมปิฎก วิภังคมูลฎีกา	(ภาษาบาลี)
ม.ฎีกา	(บาลี) =	มณิที่ปฎีกา	(ภาษาบาลี)

ง. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

หนังสือเล่มนี้ใช้ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงโดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๕๗๘/๑๗๐. หมายถึง คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๕๗๘ หน้าที่ ๑๗๐ หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ข้อ/หน้า

เนตติ. (บาลี)	=	เนตติปกรณ์	(ภาษาบาลี)
มิลินท. (บาลี)	=	มิลินทปณหปกรณ	(ภาษาบาลี)
สงคห. (บาลี)	=	อภิธมมตถสงคห	(ภาษาบาลี)
วิสุทธิ. (บาลี)	=	วิสุทธิมคคปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี)	=	ปรมตถมณฺชฺสา วิสุทธิมคคมหาฎีกา	(ภาษาบาลี)
วิภาวิณี. (บาลี)	=	อภิธมมตถวิภาวิณีฎีกา	(ภาษาบาลี)

จ. คำย่อภาษาไทย

ม.ป.ป.	=	ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
ม.ท.ป.	=	ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

บทที่ ๑

พระพุทธศาสนา

๑.๑ ศาสนาพุทธ

คำว่า พุทธ ย่อมาจากภาษาบาลีว่า “สมมาสมพุทโธ”

วิเคราะห์ว่า “อวิปริตฺ สยมกุณาณน สพพการโต สพพธมมานํ
อภิสมพุทตตา สมมาสมพุทโธ.”^๑

เชื่อว่า สัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะรู้แจ้งแจ้งธรรมทั้งปวงทุกแง่ทุกมุม
ด้วยปัญญารู้แจ้งเฉพาะพระองค์เองอย่างไม่ผิดเพี้ยน

ประกอบด้วย พุทธ ธาตุ = ญาณ (รู้) นิททุกขเย (ตื่น) วิกสเน (เบิก
บาน) + ต ปัจจย (อาเทศ ต เป็น ธ, แปลง ธ ที่สุดธาตุ เป็น ท)^๒

องค์ธรรมของธาตุและปัจจย คือ พุทธ ธาตุ หมายถึงพระสัพพัญญุต
ญาณ และ ต ปัจจย หมายถึงรูป-นามที่ชาวโลกบัญญัติว่า “พระพุทธเจ้า”^๓

พุทธศาสนา แปลว่า คำสอนของท่านผู้รู้ธรรมทั้งปวง คือผู้รู้แจ้งด้วย
พระองค์เอง แล้วปลุกผู้อื่นให้ตื่นจากความหลับ (โมหะ) คือ ให้ได้ตรัสรู้ตาม
ด้วย มีทั้งหลักการ มีทั้งวิธีการ เพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง
หากมีแต่หลักการ แต่ไม่มีแนวปฏิบัติ ก็ไม่เกิดประโยชน์ใดๆ หรือเอาแต่
ปฏิบัติ โดยไม่รู้หลักการที่ถูกต้อง ก็ยากที่จะประสบความสำเร็จได้

^๑ พ.อุ.อ. (บาลี) หน้าที่ ๘๘.

^๒ พระอัครคัมภีร์, สัททนีติ ธาตุมาล, พระธรรมโมลี ตรวจชำระ, พระมหานิมิต
ธมมสารโร และจํารูญ ธรรมดา แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้าง
หุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๓.

^๓ พระคันธสาราภิกษุ แปลและอธิบาย, เนตติวิภาวินี , หน้า ๖๙-๗๐.

ศาสนาพุทธจึงเป็นคำสอนของผู้ค้นพบสัจธรรมด้วยตนเองแล้ว รู้แจ้งกฎเกณฑ์ของธรรมชาติทั้งปวง พร้อมทั้งเหตุปัจจัยของความเกิดขึ้นและความดับไปของธรรมชาตินั้นๆ ไม่ใช่ศาสนาที่คิดประดิษฐ์ขึ้นโดยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือถูกสรรสร้างให้เกิดขึ้นโดยเทพเจ้า แต่เป็นการเข้าถึงความจริงที่มีอยู่แล้ว ตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ครั้นรู้แล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง”

ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ..ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” ครั้นรู้แล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์”

ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ..ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้แล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^๔

การที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้สัจธรรมและวิธีปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริง ถึงสัจธรรมนั้น นับว่าเป็นการค้นพบหนทางเก่า ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทพและมนุษย์ในกัปปัจจุบันยังไม่มีรู้ พระองค์เป็นผู้แรกที่ทรงรู้^๕ และทรงนำมาแสดงให้คนอื่นได้รู้ตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข คือเพื่อความดับทุกข์ ของมหาชน

ศาสนาพุทธมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม ศีลธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติพื้นฐานทั่วไปเพื่อให้เป็นคนดี ไม่เบียดเบียนตนเองหรือคนอื่น ตามหลักสังคมทั่วไป แต่เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามนั้นแล้วยังไม่พ้นทุกข์ ที่มา

^๔ อง.ทศ. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕., อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๘๔/๑๐๒.

^๕ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๕/๑๒๘.

จากความเกิด แก่ เจ็บตายได้ ยังไม่พ้นทุกข์จากการเบียดเบียนของกิเลส คือ อำนาจของศีลธรรมได้สิ้นสุดลงเสียก่อน ก่อนที่จะกำจัดโลภะ โทสะ โมหะให้หมดสิ้นสุดไปได้ ส่วนศาสนาพุทธยังมีขอบเขตไปไกลกว่านั้นอีก คือ มุ่งหมายโดยตรงที่จะกำจัดกิเลสโดยสิ้นเชิง หรือดับทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ให้สิ้นไป

ศาสนาพุทธอุบัติขึ้นในโลกจากการตรัสรู้ของอริยสัจ ๔ ประการของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อวันเพ็ญ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ดังที่ พระองค์ตรัสไว้ว่า

“จตตาริมานิ ภิกขเว อริยสัจจานิ.. ทุกข์ อริยสัจ ทุกขสมุทัย อริยสัจ ทุกขนิโรธ อริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจ .. อิเมสฺส โข ภิกขเว จตุนนํ อริยสัจจานํ ยถาภูตํ อภิสมพุทธตตา ตถาคโต “อรหํ สมมาสมพุทโธ”ติ วุจจติ”^๖

“ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เพราะเรารู้แจ้งอริยสัจ ๔ ประการนี้ ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกเราว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”^๗

อริยสัจ แปลว่า ความจริงที่แท้จริง ที่ไม่มีความจริงอื่น (แม้แต่หลักวิทยาศาสตร์) มาเบียดบังได้^๘ ดังที่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ นักฟิสิกส์รางวัลโนเบล ได้กล่าวยกย่องพระพุทธศาสนาไว้ว่า

The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology. Covering both the natural and the spiritual, it

^๖ ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๓/๓๗๗.

^๗ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๓/๖๐๗.

^๘ อภ.วิ.อ. (บาลี) ๑/๙๐ “อวิตถานิ อนญญานานิ ตสฺมา อริยสัจจานิตี วุจฺจนตี.”

should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern scientific needs it would be Buddhism. (Albert Einstein)^๙

ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ (แบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่งทั้งปวง คือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจ อย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา"

อริยสัจ คือ ความจริงแท้ตามธรรมชาติ ที่ทำให้ผู้เข้าแล้วถึงกลายเป็นพระอริยะ เป็นสัจจะที่พระอริยะพึงรู้^{๑๐} พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงสัจธรรมอันทำให้เป็นพระอริยะ^{๑๑}ไว้ ๔ ประการเท่านั้น ไม่ขาดไม่เกิน คือ

๑) ทุกขอริยสัจ ความจริงแท้ที่ปรากฏให้จิตรับรู้ คือ ทุกข์

ทุกข์ในที่นี้ หมายถึงสภาพธรรมที่ปรากฏ คือ ธรรมชาติทั้งปวงที่ถูกรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ซึ่งล้วนตกอยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา คงทนสภาพอยู่ไม่ได้ และบังคับบัญชาไม่ได้

^๙ May 19th, 1939, Albert Einstein's speech on "Science and Religion" in Princeton, New Jersey, U.S.A. และ The Buddha in the Eyes of Eminent Scholars, Phra Sripariyattimoli. 1999. ISBN 974-575-539-7

^{๑๐} อภ.วิมุลลิกกา (บาลี) ๑/๑๘๙/๕๘

^{๑๑} ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๕๘.

อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส อารมณ์สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ แม้แต่ความสุขก็เป็นทุกข์ เพราะเกิดแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลง ดับไปทุกครั้ง

๒) สมุทัยอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ความทุกข์ทั้งมวลที่สรรพสัตว์ประสบอยู่ หรือรับรู้ทางอายตนะ ๖ อย่างนั้น ล้วนเกิดจากเหตุทั้งสี่นี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเอง หรือใครบันดาลให้เกิดขึ้น เหตุปัจจัยนั้นคือ ตัณหาและอาสวกิเลส ที่หมักต้องอยู่ในขันธสันดานของสัตว์แต่ละตนนั่นเอง

๓) นิโรธอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ภาวะที่ไม่มีทุกข์ใดๆ เลย มีอยู่จริง เป็นธรรมชาติที่พ้นไปจากรูป-นามสังขารที่เป็นทุกข์ (อันเป็นสังขตธรรม) และกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิงแล้ว ชนิดที่ไม่อาจกลับมาให้เป็นทุกข์ได้อีกเลย นั่นคือ “พระนิพพาน” (อันเป็นอสังขตธรรม, อกตัญญูธรรม)

๔) มรรคอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ทางปฏิบัติให้เข้าถึงพระนิพพาน มีอยู่จริง และสามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริงได้ในปัจจุบันขณะนี้ นั่นคือ การเจริญภาวนา ตามแนวทางศีล สมาธิ ปัญญา ทำมรรคมงคล ๘ ให้เกิดขึ้น^{๑๒}

เพราะไม่รู้ปัญหาจึงจมอยู่กับปัญหา เพราะไม่รู้ที่มาของปัญหาจึงหาหนทางแก้ไม่พบ เพราะไม่รู้ที่สุดของปัญหาจึงหมกมุ่นใจที่จะแก้ปัญหา เพราะไม่รู้ว่าทุกปัญหามีทางแก้ของปัญหาเอง จึงไม่เข้าถึงทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด นี่คือสังขธรรมที่มนุษย์ชาติประสบเสมอมา และเพราะไม่รู้ว่าจะหาหนทางแก้ปัญหายังไง จึงไม่มีแม้กระทั่งความหิวกระหายทั้งทางร่างกายและจิตใจใดๆ อีกเลย มีอยู่จริง มนุษยชาติจึงไม่แสวงหาพระนิพพาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนอริยสัจ ๔ เพื่อให้รู้ความจริงว่า

- ชีวิต ..ทุกข์จริงๆ นอกจากทุกข์แล้วไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่ นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดดับไป

- สาเหตุที่แท้จริงของทุกข์ทั้งปวง ไม่ใช่พระพรหมลงโทษ ไม่ใช่พระ-

^{๑๒} ดูใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๖๗/๕๗., ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๔/๕๙๙.

เจ้าทดสอบ และไม่ใช้กรรมบันดาล แต่คือ **ทะยานความอยาก** เพราะความไม่รู้แจ้งอารมณ์ด้วยอำนาจวิชา ต่างหาก!

- สภาวะสุขสงบเย็น ไร้กังวล ไม่มีความเดือดร้อนทั้งกายและจิตใจใดๆ เลย ชนิดที่ไม่อาจกลับมาเป็นทุกข์ได้อีกแล้ว มีอยู่จริง!

- วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงภาวะสุขสงบเย็นนั้น**มีอยู่จริง** ไม่ต้องจบปริญญา ไม่ต้องจบ ป.๔ ไม่ต้องรอชาติหน้า ไม่ต้องรอปีหน้า ไม่ต้องรอพรุ่งนี้ เพียงรู้ว่า “อาการที่กายเคลื่อนไหว ใจคิดนึกนั้น เกิด-ดับเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยของเขาเอง อยู่ตลอดเวลา จนคลายความยึดถือด้วยความเห็นผิดว่าเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นของของเรา ลงได้” ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ทำมรรคมงคล ๘ ให้บริบูรณ์

อนึ่ง เนื่องด้วยอริยสัจข้อที่ ๑ “ทุกข์ อริยสัจ” ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์ หลายคนเข้าใจผิดไปว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภททุกข์นิยม มองโลกในแง่ร้าย

แท้จริงแล้ว พุทธศาสนาไม่เป็นทั้งทุกข์นิยม (มองโลกในแง่ร้าย) หรือสุขนิยม (มองโลกในแง่ดี) ศาสนาพุทธเป็น**สัจจนิยม** สอนให้มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ได้เกลี้ยกล่อมให้มีชีวิตอยู่อย่างผิดๆ ในลักษณะเพื่อฝืนถึงสวรรค์วิมานของคนโง่ ทั้งไม่ทำให้ตกใจและเกิดความทุกข์ร้อนจากภัยบาปต่างๆ ที่นึกคิดกันเอาเอง พุทธศาสนาสอนอย่างตรงไปตรงมา และตามความเป็นจริงที่ว่า เราเป็นอะไร และโลกรอบๆ ตัวเราคืออะไร และชี้หนทางสู่เสรีภาพ สันติภาพ ความสงบ และความสุขอันสมบูรณ์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่มุ่งตอบปัญหาที่ว่า “ทำอะไร? เราจึงจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง” ศาสนาพุทธไม่ใช่สอนให้มองโลกในแง่ร้าย แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มองโลกตามความเป็นจริง คนทั้งหลายมักมองข้ามเรื่องความพ้นทุกข์ แต่มุ่งความสนใจไปที่การแสวงหาความสุข เพราะไม่รู้ความจริงว่า ร่างกายจิตใจนี้เป็นกองทุกข์แท้ๆ ไม่มีทางทำให้เกิด

ความสุขถาวรได้จริง ยิ่งดิ้นรนแสวงหาความสุข หรือหลีกเลี่ยงความทุกข์มากเพียงใด จิตใจก็ยิ่งมีการระแคะและระแหกความทุกข์มากขึ้นเพียงนั้น เพราะไม่ว่าจะดิ้นรนเพียงใด ความสุขที่ได้มาก็ไม่เคยเต็มอ้อม หรือมีฉะนั้นก็จิตจึงไปอย่างรวดเร็วเสมอ ความสุขเหมือนสิ่งทีรอการไขว่คว้าช่วงชิงอยู่ข้างหน้า เหมือนจะไขว่คว้าได้ แต่ก็หลุดมือไปรออยู่ข้างหน้าต่อไปอีกทุกครั้ง เป็นเครื่องยั่ววนและเร่งเร้าให้เกิดการดิ้นรนอยู่ตลอดเวลา แท้จริงความสุขที่พวกเราเที่ยวแสวงหาเป็นเพียงภาพลวงตาที่ไขว่คว้าไม่ถึง เรามักคิดว่า ถ้าได้สิ่งนั้น ถ้ามีสิ่งนี้ ถ้าไม่เจอสิ่งโน้นก็จะมีความสุข ไปหลงใหลว่าทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง ยศอำนาจ ความสนุกสนาน ความอโรย คือตัวความสุข เราเอาแต่ดิ้นรนแสวงหาความสุขสนุกสนาน โดยไม่รู้จักความสุขที่แท้จริง

พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้แสวงหาความสุขที่เป็นภาพลวงตานั่น แต่สอนให้รู้แจ้งความจริงแท้ของธรรมชาติทั้งปวง ที่ปรากฏมีอยู่ในโลก ว่าโลกทั้งปวงนั้นเป็นทุกข์ หาสาระแก่นสารไม่ได้ ดังที่พระองค์ตรัสว่า “สพเพ สงขารา ทุกขา. สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สพเพ ธมมา อนตตา. ธรรมทั้งปวงมีใช้ตัวตน”^{๑๓}

มีแต่พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่สามารถตอบปัญหาเรื่องความทุกข์สาเหตุที่แท้จริงของความทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์ได้ เพราะเมื่อเรารู้แจ้งทุกข์แล้ว จึงจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง เมื่อนั้นจะได้พบกับความสุขเต็มบริบูรณ์ทันทีในปัจจุบันชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

หลังจากตรัสรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ ไม่ได้เกิดขึ้นเอง จะกำจัดทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นซากได้ก็ต้องกำจัดที่สาเหตุของผลนั้นๆ ซึ่งสาเหตุโดยตรงของความทุกข์ทั้งปวงก็คือ ความเกิด ดังที่พระองค์ตรัสว่า

“เพราะการเกิดเป็นปัจจัย ความแก่และความตาย จึงมี” ถ้าหากความ

^{๑๓} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๗๗-๒๗๘/๖๕ , พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๗-๒๗๘/๑๐๖.

เกิดเพื่อความเป็นเทพ เพื่อความเป็นมนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์ ไม่ได้มี
แก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เมื่อการเกิดอีกไม่มีโดยประการทั้งปวง ความแก่
และความตายจะปรากฏได้หรือ..เพราะเหตุนี้้น ต้นเหตุและปัจจัยแห่ง
ความแก่และความตาย ก็คือ ชาติ (ความเกิด)^{๑๔}

ดังที่พระจาลาภิกษุณีกล่าวว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้
ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์ เพราะเหตุนี้แล เราจึงไม่ชอบความเกิด”^{๑๕}

อะไรทำให้เราจะต้องมาเกิดอีก? อะไรคือเหตุปัจจัยที่แท้จริงที่ทำให้
สรรพสัตว์ยังต้องเกิดอีก? พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“กรรมชื่อว่าเป็นไรนา วิญญาณชื่อว่าพีช ตัณหาชื่อว่ายางเหนียวใน
เมล็ดพีช วิญญาณดำรงอยู่ได้เพราะธาตุหยาบ มีตัณหาเป็นเชื้อเครื่องผูก
เหนียวใจไว้ การเกิดใหม่จึงมีต่อไปอีก”^{๑๖} “ตัณหาทำให้สัตว์ยังต้องเกิด
อีก สัตว์ที่ยังต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ ไม่อาจพ้นจากทุกข์ไปได้”^{๑๗}

นั่นก็หมายความว่า หากเราเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสามารถกำจัด
กิเลสตัณหา^{๑๘} อันเป็นสาเหตุให้ต้องถือกำเนิดในภพใหม่ได้^{๑๙} ก็จะหลุดพ้น
จากทุกข์ทั้งปวง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ความเกิดเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แก่การเกิดกิเลสทั้งหลาย เมื่อใจเห็น
โทษในความเกิดแล้วจึงแล่นไปในนิพพาน ซึ่งไม่มีความเกิดอีก ..เพราะ
ความไม่เกิดอีกเป็นปัจจัย กิเลสที่ยังไม่เกิดก็เกิดไม่ได้ ที่ยังไม่บังเกิดก็
บังเกิดไม่ได้ ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏไม่ได้

^{๑๔} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙, ม.อุปปริ. (ไทย) ๑๔/๔๒๙/๔๘๘.

^{๑๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๘/๓๐๑.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๗/๗๐.

^{๑๘} ดูใน ในอง.ปญจก. (ไทย) ๒๕/๒๓/๓๑. ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๘.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙ ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๑๔๔.

เพราะเหตุดับ ทุกข์จึงดับ ด้วยประการฉะนี้”^{๒๐}

เมื่อปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนกำจัดกิเลสต้นหาได้หมดสิ้นแล้ว^{๒๑} ก็เป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด มีใจสะอาด ไม่มีอาสวะเป็นผู้สะอาด ถึงพร้อมด้วยความสะอาด บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่าเป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว”^{๒๒} หากกำจัดกิเลสต้นหาเสียได้ ก็ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป^{๒๓}

๑.๒ พระรัตนตรัย

พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ที่เรียกว่า “พระรัตนตรัย” เป็นสิ่งประมาณค่ามิได้ อำนวยประโยชน์สุขให้แก่บุคคลที่เข้าถึง เป็นเอกประการ ซึ่งนำสมบัติใด ๆ ในโลกมาเทียบเคียงไม่ได้เลย เพราะแม้บุคคลจะได้ครอบครองทรัพย์สินสมบัติในโลกนี้สักกี่แสนกี่ล้านก็ตาม ก็ยังเป็นการครอบครองชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น พร้อมกับภาระที่ต้องแบกรับไว้ และความระทมทุกข์อีกนานับประการ แต่การเข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง หากผู้ใดได้เข้าถึงแล้วจะมีแต่ความปลอดภัยโปร่งโล่งใจ จะมีแต่ประโยชน์เกื้อกูลและความสงบสุขโดยลำดับ ทั้งในชาตินี้และอนาคตภายภาคหน้า บุคคลผู้เข้าถึงจะหลุดรอดปลอดภัย ปราศจากความทุกข์ทั้งปวง^{๒๔}

พระรัตนตรัย คือ สิ่งช่วยกำจัดความสับสนกังวล และทุกข์ของสัตว์โลกให้พ้นาไป^{๒๕} ได้แก่ แก้ววิเศษ ๓ ประการ ดังนี้

^{๒๐} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๒๑/๔๒๙, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๑/๕๗๗.

^{๒๑} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๖๐/๙๗.

^{๒๒} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๓๖๘.

^{๒๓} ดุรายละเหียดใน ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๒๓๐.

^{๒๔} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๖-๗.

^{๒๕} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๘๓.

๑) พระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ที่ไม่มีศาสดาอื่นใดยิ่งกว่า สมบูรณ์ด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ

๑. พระปัญญาคุณ พระองค์ทรงมีปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ตามความเป็นจริง สิ่งที่ทรงรู้จะไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ไม่ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง^{๒๖} ตรัสรู้ความจริงสูงสุด ๔ ประการ^{๒๗} คือ ทุกข์ (ความทนสภาพเดิมอยู่ไม่ได้) สมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) นิโรธ (ความพ้นทุกข์) มรรค (ข้อปฏิบัติให้เข้าถึงความพ้นทุกข์)^{๒๘} อันเป็นความจริงเด็ดขาด ที่ไม่มีความจริงอื่นมาเบียดบังได้ และก่อเกิดวิธีปฏิบัติเพื่อปัญญารู้แจ้ง นอกเหนือไปกว่าที่คนธรรมดาสามัญหรือศาสนาอื่นจะเห็นได้ด้วยวิธีธรรมดา นั่นคือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๒. พระบริสุทธิคุณ มีพระทัยบริสุทธิ์หมดจดปราศจากอาสว-กิเลส ไม่มีอารมณ์ยินดีหรือยินร้ายต่ออารมณ์ทั้งปวง เป็นพระคุณที่ทำให้พระองค์เป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลก และเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพบูชาเป็นอย่างยิ่ง พระคุณข้อนี้พิจารณาได้จากลักษณะ ดังนี้

๑) พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้

๒) ทรงทำได้อย่างที่สอน คือ สอนอย่างไร พระองค์เองก็ทรงปฏิบัติอย่างนั้นด้วย จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนได้

^{๒๖} วิ.มहा.อ. (บาลี) ๑/๑๐๓-๑๑๘, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๗๐.

^{๒๗} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๔๙/๓๔๗

^{๒๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๔/๖๐๘, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๑๘๙.

๓) ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่ทรงมีพระทัยแอบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใด ๆ

๓. พระมหากรุณาธิคุณ ทรงมีพระมหากรุณา มุ่งแต่จะสั่งสอนพระสัทธรรม อันเป็นประโยชน์แก่อกุศลและความสงบสุขแก่ชาวโลก ทรงพากเพียรช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงให้หลุดพ้นจากความทุกข์^{๒๙}

พระพุทธเจ้าทรงพระกรุณา ทรงอาศัยพระคุณข้อนี้ทำให้พระองค์ตัดสินพระทัยในการประกาศพระศาสนา ด้วยทรงเห็นความทุกข์ยากของหมู่สัตว์โลก ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำของกิเลสทั้งหลาย คุณข้อนี้พิจารณาได้จากพุทธกิจในแต่ละวัน ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่อกุศลแก่พหุชน แบ่งช่วงเวลาได้ ๕ เวลา ดังนี้

๑) ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาทณฺจ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ

๒) สายณฺเห ธมฺมเทศนํ ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม

๓) ปโทเส ภิกฺขุโอรฺวาทํ ในเวลาค่ำ ทรงประทานพระโอวาทให้กรรมฐานแก่พระภิกษุทั้งหลาย

๔) อทฺธมฺมเต เทวปญฺหนํ ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

๕) ปจฺจุเส ว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ ในเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลก ที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น^{๓๐}

^{๒๙} วมหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

^{๓๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔/๔๕-๔๗, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๙๗/๒๓๒-๒๓๔, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๔๗, ดูใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๘.

นอกจากพุทธกิจดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นกิจหลักของพระองค์แล้ว พระองค์ยังมีพระมหากุณาต่อพระภิกษุ ซึ่งเป็นพระสาวก ดังเรื่องที่ได้เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ เรื่องพระปุตติคัตตติสเถระ พระเถระผู้มีร่างกายอันเปื่อยเน่า กระทั่งเพื่อนภิกษุด้วยกันรังเกียจ และทอดทิ้งไม่มีใครดูแล ดังมีเรื่องย่อที่ควรนำมาศึกษา ดังนี้

"พระเถระรูปนี้ชื่อว่า ติสสะ ท่านบวชอุทิศถวายออกแก่พระศาสนา ต่อมาท่านเป็นโรคเรื้อน ซึ่งเป็นที่รังเกียจของพระภิกษุรูปอื่น ๆ เพราะท่านมีตุ่มที่ผิวหนังผุดขึ้น เม็ดใหญ่สุดเท่าผลมะตูม และแตกออกมีน้ำเหลืองไหล ต่อมาก็ลุกลามเข้ากระดูก เป็นที่รังเกียจแก่ผู้พบเห็น ทำให้เพื่อนภิกษุด้วยกันเกิดความรังเกียจ จึงพากันทอดทิ้งท่าน พระพุทธเจ้าทรงแผ่ข่ายคือพระญาณ ตรวจดูสัตว์โลก และทรงพบพระติสสะผู้ถูกทอดทิ้ง โดยทรงดำริว่า ยกเว้นพระองค์เสียแล้ว พระติสสะก็จะมีที่พึ่ง ทรงอาศัยพระมหากุณาเช่นนั้น จึงเสด็จไปโปรดด้วยการทรงต้มน้ำร้อน และทรงซักผ้าจีวร และทรงสงวนน้ำให้พระติสสะผู้มียากเปื่อยเน่า ด้วยพระองค์เอง หลังจากทีพระติสสะเบากาย สบายใจแล้ว ก็ทรงแสดงธรรมโปรด และในที่สุดแห่งเทศนา พระปุตติคัตตติสเถระท่านก็ได้บรรลुพระอรหันต์ พร้อมปฏิสัมภิทาญาณ"^{๓๑}

พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้วิเศษ

แต่ทรง เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมพระองค์เองอย่างสมบูรณ์แล้ว ชาวพุทธจำนวนมากมีความเชื่อมั่นศรัทธาว่า พระพุทธเจ้าคือผู้วิเศษ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์ แต่หากได้ศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่า อิทธิฤทธิ์ต่างๆ ล้วนเกิดจากการฝึกกสิณ ทำฌานสมาบัติให้สมบูรณ์ ไม่ใช่ดลบันดาลเอาด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นหลักวิชาว่าด้วยฌาน

^{๓๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๔๓๖.

อภิญญาที่มนุษย์ผู้มีบุญวาสนาสามารถฝึกฝนให้มีขึ้นได้ทุกคน โดยการเจริญกสิณภาวนาและอานาปานสติภาวนา เมื่อเชี่ยวชาญถึงขั้นอภิญญาแล้ว ก็สามารถแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้^{๓๒} ดังปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ ดังนี้

๑. ด้วยอำนาจแห่งปฐมวิกสิณ คนเดียวสามารถบันดลเป็นหลายคนได้ เนรมิตดิน เดินไปบนน้ำเหมือนเดินบนแผ่นดินได้ เหาะไปในอากาศได้^{๓๓}

๒. ด้วยอำนาจแห่งอาโปกสิณ ผุดขึ้นดำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ ทำฝนให้เกิดขึ้นได้^{๓๔} เนรมิตสิ่งของกัน เช่น แม่น้ำ ทะเลเป็นต้นได้ ทำแผ่นดิน ภูเขาและปราสาทให้ไหวได้

๓. ด้วยอำนาจแห่งเตโชกสิณ บังหวนคว้นได้ ทำฝนถ่านเพลิงให้เกิดขึ้นได้ ล้างไฟด้วยไฟได้ สามารถเผาเฉพาะสิ่งที่ต้องการได้ ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้ เผาสรณะด้วยเตโชธาตุในคราวปรินิพพานได้

๔. ด้วยอำนาจแห่งวาโยกสิณ ไปได้เร็วเยี่ยงพายุได้ ทำฝน ลมให้เกิดขึ้นได้

๕. ด้วยอำนาจแห่งนิลกสิณ เนรมิตรูปสีเขียวขึ้นได้ ทำให้มืดได้

๖. ด้วยอำนาจปิตกสิณ เนรมิตรูปสีเหลืองได้ น้อมใจอธิษฐานวัตถุให้เป็นทองได้

๗. ด้วยอำนาจแห่งโลหิตกสิณ เนรมิตสีแดงขึ้นได้

๘. ด้วยอำนาจแห่งโอทาทกสิณ เนรมิตรูปสีขาวขึ้นได้ ขับความง่วงซึมได้ ไล่ความมืดได้^{๓๕} ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้^{๓๖}

๙. ด้วยอำนาจแห่งอาโลกกสิณ เนรมิตรูปโปร่งแสงได้ ขับถิ่นมิทธะได้ เพิกความมืดได้ ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้

^{๓๒} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๙๑. ดูเพิ่มเติม หน้า ๑๑๓.

^{๓๓} ขุ. ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๕๖๕, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๖๔/๓๖๐.

^{๓๔} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๓.

^{๓๕} ขุ.อุ. (ไทย) ๓๓/๒๓๗/๔๘๖.

^{๓๖} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๙๑-๑๙๒.

๑๐. ด้วยอำนาจแห่งอากาศสถิน ทำสิ่งที่ลึกลับให้เปิดเผยได้ เนรมิต
ช่องว่างเข้าในที่ทึบ เดินทะลุฝา ทะลุกำแพงได้^{๓๗}

๒) พระธรรม

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน “พระธรรม” แก่เพื่อนผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ
ตาย เพื่อให้ชาวโลกพ้นจากทุกข์^{๓๘} มีความสุขสงบจนถึงขั้นสูงสุด คือบรรลु
มรรค^{๓๙} ผล นิพพาน รอดพ้นจากความทุกข์ทรมานในอบายภูมิ^{๔๐} อย่างสิ้นเชิง

ธรรมะ คือ สภาพที่มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ รวมทั้งเหตุปัจจัยปรุง
แต่งให้ธรรมชาติต่างๆ เป็นไป^{๔๑} หาผู้บังคับบัญชาหรือเป็นเจ้าของมิได้^{๔๒}
เช่น ธรรมะของไฟคือร้อน ธรรมะของความหิวคืออยากกิน ธรรมะของความ
โลภคืออยากได้ ธรรมะของความโกรธคืออยากทำลาย ธรรมะของเวทนา
คือเสวยอารมณ์ ธรรมะของวิญญูญาณ (จิต) คือรู้อารมณ์ ธรรมะของสมา-
ธิหรือหิริคือข่มกิเลส ธรรมะของปัญญาญาณคือตัดขาดกิเลส เป็นต้น^{๔๓}

ไฟร้อนตามสภาวะธรรมชาติของไฟเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดล
บันดาล อากาศเย็นตามธรรมชาติที่ความร้อนลดลง มิใช่เพราะใครบังคับ
หรือดลบันดาล ความโลภทำให้อยากได้ตามธรรมชาติของความโลภเอง
มิใช่ใครบังคับหรือดลบันดาล ปัญญาญาณตัดกิเลสตามธรรมชาติของปัญญา
เอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล มรรคผลทำให้ไม่ตกอบายภูมิตาม

^{๓๗} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑๖๔/๓๕๙

^{๓๘} ม.มฺ. (ไทย) ๑๒/๔๐๗/๔๔๒.

^{๓๙} กิเลส มาเรณโต คจฺจนฺตํ มคฺโค. ภาวะที่ข่มกิเลสออกไปได้. ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/
๓๖/๑๕๘. หมายถึง วิชชา ได้แก่ ญาณรู้แจ้ง ดูใน สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔/๒๕.

^{๔๐} ม.มฺ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๒๕.

^{๔๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖. ขุ.ป. อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๘๔/๑๐๒, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๖๕.

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖.

ธรรมชาติของมรรคผลเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล^{๔๔} ฯลฯ คือเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยนั้นๆ ที่เรียกว่า “อิทัปปัจจยา^{๔๕}” (บางศาสนาเรียกว่า “พระเจ้า”) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

อิมสมิ สติ อิทั โหติ	เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
อิมสสุปปาทา อิทั อุปฺปชฺชติ	เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด
อิมสมิ อสติ อิทั น โหติ	เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
อิมสส นิโรธา อิทั นิรุชฺชติ ^{๔๖}	เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ

ส่วน “พระธรรม” ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เนื่องด้วยพระองค์ทรงเป็นผู้รู้แจ้งธรรมทั้งปวงแล้ว จึงทรงเลือกเฟ้นสั่งสอนเฉพาะธรรมที่เป็นไปเพื่อการละอกุศล และเจริญกุศล ตามหลักการแห่งอริยสัจ ๔ เท่านั้น^{๔๗} โดยมีวิธีการและขั้นตอน ๓ ประการ คือ

๑. สพฺพปาปสฺส อภินิ การไม่ทำบาปทั้งปวง ด้วยการรักษาศีล
๒. กุสละสุสฺสสมปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม ด้วยการให้ทาน^{๔๘} และเจริญสมณभावนา (สมาธิ)
๓. สจิตฺตปริโยทปนํ การทำให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว^{๔๙} ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา (ปัญญา^{๕๐})

^{๔๔} พุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.

^{๔๕} ดูใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๗/๓๙. พุ.มหา. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖.

^{๔๖} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๕๐/๓๗, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๐/๙๘.

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๙/๑๑๑/๖๑๓., ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๓๒/๑๘๕. กุศลธรรม คือ ธรรมะที่ส่งเสริมให้ผู้ประพฤติกุศลธรรมนั้นๆ **ฉลาดขึ้น**ไปตามลำดับ จนเกิดปัญญารู้แจ้งอริยสัจ ๔ สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ได้ประสบสุขอย่างถาวร ดูใน ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๒๒๕, พุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๕๕๔.

^{๔๘} ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๓๘๙. อง.นวก.อ. (ไทย) ๔/-/-/๔๘๓.

^{๔๙} ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ ดูใน พุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๔/๙๕

^{๕๐} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๓, พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙.

ธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมที่ทรงไว้ซึ่งผู้บรรลุมรรค ผล และ ทำให้แจ้งพระนิพพานแล้ว ไม่ให้ตกไปในอภายภูมิ ๔ และทำให้ผู้ที่เข้าถึง ธรรมแล้ว ปลอดโปร่งโล่งใจอย่างยิ่ง^{๕๑}

หลักสำหรับตัดสินธรรมะที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า มี ๘ ประการ คือ ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนด (สราคะ) เพื่อการ ประกอบตนอยู่ในความทุกข์ (สังโยคะ) เพื่อสะสมกิเลส (อาจยะ) เพื่อความ ออยากใหญ่ (มหิจฉตา) เพื่อความไม่สันโดษ (อสันตุฏฐิตา) เพื่อความคลุกคลี ด้วยหมู่คณะ (สังคณิกา) เพื่อความเกียจคร้าน (โกสัชชะ) และเพื่อความเลี้ย ยาก (ทุพภรตา) พึงทราบว่ ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า

ส่วนธรรมใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด (วิราคะ) เพื่อการไม่ ประกอบตนไว้ในกองกิเลส (วิสังโยคะ) เพื่อการไม่สะสมกองกิเลส (อุปะจยะ) เพื่อความปรารถนาน้อย (อัปปิจฉตา) เพื่อความสันโดษ (สันตุฏฐิตา) เพื่อ การไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ (อสังคณิกา) เพื่อความไม่เกียจคร้าน คือความ เพียรติดต่อสม่ำเสมอ (วิริยารัมมะ) เพื่อความเลี้ยง่าย (สุภรตา) พึงทราบ ว่า นั้นเป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^{๕๒}

๓) พระสงฆ์

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติ ถูกต้อง และปฏิบัติเพื่อรู้ยิ่ง ตามพระธรรมวินัย

พระสงฆ์ แปลว่า กลุ่มของบุคคลผู้พร้อมด้วยอริยมรรค ๔ อย่าง และมีขันธสันดานอบรมอย่างดีแล้ว ด้วยสามัญผล ๔ รวมตัวกันด้วยความ-

^{๕๑} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗.

^{๕๒} อัง. อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๙.

เห็นและศีลที่เสมอกัน^{๕๓} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ดูก่อนอานนท์ เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงเพื่อบรรลุถึงสำหรับเธอทั้งหลาย คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ อานนท์ เธอจะไม่เห็นภิกษุแม้ ๒ รูป มีวาทีต่างกันในธรรมเหล่านี้เลย^{๕๔}

ได้แก่ พระอริยบุคคล ๘ จำพวก^{๕๕} คือ

๑) พระโสดาบัน	๒) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล
๓) พระสกทาคามี	๔) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล
๕) พระอนาคามี	๖) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล
๗) พระอรหันต์	๘) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล ^{๕๖}

พระสงฆ์ เป็นหมู่คณะอันประเสริฐสุด เพราะเป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพราะเป็นบุญเขตอันประเสริฐที่สุด และเป็นหมู่คณะที่ทำลายความเร่าร้อนคือกิเลส ด้วยมรรคและผลได้แล้ว^{๕๗}

พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแก่เราได้อย่างไร

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นที่พึ่งโดยการกำจัดความกลัวของสัตว์ทั้งหลาย ช่วยสัตว์ทั้งหลายให้ดำเนินไปสู่ประโยชน์ที่แท้จริง และช่วยให้ถอยห่างจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล

พระธรรม เป็นที่พึ่งโดยทำให้สัตว์ทั้งหลายข้ามพ้นจากทางกัณดารคือภพ และช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งหลายปลอดโปร่งโล่งใจ

^{๕๓} มีปัญญาเห็นอริยสัจเหมือนกัน ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๕๐.

^{๕๔} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๘.

^{๕๕} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙, อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙.

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๔/๓๔๑, อง.นวก (ไทย) ๒๓/๙/๔๔๘.

^{๕๗} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๔๙/๘๗.

พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง โดยการเป็นนัอนาบุญ ทำให้ได้รับผลอันไพบูลย์ แก่ผู้อุปัถัมภ์ดูแล แม้เล็กน้อย

สธนะทั้ง ๓ นี้ พระพุทธเจ้าเป็นอันดับแรก เพราะเป็นผู้เลิศกว่าสัตว์ ทั้งปวง ทรงช่วยสัตว์ทั้งปวงให้ได้รับประโยชน์สุข

พระธรรมเป็นอันดับสอง เพราะเป็นแดนเกิดของพระพุทธเจ้านั้น และเป็นประโยชน์แท้จริง ของสัตว์ทั้งปวง

พระสงฆ์เป็นอันดับสุดท้าย เพราะทรงไว้ซึ่งพระธรรมนั้น และเป็นผู้ ได้บรรลุประโยชน์สุขนั้นแล้ว

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนพระจันทร์เพ็ญ พระธรรมเปรียบเหมือน กลุ่มรัศมีของพระจันทร์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนโลกที่เอบอ้อมด้วยรัศมีของ พระจันทร์เพ็ญที่ทำให้เกิดขึ้น^{๕๘}

๑.๓ พระพุทธเจ้าสอนอะไร

พระพุทธเจ้าทรงเป็นมหาบุรุษ อุบัติมาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์สุขและ เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ ทรงเป็นดวงประทีปของจักรวาล ชี้หนทางสว่างแก่ผู้ไม่รู้ ทรงประกาศสัจธรรมเพื่อความสงบร่มเย็นของโลก เพื่อบรรเทาทุกข์ชาวโลก เพื่อบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูล และความสุสงบของเทวดาและมนุษย์^{๕๙}

พระพุทธองค์ทรงเพียรเผยแผ่พระสัทธรรมตลอด ๔๕ ปีเต็ม บาง ครั้งต้องดำเนินด้วยเท้าเปล่ากว่าร้อยกิโลเมตร เพื่อสอนคนเพียงคนเดียวทั้งที่ ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่พี่น้อง โดยไม่มีค่าจ้าง ไม่มีรางวัล ไม่มีเงินเดือน ทรงเผยแผ่ พระสัทธรรมวันละกว่า ๒๐ ชั่วโมง ทรงมีเวลาพักผ่อนเอนหลังเพียงวันละ ๔ ชั่วโมงเท่านั้น^{๖๐}

^{๕๘} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙.

^{๕๙} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๘/๘๔/๔๘๐, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗๒.

^{๖๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๓. ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๔๗.

เรื่องที่ทรงสอน

คำสอนของพุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่น คือ คำสอนของศาสนาอื่นนั้นเป็นคำสั่งสำเร็จรูป ที่ศาสนิกจะต้องทำตามให้เทพเจ้าพึงพอใจสถานเดียว ใครไม่ทำตามจะถูกลงโทษจากเทพเจ้าเบื้องบน โดยการให้ตกนรกไปตลอดกาล^{๖๑} แต่คำสอนของพุทธศาสนาเป็นเพียงการนำกฎความจริงของธรรมชาติมาบอกเท่านั้น พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้สร้างกฎ หรือผู้บังคับผู้คนให้ต้องทำตามกฎ พระองค์เป็นเพียงมนุษย์ที่พยายามบำเพ็ญบารมีมาแล้วหลายแสนโกฏิจาติ^{๖๒} จนได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงรู้แจ้งกฎเกณฑ์ทั้งปวงของธรรมชาติว่า สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีอะไรเป็นสาเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ดังปรากฏหลักฐานให้ศึกษาในจุฬามณีวงศสูตร^{๖๓}

หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงได้พระนามอีกนามหนึ่งว่า พระสัพพัญญู แปลว่า ผู้รู้ทั้งปวง คือรู้หมดทุกอย่าง^{๖๔} ด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี้เอง ทำให้พระองค์ทรงประมวลเรื่องราวทั้งหมดได้ว่า ถ้าหากทรงสอนทั้งหมด หรือบอกทั้งหมดที่ทรงรู้ ก็จะก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ เพื่อคลายโศกเพียงเท่านั้น ดังเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังนี้

^{๖๑} ศาสนาอิสลาม : “ผู้ใดปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์หลังจากที่เขาได้รับศรัทธาแล้ว (เขาจะได้รับความกริ้วจากอัลลอฮ์) เว้นแต่ผู้ที่ถูกบังคับทั้งๆ ที่หัวใจของเขาเปี่ยมไปด้วยศรัทธา แต่ผู้ใดเปิดห้วอกของเขาด้วยการปฏิเสธศรัทธา พวกเขาก็จะได้รับความกริ้วจากอัลลอฮ์ และสำหรับพวกเขาจะได้รับการลงโทษอย่างมหันต์” (กุรอาน ๖:๑๐๖),

ศาสนาคริสต์ : ในผู้อื่น ความรอดไม่มีเลย ด้วยนามอื่นซึ่งเขาทั้งหลายรอดได้ ไม่ทรงโปรดให้มีท่ามกลางมนุษย์ทั่วใต้ฟ้า” (กิจการ ๔:๑๒) สมาคมพระคริสตธรรมไทย พระคริสตธรรมคัมภีร์ พันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่ หน้า ๒๖๐.

^{๖๒} วิสุทฺธชนวิลาสินี. (บาลี) ๑/๑๒๐. ดูเพิ่มเติม หน้า ๖๗.

^{๖๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๔/๓๕๓.

^{๖๔} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๒/๒๕๒.

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสพาวัน เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น ทรงหยิบบิณฑูประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บิณฑูประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบบิน้มามากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นมากกว่า ใบบิณฑูประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบบิน้มามีเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอเหล่านั้นมีมาก เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เหตุฉะนั้น เราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับทุกข์ เพื่อสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้แลเราจึงบอก”^{๖๕}

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกศรยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่าคนยิงเป็นใคร ทำไมคนร้ายจึงยิง (ปัญหาเรื่อง“ใครสร้างโลก”) หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัดเอาลูกศรออก โดยตั้งเงื่อนไขว่า “ต้องหาคนยิงให้ได้ก่อน เขาหน้าตาเป็นอย่างไร? ผู้หญิงหรือผู้ชาย ต้องให้เขาบอกเหตุผลที่ยิงให้ได้ก่อน ผมจึงจะยอมให้หมอผ่าตัดเอาลูกศรออก” ถ้าเป็นเช่นนั้นก็รับรองได้ว่าผู้ป่วยต้องเสียชีวิตก่อนอย่างแน่นอน^{๖๖} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ ว่า

^{๖๕} ส.ส. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๗.

หากมีใครกล่าวว่า ตราบใดที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงตอบว่า “โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง? ฯลฯ (โลกเกิดขึ้นได้อย่างไร) ตรานั้นเราก็จักยังไม่ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระองค์” ต่อให้บุคคลนั้นสิ้นชีวิตไป ตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น เปรียบเหมือนบุรุษผู้ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง มิตร ญาติสายโลหิตของบุรุษนั้นนำไปเขาหาแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดมารักษา บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นว่า ‘ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเรา เราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ฯลฯ ‘ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงว่า เป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตรานั้นเราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป’ เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่อให้บุรุษนั้นตายไป เขาก็จะไม่รู้เรื่องนั้นเลย^{๖๗}

และตรัสอีกว่า เราไม่ตอบปัญหาว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง ฯลฯ (โลกเกิดขึ้นได้อย่างไร) เราไม่ตอบเพราะเหตุไร? เพราะปัญหานั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เหตุนี้เราจึงไม่ตอบ

ปัญหาอะไรเล่าที่เราตอบ คือปัญหาว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความพ้นทุกข์ นี่ทางให้พ้นทุกข์ เราตอบเพราะเหตุไร? เราตอบเพราะมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เหตุนี้เราจึงตอบ เพราะเหตุนี้ เธอจงจำปัญหาที่เราไม่ตอบว่าเป็นปัญหาที่เราไม่ตอบ และจงจำปัญหาที่เราตอบว่าเป็นปัญหาที่เราตอบเถิด^{๖๘}

^{๖๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๘.

^{๖๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “เทพเจ้า” แต่ไม่ให้ความสำคัญและไม่ใส่ใจที่จะไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติว่า การได้เป็นเทพหรือการไปเกิดอยู่ในวิมานในสวรรค์แล้วยังมีใช้สุขแท้สุขถาวรที่ไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์อีก คือ แม้จะได้เกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ถ้ายังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ก็มีโอกาสตกนรกได้อีก^{๖๙}

ศาสนาพุทธมุ่งศึกษาแต่ในประเด็นที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นไปจากกฎเกณฑ์ทั้งปวงได้ ไม่ต้องยอมสยบอยู่กับอำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงค้นพบวิธีการนั้น นั่นก็คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวง ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจสิ่งใดทั้งสิ้น ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ เราสามารถปฏิบัติให้เห็นผลได้จริงในชาติปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน

ศาสนาพุทธชี้แนวทางแก้ปัญหาของมนุษยชาติ ด้วยความรู้ที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต เพราะระบบความรู้นี้ มิใช่เกิดจากเพียงการคิดวิเคราะห์หรืออ้างเหตุผลจากแหล่งความรู้อื่น แต่เริ่มต้นจากประสบการณ์ตรงจากการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วถูกพิสูจน์โดยประสบการณ์ตรงของพระภิกษุในพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัย

หลักการที่ทรงสอน

หลังจากตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกความจริงของธรรมชาติทั้งปวงมาตามลำดับ พอสรุปใจความได้ว่า

สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน สรรพสัตว์ที่ไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่กันมาก่อนหาได้ยาก บางชาติเกิดเป็นเทพ (เทวดา-

^{๖๙} อภ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๑.

พรหม) บางชาติเป็นมนุษย์ บางชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บางชาติเกิดเป็นเปรต/อสุรกาย บางชาติต้องตกนรก สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้^{๗๐} เหตุการณ์ทุกอย่างที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ ไม่มีคำว่าโชคหรือบังเอิญ ทุกอย่างเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของเราเองทั้งสิ้น”^{๗๑}

กฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตาย-เกิด นรก-สวรรค์^{๗๒} ไม่ใช่ความเชื่อในศาสนาพุทธ หรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่เป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่อยู่คู่จักรวาล พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ ก็ตาม กฎเกณฑ์นี้มีอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้เดียว ที่รู้แจ้งกฎธรรมชาติอย่างทะลุปรุโปร่งเปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้าที่เราใช้หุงข้าว ดูโทรทัศน์ ส่องสว่างอยู่ทุกวันนี้ กระแสไฟฟ้ามิใช่เริ่มมีขึ้นเมื่อนาย Thomas Elva Adison ค้นพบหลอดไฟฟ้า แต่กระแสไฟฟ้าเป็นพลังงานธรรมชาติที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มนุษย์จะค้นพบหรือไม่ก็ตาม กระแสไฟฟ้าก็มีอยู่แล้ว การเวียนว่ายตาย-เกิดใน ๓๑ ภูมิ^{๗๓} ก็เช่นเดียวกัน

รายละเอียดของภูมิทั้ง ๓๑ ภูมิ ดูที่หน้า ๑๔๔

^{๗๐} ส.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๗๑} ดูรายละเอียด ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๕๐/๓๖๕.

^{๗๒} ดูรายละเอียด ที่หน้า ๑๔๖ และ ๒๗๑.

^{๗๓} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๑/๕๖๙. ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

สังสารวัฏ ๓๑ ภูมิ

วิธีดำเนินไป	ภูมิ ๓๑	โลก๓	ภูมิ ๓		
อรูปฌาน ๔ หรือ อรูปสมาบัติ ๕	๔. เนวลลภณานัลลภณายตนะ ๓. อาภิกขณณายตนะ ๒. วิณณณณายตนะ ๑. อากาสันณายตนะ	พรหมโลก ๒๐ ชั้น	อรูปาวจรภูมิ ๔	สุคติภูมิ	๒๖ ชั้นฟ้า/ เทวภูมิ
สุทธาวาส ๕ สำหรับ พระอนาคามี	๕. อภิญญา ๔. สุตัสสี ๓. สทัสสา ๒. อตปปา ๑. อวิหา		รูปาวจรภูมิ ๑๖		
จตุตถฌาน	๒. สัตถะปัตติ ๑. เวทปัสสา				
ตติยฌาน	๓. สุกกิมหา ๒. อัปปมาณสุภา ๑. ปริตตสุภา				
ทุติยฌาน	๓. ฮาวัสสรา ๒. อัปปมาณมาภา ๑. ปริตตมาภา				
ปฐมฌาน	๓. มหาพรหมมา ๒. ปุโรหิตา ๑. ปาริสัชชา				
	- ระงับนิวรณ์ ๕				
รักษาศีล ๕ รักษาศีลอุโบสถ ประพฤตีสัจจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ บำเพ็ญทาน	๖. ปริณิหมิตวสวัตติ ๕. นิมมานรติ ๔. ตูลิต ๓. ยามา ๒. ดาวดึงส์ ๑. จาตุมมหาราชิกา	ดาวรทั้ง ๕ ชั้น	กามาวจรภูมิ ๑๑	ทุคติภูมิ	๕ ชั้นดิน
รักษาศีล ๕	มนุษย์	โลก			
ทุจจริต ๓	เดรัจฉาน	อบายภูมิ ๕			
ผิดศีล ๕	เปรต				
อกุศลกรรม ๑๐	อสุรกาย				
	นรก				

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์นี้ อย่างทะลุปรุโปร่ง และวิธีปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไป..ว่า ถ้ามนุษย์ยังมีกิเลสตัณหาในจิต ก็ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้ ต่อเมื่อเขาเบื่อหน่ายการเวียนว่ายตาย-เกิด แสวงหาวิธีตัดวงจรนี้เสีย ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดำเนินตามมรรคมีองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน^{๗๔} เมื่อนั้น เขาจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง”

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ได้รวบรวมไว้ สืบต่อกันมา มีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้ ปัจจุบันบันทึกเป็นตัวอักษรอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จำนวน ๔๕ เล่ม สาเหตุที่พระพุทธศาสนามีคำสอนมากมายถึงเพียงนี้ เพราะพระบรมศาสดาได้ทรงประกาศคำสั่งสอนเป็นเวลานานถึง ๔๕ ปี แม้คำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีมากมายปานนี้ แต่เมื่อประมวลคำสอนที่เป็นหลักใหญ่ เป็นหัวใจของพุทธศาสนาก็มีอยู่เพียง ๓ ประการเท่านั้น^{๗๕} คือ

๑. สัพพปาปสฺส อภินิ การไม่ทำบาปทั้งปวง ด้วยการรักษาศีล
เว้นจากการประพฤติดุจจริตทางกาย วาจา ใจ และประกอบการประพฤติดุจจริตทางกาย วาจา ใจ

๒. กุสลสฺสุปสมเปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม ด้วยการให้ทาน และเจริญสมณภาวนาทำจิตให้สงบ^{๗๖} เช่น กำหนดลมหายใจ หรือสวดมนต์ภาวนา เป็นต้น ผลการปฏิบัติสมณภาวนานี้จะทำให้บรรลุถึงฌานอภิญญาได้^{๗๗} แต่ยังไม่บรรลุธรรม ผู้ปฏิบัติสมณกรรมฐานที่ปรารถนาบรรลุพระนิพพาน จะต้องปฏิบัติวิปัสสนาต่อไปอีก

^{๗๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

^{๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐ ที.ม.อ. (บาลี) ๙๐/๗๖, วิมทา.อ. (บาลี)๑/๑๙/๑๙๑.

^{๗๖} ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๓๘๙. อง.นวก.อ. (ไทย) ๔/-/-/๔๘๓.

^{๗๗} ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๓

๓. **สถิติประโยชน์** การทำให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว^{๗๘} ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นแจ้งในอารมณ์ที่ปรากฏ ในขณะที่ปัจจุบันตามความเป็นจริง^{๗๙} ผลการปฏิบัติวิปัสสนาจะทำให้ผู้ปฏิบัติดับกิเลส ตัณหาได้ ได้บรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน

เป้าหมายที่ทรงสอน

เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง^{๘๐} ดับภพชาติหยุดการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเมื่อไม่เกิดอีกเราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอีกต่อไป ฉะนั้น เป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่เพียงแค่การแสวงบุญ ด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา

การแสวงบุญทั้ง ๓ ประการนั้น มีอานิสงส์สูงสุดถึงขั้นพรหมโลกก็จริง แต่ก็ยังไม่สามารถกำจัดกิเลสตัณหาพาสู่ความพ้นทุกข์ได้ เพราะแม้จะได้เกิดเป็นเทวดาหรือพรหมแล้ว เมื่อหมดกำลังบุญ หรือกุศลวิบากอ่อนกำลังลง ก็ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก คือ ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพทั้ง ๕ คือ เทพ มนุษย์ เดรัจฉาน เปรต/อสุรกาย นรก^{๘๑} อย่างไม่มีที่สิ้นสุด^{๘๒} หาเบื้องต้นและที่สุดไม่พบ ต้องตกอบายทุกข์ทรมานในนรกอยู่เป็นอาจินเหมือนบ้านเก่าที่ต้องแวะเวียนไปอยู่เสมอ มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้า

^{๗๘} การทำจิตให้ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ ดูใน พุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๔/๙๕.

^{๗๙} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๔.

^{๘๐} ดูรายละเอียดใน พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

^{๘๑} ดูรายละเอียดใน อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

^{๘๒} ดูรายละเอียดใน อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

ใจความข้อนี้อย่างไร ผุ้นที่เราใช้ปลายเล็บขูดขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้
อย่างไรไหนจะมากกว่ากัน”

เหล่าภิกษุทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แล
มากกว่า ผุ้นที่ปลายพระนขา มีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่
แล้ว คำนวณไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว”

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดใน
เทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก
เป็นเปรต มีจำนวนมากกว่า พวกเทพชั้นเวฬุผลาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรม
มีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุแล้ว ไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรต
บ้าง^{๘๓}

ฉะนั้น เมื่อเรายังต้องเกิดอีก สิ่งที่จะตามมาด้วย คือ ความแก่ ความ
เจ็บ ความตาย ความทุกข์กายทุกข์ใจ และการตกนรก ดังพระจาลาภิกษุณี
กล่าวว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์
เพราะเหตุนี้แล เราจึงไม่ชอบความเกิด”^{๘๔}

เมื่อบุคคลผู้มีความเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนา จนเกิดมรรคญาณ^{๘๕}
ครบทั้ง ๔ ก็จะทำจิตกิเลสตัดหนาในจิตของตนเองให้หมดสิ้นไปได้ อย่าง
สิ้นเชิง^{๘๖} เขาจะไม่ต้องเกิดใหม่อีกต่อไป เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์มะม่วงที่มี
ยางเหนียวอยู่ภายใน เมื่อนำไปปลูกจะงอกเป็นต้นมะม่วงได้อีก แต่ถ้านำไป
ต้ม กำจัดยางเหนียวให้หมดไป หลังจากนั้น นำไปปลูกโดยวิธีใดก็ตาม จะไม่
งอกอีกแล้ว กิเลสตัดหนาในดวงจิตของเราก็คงเช่นเดียวกัน

^{๘๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๑๒๕.

^{๘๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

^{๘๕} วิปัสสนาญาณที่ ๑๔ เป็นปัญญาญาณที่ทำหน้าที่ประหามกิเลสตามลำดับขั้น
ชนิดที่เมื่อประหามไปแล้ว ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้อีก..

^{๘๖} ดูรายละเอียดใน ข.ป. (ไทย) ๓๑/๖๐/๙๗.

หากไม่สามารถทำมรรคปัญญาให้เกิดขึ้นครบทั้ง ๔ ได้ แม้สามารถทำมรรคให้เกิดเพียงครั้งเดียว ก็จัดว่าเข้าสู่กระแสพระนิพพานแล้ว ที่เรียกว่า บรรลุโสดาบัน^{๘๗} เมื่อวิปัสสนาญาณขึ้นถึงญาณที่ ๑๔ โสดาปัตติมรรคญาณ จะทำหน้าที่ประหาณตัวมิฉนาทิฏฐิ^{๘๘} ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง เมื่อบรรลุโสดาบันได้แล้ว ไม่ว่าในอดีตชาติ หรือชาติปัจจุบัน ได้เคยทำบาปอกุศลไว้มากมายเพียงใดก็ตาม ก็ไม่ต้องไปชดใช้กรรมในนรกอีกต่อไป และจะไปเกิดในสุคติภูมิ (โลกมนุษย์, สวรรค์) ได้อีก ไม่เกิด ๗ ชาติ แล้วจะบรรลุอรหัตต์โดยอัตโนมัติ^{๘๙}

ความสุขที่ทรงประสงค์

ศาสนาพุทธสอนเรื่องความสุขไว้อย่างไร? แท้ที่จริง ความสุขนี้แหละที่พุทธศาสนาต้องการ และเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา แต่ต้องเป็นความสุขแบบยั่งยืนถาวร ชนิดที่ไม่กลับกลายเป็นทุกข์ได้อีก นั่นคือความสุขใน “พระนิพพาน” เท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“นตถิ สนฺติ ปรี สุขํ ความสุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี”^{๙๐}

“ปรมา สนฺติ นิพฺพานํ นิพพานมีความสงบอย่างยิ่ง”^{๙๑}

นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลสเครื่องบีบคั้น เมื่อไม่มีกิเลสแล้วจึงเป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นสุขชนิดที่ไม่อาจกลับมาเป็นทุกข์ได้อีก ดังพระพุทธพจน์ว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ” พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง..^{๙๒}

^{๘๗} โสดาบัน ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๑/๓๐๐.)

^{๘๘} ดูใน อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๙๗, อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๘๙} ดูใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๗/๑๘๖, อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๙๐} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

^{๙๑} อง.จตุก. (บาลี) ๒๑/๒๓/๒๘, อง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๘.

^{๙๒} ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕/๑๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๑๙๐.

ในเรื่องนี้ มีประเด็นปัญหาว่า “สุขจะมีในพระนิพพานได้อย่างไร ในเมื่อนิพพานไม่มีการเสวยอารมณ์”

กล่าว ความที่ไม่เสวยอารมณ์นั้นแหละเป็นความสุขที่แท้จริง เพราะสุขที่เสวยอารมณ์นั้นยังตกอยู่ในกฎพระไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ บังคับบัญชาไม่ได้ ดังนั้น สุขเวทนาที่ยังเสวยอารมณ์จึงได้ชื่อว่าวิปริณามทุกข์ เพราะความสุขนั้นยังต้องวิปริตผันแปรไปเป็นทุกข์อย่างแน่นอน ส่วนสุขในนิพพานไม่ใช่สุขเวทนา แต่เป็นสันติสุข^{๙๓} จึงไม่มีวันที่จะผันแปรไปเป็นอื่น ดังที่พระสารีบุตรเถระอธิบายไว้ว่า

พระนิพพาน ที่ไม่มีเวทนานั้นแลเป็นสุข เพราะไม่มีกามคุณ ๕ คือ รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย อันน่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

สุขโสมนัสที่อาศัยกามคุณ ๕ เกิดขึ้นเรียกว่ากามสุข ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังตจากกาม บรรลุดุฆาน ถ้าเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ สัญญาณมโนการที่ประกอบด้วยกามยังฟุ้งขึ้น เป็นความบีบคั้นแก่ภิกษุนั้น ทุกข์พึงเกิดขึ้นแก่คนผู้มีสุขเพียงเพื่อความบีบคั้นกังวล แม้ฉันท สัญญาณมโนการที่ประกอบด้วยกามเหล่านั้นก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ย่อมฟุ้งขึ้นแก่ภิกษุนั้น ข้อนั้นเป็นความกอดตันแก่ภิกษุนั้น ความกอดตันนี้ท่านเรียกว่าทุกข์ ด้วยเหตุนี้แลพึงทราบว่ นิพพานเป็นสุขได้อย่างไรเล่า”^{๙๔}

และถึงแม้พระพุทธเจ้าทรงรู้ ว่ามีวิธีการอย่างไรบ้างจึงจะหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้ แต่พระองค์ก็ทรงยอมรับว่าไม่ทรงสามารถทำให้ใครเข้าถึงความจริงนั้นได้ จนกว่าเขาผู้นั้นจะเข้าถึงได้ด้วยความเพียรแห่งตนเอง พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางเท่านั้น ดังพุทธพจน์ว่า

^{๙๓} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๖/๒๙๔

^{๙๔} อง.สตุต. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

“นิพพานมีอยู่ ทางไปนิพพานมีอยู่ เรา (ตถาคต) ผู้ชักชวนมีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ สาวกที่เราสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ บางพวก สำเร็จนิพพาน อันถึงที่สุดโดยส่วนเดียว บางพวกก็ไม่สำเร็จ ในเรื่องนี้ เราจะทำอย่างไรได้ ตถาคตก็เป็นแต่ผู้บอกทาง เราเองก็เพียงบอกทาง ให้ บุคคลผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง จะพึงหลุดพ้นได้”^{๙๕}

๑.๔ การทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปภัสสรมิตํ ภิกขเว จิตตํ อากนฺตฺเกหิ อุปก-
กิเลสํหิ อุปกิกิณฺณํ”^{๙๖} แปลว่า จิตนี้ประภัสสรผ่องใสอยู่ แต่เศร้าหมอง
เพราะมีอุปกิเลส^{๙๗} จรมา”

บางคนตีความพระพุทธพจน์บทนี้ว่า จิตประภัสสรผ่องใส คือ ไม่มี
กิเลสอะไรเลย การตีความเช่นนี้ทำให้จิตของเด็กดูเหมือนจะใสบริสุทธิ์ไม่ต่าง
จากจิตของพระอรหันต์ อันที่จริงคำว่า ประภัสสร หมายถึงภาวะแผ่ไปรู้

^{๙๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๗/๕๗-๕๘ , ขุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๓๓/๑๖๖.

^{๙๖} อัง.เอกก. (บาลี) ๒๐/๕๐/๑๑. อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๙/๙.

^{๙๗} อุปกิเลส คืออกุศลธรรมที่เข้าไปเบียดเบียนจิต มี ๑๖ คือ ๑) อภิชฌาวิสมโลภะ
คิดเพ่งเล็งอยากได้ ๒) พยาบาท คิดร้ายเขา ๓) โภชะ ความโกรธ ๔) อุปาทะ
ความผูกโกรธ ๕) มักขะ ความลบหลู่คุณท่าน ๖) ปลาสะ ความตีตนเสมอท่าน
๗) อีสสา ความริษยา ๘) มัจฉริยะ ความตระหนี่ ๙) มายา มารยา ๑๐) สาถะยะ
ความโอ้อวดหลอกเขา ๑๑) ถัมภะ ความหัวดี ๑๒) สารัมภะ ความแข่งดี ๑๓) มานะ
ความถือตัว ๑๔) อติมานะ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา ๑๕) มทะ ความมัวเมา ๑๖) ปมา
ทะ ความประมาท (ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๖๖/๑๑๗)

อุปกิเลสทั้ง ๑๖ ประการนี้ พระโสดาบันจะได้ ๖ ประการ คือ มักขะ ปลาสะ
อิสสา มัจฉริยะ มายา สาถะยะ พระอนาคามีจะได้ ๔ ประการ คือ พยาบาท โภชะ
อุปาทะ ปมาทะ พระอรหันต์จะได้ ๖ ประการ คือ อภิชฌาวิสมโลภะ ถัมภะ
สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ

อารมณ์ของจิต^{๙๘} ดังนั้น จิตของเราส่องแสงแผ่ซ่านไปรับรู้อารมณ์ใด ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อารมณ์นั้นๆ ก็ถูกเปิดเผยให้จิตรับรู้ โดยไม่มีความรู้สึก ว่าชอบ หรือไม่ชอบผสมอยู่ด้วย เป็นปกติจิตอยู่แต่เดิมเหมือนน้ำใสสะอาด เพราะเป็นเพียงสภาวะเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส และนึกคิดเท่านั้น ปราศจากการปรุงแต่งหรือตอบสนองต่อสิ่งที่รับรู้อยู่ แต่จิตเป็นธรรมชาติที่ ประกอบร่วมกับนามธรรมอีกอย่างหนึ่งเสมอๆ คือ เจตสิก

ดังนั้น เมื่อเจตสิกฝ่ายต่ำ ที่เรียกว่าอุปกิเลส^{๙๙} เข้าประกอบกับจิต จึงทำให้จิตเศร้าหมอง เหมือนน้ำใสสะอาดที่เปลี่ยนไปตามสีที่ผสม เช่น ในขณะวิญญานทางตาเห็นรูปร่างใดอย่างหนึ่ง จิตของทุกคนจะทำหน้าที่ รู้รูปเป็นอารมณ์ แต่โลภะทำให้รู้สึกชอบสิ่งที่เห็น โทสะทำให้ไม่ชอบ ดังนั้น เจตสิกฝ่ายต่ำจึงเป็นสิ่งที่ทำให้จิตเสียความเป็นกลางอยู่เสมออย่างนี้ มี ลักษณะที่พอใจหรือไม่พอใจ และเพิ่มพูนกิเลสมากขึ้นเรื่อยๆ จิตที่ไม่ได้ อบรมไว้ดีย่อมทำให้เหล่าสัตว์ติดอยู่ในบ่วงกิเลส ส่วนจิตที่อบรมดีแล้วย่อม ส่งผลให้จิตเป็นอิสระ หลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ไปได้

ในการฝึกอบรมจิต พระพุทธเจ้าตรัสลำดับขั้นตอนไว้ ๓ ขั้น ที่ เรียกว่า “ไตรสิกขา” เริ่มต้นจากการเจริญศีลเพื่อละเวทิกกมกิเลส อันเป็น กิเลสที่ทำให้ล่วงละเมิดศีลทางกายและวาจา เจริญสมาธิเพื่อละ ปริยภูฐาน กิเลส ได้แก่นิรวรณ ๕ อันเป็นกิเลสที่ครอบงำจิตให้เศร้าหมอง และเจริญ วิปัสสนา (ปัญญา) เพื่อละอนุสัยกิเลส อันเป็นกิเลสที่ฝังแน่นนอนเนื่องอยู่ใน ขันธสันดาน อนุสัยกิเลสนี้แม้ไม่ก่อโทษในเบื้องต้น แต่ก็ป็นเชื้อให้เกิด เวทิกกมกิเลส และปริยภูฐานกิเลสได้อีก จึงต้องกำจัดให้สิ้นซากด้วยการเจริญ วิปัสสนาภาวนา ทำมรรคญาณ^{๑๐๐} ให้เกิดขึ้น ตามลำดับ

^{๙๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๒๒๐.

^{๙๙} อุปกิเลส หมายถึง กิเลสที่จรมมาด้วยอำนาจโลภะ โทสะ และโมหะ แล้วทำ จิตเดิมที่บริสุทธิ์อยู่แล้วให้ต้องเศร้าหมอง (ม.ม.อ. บาลี) ๑/๗๑/๑๘๑)

^{๑๐๐} มรรคญาณ ญาณทำหน้าที่ประหาณอนุสัยกิเลส มีนิพพานเป็นอารมณ์

เมื่อบรรลุมรรคแรก (บรรลู่โสดาบัน) สามารถกำจัดมิจฉาทิฎฐิ กิเลส^{๑๐๑} และวิจิกิจฉากิเลส^{๑๐๒}ได้ หมัดเชื่อที่ทำให้ต้องไปตกนรก ตก อบายภูมิอย่างสิ้นเชิง เมื่อบรรลุมรรคที่ ๔ (บรรลู่อรหัตต์) กำจัดกิเลสได้ทั้ง ๑๐ ประการแล้ว หมัดเชื่อที่ทำให้ไปเกิดในภพใหม่อย่างสิ้นเชิง

กิเลส เป็นธรรมชาติฝ่ายอกุศลที่ประกอบกับจิต มีอยู่ในสันดานของ ปุถุชนทุกคน ทำให้จิตเสื่อมทราม ชักจูงให้ทำความชั่วต่างๆ มีวิเคราะหว่า “กิเลสเนติ อุปตาเปตติ กิเลสา” ธรรมชาติโดยอมทำให้เศร้าหมองเร่าร้อน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า “กิเลส”^{๑๐๓}

กิเลสเป็นสภาพธรรมที่เศร้าหมองและเร่าร้อน ทำสัตว์ทั้งหลายที่ยัง มีกิเลสให้ต้องเศร้าหมองและเร่าร้อน มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. โลกกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะยินดีอยากได้
๒. โทสกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่พอใจ ชื่นเคือง
๓. โมหกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความหลง ไม่รู้แจ้ง
๔. มานกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความทะนงตน ถือตัว
๕. มิจฉาทิฎฐิกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความเห็นผิด จากเหตุผลตามความเป็นจริงว่า บาป-บุญไม่มี นรก-สวรรค์ไม่มี เป็นต้น
๖. วิจิกิจฉากิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความสงสัยลังเล สงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น
๗. ถีนกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะหดหู่ท้อถอยจากความ เพียร
๘. อุทธัจจกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะเกิดฟุ้งซ่านไปใน อารมณ์ต่างๆ

^{๑๐๑} สักกายทิฎฐิ ความเห็นว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตัวตน เป็นเรา เป็นเขา

^{๑๐๒} สลัปปตปราคาส ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยศีลและวัตร

^{๑๐๓} พุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๔/๓๖๓.

๙. อหิริกิกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่ละอายในการกระทำบาป^{๑๐๔}

๑๐. อนัตตูปปิกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่เกรงกลัวผลของการกระทำบาป^{๑๐๕}

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ จำแนกตามการแสดงออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑) วิติกมกิเลส กิเลสที่ทำให้ไม่ละอายชั่วกัลป์บาป ทำให้ประพฤติดุชชั่ว ทำทุจริตทางกาย และวาจา ทำให้ล่องละเมิดศีล

๒) ปริยฐานกิเลส กิเลสที่กลุ้มรุมจิต คุกรุ่นอยู่ภายในใจ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และนิวรณ์ ๕^{๑๐๖}

๓) อนุสัยกิเลส กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน (เหมือนยักซ์หลัก)

อนุสัยกิเลส เป็นธรรมชาติที่ละเอียดซ่อนเร้นอยู่เป็นประจำในชั้นสันดานของบุคคล (ยกเว้นพระอรหันต์) ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏทางทวารใดเลย ต่อเมื่อมีอารมณ์มากระทบ อนุสัยกิเลสที่นอนนิ่งอยู่ นั้นก็จะแปรสภาพเป็น**ปริยฐานกิเลส** เกิดความยินดียินร้ายต่ออารมณ์นั้น และถ้าปริยฐานกิเลสนั้นมีกำลังมากขึ้น ก็จะแปรสภาพเป็น**วิติกมกิเลส** เกิดเป็นกิเลสอย่างหยาบ ปรากฏขึ้นเป็นการกระทำที่แสดงออกทางกาย และวาจา

การกำจัดกิเลสทั้งหมดนี้ให้หมดสิ้นไปได้ ต้องดำเนินการเจริญวิปัสสนาภาวนา ตามแนวทางมรรคมงคล ๘ เท่านั้น โดยการทำให้สมบูรณ์

^{๑๐๔} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๑/๔๑๒.

^{๑๐๕} ดูใน ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๗๑/๑๘๑.

^{๑๐๖} นิวรณ์ คือ กิเลสที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี มี ๕ อย่าง คือ (๑) กามฉันทะ ความพอใจในกาม (๒) พยาบาท ความคิดร้าย (๓) ถีนมิตะ ความหดหู่และเซื่องซึม (๔) อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านและร้อใจ (๕) วิจิกิฉา ความลังเลสงสัย (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑)

ในไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา จิตตสิกขา (สมาธิ) และปัญญาสิกขา ได้แก่ กระบวนการฝึกฝนอบรมจิตตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นั้นเอง

วิธีระงับกิเลสทั้ง ๓ ระดับ^{๑๐๗} ดังนี้

๑.๓.๑ วิติกมกิเลส เป็นกิเลสอย่างหยาบ สามารถระงับไว้ได้ด้วยอำนาจของการรักษาศีล แต่สงบได้เพียงชั่วคราว ตลอดเวลาที่ยังรักษาศีลอยู่เท่านั้น การประหาณกิเลสลักษณะนี้ เรียกว่า ตทังคปหาน^{๑๐๘}

๑.๓.๒ ปริยฐานกิเลส เป็นกิเลสอย่างกลาง เกิดอยู่ภายในใจ สามารถข่มไว้ได้ด้วยอำนาจสมาธิ เป็นเวลานานตราบเท่าที่สมาธิยังไม่เสื่อม การประหาณกิเลสลักษณะนี้ เรียกว่า วิกขัมภนปหาน^{๑๐๙}

๑.๓.๓ อนุสัยกิเลส เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ ต้องประหาณด้วยมรรคญาณเท่านั้น จึงจะตัดขาดอนุสัยกิเลสต่างๆ ได้ การประหาณในลักษณะนี้เรียกว่า สมุจเฉทปหาน การประหาณข้างลงไปอีกไม่ทำให้กิเลสนั้นกลับมีขึ้นใหม่ได้ เรียกว่า ปฏิปัสสัทธิปหาน เมื่อหลุดพ้นไปจากสังขารธรรมอย่างสิ้นเชิงแล้ว เป็นนิสสรณปหาน เป็นนิโรธ คือพระนิพพาน^{๑๑๐}

การระงับอนุสัยกิเลส

สตตสนดาเน อนุเสนติ อนุปวตตนตีติ อนุสยา^{๑๑๑} กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่าอนุสัย เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่

^{๑๐๗} อภิ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๑๐๘} คือ การละด้วยองค์นั้นๆ ดูใน ขุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๗.

^{๑๐๙} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๗/๒/๙๐๒. อภิ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๑๑๐} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๓๔. ดูเพิ่มเติม หน้า ๓๖๐.

^{๑๑๑} ขุ.จู.อ. (บาลี) (สทฺธมมปชฺโชติกา) หน้าที่ ๓๒๙.

สะสมอยู่ในภวังคจิต หรือจิตไร้สำนึกของคนเรา ถ้ายังไม่มีอารมณ์ภายนอกมากระทบแล้ว กิเลสชนิดนี้ก็จะยังนอนสงบอยู่ ไม่แสดงอาการมาให้เห็น จะแสดงตัวก็ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยมากระตุ้น อุปมาเหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นแก้วน้ำ ดูใสสะอาด ถ้าไม่สังเกตให้ดี จะมองไม่เห็นตะกอนที่สะสมอยู่เบื้องล่าง เปรียบได้กับอนุสัยกิเลส^{๑๑๒}

อนุสัยกิเลส แบ่งรายละเอียดออกได้ เป็น ๗ ประการ คือ

๑) กามราคานุสัย กิเลสปรุ่งแต่งจิตให้เกิดความกำหนัด พอใจในวัตถุทางทั้งหลาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ซึ่งมากระทบจิตแล้ว ทำจิตให้เกิดความรู้สึกปรารถนา

๒) ปฏิฆานุสัย ความหงุดหงิดไม่พอใจ เมื่อกระทบกระทั่งทางใจ อันอาศัยรูปเป็นต้น อันเป็นไปในทางไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ เกิดความรู้สึกหงุดหงิด ขัดเคืองขึ้นในใจ

๓) ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิดว่าอารมณ์ที่มากระทบเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เมื่อได้รับอารมณ์อันเป็นฝ่ายเดียวกับตน ก็จะเป็นเพิ่มความเข้มข้นให้แก่ทิฏฐิที่เป็นอนุสัยภายในจิต ให้มีความเห็นผิดมากยิ่งขึ้น

๔) วิจิณณานุสัย ความลึกลับสงสัยตัดสินใจอะไรไม่ได้ว่าเป็นอย่างไร ความสงสัยนั้นอาจสรุปลงในความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย ไตรสิกขา กาลทั้งอดีต อนาคต และกฎแห่งปัจจุสมุปบาท

๕) มานานุสัย ความถือตัว ถือชาติ ตระกูล ทรัพย์ ตำแหน่งงานยศ ฐานะในสังคมเป็นต้น มาแสดงตนว่า สูงกว่าเขา เสมอเขา หรือต่ำกว่าเขา เรียกว่า อติมานะ (ดูหมิ่นท่าน) อวมานะ (ดูหมิ่นตน) เป็นต้น

๖) ภวราคานุสัย อนุสัยคือการกำหนดติดในภพ ได้แก่การพอใจในภาวะที่เป็นอยู่ ติดใจในความสุขที่ได้จากการอุปถัมภ์ในภพต่างๆ

^{๑๑๒} พุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๖๓.

๗) อวิชชาลุสย ความไม่รู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏ ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน อันได้แก่ โมหะ^{๑๑๓}

กิเลสชนิดนี้นอกจากพระอรหันต์แล้ว ย่อมมีในสันดานของสัตว์ทุกชีวิต ตั้งแต่ปฏิสนธิ (เกิด) จนถึงจุติ (ตาย) กิเลสอย่างละเอียดนี้สามารถจัดและทำลายให้สิ้นซากได้ด้วยมรรคญาณ ที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพียงเท่านั้น

๑.๕ ศาสนาพุทธในทัศนะนักปราชญ์และผู้ศรัทธา

ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีความเหมือนและแตกต่างจากลัทธิศาสนาอื่นอย่างไร? ในเรื่องนี้หลวงพ่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พระผู้เป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ท่านจำแนกลักษณะคำสอนของศาสนาพุทธไว้ดังนี้

๑. มีหลักคำสอนที่เน้นหลักสายกลางไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง โดยทั่วไปมนุษย์เรามักมีความโน้มเอียงที่จะไปสุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง ความสุดโต่งมีสองอย่าง

๒. มีหลักคำสอนที่เป็นลักษณะสากลสามารถพิสูจน์ได้

๓. พุทธศาสนาให้ความสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ

๔. พุทธศาสนามีลักษณะเป็นกรรมวาตะ กิริยาวาตะ

๕. พุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิภาษवाद

๖. พุทธศาสนามีลักษณะมุ่งเน้นความเป็นอิสระภาพ

๗. มีลักษณะเน้นปัญญา

๘. พุทธศาสนาประกาศหลักอนัตตา

๙. พระพุทธศาสนาองสิ่งต่างๆ ว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย

^{๑๑๓} ที่.ปา. (ไทย)๑๑/๓๓๒/๒๒๓, ส.ม. (ไทย)๑๙/๑๗๖/๕๕, อภิ.วิ. (ไทย)๓๕/๙๔๙/๖๐๕-๖๐๖, อ.ส.ต.ก. (ไทย)๒๓/๑๑/๑๗, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๙/๖๐๕-๖๐๖.

๑๐. มีหลักคำสอนที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์^{๑๑๔}

ทัศนะนักปราชญ์ชาวตะวันตก

เบอร์ทรันด์ อาร์เทอร์ รัสเซลล์, เอิร์ลรัสเซลล์ที่ ๓ (ค.ศ.๑๘๗๒-๑๙๗๐) เป็นหนึ่งในนักคณิตศาสตร์ นักปรัชญา นักตรรกวิทยา ที่มีอิทธิพลอย่างสูงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ คนทั่วไปรู้จักรัสเซลล์ในฐานะของนักจิตวิทยา นักการศึกษา นักการเมือง และนักเขียนผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓^{๑๑๕}

รัสเซลล์กล่าวว่า “ศาสนาพุทธเป็นการรวมกันของปรัชญาแบบแก่งความจริงกับวิทยาศาสตร์ สนับสนุนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และติดตามวิธีการนั้นจนถึงที่สุด ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล พระพุทธศาสนาได้พบคำตอบที่น่าสนใจ เช่น จิตใจกับวัตถุคืออะไร? ระหว่างจิตกับวัตถุนั้นอย่างไหนสำคัญกว่ากัน? เอกภพเคลื่อนไปหาจุดหมายปลายทางหรือไม่? พระพุทธศาสนาพูดถึงเรื่องที่ว่าวิทยาศาสตร์ยังนำทางเข้าไปได้ไม่ เพราะความจำกัดแห่งเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ ชัยชนะของพระพุทธศาสนาเป็นชัยชนะทางด้านจิตใจ”^{๑๑๖}

^{๑๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๑๑๕} Russell, Bertrand On Education/Bertrand Russell none: George Allen&Unwin(Publishers), 1985, Russell Bertrand. 1992. **Theory of Knowledge** . New York :Chapman and Hall.

Russell, Bertrand , History of Western Philosophy, George Allen Unwin Ltd.,London, p. 197.

^{๑๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๘, หน้า ๑๘๐.

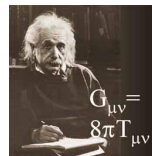
ศาสตราจารย์คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung ค.ศ. ๑๘๗๕ - ๑๙๖๑) นักจิตวิทยาชาวสวิสส์ เป็นนักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังระดับโลกชาติที่ติดเทียมกับฟรอยด์ ได้รับปริญญากิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด กล่าวว่า “As a student of comparative religions, I believe that Buddhism is the most perfect one the world has ever seen. The philosophy of the Buddha, the theory of evolution and the law of Karma were far superior to any other creed.”^{๑๑๗}

“ในฐานะเป็นนักศึกษาศาสนาเปรียบเทียบผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สมบูรณ์มากที่สุดที่โลกเคยพบเห็นมา ปรัชญาของพระพุทธเจ้า ทฤษฎีวิวัฒนาการและกฎแห่งกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) ยิ่งใหญ่เหนือลัทธิอื่นอย่างห่างไกล”

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เมื่อ ค.ศ.๑๙๕๔ มหาวิทยาลัยพรินซ์ตันได้ตีพิมพ์งานเขียนชิ้นหนึ่ง ชื่อเรื่อง "The Human Side" ซึ่งนักฟิสิกส์ผู้นี้ ได้กล่าวทิ้งท้ายให้เป็นปริศนาแห่งโลกอนาคตว่า

The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology. Covering both the natural and the spiritual, it should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern

^{๑๑๗} Jung, Carl G. (1959). **Psychological Types**. London: Rout ledge's Regan Paul Ltd.

scientific needs it would be Buddhism.^{๑๑๘}

ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ(แบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสามัญสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่งทั้งปวง คือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา"

ทัศนะนักวิทยาศาสตร์^{๑๑๙}

ดร. สมอง วรอุไร

อาจารย์ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่เคยเชื่อเรื่องเทวดา นรก สวรรค์ เปเรต ชาตภพ การเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ กระทั่งเรียนจบจากต่างประเทศ บวชหนึ่งเดือนเต็ม ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุฯ ทำพระจันทร์ ส่งผลทำให้ความเชื่อของ ดร.สมอง เปลี่ยนไปจนถึงกล่าวว่า “ความเป็นวิทยาศาสตร์ที่ร่ำเรียนมาถอดทิ้งหมดเลย เพราะสัมผัสเทวดา ผีข้างถนนได้จริง ๆ ซึ่งผมพยายามพิสูจน์มากกว่า ๓๐ ปี ยังหาข้อผิดพลาดไม่ได้ คุณจะสัมผัสได้ทั้งเทวดาและผี จิตวิญญาณทุกคน หากมีจิตสื่อถึงคนนั้น”^{๑๒๐}

^{๑๑๘} 1954, from Albert Einstein: The Human Side, edited by Helen Dukas and Banesh Hoffman, Princeton University Press]

^{๑๑๙} โดย ผู้จัดการออนไลน์ ๔ สิงหาคม ๒๕๔๘ : เวลา ๐๙.๑๙ น.

^{๑๒๐} ข้อมูลจากการเสวนาเรื่อง “ชีวิตหลังตาย ชีวิตใหม่ที่ต้องเตรียมตัว” ณ บ้านเจ้าพระยา อุทยานอนุรักษ์สุภาพ ครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๓๑ ก.ค. ๒๕๔๘.

ดร.วรภัทร์ ภูเจริญ

ท่านมีชื่อเสียงโด่งดัง ในฐานะนักวิทยาศาสตร์ที่สามารถใช้หลักธรรมเข้ามาผสมผสานในการบริหารจัดการองค์กรได้ดีเยี่ยม เคยทำงานที่องค์การนาซ่า อีกทั้งได้รับรางวัล ผลงานที่ดีที่สุดในการประชุมทางวิชาการด้านเครื่องยนต์ไอพ่นนานาชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ แต่วันนี้เป็นผู้สอนหลักบริหารองค์กรแนวพุทธให้กับบริษัทชั้นนำหลายบริษัท จากพื้นฐานของนักวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ในตัว ทำให้ ดร.วรภัทร์ ต้องการพิสูจน์ความจริงในทางพระพุทธศาสนา และการพิสูจน์นั้นก็นำมาสู่ความเข้าใจแห่งจิต

เขาให้สัมภาษณ์นิตยสารฉบับหนึ่งไว้ว่า “เดิมผมนับถือศาสนาคริสต์ คือ เป็นคริสต์กันทั้งบ้าน แต่มาพบว่าหลักคำสอนของคริสต์แก้ปัญหาชีวิตให้เราไม่ได้ เลยหันมาศึกษาพุทธศาสนา และเปลี่ยนมาเป็นพุทธ เมื่อ ๘ ปีที่แล้ว ตอนนั้นอายุ ๓๙ แล้ว แต่เป็นพุทธได้สัก ๒ ปีก็รู้สึก ว่าจริงๆ แล้วโลกนี้มีแต่ความว่างเปล่า ต้องขอบคุณพระพุทธเจ้าที่ทรงชี้ให้เราเห็น ว่าสุดท้ายแล้วชีวิตนี้ก็ไม่มีอะไรแน่นอน และวิธีที่จะสยบความเปลี่ยนแปลง ก็คือความว่างภายในใจ ถ้าใจสงบก็สามารถสยบความเคลื่อนไหวภายนอกได้หมด เหมือนตรงกลางพายวู ซึ่งรอบๆ หมุนวน แต่ตรงกลางสงบ จิตกับความคิดนี่คนละตัวกันนะ ขณะที่เราใช้สติควบคุมความคิด เราต้องรักษาความว่างของจิต”^{๑๒๑}

ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา

นักวิทยาศาสตร์นาซ่า ผู้ร่วมสร้างยานอวกาศไวกิ้งไปดาวอังคาร ได้นิพนธ์หนังสือ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาพลังทางปัญญาและความคิดโดยการทำสมาธิ ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าสามารถส่งผลแก่ผู้ปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

อาจารย์ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกสมาธิไว้ว่า "เมื่อก่อนเรียนมัธยมต้น **ผมสอบได้ที่โหล่ทุกวิชา** เพราะไม่ค่อยสนใจอะไร ไม่ค่อยมีสมาธิในการเรียน ชอบซอกขอบต้อย แต่หลังจากได้ฝึกสมาธิมาระยะหนึ่ง ปรากฏว่าความจำดีมาก มีสมาธิในการเรียนมากขึ้น เวลาครูสอนอะไรเราจำได้ และสอบได้ดีขึ้น ปรากฏว่าหลังจากนั้นไม่นาน เริ่มสอบได้ที่หนึ่งทุกวิชา จากที่โหล่มาเป็นที่หนึ่งเลย และจากเด็กที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ความโกรธ ความโมโห ตอนนี้กลายเป็นเด็กที่ยิ้มตลอดเวลา เดินไปเดินมาก็ยิ้มให้คนโน้นคนนี้ ใครจะมายั่วอย่างไร ใครจะมาด่า ใครจะมาว่า ตอนนี้ 'ไม่สนใจแล้ว' ได้แต่ยิ้ม เราไม่โกรธ เราไม่โมโหใคร เริ่มควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ดีมากขึ้น"^{๑๒๒}

ศ.ดร. CALORA ANDUJO, M.D.

หลังเรียนจบปริญญาเอก ด้านคณิตศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ระหว่างที่ทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญในมหาวิทยาลัยแมกซิกอนั้น ได้ค้นคว้าอ่านหนังสือทางพวกฮินดู เช่น ฯลฯ ขณะเดียวกันก็เข้าไปฝึกปฏิบัติธรรมในสำนักต่างๆ ซึ่งค่อนข้างจะ 'ได้ผล' แต่ไม่มีข้อยุติ เพราะได้แค่เรื่องสมาธิเท่านั้น

ต่อมาได้รู้จักเรื่องสมาธิจากผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อดอง วัดพระธาตุจอมทอง เมื่อปฏิบัติได้ระยะหนึ่งเห็นว่าลูกศิษย์ของหลวงพ่อดองไม่สามารถอธิบายให้ความรู้เรื่องการกำหนดจิตสร้างสมาธิให้ซาบซึ้งได้ จึงไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ วัดถ้ำทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นวัดวิปัสสนาฯ ได้ฝึกปฏิบัติอยู่เป็นเวลา ๒ เดือน แต่ก็ยังมีข้อสงสัยบางประการ จึงตัดสินใจไปตามหาหลวงตาโสภิน เมื่อได้ฝึกปฏิบัติแล้วสามารถไขข้อข้องใจต่างๆ ได้ ขณะเดียวกันก็ติดต่อหลวงตาโสภิน

^{๑๒๒} ชูติมา ชื่นเจริญ จากนิตยสาร **จุดประกาย-เสาร์สวัสดี**. กรุงเทพฯธุรกิจ ฉบับที่ ๓๐๖, ๒ เมษายน ๒๕๔๘.

ให้ไปสอนในศูนย์สุขภาพที่แม็กซิโก ซึ่งมีสมาชิกอยู่ประมาณ ๓๐๐ คน^{๑๒๓}

ทักษะของผู้เคยนับถือศาสนาอื่นๆ

บริจิต สล็อตเทนเบเซอร์

แม้ซีเป็นชาวออสเตรีย เล่าไว้ว่า “ฉันได้ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน ฉันเกิดปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ประเทศออสเตรีย เมื่อสมัยที่ฉันยังเป็นเด็ก ฉันชอบฟังเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้า และพระเยซู ฉันต้องการจะเป็นคนดีจริงๆ ในตอนนั้น แต่เมื่อฉันเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ประมาณอายุ ๑๒ ปี ฉันก็ล้มความตั้งใจในวัยเด็ก ทำตัวเหมือนวัยรุ่นทั่วๆ ไปที่ต้องการแต่ความสนุกสนาน จนกระทั่งอายุ ๒๐ ปี ฉันก็ได้พบกับ ริชาร์ด และได้แต่งงานกัน จนได้ให้กำเนิดลูกสาวคนแรก เมลานี ชิพทรา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ และ ลูกชายคนต่อมา แพททริก อีเลียส ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐

เดือนเมษายน ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ฉันได้เดินทางมาฝึกสมาธิครั้งแรกที่ประเทศไทย เป็นเวลา ๒ เดือน ฉันได้ปฏิบัติอย่างจริงจัง ปฏิบัติโดยกำหนดจิตสู่การกระทำทุกอย่าง ไม่ยึดติด ไม่มีตัวตนและจิต สิ่งนี้เองที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของฉัน หลังจากนั้นฉันกลับไปประเทศออสเตรีย แต่ฉันกลับรู้สึกว่าชีวิตที่นั่นมันก็ดูเหมือนวันเดิมนๆ น่าเบื่อ ไร้สาระไม่มีอะไร และฉันก็ไม่ต้องการอยู่แบบนั้นอีกต่อไป หลังจากนั้น ๒ เดือน ฉันได้กลับมาเมืองไทยอีกครั้งเพื่อการปฏิบัติทำสมาธิ ตั้งแต่นั้นมาฉันก็ได้ตั้งใจหมั่นปฏิบัติรักษาศีลอย่างเต็มความสามารถ ตามทางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พยายามแบ่งปันประสบการณ์ของฉันร่วมกับนักปฏิบัติชาวต่างประเทศเสมอๆ และแผ่เมตตาอุทิศบุญกุศลให้กับครูบาอาจารย์ พ่อแม่ ลูกๆ สามิ และสรรพสัตว์

^{๑๒๓} หนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก สวณลิขสิทธิ์ ตาม พ.ร.บ.ลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ บริษัท เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) พ.ศ. ๒๕๔๓.

ทั้งหลาย”^{๑๒๔}

joni_buddhist : “ผมเองเคยเป็นคริสตังมาก่อน สมัยก่อน ชาวคาธอลิกจะสอนให้จงรักภักดี และเชื่อมั่นในพระบิดา พระบุตร และพระจิต ผมก็ถือตามนั้น แต่เมื่อผมมีปัญหาชีวิตในช่วงวัยรุ่น ไม่เข้าใจกับพ่อแม่ (ท่านทั้งสองเป็นพุทธ) มีปัญหาเรื่องความรัก การอ่อนน้อมพระเจ้าไม่สามารถทำให้ใจผมหายทุกข์ได้ จวบจนกระทั่งผมได้พบหลวงปู่ขวัญ ปวโร ที่วัดบ้านไร่ สามง่าม จังหวัดพิจิตร

ครั้งแรกนึกดูถูกท่านด้วยเข้าไป เห็นท่านใช้คาถาเป่าหัวคน แจกตะกรุด ผมนึกดูถูกท่านว่าศาสนาพุทธก็ดีแต่สวดมนต์อ่อนน้อม สักประเดี๋ยวท่านเหมือนรู้ใจ ท่านได้สั่งให้เอาเทียนเดือดๆ มาเคี้ยวแล้วเอามือคนเทียนในหม้อที่เดือดๆ นั้น ปรากฏว่า ผมงงเลยไปดูใกล้ๆ เทียนในหม้อเดือดปุดๆ ท่านว่าเอามือใส่ลงไปเลยหนุ่ม ผมไม่กล้า ท่านก็ว่าเดี๋ยวจะหาว่าอาตมาเล่นกล ท่านเอามือแตะที่ขอบหม้อพอผมเอามือลงไปกลายเป็นเทียนเย็นไม่ร้อน ผมสงสัย พอท่านเอามือออกจากหม้อเอามือไปจับอีกทีมือผมพองเลย ผมสนใจว่าทำได้อย่างไร ท่านให้รอก่อนพอ ๖ โมงเย็น หมดแขกท่านก็บอกว่าเมื่อกี้เป็น**ภสิณ** พระในศาสนาพุทธทำได้หลายรูป ผมสนใจ ท่านก็เลยว่าพวกนี้เป็นเรื่องภายนอก ปัญหาของโยมมันต้องแก้ที่ต้นเหตุแห่งทุกข์โดยใช้**มรรค**

ท่านก็อธิบายหลักธรรมอริยสัจอย่างย่อ ผมเลื่อมใสมาก และนำเอาอริยสัจไปใช้ ปรากฏว่าปัญหาต่างๆ ก็แก้ได้ ผมจึงนับถือพุทธอย่างสุดหัวใจ และปฏิญาณตนเป็นทาสรับใช้พระพุทธานุศาสน์ไปจนตาย นี่ก็เป็นเรื่องเล่าจากคนเคยเป็นคาธอลิกครับ” โดย : joni_buddhist ๓๕ ถนนเจริญกรุง ๕๕ ย่านนาวา สาทรร กทม. ๑๐๑๒๐^{๑๒๕}

^{๑๒๔} <http://www.vimokkha.com/nunbriggittet.htm>

^{๑๒๕} <http://board.palungjit.com/member.php?u=๕๘๐๖>

ผู้ศรัทธาท่านหนึ่ง ใช้ชื่อว่า “**คุณต้องแต่ง**” เขียนไว้ มีข้อความว่า..

“ผมเรียนในโรงเรียนคริสต์มาตลอด ๑๒ ปี เรียน ๙ ปี ในโรงเรียนโปรแตสแตนต์ และ ๓ ปี ในคาทอลิก แม้จะถูกบังคับให้เข้าโบสถ์ทุกสัปดาห์ แต่ก็ไม่สามารถสั่นคลอนความศรัทธา หรือความเชื่อในคำสอนขององค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ นอกจากนั้น ยังเปิดโอกาสให้ทราบว่า คำสอนในศาสนาพุทธแตกต่างจากศาสนาคริสต์อย่างไร

จุดสำคัญที่ผมเห็นว่า ศาสนาคริสต์ไม่เหมาะสมกับผมก็คือ การประกาศว่า ความสงสัยในพระเจ้าเป็นบาป ในขณะที่ศาสนาพุทธประกาศท้าทายว่า หากใครสงสัยใคร่ทดลองพุทธศาสนาก็เปิดโอกาสให้ทดลองอย่างเต็มที่ อย่าว่าแต่การห้ามสงสัยเลย แม้การทดลองอย่างท้าทายก็มีสิทธิ์ทำได้ อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ ผมยังเห็น(มาแต่เล็กแล้ว)ว่า หากพระเจ้าท่านมีจริงและเก่งจริง ไฉนจึงสร้างมนุษย์ให้มีจุดอ่อนถึงขนาดว่า ซาตานสามารถลอบเข้ามาปั่นหัวได้ และพระเจ้าต้องขับมนุษย์ออกมาจากสวนเอเดนและยังได้อ่านฟิสิกส์ควอนตัมในสมัยมัธยมต้นแล้ว ก็ยิ่งเห็นว่า เรื่องพระเจ้าสร้างโลกช่างห่างไกลไปจากสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบไปทุกที และในขณะเดียวกัน ก็ยิ่งใกล้เรื่องการเกิดดับของจักรวาลในพระพุทธศาสนาไปทุกที ได้เรียนในโรงเรียนคริสต์นับว่าให้ประโยชน์กับผมมากจริงๆ”^{๑๒๖}

^{๑๒๖} <http://www.larndham.net/cgi-bin/kratoo.pl/007366.htm>

๑.๖ ศาสนาพุทธกับพระผู้สร้าง

ก่อนอื่นขอให้เข้าใจก่อนว่า หลักคำสอนของทุกศาสนาเป็นความจริงด้วยกันทั้งสิ้น ผู้ที่เชื่อพระอัลลาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระองค์จะได้ขึ้นสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพระยะโฮวาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระองค์จะได้ไปอยู่ในแดนสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพรหมันทำตามหน้าที่อย่างเคร่งครัด เจริญภาวนาถึงขั้นอรุณมานจะเข้าถึงพรหมัน^{๑๒๗}จริง

ถาม : ทำไมศาสนาทั้งหลายสอนไม่เหมือนกัน มีความเชื่อไม่เหมือนกัน และปฏิบัติไม่เหมือนกัน

ตอบ : ที่จริงแล้ว ความจริงและความบริสุทธิ์สูงสุดมีเพียงหนึ่งเดียว แต่ที่ศาสนาทั้งหลายสอนต่างกัน เพราะศาสดาของแต่ละศาสนาเข้าถึงความจริงได้ไม่เท่ากัน ถ้าสมมติว่าความจริงสูงสุด คือช้าง ศาสดาที่จับถูกหางก็บอกว่า “หางนี้แหละคือ ช้าง” ศาสดาที่จับถูกงวงก็บอกว่า “งวงนี้แหละคือช้าง” ศาสดาที่จับถูกหูก็บอกว่า “หูนี้แหละคือช้าง” ศาสดาที่คลำทั่วทั้งตัวก็บอกว่า “ทั้งตัวนี้แหละคือ ช้าง ”

ถาม : คำสอนของศาสดาทั้งหมด กล่าวถูกต้องหรือไม่ ?

ตอบ : ศาสดาทุกท่านกล่าวถูกต้องหมด ไม่มีใครกล่าวผิดแม้แต่ท่านเดียว เพราะหูก็คือช้าง งวงก็คือช้าง หางก็คือช้าง เพียงแต่ศาสดาบางท่านรู้บางส่วน แต่หลงเข้าใจผิดว่าสิ่งที่ตนรู้คือทั้งหมดของตัวช้าง^{๑๒๘}

ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “เทพเจ้า” แต่ไม่ให้ความสำคัญไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติว่า การได้เกิดเป็นเทพหรือการไปเกิดอยู่ในสวรรค์แล้ว ก็ยังมีไข่มุกแท้ที่สูญถาวรที่ไม่ต้องกลับมาเป็น

^{๑๒๗} ในศาสนาฮินดู พรหมัน (บ्रह्म) คือ ความเป็นจริงสูงสุด ไม่มีรูปร่าง ไร้อัตตา เป็นวิญญานบริสุทธิ์ เป็นที่มาและจุดหมายปลายทางของสรรพสิ่ง

^{๑๒๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๕๔/๒๙๒.

ทุกข์อีก คือแม้จะได้เกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ยังต้องตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกธนูยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่า คนนี้เป็นใคร ทำไมจึงยิง หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัด โดยตั้งเงื่อนไขว่า ‘ตราบดีที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงเรา ว่าเป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ถ้าเป็นเช่นนี้ก็รับรองได้ว่าผู้ป่วยต้องตายเสียก่อนอย่างแน่นอน^{๑๒๙}

ศาสนาพุทธมุ่งศึกษาแต่ในประเด็นว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง ไม่ยอมสยบอยู่กับอำนาจใดๆ ทั้งสิ้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงค้นพบวิธีการนั้น นั่นคือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา^{๑๓๐} ที่ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน ซึ่งมีพระอริยเจ้าสามารถพิสูจน์ทราบจนเห็น ประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง แล้วนำออกเผยแผ่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน”

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่องสร้างโลก ?

หลังจากตรัสรู้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้พระนามใหม่ อีกพระนามหนึ่งว่า “พระสัพพัญญู” แปลว่า ทรงรู้เรื่องทั้งปวงในโลก คือ รู้หมดทุกอย่างด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี้เอง ทำให้พระองค์ประมวลความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกันแล้วมีพระดำริว่า ถ้าหากทรงบอกทั้งหมดที่รู้ จะก่อให้เกิดโทษเกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ คลายโศกเพียงเท่านั้น ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์

^{๑๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๘

^{๑๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙ หน้า ๖๑๓ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสพาวนเขตกรุงโกสัมพี ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนี้ว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมา กับใบที่อยู่บนต้นอย่างไหนจะมากกว่ากัน”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อย”

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราารู้แล้ว.. แต่มิได้บอกเขานั้นมีมาก เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้เราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานเพราะเหตุนี้เราจึงบอก^{๑๓๑}

สรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้ทุกเรื่อง (สัพพัญญู) แต่ทรงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ คลายโศก เพื่อสันติสุข และมรรคผล นิพพาน เท่านั้น

พระผู้สร้างคือใคร?

ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก (ฉบับมหาจุฬา) เล่มที่ ๙ ข้อ ๔๙๓

^{๑๓๑} ส.ส. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

หน้า ๒๑๘ ให้ผู้สนใจศึกษาได้พิจารณา มีเรื่องราวดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าสมาธิถึงขั้นที่จิตตั้งมั่น จนเห็นทางไปสวรรค์ ครั้นแล้ว เธอเข้าไปหาเทวดากลุ่มหนึ่งถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เทวดาตอบว่า “แม้พวกเราก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่เทพเจ้าผู้เป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครชมเชยได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ เป็นผู้ยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าพวกเรา ท่านคงจะทราบ”

“ท่านผู้มีอายุ เวลานี้ท่านมหาเทพอยู่ที่ไหน”

พวกเทพตอบว่า “แม้พวกเราไม่รู้ที่อยู่ของท่านมหาเทพ หรือทิศทางที่ท่านมหาเทพอยู่เหมือนกัน แต่ถ้านิमितปรากฏขึ้น ท่านมหาเทพก็จะปรากฏพระองค์ด้วย การที่แสงสว่างปรากฏขึ้นนี้ จัดเป็นบุรพนิमितแห่งการปรากฏของท่านมหาพรหม”

ต่อมาไม่นานท่านมหาเทพก็ได้ปรากฏพระองค์ขึ้น ลำดับนั้น ภิกษุนั้นเข้าไปหาท่านมหาเทพ แล้วถามว่า “ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เมื่อถามอย่างนี้ ท่านมหาเทพตอบว่า “เรา เป็นท้าวผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครชมเชยได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดแล้ว และกำลังจะเกิด”

พระภิกษุนั้นถามซ้ำอีก ๒ ครั้ง ท่านมหาพรหมก็ตอบเช่นเดิม

ทันใดนั้น ท่านมหาเทพจับแขนภิกษุนั้นนำออกไปข้างนอก แล้วกล่าวว่า “ภิกษุ พวกเทพทั้งหลายเข้าใจกันว่า ไม่มีอะไรที่เราไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้ประจักษ์แจ้ง ดังนั้น เราจึงไม่ตอบคำถามของท่าน ต่อหน้าพวกเทพเหล่านั้นว่า “แม้เราก็ไม่ทราบเหมือนกัน ฉะนั้น ปฐวีธาตุ

อาโพรธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน” การที่ท่านละเลยพระผู้มีพระภาคแล้วมาหาคำตอบเรื่องนี้ที่เรา นับว่าทำผิด นับว่าทำพลาด ไปเกิดภิกษุ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเถิด”

สรุปได้ว่า ที่แท้ พระผู้สร้าง ก็คือพระพรหมผู้หลงตัวเอง เพราะถูกประจบประแจงจากเหล่าเทพบริวารนั่นเอง

๑.๗ ปัญหา “โลกแตก?”

ขอตั้งสมมติฐานว่า “จุดจบของโลกอยู่ที่ ๖,๐๐๐ ล้านปี และจุดจบของโลกกับจุดจบของสัตว์ที่มีวิญญาณ ต่างกัน” โดยมีเหตุผลรับรอง และอธิบายหลักฐานจากพระคัมภีร์ มาประกอบดังนี้

- ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์บอกว่า โลกใบนี้อุบัติมาแล้ว ประมาณ ๔,๕๐๐ ล้านปี
- พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า ในภัทรกัปนี้ โลกเคยมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติแล้ว ๔ พระองค์ คือ ๑. พระกกุสันธะ ๒. พระโกนาคมนะ ๓. พระกัสสปะ ๔. พระสมณโคดม (พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน)^{๑๓๒}

นั่นก็เท่ากับว่า ประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปี โลกมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ ๑ พระองค์ หลังจากนั้นโลกจะล้าง เพราะน้ำท่วม,ไฟไหม้ (ภูเขไฟระเบิด) อุกกาบาตถล่ม เป็นยุค ๆ ไป^{๑๓๓}

^{๑๓๒} ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑/๗๒๑.

^{๑๓๓} โลกเสื่อม มี ๓ อย่าง คือ (๑) อาโสงวิภูฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะน้ำ) หมายถึง กัปที่เสื่อมเพราะน้ำนับแต่ชั้นสุกกิณพหุลงมา (๒) เตโชสังวิภูฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะไฟ) หมายถึงกัปที่ไฟไหม้ นับแต่ชั้นอาภัสสรพหุลงมา (๓) วาโยสังวิภูฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะลม) หมายถึงกัปที่ลมพัดทำลาย นับแต่ชั้นเวฬุพหุลงมา หรือหมายถึงช่วงระยะเวลาที่เปลวไฟดับจนถึงมหาเมฆที่ให้กับพินาศ (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๓๘๔,อง.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑,วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๔๐๖/๕๕)

..แต่โลกยังไม่แตก

ขณะที่โลกถูกไฟไหม้ และน้ำท่วมนั้น สัตว์ส่วนมากจะไปเกิดในชั้น
อภิสสรพรหม (บางศาสนาเชื่อว่าไปอยู่กับ“พระเจ้า”) เมื่อภูมิอากาศ ผืน
ดิน และต้นไม้อุบัติขึ้นใหม่ ก็จะมาเกิดในโลกนี้อีก^{๑๓๔}

พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า ในภพของโลกนี้ จะมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ
ถึง ๕ พระองค์^{๑๓๕} แล้วโลกก็จะแตกพินาศไป เพราะไฟ (ดวงอาทิตย์เรียงกัน
๗ ดวง)^{๑๓๖} นั่นก็แสดงว่า อีกประมาณ ๑,๕๐๐ ล้านปีข้างหน้าโลกจะแตก
พินาศ หลังจากพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือ พระศรีอริยเมตตรัย อุบัติแล้ว
๑,๐๐๐ ล้านปี แต่สรรพสัตว์มีได้มีจุดจบอยู่แค่นั้น หลังจากโลกพินาศแล้ว
สัตว์ส่วนมากจะไปเกิดในชั้นอภิสสรพรหม (บางศาสนาบอกว่า “ไปอยู่กับ
พระเจ้า” เมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ ก็จะมาเกิดเป็นสัตว์ในโลกอีก

เรื่องทำนองนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรต่างๆ เช่น

๑. อัคคัณฐสูตร^{๑๓๗} ว่าด้วยเรื่องกำเนิดของโลก กำเนิดของมนุษย์

๒. จุฬนิคาสูตร^{๑๓๘} ว่าด้วยเรื่องจักรวาล

๓. สุริยสูตร^{๑๓๙} ว่าด้วยเรื่องในอนาคตพระอาทิตย์จะเกิดขึ้นครบ ๗

ดวง และการพินาศของโลก

๔. อุโปสถสูตร ว่าด้วยสวรรค์^{๑๔๐}

^{๑๓๔} ดูลายระเอียดได้ใน อัคคัณฐสูตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑.

^{๑๓๕} คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า พระ
โคตมพุทธเจ้า พระเมตเตยยพุทธเจ้า (ขุ.อป.อ. (บาลี) ๒/๒๒๕/๓๓๐)

^{๑๓๖} อัง.สตตก.อ. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๔.

^{๑๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๒/๘๓.

^{๑๓๘} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๖.

^{๑๓๙} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๒.

^{๑๔๐} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๘.

๕. พาลบัณฑิตสูตร ว่าด้วยผลกรรมของคนชั่วและคนดี เรื่องนรก
ชุมต่างๆ สัตว์เดียรัจฉานจำพวกต่างๆ^{๑๔๑}

๖. เทวทูตสูตร ว่าด้วยพญายมซักถามสัตว์นรกและนรกชุมต่างๆ^{๑๔๒}

๗. สังขารุปัตติสูตร ว่าด้วยสวรรค์ ๖ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูป
พรหม ๔ ชั้น^{๑๔๓}

๘. อาเนญชสูตร ว่าด้วยอายุของอรูปพรหม ๓ ชั้น^{๑๔๔}

โลกล้างกับโลกแตก แตกต่างกัน

อีกประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปีโลกจะล้างเพราะน้ำท่วม และไฟไหม้
จนสรรพสัตว์ตายหมดโลก แต่โลกยังไม่แตก หลังจากนั้นภูมิอากาศของโลกก็
จะกลับเข้าสู่สภาวะปกติอีกครั้ง สัตว์ทั้งหลายที่ไปบังเกิดใน*อภิสสรพรหม*ก็
จะกลับมาเกิดในโลกอีกครั้ง แล้วจะเข้าสู่ยุคของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือ
พระศรีอริยเมตตรัย หลังจากยุคพระศรีอริยเมตตรัยประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปี
โลกจึงจะแตก เมื่อโลกแตกก็จะเกิดโลกดวงใหม่ต่อไปอีก สรรพสัตว์ก็จะ
กลับมาเกิดในโลกดวงใหม่ต่อไปอีก เป็นอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด

เมื่อธรรมชาติเป็นเช่นนี้ การได้ไปอยู่สวรรค์กับเทพเจ้า ก็ยังมีใช้ที่ที่
ปลอดภัยเลย เพราะอะไร? เพราะเมื่อหมดบุญแล้ว ก็ยังต้องกลับไปเกิดใน
อบายภูมิเป็นส่วนมาก ดังปรากฏเรื่องราวในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา(เล็บ)ข้อนฝุ่น
ขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความ
ข้อน้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บข้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่น้อย่างไหนจะ

^{๑๔๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๐/๒๙๕.

^{๑๔๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔.

^{๑๔๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๕/๒๐๙.

^{๑๔๔} อ.ท. (ไทย) ๒๐/๑๑๗/๓๕๙.

มากกว่ากัน

ภิกษุทูลตอบว่า..ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า
ฝุ่นที่ปลายพระนขา มีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวน
ไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติเทวดามาเกิดใน
เทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก ไป
เป็นเปรตมีจำนวนมากกว่า พวกเทพชั้นเวหฬผลาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรมมี
อายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุให้ระยะเวลาที่เป็นกำหนดอายุหมดไป
แล้ว ไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง^{๑๔๕}

พระองค์ตรัสเปรียบเทียบให้พระภิกษุฟังว่า ...“เทพทั้งหลาย เมื่อ
เคลื่อนจากภพของตนแล้ว ที่จะได้กลับไปเกิดเป็นเทพอีก หรือไปเกิดในภูมิที่
ต่ำลงมามีจำนวนน้อย แต่เทพที่ต้องไปตกนรกมีจำนวนมาก...เทียบได้กับ
จำนวนฝุ่นที่ปลายเล็บกับผืนดินทั้งปฐพี ฉะนั้น”^{๑๔๖}

สรุปว่า ถ้ายังไม่บรรลอรหัตต์เข้าถึงพระนิพพาน ก็ยังต้องเวียนว่าย
ตายเกิดอยู่ร่ำไป โดยไม่ขึ้นกับศาสนาหรือศาสนาองค์ใด เพราะนี่คือกฎ
ธรรมชาติ ถึงไม่มีใครเชื่อก็ยังคงเป็นอย่างนี้ เพราะนี่คือกฎธรรมชาติ

^{๑๔๕} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๑๗๘/๖๕๔, อภ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๑๘๓/๑๒๕.

^{๑๔๖} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๑๗๘/๖๕๔.

บทที่ ๒

พระพุทธเจ้า

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายลักษณะ ที่ยากแก่การเข้าใจและเชื่อถือได้ โดยเฉพาะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ ทำให้หลายคนปฏิเสธศาสนาพุทธไปเลยก็มี บางคนก็เลือกเชื่อถือเฉพาะหลักธรรมที่ให้ประโยชน์เฉพาะหน้าแก่ตนเท่านั้น คือ แม้อยอมรับว่าเป็นชาวพุทธ แต่ก็ประพฤติละเมิดศีลเพียงเพราะผลประโยชน์เฉพาะหน้าอยู่เป็นประจำ เช่น โกหกเพื่อให้ได้กำไร ดื่มเหล้าเพื่อเข้าสังคม เป็นต้น

คนสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยมีความคิดว่า “เรื่องศาสนา นรก สวรรค์ บุญ บาป เป็นเรื่องไร้สาระ ขอให้มีความสุข มีความสุขกายสบายใจทุกๆ วัน ถึงจะไม่มีศาสนาก็อยู่เป็นสุขได้” และมีคนเห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้มาก เข้าไปทุกที จะไปตำหนิเขาว่าเป็นคนไม่ดีก็ไม่ได้ เพราะหลายคนเป็นคนดี น่าเคารพยิ่งกว่าคนสนใจศาสนาหลายๆ คนเสียอีก แต่เหตุผลสำคัญที่ใครๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งไม่มีใครอยากคิดถึง คือ :

ความตายอยู่ใกล้เรามากกว่าที่คิด ชีวิตของมนุษย์ทุกคนพร้อมที่จะดับดับได้ทุกเวลา ชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งแน่นอน ชีวิตเราเป็นของนิดหน่อย รวดเร็ว แตกดับได้ง่าย เหมือนภาชนะดินเผาที่แตกแตกได้ง่าย ความตายที่จะเกิดขึ้นเป็นสิ่งไม่มีนิมิต ไม่มีเครื่องหมาย คาดเดาไม่ได้ กำหนดสถานที่ เวลา อายุ วัยไม่ได้ เกิดขึ้นได้ทุกที กับคนทุกวัย

เราทุกคนรู้กันมิใช่หรือว่า อายุที่เพิ่มขึ้น แท้จริงแล้วคือชีวิตที่เสียไป เรามีเวลาในการใช้ชีวิตน้อยลงไป ทุกวัน ทุกนาทิจ ความสุขที่วากันมันสุขจริงแล้วหรือ? มีสิ่งใดจะรับประกันได้ว่า พรุ่งนี้จะไม่ใช่วันตายของเรา ทั้งที่คนที่

มีบุญวาสนามากกว่าเรา ร่ำรวยกว่าเรา ได้ทำกาละ แดกดับลงทุกๆ วัน ในเมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ไม่สงสัยกันบ้างหรือว่า “ตายแล้วไปไหน?”

ถาม : ในโลกนี้ จะมีสักกี่คนที่บอกความจริงในเรื่องนี้แก่เราได้?

ถาม : ในโลกนี้ มีหลายแสนคนที่พอจะเคยได้ยินเรื่องนี้อยู่บ้าง แต่มีสักกี่คนที่ได้ตระหนัก ว่า “นี่คือ ความจริงที่เกิดขึ้นกับเราตลอดอดีตที่ผ่านมา และในอนาคตที่จะเป็นไป”

ถาม : ในอดีต พอจะมีผู้บอกถึงเรื่อง “การกลับชาติมาเกิด” อยู่บ้าง แต่จะมีใครสักกี่คนที่บอกเราได้อย่างครบถ้วนถึงกระบวนการที่แท้จริงของการเวียนว่ายตาย-เกิด และที่สำคัญยิ่ง : ในปัจจุบันนี้ ยังเหลือผู้รู้ที่พอบอกหนทางหลุดพ้นไปจากวัฏสงสาร^๑นี้ อยู่บ้างหรือไม่?

ตอบว่า : พระพุทธเจ้าคือหนึ่งเดียวในจักรวาล ที่รู้ถึงกลไกของธรรมชาติในเรื่องนี้อย่างละเอียดถี่ถ้วน อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า หลังจากทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงสิ่งที่พระองค์ได้รู้มา พอสรุปใจความจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้ว่า

สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน^๒ ผู้ที่ไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่กันมาก่อนหาได้ยาก^๓ บางชาติเกิดเป็นเทพ (เทวดา, พรหม) บางชาติเป็นมนุษย์ บางชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บางชาติเกิดเป็นเปรต/อสุรกาย บางชาติต้องตกนรก สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้”^๔

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์อย่างทะลุปรุโปร่ง และวิปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไป ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดำเนินตาม

^๑ วัฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตาย-เกิดใน ๓๑ ภูมิ ดูเพิ่มเติมหน้า ๒๔.

^๒ ดูรายละเอียด ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๓/๒๒๓.

^๓ ดูรายละเอียด ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๖/๒๒๗.

^๔ ดูรายละเอียด ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐-๓๖๕.

มรรคมืองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน^๕ เมื่อนั้น เขาจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง”

๒.๑ พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่?

คนจำนวนไม่น้อยมักลังเลใจว่า พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงนิยายที่เล่าสืบทอดกันมา ปัญหานี้มีคำตอบว่า “พระพุทธเจ้ามีจริง” ด้วยเหตุผล และหลักฐาน ๔ ประการ คือ

๑) **หลักฐานบุคคล** บุคคลผู้แรกที่บวชให้กับพระภิกษุ ที่สืบทอดต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน กว่า ๒,๖๐๐ ปี บุคคลผู้นั้น คือ “พระพุทธเจ้า”

๒) **หลักฐานหลักฐานหลักฐาน** หลักธรรมนำอัสตรียในพระไตรปิฎก สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปกี่พันปีก็ตาม โดยเฉพาะสภาวะญาณที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก มีเนื้อหาอัสตรียเหนือจินตนาการ ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้...แต่โยคีผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา สามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นประจักษ์แก่อายตนะของตนได้ภายใน ๗ วัน บุคคลคนแรกที่บอกลำดับญาณนั้นได้ นั่นคือ “พระพุทธเจ้า”

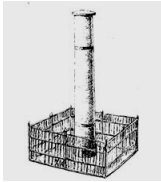
๓) หลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ในปัจจุบันมีโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมายในประเทศอินเดีย ที่ยืนยันได้ถึงความเป็นอยู่จริงของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคอาณานิคม เมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ชื่อว่า เซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม

(Sir Alexander Cunningham ๒๓ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๑๔ - ๒๘ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๙๓) ได้สำรวจสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พิสูจน์และยืนยันเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกให้โลกรู้ เช่น

^๕ ที.ป. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

เสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช

สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ในภาพจะมองเห็นเสาหินซึ่งเป็นศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช อันเป็นจุดที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ

มหาเจดีย์พุทธคยา

สถานที่สำคัญอย่างยิ่งใหญ่ ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา เพราะเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือ ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่นี้ ปัจจุบันอยู่ห่างออกไปทางทิศใต้ของ เมืองคยา ประมาณ ๑๐ กม.

๑) สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าในตำบล "ลุมพินิเด" เมื่อแบ่งปันเขตแดนหลังสงคราม ปี พ.ศ.๒๔๙๓ (ค.ศ.๑๙๕๐) ลุมพินีวันตกอยู่ในเขตของประเทศเนปาล

สถานที่นี้ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่าง กรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะ มีเขาล้อมรอบ ดูตามประวัติศาสตร์ ได้จารึกลุมพินีไว้ในฐานะเป็นสถานที่ประสูติของเจ้าฟ้าชายสิทธัตถะ มกุฎราชกุมาร แห่งศากยะมหานคร เมื่อ ๘๐ ปี ก่อน พ.ศ. ๑

๒) มหาเจดีย์พุทธคยา

พระเจ้าอโศกมหาราชสร้างขึ้นไว้บูรณะ ปฏิสังขรณ์กันต่อมาตามยุคสมัยราว พ.ศ.๖๗๔ พระเจ้าหริชกะ กษัตริย์แคว้นมคธ ทรงช่วยสร้างเสริมให้เป็นศิลปะต้นแบบ

เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หลวงจีนถังซัมจั๋งบันทึกไว้ว่า "ทางตะวันออกของต้นโพธิ์นั้น มีวิหารสูงประมาณ ๑๖๐-๑๗๐ ฟุต กำแพงเบื้องล่างของวิหารด้านนอก สูงประมาณ ๒๔ ฟุต หรือกว่านั้น ตัวอาคารทำด้วยกระเบื้อง (อิฐ) สีฟ้า ทาทับด้วยปูนขาว ทุกห้องในชั้นต่างๆ บรรจุรูปที่ทำด้วย

ทองคำมากมาย ตัวตึกทั้ง ๔ ด้าน ประดับ
ประดาด้วยลวดลายอันมหัศจรรย์ รูปไข่มุก
ที่ร้อยเป็นสายประดับไว้ที่หนึ่ง"

ธัมเมกขสถูป

เป็นปูชนียสถานสร้างด้วยศิลา
แลงอย่างแข็งแรงและสง่างาม
ทั้งยังมีลวดลายสลักหินที่วิจิตร
งดงามอยู่ตอนล่าง พระเจ้า
อโศกได้ทรงสร้างไว้

กุสินคร หรือ กุสินารา

สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าดับ
ขันธ์ ปรินิพพาน พระองค์เสด็จ
ประทับบรรทมสืหาไสยาสน์เข้าสู่
ปรินิพพานใต้ต้นรังคูในสาลวโน
ทยานปัจจุบันสถานที่นี้ตั้งอยู่ที่
ตำบลกาเซีย จังหวัดโคราชบุรีระ

๓) ธัมเมกขสถูป

สถานที่แสดงธรรมที่นำพาให้ถึงความ
หลุดพ้น มียอดทรงกรวยสูงประมาณ ๘๐
ฟุต วัดโดยรอบประมาณ ๑๒๐ ฟุต สร้าง
ขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็น
สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
โปรดพระปัญจวัคคีย์

สมณะจีนบันทึกไว้ว่า รอบสถูปทั้ง
๘ ช่อง มีพระพุทธรูปทองคำประดิษฐาน
อยู่ครบ

๔) กุสินารา พระเจ้าอโศกมหาราช
เสด็จมายังสถานที่ปรินิพพาน ได้บริจาค
พระราชทรัพย์หนึ่งแสนรูปี โปรดให้
ก่อสร้างพระสถูปขนาดใหญ่ขึ้น ณ ที่
พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน โดย
สร้างครอบแทนปรินิพพาน พร้อมด้วยต้น
สาละ สถูปมีลักษณะทรงบาตรคว่ำสูงราว
๗๐ ฟุต บนยอดมีฉัตร ๓ ชั้น

๔. หลักฐานในศาสนาคู่แข่ง ในประวัติศาสตร์

การเผยแพร่พุทธศาสนาได้บันทึกศาสนาคู่แข่งเอาไว้ด้วย คือ ศาสนาเชน ดังเดียวกัน ในประวัติศาสตร์ของศาสนาเชน ก็ได้บันทึกประวัติของพระพุทธเจ้า และเหตุการณ์การโต้ว่าทะกันกับพระพุทธเจ้าเอาไว้ ย่อมยืนยันได้ว่า แม้แต่ในศาสนาคู่แข่งก็ยังบอกว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง

๒.๒ ลักษณะกายภาพของพระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงลักษณะพิเศษของมหาบุรุษผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไว้ ๓๒ ประการ พร้อมกับเหตุแห่งการกระทำในอดีต และผลที่ได้รับในชาติปัจจุบัน ซึ่งล้วนเป็นการสั่งสมบารมีมาแต่อดีตชาติ ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน แม้ในขณะที่ยกขึ้นและเหยียบพระบาทลงแตะพื้น เพราะเหตุว่าในอดีต ทรงสมทานในกุศลกรรมบถ ๑๐ มีการบำเพ็ญทาน อุโบสถศีล ประพฤติตนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และเคารพในกุศลธรรมที่สูงขึ้นไป

ลักษณะที่ ๒ มีจักรบนพื้นฝ่าพระบาท คือ พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักร ซึ่งมีก้าข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ เพราะเหตุว่า ในอดีต ทรงได้นำความสุขมาให้แก่หมู่ชนเป็นอันมาก โดยการบรรเทาความหวาดกลัวด้วยการจัดการรักษาคุ่มครองป้องกันอย่างเป็นธรรม พร้อมกับให้ทาน

ลักษณะที่ ๓,๔,๑๕ คือ มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป (ลักษณะที่ ๓), มีพระองคุลียาว (ลักษณะที่ ๔), มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม (ลักษณะที่ ๑๕) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์^๖

ลักษณะที่ ๑๖ มีพระมังสะไนที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงให้ของที่ควรบริโภค น้ำมีรสอร่อยแก่สรรพสัตว์

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒ - ๒๐๗/๑๖๔ - ๑๖๙.

ลักษณะที่ ๕, ๖ มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (ลักษณะที่ ๕) มีเส้นที่ข้อพระองคุลีจกดกันเป็นรูปตาข่าย (ลักษณะที่ ๖) เพราะเหตุว่า ในอดีตได้สังเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ การให้ วาจาไพเราะ ประพฤติประโยชน์ วางตนสม่ำเสมอ

ลักษณะที่ ๗, ๑๔ มีข้อพระบาทสูง (ลักษณะที่ ๗), มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น (ลักษณะที่ ๑๔) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ เป็นผู้กล่าววาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์

ลักษณะที่ ๘ มีพระขงฆ์ (แข้ง) เรียวคดงอแข็งแรง เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ตั้งใจสอนวิชาชีพ ๒ อย่าง คือ วิชาชีพที่เป็นศิลปสามัญ มีช่างสาน ช่างหูก เป็นต้น และวิชาชีพชั้นสูง เช่น ช่างลวดลาย เป็นต้น

ลักษณะที่ ๑๒ มีพระฉวีวรรณ ละเอียดยนละอออรุณไม้อาจติดพระวรกายได้ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเข้าหาสมณะหรือพราหมณ์เพื่อซักถามข้อธรรมต่างๆ อะไรเป็นกุศล อะไรไม่เป็นกุศล

ลักษณะที่ ๑๑ มีพระฉวีวรรณสีทองคล้ายทองคำ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงสามารถทำลายความโกรธได้โดยเร็ว ไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย และเป็นผู้ให้ผ้าปูลาด ผ้านุ่ง ผ้าห่มอย่างดี

ลักษณะที่ ๑๐ มีพระคยุห (อวัยวะ) ฐานแน่นอยู่ในฝัก เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำญาติมิตรที่พลัดพรากกันไปนาน ให้ได้มาพบกัน

ลักษณะที่ ๙, ๑๙ เมื่อทรงประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระขานได้ (ลักษณะที่ ๙), มีพระวรกายเป็นปริมนทล สูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ (ลักษณะที่ ๑๙) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ฉลาดในการพิจารณาบุคคลที่ควรสังเคราะห์ ทรงให้การสังเคราะห์บุคคลเหล่านั้นตามความเหมาะสมกับฐานะที่แตกต่างกัน^๗

ลักษณะที่ ๑๗, ๑๘, ๒๐ มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (ลักษณะที่ ๑๗), มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

^๗ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๒-๒๒๓/๑๘๑-๑๘๒.

(ลักษณะที่ ๑๘), มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด (ลักษณะที่ ๒๐) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงปรารถนาให้ชนจำนวนมากปราศจากกิเลส และสามารถเจริญวิปัสสนาภาวนาจนในที่สุด

ลักษณะที่ ๒๑ มีเส้นประสาทรับรสที่ลำพระศอรับรสพระกระยาหารส่งไปทั่วร่างกาย เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นด้วยมือ ก้อนหิน ไม้ หรืออาวุธ

ลักษณะที่ ๒๔, ๓๐ มีดวงพระเนตรดำสนิท (ลักษณะที่ ๒๔), มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาอุกโคเพ็งตลอด (ลักษณะที่ ๓๐) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ไม่เคยถึงตาตุ่ม ไม่ค้อน ไม่เมิน เป็นผู้มองตรง มองเต็มตา และทอดสายตาดูคนหมู่มาก ด้วยความเมตตา

ลักษณะที่ ๓๒ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำคนหมู่มากในการทำกุศล ได้แก่ การประพฤติกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ให้ทาน สมาทานศีล

ลักษณะที่ ๑๓, ๓๑ มีโลมชาติแต่ละขุมเพียงเส้นเดียว (ลักษณะที่ ๑๓), มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น (ลักษณะที่ ๓๑) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ มีถ้อยคำที่เป็นหลักเป็นความจริงเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวง

ลักษณะที่ ๒๓, ๒๕ มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (ลักษณะที่ ๒๓), มีพระทนต์ไม่ห่างกัน (ลักษณะที่ ๒๕) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากคำส่อเสียด พูดแต่คำที่ก่อให้เกิดความสามัคคี

ลักษณะที่ ๒๗, ๒๘ มีพระชีวหาใหญ่ยาว (ลักษณะที่ ๒๗), มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก (ลักษณะที่ ๒๘) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ^๔

ลักษณะที่ ๒๒ มีพระหนุดุจคางราชสีห์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงละเว้นขาดจากคำพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง อิงอรรถ อิงธรรม

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔-๒๓๗/๑๘๓-๑๘๔.

ลักษณะที่ ๒๔, ๒๖ มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (ลักษณะที่ ๒๔), มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม (ลักษณะที่ ๒๖) เพราะเหตุว่า ในอดีตพระองค์เป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ เช่น การโกงตาชั่ง การโกงตัวของปลอม การฆ่า การปล้นและการชู้กรรโชก^๙

ลักษณะมหาปुरुสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการนี้ ล้วนแต่มีเหตุมาจากการที่พระองค์ได้เคยบำเพ็ญบารมี มาเป็นเวลายาวนาน จึงส่งผลให้เกิดประโยชน์เอื้ออำนวยต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และต่อการเผยแผ่พระสัทธรรมของพระองค์อย่างยิ่ง

๒.๓ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า

พระพุทธคุณซึ่งเป็นกิตติศัพท์อันเลื่องลือ ที่พุทธบริษัทผู้เลื่อมใสศรัทธา สาธยายสรรเสริญพระพุทธเจ้า มาตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

“อิติปิ โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทโธ วิชาจกรณสมปนโน สุคโตโลกวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสสานัง พุทโธ ภควา.”^{๑๐}

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) อรหัง หมายถึง ห่างไกลจากกิเลส เพราะกำจัดข้าศึก คือ กิเลส เพราะหักขี้งำแห่งสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นผู้ควรรับไทยธรรม และเพราะไม่ทำบาปในทีลัษอีกแล้ว

๒) สมมาสมพุทโธ^{๑๑} หมายถึง ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบ และด้วยพระองค์เอง

^๙ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๘ – ๒๔๑/๑๙๔ – ๑๙๘.

^{๑๐} วิมหา. (บาลี) ๑/๑/๑. อง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๕.

^{๑๑} อภิวิปริต สมณภิกษุณณ สพพการโต สพพมมานิ อภิสมพุทตดา สมมาสมพุทโธ. สัมมาสัมพุทธเจ้า แปลว่า รู้แจ้งแจ้งธรรมทั้งปวง ทุกแห่งทุกมุม ด้วยปัญญา รู้แจ้งเฉพาะพระองค์เอง อย่างไม่ผิดเพี้ยน ดูใน ขุ.อุ.อ. (บาลี) หน้า ๑๒๘.

๓) วิชาจรณสมปนโน หมายถึง ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชา^{๑๒} และ
จรณะ^{๑๓}

๔) สุคโต หมายถึง เสด็จไปดี เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จ
ไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสไว้โดยชอบ

๕) โลกวิทู หมายถึง รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก
ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้บรรลุลึถึงความดับโลก (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ
มรรค) และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก

๖) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ หมายถึง เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้
อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึก ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์
สัตว์ดิรัจฉานด้วยอุบายต่างๆ จนมีผู้บรรลุธรรมได้

๗) สตถา เทวมนุสสานิ หมายถึง เป็นบรมครูของเหล่าเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ ด้วยประโยชน์ในโลกนี้
ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ตามสมควร

^{๑๒} วิชา ได้แก่ วิชา ๓ และวิชา ๘ ดังนี้ วิชา ๓ คือ ๑) ปุพเพนิวาสานุส
สติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ ๒) จุตูปปาตญาณ ความหยั่งรู้จุติ(ตาย) และ
อุบัติ(เกิด)ของสัตว์ ๓) อาสวกขยญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

วิชา ๘ คือ ๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นตัววิปัสสนา ๒) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์
ทางใจ ๓) อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ ๔) ทิพพโสต หูทิพย์ ๕) เจโตปริยญาณ ปรีชา
กำหนดรู้จิตผู้อื่นได้ ๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้
๗) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ หรือเรียกว่าจุตูปปาตญาณ (๘) อาสวกขยญาณ ความหยั่งรู้
ที่ทำให้สิ้นอาสวะ ดูใน วิมหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘.

^{๑๓} จรณะ ๑๕ หมายถึง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุวิชา ๑๕ ข้อ คือ ๑) สีส
สัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล ๒) อินทริยสังวร การสำรวมอินทรี ๓) โกขณมัตตัญญู
ตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๔) ชาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความ
เพียรเป็นเครื่องตื่น ๕) มีศรัทธา ๖) มีhiri ๗) มีโอตตปปะ ๘) เป็นพหูสูต ๙) วิริ
ยารัมภะ พยายามความเพียร ๑๐) มีสติมั่นคง ๑๑) มีปัญญา ๑๒) ปฐมมาน ๑๓) ทุติย
มาน ๑๔) ตติยมาน ๑๕) จตุตถมาน, ดูใน วิมหา. (ไทย) ๑/๑/๑- ๒.

แก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาหุสัตว์ให้พ้นความกัณดาร คือ ความเกิด ดุจหัวหน้ากองเกวียน พาบริวารข้ามทางกัณดาร หรือทะเลทราย ฉะนั้น

๘) พุทฺโธ หมายถึง เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้แจ้งธรรมชาติทั้งปวงด้วยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วย

๙) ภควา หมายถึง ๑) ทรงมีโชค ๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส ๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการและความเพียร) ๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม ๕) ทรงเสพอริยธรรม ๖) ทรงคายตัณหาในภพทั้งสาม ๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก ๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว ๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย ๔^{๑๔}

พระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการย่อได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) อัตตहितสมบัติ ประโยชน์ส่วนตน คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เองเสร็จสิ้นสมบูรณ์ คุณข้อนี้นับว่าพระปัญญาเครื่องให้สำเร็จความเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ข้อ ๑, ๒, ๓ และ ๕

๒) พรหิตปฏิบัติ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คุณข้อนี้นับว่าพระกรุณาเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธกิจ คือหน้าที่ของพระพุทธเจ้า และความเป็นโลกนาถ (เป็นที่พึ่งของชาวโลก) ได้แก่ข้อ ๖, ๗ ส่วนข้อ ๔, ๘ และ ๙ เป็นทั้งพรหิตปฏิบัติ และอัตตहितสมบัติ^{๑๕}

^{๑๔} ม.มู. (ไทย) ๑๗/๙๕/๔๓๔-๔๓๕, อง.ฉก.ก. (ไทย) ๓๖/๒๘๑/๕๒๙. พุ.สุตต.อ. (ไทย) ๑/๖/-/๕๓๐.

^{๑๕} วิสุทธิมหาภิภา (ไทย) ๑/๒๕๘/๓๘๑ และ ๑/๒๔๖/๓๘๘.

๒.๔ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ปรารถนาให้ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี ๒ ประเภท คือ พระนิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งแล้ว และพระอนิยตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ผู้ยังไม่ได้รับการพยากรณ์

พระนิยตโพธิสัตว์ หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งแล้ว จะไม่ประกอบด้วยฐานะที่ไม่สมควร ๑๘ ประการ คือ

๑. ไม่เป็นคนบอดแต่กำเนิด
๒. ไม่เป็นคนหนวกแต่กำเนิด
๓. ไม่เป็นคนบ้า
๔. ไม่เป็นคนใบ้
๕. ไม่เป็นคนแคระ
๖. ไม่เกิดในชนชาติมีลักษณะ
๗. ไม่เกิดในท้องของนางทาสี
๘. ไม่เป็นคนนิยตมิจฉาภิภูมิจิต (คนที่มีความเห็นผิดที่แน่วแน่)
๙. ไม่เป็นคนกลับเพศ
๑๐. ไม่ทำอนันตริยกรรม ๕ อย่าง
๑๑. ไม่เป็นคนโรคเรื้อน
๑๒. อัดภาพสุดท้ายไม่เวียนมาในกำเนิดดิรัจฉาน
๑๓. ไม่มีอัดภาพใหญ่กว่าช้าง
๑๔. ไม่เกิดในขุปปิสาสิกเปรตและนิชมามตณฺหิกเปรต
๑๕. ไม่เกิดในจำพวกกาลกัญชิกาสูรทั้งหลาย
๑๖. ไม่เกิดในอเวจีนรก
๑๗. ไม่เกิดในโลกันตริกนรก

๑๘. ไม่เป็นมารในสวรรค์ชั้นกามาวจร ไม่เกิดในอสังขญีภพ ในรูปาวจรภูมิ ไม่เกิดในภพสุทธาวาส ไม่เกิดในอนันตมภพ ไม่ก้าวไปสู่จักรวาลอื่น^{๑๖}

บารมี หมายถึง คุณธรรมความดีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อที่จะบรรลุดมมุ่งหมายให้สูงสุด มีวิเคราะห์ว่า กิเลสอัน สัตตานํ มินาติ หิสติติ ปารมี^{๑๗} ปฏิปทาใด ย่อมกำจัด คือย่อมฆ่า ซึ่งข้าศึกคือกิเลส ของสัตว์ทั้งหลาย เหตุฉะนั้น ปฏิปทานั้น ชื่อว่า บารมี

บารมีเป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ประพาสปฏิบัติอย่างยิ่งยวด ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทุกๆ พระองค์ได้บำเพ็ญมาจนบริบูรณ์แล้ว เพื่อนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลुซึ่งจุดหมายอันสูงสุด มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) **ทานบารมี** การให้ การเสียสละอย่างยิ่งยวด คือ เจตนาที่จะบริจาคตนเองและอุปกรณ์ต่างๆ โดยมีความกรุณาและปัญญากำกับ

๒) **ศีลบารมี** การรักษากาย วาจา ให้อยู่ในหลักความประพฤติที่เป็นแบบแผนอย่างยิ่งยวด คือ ความประพฤติทางกาย วาจา ด้วยการงดเว้นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ และมีความตั้งใจระทำสิ่งที่ควรกระทำ เป็นต้น

๓) **เนกขัมมบารมี** การออกบวช ปลีกตัวปลีกใจออกจากกามอย่างยิ่งยวด คือ การมีจิตคิดออกจากกามและภพ อันมีการเห็นโทษของกามและภพทั้งหลาย เป็นเบื้องต้น

๔) **ปัญญาบารมี** รอบรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และรู้จักแก้ไขจัดการ อย่างยิ่งยวด คือ รู้เหตุแห่งความเสื่อมเรียกว่า อปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญเรียกว่า อายโกศล รู้อุบายวิธีในการที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อม มาดำเนินทางเจริญ เรียกว่า อูปายโกศล คือ ความรู้

^{๑๖} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๐๙.

^{๑๗} ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๘๒.

ลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะ (รายละเอียด) ของธรรมทั้งหลาย

๕) **วิริยบารมี** ความเพียร แก่กล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอดสาหะเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ อย่างยิ่งยวด คือการขวนขวายที่จะกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยกายและใจ อยู่เสมอๆ

๖) **ขันติบารมี** ความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผลอย่างยิ่งยวด คือ ความตั้งใจที่จะอดทนต่อความผิดอันสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว ไม่โกรธ

๗) **สัจจบารมี** พุดจริง ทำจริง และจริงใจ ได้แก่ มีความจริงใจต้องการที่จะกระทำสิ่งใดแล้วทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ อย่างยิ่งยวด คือ การไม่กล่าวคลาดเคลื่อนจากความจริง

๘) **อธิษฐานบารมี** การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว มีปณิธานแน่วแน่ในอันที่จะกระทำความดี ละความชั่ว อย่างยิ่งยวด คือ การตั้งมั่นสมาทานอย่างไม่หวั่นไหว คือ ความตั้งมั่นที่เป็นไปในการเจริญกุศลธรรมต่างๆ ให้อย่างขึ้นไป

๙) **เมตตาบารมี** ความปรารถนาดี มีเมตตริจิต คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ อย่างยิ่งยวด คือ มีจิตใจไม่ประทุษร้าย มีความปรารถนาที่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่เพื่อนร่วมโลก อันมีความกรุณาและอุบายโกศล กำกับ

๑๐) **อุเบกขาบารมี** ความวางใจเป็นกลาง เที่ยงธรรม และดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียง หรือหวั่นไหวไป ด้วยอำนาจความยินดี ยินร้าย ชอบ ชัง หรือแรงเฝ้าวนยั่วใดๆ อันขัดต่อนุณนยะ (ความคล้อยตาม) และปฏิกิริยา (ความขัดเคือง) โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับอย่างยิ่งยวด^{๑๔}

บารมีทั้ง ๑๐ นี้ จะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต้องครบทั้ง ๓ ระดับ คือ

๑) บารมี (ระดับสามัญ) เช่น ทานบารมี ให้ทรัพย์สินเงินทอง วัตถุสิ่งของ สมบัตินอกกายที่ตนจะสามารถให้ได้

^{๑๔} พ.พ.(ไทย) ๓๓/๑/๔๑๔,พ.ช.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๓๓.อภิ.ส.อ.(ไทย) ๑/๑/-/๕๓๒.

๒) อุปบารมี (ระดับกลาง) เช่น ทานอุปบารมี ให้ทานที่ยิ่งไปกว่านั้น ได้แก่ การสละอวัยวะเป็นทาน เช่น สละดวงตาให้เป็นทาน เป็นต้น

๓) ปรมัตถบารมี (ระดับสูงสุด) เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อพิทักษ์ธรรม หรือเพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนรวม

รวมเป็นบารมี ๓๐ ทศ คือ เป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐”^{๑๙}

พระพุทธเจ้าทั้งหลายแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามลักษณะการบำเพ็ญบารมี ดังนี้

๑) พระพุทธเจ้าประเภท “ปัญญาธิกะ” ทรงมากด้วยปัญญาในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม^{๒๐} อาศัยเหตุที่ทรงมีปัญญามาก มีปัญญาอันทรีย์แก่กล้า มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมาก จึงใช้ระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมี อบรมบ่มนิสัย เพื่อพระโพธิญาณน้อยกว่าพระพุทธเจ้าประเภทอื่นๆ โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๗ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๙ อสงไขย และตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์ จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๒๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป

๒) พระพุทธเจ้าประเภท “ศรัทธาธิกะ” ทรงมากไปด้วยศรัทธา ในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีศรัทธามาก มีศรัทธาอันทรีย์แก่กล้า แต่มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมปานกลาง จึงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนานกว่าพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ ๑ เท่าตัว ทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๑๔ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๑๘ อสงไขย และ

^{๑๙} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๔๒., ขุ.จิริยา. ๓๔/๓๖/๕๕๕-๕๕๘.

^{๒๐} ธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ดูใน ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

ตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๔๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป

๓) พระพุทธเจ้าประเภท “วิริยาธิกะ” ทรงมากไปด้วยวิริยะ ในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีวิริยะมากเป็นพิเศษ มีวิริยอินทรีย์แก่กล้า แต่พระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมีน้อย จึงทรงต้องใช้เวลาในการสร้างบารมีมากกว่าพระพุทธเจ้าประเภทสัทธาธิกะถึง ๑ เท่าตัว โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๒๘ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๓๖ อสงไขย และตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมีถึง ๘๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป นับเป็นระยะเวลาานานมาก ดังนี้^{๒๑}

พระพุทธเจ้า	ช่วงเวลาสร้างพระบารมี			รวมเวลา
	ดำริ	ออกปาก	รับคำพยากรณ์	
พระปัญญาธิก พุทธเจ้า	๗ อสงไขย	๙ อสงไขย	๔ อสงไขยกับอีก เศษ แสนกัป	๒๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป
พระสัทธาธิก พุทธเจ้า	๑๔ อสงไขย	๑๘ อสงไขย	๘ อสงไขยกับอีก เศษ แสนกัป	๔๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป
พระวิริยาธิก พุทธเจ้า	๒๘ อสงไขย	๓๖ อสงไขย	๑๖ อสงไขยกับ อีกเศษ แสนกัป	๘๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป

^{๒๑} อก.เอกก. อ. (บาลี) ๑/๑๗๔/๑๐๔, ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘, ชุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/-/๒๖๖.

๒.๕ คุณธรรมและคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้

พระโพธิสัตว์ ในชาติที่จะตรัสรู้ จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมและคุณสมบัติ ดังนี้

๑) ธรรมสโมธาน คือ การรวมกันขององค์ธรรม ๘ ประการ อันเป็นคุณสมบัติที่จะเป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด คือ

๑. มนุสสตติ เป็นมนุษย์เท่านั้น

๒. ลิงคสมปตติ ถึงพร้อมด้วยเพศ คือ ต้องเป็นบุรุษเท่านั้น ผู้หญิงไม่เอื้ออำนวยต่อการเป็นพระนิยตโพธิสัตว์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระปัจเจกพุทธเจ้า ดังที่ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่สตรีจะพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะมีได้”^{๒๒}

๓. เหตุ ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นส่วนเหตุ อันอาจเป็นพระอรหันตในชาตินั้นได้ แต่ไม่ยินดีเพียงแค่นั้น

๔. สตถารทสสนิ ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีตมาแล้วว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป

๕. ปพพชชา ได้ออกบวชเป็นบรรพชิต

๖. คุณสมปตติ ประกอบด้วยคุณสมบัติ อันได้แก่ อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ อันเป็นสมาธิอย่างสูง

๗. อธิกาโร มีการกระทำอันยิ่งถึงขั้นสละชีวิตของตนเอง เพื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

๘. ฉนทตา มีความปรารถนาแรงกล้าที่จะเป็นพระพุทธเจ้า แม้ต้องเผชิญต่ออุปสรรคนานัปการ ก็ไม่ท้อถอย^{๒๓}

^{๒๒} อก.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๗๙/๓๕.

^{๒๓} ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๕๘๐-๕๘๓, ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

๒) บารมี บำเพ็ญคุณงามความดีครบทั้ง ๑๐ อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกบวช) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และ อุเบกขา รวมเรียกว่า **พุทธการกธรรม** คือธรรมที่กระทำให้เป็นพุทธะ^{๒๔}

๓) **อธิษฐานพุทธภูมิ** มีพื้นฐานจิตใจ มุ่งตรงต่อการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. อุตสาหะ คือ ความเพียร
๒. อุมมัคคะ คือ ปัญญา
๓. อวิภูฐานะ คือ อธิษฐาน (ความมั่นคงเด็ดเดี่ยว แน่วแน่)
๔. หิตจริยา คือ การเจริญเมตตา^{๒๕}

๔) **อริยาศัย** มีนิสัยใจคอมุ่งสู่การออกจากกาม มีองค์ประกอบ ๖ ประการ ได้แก่

๑. อริยาศัยเพื่อเนกขัมมะ (เห็นโทษในกาม)
๒. อริยาศัยเพื่อปวิเวก (เห็นโทษในการคลุกคลี)
๓. อริยาศัยเพื่อความไม่โลภ (เห็นโทษของความโลภ)
๔. อริยาศัยเพื่อความไม่โกรธ (เห็นโทษของโทสะ)
๕. อริยาศัยเพื่อความไม่หลง (เห็นโทษของโมหะ) และ
๖. อริยาศัยเพื่อความสลัดออก (เห็นโทษในภพทั้งปวง)^{๒๖}

^{๒๔} ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

^{๒๕} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.

^{๒๖} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.

๒.๖ พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระธรรมราชา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระธรรมราชาผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่า พระองค์ทรงปกครองดินแดนประเทศใดจึงเป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้ เคยทำศึกสงครามชนะกองทัพใดมาบ้าง ก็หาไม่ ประวัติศาสตร์โลกไม่เคยบันทึกเอาไว้เลย ว่าพระองค์ทรงชนะกองทัพใดได้ ..แล้วพระองค์จะทรงเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้อย่างไร ในเมื่อไม่เคยจับดาบ จับอาวุธ ฆ่าฟันเอาชนะกองทัพใดๆ เลย

ในเรื่องนี้ มีข้อให้พิจารณาอยู่ว่า ข้าศึกกองทัพใดในสากลจักรวาลที่สามารถถ่วงชีวิตเราได้อย่างโหดร้ายแสนทรมาณ ชั่วกับชั่วกลับ อย่างหาหนทางตอบโต้เอาคืนใดๆ ไม่ได้เลย ได้เท่ากับกองทัพแห่งความแก่ ความเจ็บ ความตาย^{๒๗} และการตกนรก ซึ่งมีสาเหตุมาจากตัณหาและอุปาทานในจิตใจของเราเอง ที่ก่อภพก่อชาติให้ต้องเกิดอีก^{๒๘} ถึงแม้จะได้ประสบสุขอยู่บ้างเป็นระยะ ๆ แต่กลับเป็นเหยื่อล่อให้หลงยึดข้องไว้กับทุกข์หนักเข้าไปอีก

^{๒๗} “ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ย่อมย่ำยีสัตว์ในโลกนี้ สัตว์โลกนี้ไม่มีกำลังที่จะต่อสู้ ทั้งไม่มีความเร็วที่จะหนีไป” คูโน ชูเธร (ไทย) ๒๖/๔๕๐/๔๑๖.

“แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ผู้นั้นก็มีความตายอยู่เบื้องหน้า ความตายไม่ละเว้นใครๆ ย่อมย่ำยีสัตว์ทั้งหมดทีเดียว” ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๑/๓๗๒.

^{๒๘} “เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี’ ..ก็ถ้าอุปาทาน คือ กามุปาทาน(ยึดมั่นในกาม) ทิฏฐุปาทาน(ยึดมั่นในทิฏฐิ) สิลัพพตูปาทาน(ยึดมั่นในศีลพรต) หรืออิตตวาทูปาทาน(ยึดมั่นในวาทะว่ามีอิตตา) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เพราะอุปาทานดับไป ภพจะปรากฏได้หรือ”

‘เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี’ ..ก็ถ้าตัณหา คือ รูปตัณหา(อยากได้รูป) สัททตัณหา (อยากได้เสียง) คันธตัณหา (อยากได้กลิ่น) รสตัณหา (อยากได้รส) โภญฐัพพตัณหา (อยากได้โภญฐัพพะ) และอัมมตัณหา (อยากได้ธรรมารมณ์) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ แล้วไซ้ เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับไป อุปาทานจะปรากฏได้หรือ” คูโน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙.

จนต้องทำใจยอมจำนนเสียว่า

“ชีวิตก็ต้องเป็นอย่างนี้แหละ เกิดมาแล้วก็ต้องแก่ เจ็บ ตายอย่างนี้แหละ จะมัวไปหาหนทางชนะศึกนี้อยู่ทำไม ในเมื่อยังไม่มีใครในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เอาชนะต่อความแก่ ความเจ็บ ความตายได้เลยสักคน แทนที่จะนั่งกลุ้มหาหนทางเอาชนะศึกนี้ มาแสวงหาความสุขภายใต้การบงการของผู้ชนะที่แน่นอนอยู่แล้ว ไม่ดีกว่าหรือ? ทำชีวิตให้รวยขึ้น ให้สวยให้หล่อขึ้น ให้มีกินมีใช้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ไม่ดีกว่าหรือ? จะมัวไปพรั่นพริ้งต่อผู้ชนะที่ทรงอำนาจเช่นนี้ ให้เสียสุขในปัจจุบันขณะไปทำไม? เอาแรงกายแรงใจมาทำมาหากิน ทำชีวิตในวันพรุ่งนี้ให้มีความสุขสะดวกสบายกว่าทุกวันๆ ที่ผ่านมา ไม่ดีกว่าหรือ?”

สัตว์ทั้งหลายคิดกันเช่นนี้ จึงพัฒนาตนเองอย่างสูงสุดได้เพียงแค่ว่า ความเป็นมนุษย์หรือเทพ ยังไม่ถึงขั้นความเป็น “อริยะ” หรือ “มหาบุรุษ” และในประเด็นนี้เอง เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “เจ้าชายสิทธัตถะทรงทิ้งบุตร ทิ้งภรรยา ออกจากพระราชวังไปหาความสุขแต่เพียงผู้เดียว เป็นการกระทำของบุรุษที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวหรือไม่?”

ขอตอบด้วยคำถามว่า : พระองค์ออกจากพระราชวัง จากปราสาทแสนสุข ๓ ฤดู แล้วไปพัก บรมมสุขสบายอยู่ที่ไหน และกินอยู่อย่างไร?

ตอบด้วยคำถามว่า : บุรุษที่รู้ว่า ลูกเมียจะต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายไปในที่สุด แล้วอยู่ตักตวงความสุขจากกันและกันภายในครอบครัว โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข คนเช่นนี้น่ายกย่องนักหรือ?

ตอบด้วยคำถามว่า : ในที่สุด พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางพิมพา พระราหุลได้บรรลุพระอรหันต์ สรรพสัตว์ได้พ้นทุกข์ เพราะใคร?

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระนามเดิมก่อนตรัสรู้ ว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติในราชวงศ์ศากยะ เจ้าเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงสมบุรณ์เพียบพร้อมด้วยความรัก ความสุข

สะดวกสบายอยู่ในปราสาท ๓ หลัง ๓ ฤดู ขณะทรงพระเยาว์ได้รับการศึกษา
สรรพวิชาครบทั้ง ๑๘ ศาสตร์^{๒๙} จนได้รับการยกย่องจากอาจารย์ว่ามีความรู้
เสมอตน เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา
หรือพิมพา ธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ แห่งราชวงศ์โกลิยะ กรุงเทวทหะ

เมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา พระองค์ทรงมีพระราชโอรสองค์
หนึ่งนามว่า “ราहुล” ซึ่งเป็นบ่วงคล้องใจให้ยากยิ่งที่จะตัดสินใจออกแสวงหา
โมกขธรรมได้ ตลอดระยะเวลาที่เจ้าชายสิทธัตถะเสวยสุขอยู่ในพระราชวัง
นั้น เหมือนจะเป็นการปิดกั้นมิให้พระองค์ได้เห็นความจริงแห่งชีวิต เพราะ
ทุกอย่างที่แวดล้อมพระองค์ ล้วนถูกจัดไว้ให้น่าปรารถนาน่ายินดีทั้งสิ้น แต่
หลังจากได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะผู้มีแต่ผ้าพันกาย แต่นั่งยิ้ม
ผ่องใสอยู่ได้ ก็ทรงตระหนกพรันพริ้งว่า อีกไม่นาน พระองค์เองก็ต้องเป็น
เช่นนี้ จึงดำริที่จะแสวงหาหนทางเพื่อช่วยพระองค์เอง และผู้คนผู้เป็นที่รัก
ให้หลุดพ้นจากทุกข์เหล่านั้น ซึ่งธรรมดาโลกนี้มีของเป็นคู่ปรับกัน มีร้อนก็มี
เย็นแก่ มีมืดก็มีสว่างแก่ เมื่อมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ต้องมีอีก
พักหนึ่งที่ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตายแน่นอน การที่จะค้นพบทางอัน
นำไปสู่ความหลุดพ้นได้ จำต้องอาศัยเพศของสมณะคือการออกบวช^{๓๐} ดังที่

^{๒๙} ศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการคือ ๑. รู้จักภาษาสัตว์ มีเสียงนกร้องเป็นต้นว่าร้ายดี
ประการใดได้สิ้น ๒. รู้จักกำเนิดเถาและไม้เป็นต้นว่าชื่อนั้นๆ ๓. คัมภีร์เลข ๔. คัมภีร์
ช่าง ๕. คัมภีร์นิติศาสตร์ รู้ที่จะเป็นครูสั่งสอนท้าวพระยาทั้งปวง ๖. คัมภีร์
พยานิชยศาสตร์ รู้ที่จะเลี้ยฝูงชนให้เป็นสิริมงคล ๗. พลศาสตร์ รู้บนนักชดถุภษ รู้ตำรา
ดวงดาว ๘. คันธัพพศาสตร์ รู้เพลงขับร้องและดนตรี ๙. เวชศาสตร์ รู้คัมภีร์แพทย์
๑๐. ฐานศาสตร์ รู้ศิลปะการยิงธนู ๑๑. ประวัติศาสตร์ ๑๒. ดาราศาสตร์ รู้วิธีทำนายดวง
ชะตาของคน ๑๓. มายาศาสตร์ รู้ว่าเป็นแก้ว นีมิใช่แก้ว เป็นต้น ๑๔. เหตุศาสตร์ ผล
ศาสตร์ รู้จักเหตุรู้จักผลจะบังเกิด ๑๕. ภูมิศาสตร์ รู้จักที่จะเลี้ยงโคกระบือ รู้การที่จะ
หว่านพืชลงในนาไรให้เกิดผล ๑๖. ยุทธศาสตร์ รู้คัมภีร์พิชัยสงคราม ๑๗. ลัทธิศาสตร์ รู้
คัมภีร์โลกواهر ๑๘. ฉันทศาสตร์ รู้จักคัมภีร์ผูกบทกลอนกาพย์โคลง

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑-๔/๑-๗.

พระองค์ตรัสเล่าไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! ความคิดอันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า “ทำไมหนอ เราซึ่งมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว จะต้องไปแสวงหาสิ่งที่มี ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่อีก ไฉนหนอ เราผู้มีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ครั้งได้รู้สึกถึงโทษอันต่ำทรามของการมีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดานี้ แล้ว เราพึงถือบวช แสวงหา **นิพพาน**^{๓๑} อันไม่มีความเกิด อันเป็นธรรมที่เกษมจากเครื่องร้อยรัด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเกิด”^{๓๒}

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบรรพชาแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่เป็นเวลาถึง ๖ ปี แต่ก็ยังไม่ได้ตรัสรู้ ในระหว่าง ๖ ปีนั้น ได้ทรงศึกษาในสำนักของดาบส ทรงทรมานพระองค์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามคำสอนของบางลัทธิหรือตามความเชื่อของคนในยุคนั้น และที่สำคัญคือได้ทรงศึกษาในภาคปฏิบัติ ได้แก่ การบำเพ็ญสมณภาวนาในสำนักของอาจารย์ผู้มีชื่อเสียง ๒ ท่าน คือ ครั้งแรกทรงศึกษาในสำนักของอาหารดาบส กาลามโคตร จนได้บรรลุรูปฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน และอรุฌาน ๓ คือ อากาสนัญญายตนฌาน วิญญานัญญายตนฌาน และอาภิญญายตนฌาน ต่อจากนั้นทรงไปศึกษาในสำนักของอุทกดาบส รามบุตร ได้บรรลุรูปฌานที่ ๔ คือ เนวสัณญานาสัญญายตนฌาน^{๓๓}

^{๓๑} “นิพพานเป็นธรรมเกษม เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ ไม่ตาย” ดูใน ข.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕. “นิพพานเป็นสภาวะไม่แก่ ไม่ตาย” ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗.

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๖/๒๔๙.

^{๓๓} ดุรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๗/๓๔๖.

แต่พระองค์ยังไม่ทรงพอพระทัย เพราะทรงเห็นว่า ผลของฉานหรือสมาบัติ นั้น เป็นเพียงธรรมเครื่องอาศัยอยู่เป็นสุขเท่านั้น ไม่ใช่ความพ้นทุกข์ จึงทรงอำนวยการทั้งสอง เสด็จไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณคมเพื่อแสวงหาธรรมที่ทำหน้าที่ประหาณาสวกลีสอันเป็นเหตุให้ติดอยู่ในวัฏฏทุกข์คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย โดยลำพังพระองค์เอง โดยในขั้นแรก ได้ทรงทรมานพระวรกายให้ลำบากถึง ๓ วาระ คือ

๑) ใช้ฟันบนกับฟันล่างขบกัน ใช้ลิ้นกดเพดานปาก จนเหงื่อไหลออกจากรักแร้

๒) กลืนลมหายใจ และผ่อนลมหายใจทีละน้อย จนทำให้ลมออกทางช่องหูทั้งสองข้าง

๓) อดอาหาร โดยบริโภคอาหารเพียงวันละเล็กน้อย ในที่สุดไม่บริโภคเลยจนทำให้ร่างกายซูบผอม^{๓๔}

เมื่อทรงเห็นว่าการทรมานพระวรกายเช่นนี้ ยังไม่ใช่ทางที่จะกำจัดอาสวกลีส หรือให้ตรัสรู้ได้^{๓๕} จึงกลับมาเสวยพระกระยาหารเพื่อบำรุงร่างกายให้มีเรี่ยวแรง แล้วทรงบำเพ็ญเพียรทางใจต่อไป^{๓๖} จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เพ็ญเดือน ๖ ทรงรับหย้าจากโสถถียพราหมณ์ ปูลาดต่างบัลลังก์ ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์^{๓๗} ทรงนั่งขัดสมาธิ บนบรลังก์หย้า นั้น หันพระพักตร์ไปในทิศตะวันออก แล้วทรงตั้งสัจจะอธิษฐานว่า "ถ้าเรายังไม่ได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณตราบใด เราจักไม่ลุกขึ้นตราบนั้น แม้ว่าเนื้อเลือดจะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น กระดูก ก็ตามที" แล้วทรงกระทำจิตเข้าสู่สมาธิอย่างเข้มข้น ทรงประมวลเอาพระบารมีที่ทรงสั่งสมมาหลายโกฏิจาติ มาเป็นกำลัง จนสามารถเอาชนะธรรมฝ่ายต่ำได้ มีพระทัยที่แน่วแน่มาก

^{๓๔} ดุรายละเอียต ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๕๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๑/๔๐๑.

^{๓๕} ดุรายละเอียต ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๖๒.

^{๓๖} ดุรายละเอียต ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๕/๔๐๕.

^{๓๗} ดุรายละเอียต ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๕๔/๔๘๘.

ยิ่งขึ้นตามลำดับ และในราตรีนั่นเอง พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญภาวนากำหนด
ลมหายใจ (อานาปานสติภาวนา) เป็นอารมณ์^{๓๘} จนได้บรรลุรูปฌาน ๔ แล้ว
ใช้เวลานั้นเป็นพื้นฐานเจริญขั้นสู่วิปัสสนาภาวนา^{๓๙} ก็ได้บรรลุญาณเครื่อง
ตรัสรู้ตามลำดับ คือ

๑. ยามแรก (เวลา ๑๘ - ๒๒ น.) ทรงบรรลุพุทฺเพนิวาสานุสสติ
ญาณ คือ รู้และเข้าใจอดีตชาติหลังของสรรพสัตว์ได้อย่างแจ่มแจ้ง

๒. ยามที่สอง (เวลา ๒๒ - ๐๒ น.) ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือทรง
รู้และเข้าใจเหตุที่สัตว์โลกต้องเกิดและตายมีสภาพที่แตกต่างกัน ทั้งรู้แจ้งการ
กำเนิดและเรื่องของชีวิต ที่เป็นไปด้วยอำนาจแห่งกรรม

๓. ยามที่สาม (เวลา ๐๒ - ๐๖ น.) ทรงบรรลุอัสวักขยญาณ^{๔๐} คือ
ปัญญารู้แจ้ง เป็นเหตุสิ้นไปของกิเลสอาสวะทั้งหลาย คือทราบว่าการที่ชั้น
มาประชุมกันขึ้นเป็นตัวเรา ตัวเขา นี้ ก็เพราะความไม่รู้จริง (อวิชชา) ความ
ต้องการ ความปรารถนาอันไม่มีที่สิ้นสุด (ตัณหา) ความยึดมั่นถือมั่น
(อุปาทาน) และการกระทำด้วยอำนาจของกิเลส (กรรม) นั่นเอง ทั้งหมดนี้
ล้วนแต่เป็นเหตุและผลของกันและกัน เหมือนกับสายโซ่ เรียกว่า**ปฏิจจสมุ-**
บาท เมื่อทรงเห็นแจ้งชัดเช่นนี้ ทำให้ถอนความหลงความเพลิดเพลนใน
เบญจขันธ์เสียได้ และรู้ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ที่พระองค์ไม่เคย
ได้ทรงทราบมาจากเจ้าลัทธิใดๆ มาก่อน เรียกว่า อริยสัจ ๔^{๔๑}

^{๓๘}ดูรายละเอียด ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๘๔/๔๖๑.,อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๕๐๖.

^{๓๙}ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๒๕๐, ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๕๖/๒๔๒.

^{๔๐}ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๖/๔๐๖.

^{๔๑}ดูรายละเอียด ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๘/๘๔ ,ที.สี.อ. (บาลี) ๒๔๘/๒๐๓.

๒.๗ ญาณเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ามีพระสัพพัญญุตญาณที่สามารถล่วงรู้อดีต อนาคตและปัจจุบันธรรม^{๔๒} ได้แก่ ความเป็นผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั่นเอง ซึ่งก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้เป็นพระสัพพัญญู ผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั้น พระองค์ต้องทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลายาวนาน สำหรับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระนามว่า “พระพุทธโคดม” เป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาคิจะมีกำลังปัญญาแรงกล้า ทรงมีพระปรีชาญาณ เฉลียวฉลาดล่วงสามัญมนุษย์ ทรงรู้แจ้งโลกทั้งปวง ตลอดทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และเหล่าสัตว์ ทรงประกาศพระธรรมคำสั่งสอนอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในเบื้องปลาย ให้ผู้อื่นรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะโดยบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน ทรงสมบูรณ์ด้วยพระญาณเครื่องรู้แจ้ง ตามลำดับขั้น ดังนี้^{๔๓}

- ๑) สุตมยญาณ ญาณในการทรงจำและเข้าใจธรรมที่ได้สดับมา
- ๒) สीलมยญาณ ญาณในการสำรวมศีล คือปัญญาในการสดับธรรมแล้วสำรวมไว้
- ๓) สมาธิภาวนามยญาณ ญาณในการสำรวมจิตเจริญสมาธิ
- ๔) ฌัมมภูติญาณ ญาณในการกำหนดที่ตั้งแห่งธรรม
- ๕) สัมมสนญาณ ญาณที่กำหนดนามธรรมและรูปธรรม
- ๖) อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความเกิดและความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรผันแห่งธรรม
- ๗) วิปัสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์แล้วพิจารณาเห็นความดับ
- ๘) อาทีนวญาณ ญาณที่ค้ำนั่งเห็นโทษ คือ เห็นสังขารเป็นภัย

^{๔๒} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๘๕/๑๘๘, ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๐.

^{๔๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ในคัมภีร์ปฏิสัมมกทานมรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑.

- ๙) สังขารเปกขาญาณ ญาณที่เป็นกลางต่อสังขาร
- ๑๐) โคตรภูญาณ ญาณในการสลัดไปจากนิมิตภายนอก
- ๑๑) มัคคญาณ ญาณในอริยมรรค คือ ปัญญาในการออกและสลัดไป
ทั้งจากกิเลส และจากนิมิตภายนอก
- ๑๒) ผลญาณ ญาณในอริยผล คือ ปัญญาที่หยุดความพยายาม
- ๑๓) วิมุตติญาณ ญาณในวิมุตติ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็น
อุปกิเลสที่อริยมรรค ตัดขาดแล้ว
- ๑๔) ปัจจเวกขณญาณ ญาณในการพิจารณาทบทวน คือ ปัญญาใน
การเห็นธรรมที่มาร่วมกันในขณะนั้น
- ๑๕) วัตถุนานัตตญาณ ญาณในวัตถุต่างๆ คือ ปัญญาในการ
กำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายใน
- ๑๖) โคจรนัตตญาณ ญาณในอารมณ์ต่างๆ คือ ปัญญาในการ
กำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายนอก
- ๑๗) จรียนานัตตญาณ ญาณในจริยาต่างๆ คือ ปัญญาในการ
กำหนดจริยา
- ๑๘) ภูมินานัตตญาณ ญาณในภูมิต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนด
ธรรม ๔ ประการ
- ๑๙) อัมมнанัตตญาณ ญาณในธรรมต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนด
ธรรม ๙ ประการ
- ๒๐) ญาตัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะรู้ คือ ปัญญาเครื่องรู้ยิ่ง
- ๒๑) ตีรณัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะพิจารณา คือ ปัญญาเครื่อง
กำหนดรู้
- ๒๒) ปริจจาคัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะสละ คือ ปัญญาเครื่องละ
- ๒๓) เอกรสัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะเป็นรสเดียว คือ ปัญญาเครื่อง
เจริญ

๒๔) ผัสสนัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะถูก คือ ปัญญาเครื่องทำให้แจ้ง

๒๕) อัฏฐปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ คือ ปัญญารู้แจ้งในอรรถต่างๆ

๒๖) ัมมปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม คือ ปัญญาในธรรมต่างๆ

๒๗) นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในนิรุตติ คือ ปัญญาในนิรุตติต่างๆ

๒๘) ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ คือ ปัญญาในปฏิภาณต่างๆ

๒๙) วิหารัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารธรรม คือ ปัญญาในวิหารธรรมต่างๆ

๓๐) สมาปัตตัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งสมาบัติ คือ ปัญญาในสมาบัติต่างๆ

๓๑) วิหารสมาปัตตัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารสมาบัติ คือ ปัญญาในวิหารสมาบัติต่างๆ

๓๒) อานันตริกสมาธิญาณ ญาณในสมาธิตามลำดับ คือ ปัญญาในการตัดขาดอาสวะเพราะความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน

๓๓) อรณวิหารญาณ ญาณในอรณวิหาร คือ ทสสนาธิปไตยวิหะราธิคมที่สงบ และปณิศาธิมุตตตตปัญญา

๓๔) นิโรธสมาปัตติญาณ ญาณในนิโรธสมาบัติ คือ ปัญญาที่มีความชำนาญในการระงับสังขาร ๓ ด้วยญาณจิริยา ๑๖ และด้วยสมาธิจิริยา ๙ เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยพละ ๒ อย่าง

๓๕) ปรินิพพานญาณ ญาณในปรินิพพาน คือ ปัญญาในการทำความเป็นไปแห่งกิเลสให้สิ้นไปของผู้มีสัมปชัญญะ

๓๖) สมสัจญูญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมที่สงบ และเป็นประธาน คือ ปัญญาในความดับไปแห่งธรรมทั้งปวง เพราะตัดขาดโดยชอบแล้ว

๓๗) สัลเลขัญญญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมเป็นเครื่องขัดเกลา คือ ปัญญาในสภาวะแต่ละอย่าง สภาวะต่างๆ สภาวะเดียวและเดช

๓๘) วิริยารัมภญาณ ญาณในการปรารภความเพียร คือ ปัญญาในการประกอบจิตที่ไม่ห่อหุ้มและจิตที่ส่งไป

๓๙) อัฏฐสันทัสสนญาณ ญาณในการเห็นชัดซึ่งอรรถแห่งธรรม คือ ปัญญาในการประกาศธรรมต่างๆ

๔๐) ทัสสนวิสุทธินิญาณ ญาณในความหมดจดแห่งทัสสนะ คือ ปัญญาในการรวมธรรมในการรู้แจ้งสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๔๑) ขันติญาณ ญาณในธรรมที่พอใจ คือ ปัญญาที่รู้ชัด

๔๒) ปริโยคานญาณ ญาณในการหยั่งลงสู่ธรรม คือ ปัญญาที่ถูกต้องธรรม

๔๓) ปเทสวิหารญาณ ญาณในวิหารธรรมส่วนหนึ่ง คือ ปัญญาในการรวมปัจจัย

๔๔) สัณฺญาวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยสัณฺญา คือ ปัญญาที่มีกุศลธรรมเป็นใหญ่

๔๕) เจโตวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการคิดถึงกุศล คือ ปัญญาในธรรมเป็นเหตุหลีกออกจากสภาวะต่างๆ

๔๖) จิตตวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยกุศลที่อธิษฐาน คือ ปัญญาในการอธิษฐาน

๔๗) ญาณวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยความรู้ คือ ปัญญาในธรรมที่ว่าง

๔๘) วิโมกขวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการสละ คือ ปัญญาในความสละ

๔๙) สัจจวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากภาวะที่ไม่แท้ด้วยภาวะที่แท้ คือ ปัญญาในสภาวะแท้

๕๐) อิทธิวิธญาณ ญาณที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ คือ ปัญญาในสภาวะที่สำเร็จด้วยการกำหนดกายและจิตเข้าด้วยกัน

๕๑) โสธธาทวิสุทธินญาณ ญาณในความหมดจดแห่งโสธธาท คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่สัททพนิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๒) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจผู้อื่นได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่วิญญานจรียาที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๓) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่ธรรมทั้งหลายที่เป็นไปตามปัจจัยด้วยอำนาจการแผ่ไปแห่งกรรมที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๔) ทิพพจักขุญาณ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ คือ ปัญญาในการเห็นรูปนิมิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียวด้วยอำนาจแสงสว่าง

๕๕) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้สิ้นอาสวะ คือ ปัญญาที่มีความชำนาญในอินทรีย์

๕๖) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์คือปัญญาในสภาวะที่ควรกำหนดรู้

๕๗) สมุทยญาณ ญาณในสมุทัย คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรละ

๕๘) นิโรธญาณ ญาณในนิโรธ คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรทำให้แจ้ง

๕๙) มัคคญาณ ญาณในมรรค คือปัญญาในสภาวะที่ควรเจริญ

๖๐) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์

๖๑) ทุกขสมุทยญาณ ญาณในเหตุเกิดทุกข์

๖๒) ทุกขนิโรธญาณ ญาณในความดับทุกข์

๖๓) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ ญาณในข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์

๖๔) อตถปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ

๖๕) ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม

๖๖) นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในการใช้ภาษา

๖๗) ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ

๖๘) อินทรีย์ปรีชาญาณ^{๔๔} ญาณในความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้มีกิเลสจตุลีน้อยในปัญญาจักขุ มีกิเลสจตุลีสมากในปัญญาจักขุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม ฟังสอนให้รู้แจ้งได้ง่าย ฟังสอนให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย

๖๙) อาสยานุสยญาณ^{๔๕} ญาณในอาสยะและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงทราบอาสยะของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๖} ทรงทราบจริตของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๗} ทรงทราบอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๘} ทรงทราบอริมุตติของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๙} และทรงทราบชัฏภพสัตว์^{๕๐} (สัตว์ที่ควรบรรลुरुธรรมในภพนี้)

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๑ - ๑๑๒/๑๗๒ - ๑๗๔.

^{๔๕} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

^{๔๖} คำว่า **อาสยะของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ทิฏฐิและยถาภูตญาณอันเป็นที่อาศัย (ยึดถือ) ของเหล่าสัตว์ มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชั่ว ได้แก่ สัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ และฝ่ายดี ได้แก่ เนกขัมมะ อพยาบาล วิปัสสนาญาณหรือยถาภูตญาณ, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๕.

^{๔๗} คำว่า **จริตของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ปุณฺณากิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี) อปุณฺณากิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว) อาเนญซากิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง) ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร และอรูปาวจร, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๖.

^{๔๘} คำว่า **อนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง อนุสัย ๗ ประการ ได้แก่ (๑) กามราคานุสัย (๒) ปฏิฆานุสัย (๓) มานานุสัย (๔) ทิฏฐานุสัย (๕) วิจิกิฆานุสัย (๖) ภวราคานุสัย (๗) อวิชขานุสัย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๕ - ๑๗๖.

^{๔๙} คำว่า **อริมุตติ** อรรถกถาอธิบายว่า ได้แก่ อธิยาศัย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

^{๕๐} คำว่า **ภพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมอันเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิบาก เป็นผู้มีศรัทธา มีฉันทะ มีปัญญาดี อาจเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

และอภัพสัตว์^{๕๑} (สัตว์ที่ไม่ควรบรรลุธรรมในภพนี้ ๗๐) ยมกปาฏิหาริยญาณ^{๕๒} ญาณในยมกปาฏิหาริย์ คือ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่ไม่มีทั่วไปแก่สาวก เช่น มีท่อไฟและสายน้ำพุ่งออกจากฐานที่เป็นคู้ แล้วสลับคู้กันพุ่งออกมาอีกครั้งหนึ่ง และทรงแสดงฉัพพัตถังสี^{๕๓} แผ่ฐานออกจากพระวรกาย ทรงเนรมิตรพุทธนิมิตคู่กับพระองค์ในอิริยาบถต่างๆ

๗๑) มหากุณาสมาปตติญาณ^{๕๔} ญาณในมหากุณาสมาปติ คือ ทรงพิจารณาเห็นโลกสันนิวาส (สัตว์โลก) ๘๙ ประการ และทรงแผ่พระกรุณาไปในหมู่สัตว์ในแต่ละลักษณะที่ทรงเห็น เช่น ลักษณะที่ ๑ ทรงพิจารณาเห็นว่า “โลกสันนิวาสอันโพลุกโซนแล้ว” จึงทรงแผ่พระกรุณาไปในหมู่สัตว์... ฯลฯ ลักษณะที่ ๘๙ ทรงพิจารณาเห็นว่า “เราเป็นผู้ข้ามได้แล้ว แต่สัตว์โลกยังข้ามไม่ได้ เราเป็นผู้พ้นแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่พ้น เราเป็นผู้ฝึกแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่ได้ฝึก เราเป็นผู้สงบแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่สงบ เราเป็นผู้เบาใจแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่เบาใจ ..เราเป็นผู้เบาใจแล้วจะให้สัตว์โลกเบาใจได้ด้วย เราเป็นผู้ดับสนิทแล้วจะให้สัตว์โลกดับสนิทได้ด้วย”

๗๒) สัพพัญญุตญาณ ญาณความรู้ในธรรมทั้งปวง

๗๓) อนาวารณญาณ ญาณที่ไม่มีเครื่องกั้น

ญาณที่ ๗๒ และ ๗๓^{๕๕} คือ ญาณที่ทรงรู้สังขตธรรม และอสังขตธรรมทั้งปวง โดยไม่มีเครื่องกั้น ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน^{๕๖}

^{๕๑} คำว่า **อภัพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยกรรมอันเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิชาภ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ มีปัญญாதรม ไม่อาจเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

^{๕๒} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๗๗ – ๑๗๘.

^{๕๓} **ฉัพพัตถังสี** หมายถึง แสงสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว สีแสด สีประภัสสร, ตูรายละเอียดยใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๗๘ – ๑๗๙.

^{๕๔} ตูรายละเอียดยใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๗ – ๑๑๘/๑๗๙ – ๑๘๒.

^{๕๕} ตูรายละเอียดยใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๙ – ๑๒๑/๑๘๓ – ๑๘๗.

^{๕๖} ตูรายละเอียดยเพิ่มเติมใน ขุ.ปฎิ.อ. (ไทย) ๗/๑/- /๑๐๕๘-๑๑๕๙.

พระพุทธเจ้า “สมณโคตม” ทรงประกอบด้วยความคุณสมบัติที่เรียกว่าธรรมสมาทาน (การประชุมพร้อมแห่งธรรม) อย่างครบถ้วน พระองค์ได้ตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าด้วยใจและด้วยวาจามาเป็นระยะเวลาถึง ๑๖ อสงไขย และเมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระที่ปึงกรพุทธเจ้าแล้ว ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ ในฐานะพระนิยตโพธิสัตว์อีก ๔ อสงไขยแสนกัป เมื่อบำเพ็ญบารมีครบสมบูรณ์แล้วจึงไปบังเกิดเป็นท้าวสันตสิทธบนสวรรค์ชั้นดุสิต และเมื่อเกิดบุพพนิมิต จึงจุติมาอุบัติในโลกมนุษย์ เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จนในที่สุดได้ตรัสรู้เป็น “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

๒.๘ ปญญาญาณของพระพุทธเจ้า

หลังจากตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีพระญาณหยั่งรู้ประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑) ทศพลญาณ ๑๐

พระญาณอันเป็นกำลังให้พระพุทธเจ้าทรงสามารถประกาศศาสนาได้มั่นคง ๑๐ ประการ เรียกว่า ทศพลญาณ เป็นญาณที่ทำให้พระองค์ทรงมีคุณสมบัติพิเศษเหนือสามัญมนุษย์ ไม่ทรงหวั่นไหวต่อคนที่ตั้งตนเป็นศัตรู ทรงรู้ชัดซึ่งฐานะที่ทำให้ทรงองอาจ ไม่ครั่นคร้ามเกรงขามใคร ทรงบันลือสีหนาทในท่ามกลางบริษัทได้ เพราะพระองค์ไม่ทรงตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งโลกธรรม ๘ แม้จะทรงเกี่ยวข้องอยู่ด้วยโลกธรรมก็ตาม ทรงสามารถหมุนพระธรรมจักรให้เป็นไป

ญาณหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้า ประกอบไปด้วยกำลัง ๑๐ ประการ คือ

๑) ฐานฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ มีความรู้เข้าใจในเนื้อหา และขอบเขตของกฎเกณฑ์ และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและที่จะนำมาใช้ในการสอนอย่างชัดเจน ตลอดจนรู้ขีดความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะทรงสอน ว่ามีพัฒนาการของอินทรีย์อยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

๒) กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ มีความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนการพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นอย่างดี

๓) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่ อรรถประโยชน์ทั้งปวง คือ รู้วิธีการและกลวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะนำเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด ที่ถูกต้องที่สุด

๔) นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกและชีวิต อันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นเอนก และรู้การปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้น ในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล แต่ละคน

๕) นานาธมมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมธมฺม คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความโน้มเอียง แนวความสนใจ และความถนัดโดยธรรมชาติ ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน

๖) อินทริยปิโรปรียัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อน แห่งอินทริย์ของบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ระดับสติปัญญา ความสามารถ พัฒนาการด้านต่าง ๆ และความพร้อมที่จะเรียนรู้

๗) ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฌาน วิโมกข์ และสมาบัติเสื่อม เป็นเครื่องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น คือ รู้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วง และปัจจัยส่งเสริมผลสำเร็จ

๘) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ชาติภพในหนหลังได้ หรือรู้ประวัติพื้นเพเดิมและประสบการณ์ในอดีตของผู้ฟัง คือ ระลึกชาติหนหลังได้

๙) จตุปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จติ (การตาย) และ อุบัติ (การเกิด) ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้กรรมและวิบากกรรมของสัตว์

๑๐) อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย คือ รู้ชัด เข้าใจแจ่มแจ้งว่า ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจุดหมายนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร และตนเองสามารถกระทำผลสัมฤทธิ์นั้นให้เกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการใด^{๕๗}

^{๕๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔-๑๔๘, อภ.ทสก.อ. (ไทย) ๕/-/-/๗๐.

๒) เวสาร์ชชญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้แกล้วกล้าใน ๔ เรื่อง เป็นเหตุให้พระองค์สามารถบั่นลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรให้เป็นไป คือ ไม่ทรงเห็นเหตุว่า จะมีสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครในจักรวาล ที่จะหักท้วงพระองค์โดยชอบธรรมในข้อที่ว่า

๑. ธรรมที่ทรงปฏิญาณว่าตรัสรู้แล้ว ว่ายังไม่ได้ตรัสรู้
๒. อาสวะที่ทรงปฏิญาณว่าสิ้นไปแล้ว ว่ายังไม่สิ้นไป
๓. ธรรมที่ตรัสว่าทำอันตราย ว่าไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้เสพได้จริง
๔. ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่นำผู้ซึ่งทำตามให้สิ้นทุกข์โดยชอบได้^{๕๘}

นี่เป็นการยืนยันความเป็นพระสัมมาสัมพุทธะอย่างองอาจ สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระองค์ที่มีอยู่จริง โดยในข้อ ๑ เป็นการยืนยันความเป็นสัพพัญญู ข้อ ๒ ยืนยันความบริสุทธิ์ของพระองค์ว่าทรงละกิเลสได้สิ้นเชิง ข้อ ๓ เป็นการยืนยันว่าธรรมะฝ่ายดำมีผลแก่ผู้กระทำความเสมอ ข้อ ๔ เป็นการยืนยันผลของการปฏิบัติตามที่ตรัสสั่งสอน^{๕๙}

ทั้งทศพลญาณ และเวสาร์ชชญาณ ๔ นี้ถือว่าเป็นกำลังที่ทำให้พระพุทธเจ้าเปล่งวาจาอย่างองอาจ ดุจพญาราชสีห์ ไม่หวั่นเกรงผู้ใด^{๖๐} เป็นคุณสมบัติที่พระองค์ได้สั่งสมมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทำให้พุทธบริษัทเชื่อมั่น ในการที่จะประพฤติดุจปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงสั่งสอน

๓) อภิรมณญาณ

พระพุทธเจ้าไม่ทรงครั้นคร้ามในบริษัท ๘ ประกอบด้วยญาณทำความเข้าใจความกล้าหาญ หรือเป็นผู้แกล้วกล้าเข้าไปหาบริษัท ๘ เพื่อทักทาย สนทนา

^{๕๘} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๐/๑๔๘, ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘.

^{๕๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔/๓๙.

^{๖๐} ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘, ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๐๓/๔๕๔.

ปราศรัย ไต่ถาม ไต่ตอบ โดยไม่เห็นเหตุที่จะเกิดความไม่ปลอดภัย ความกลัว ความสะทกสะท้าน แก่พระองค์ บริษัททั้ง ๘ ได้แก่ ๑. กษัตริย์ ๒. พราหมณ์ ๓. คฤหบดี (ผู้ครองเรือน) ๔. สมณะ ๕. เทพชั้นจาตุมหาราช ๖. เทพชั้น ดาวดึงส์ ๗. มาร ๘. พรหม^{๖๑}

๔) จตุโยนิปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้เห็นด้วยญาณทัสสนะในกำเนิด ๔ ประการ ได้แก่

๑. อัมมชะกำเนิด คือกำเนิดจากไข่
๒. ชลาพุชะกำเนิด คือกำเนิดจากครรภ์มารดา
๓. สัมเสทชะกำเนิด คือกำเนิดจากของโสโครก เช่น ปลาเน่า, ซากศพเน่า, ขนมบูด, น้ำคร่ำ หรือเถ้าโคล (ของสกปรก)
๔. โอปปาติกะกำเนิด คือเกิดเติบโตขึ้นทันที เช่น เทวดา, สัตว์นรก บางจำพวก, มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก^{๖๒}

๕) ปัญจกติปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณกำหนดคติ ๕ คือความรู้ในคติ ๕ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดดิรัจฉาน ๓. เปรตวิสัย ๔. มนุษย์ ๕. เทพ พร้อมทั้งทรง ทราบหนทางและข้อปฏิบัติที่จะทำให้ไปเกิดในคตินั้นๆ นอกจากนั้นยังทรง ทราบนิพพาน อันเป็นสภาพที่ดับเย็น ปราศจากกิเลสและความทุกข์ พร้อมทั้ง หนทางและข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงพระนิพพาน^{๖๓}

๖) อสาทารณญาณ ๖

ญาณ ๖ ประการที่มีเฉพาะในพระพุทธเจ้า ไม่ทั่วไปแก่สาวก คือ

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๑/๑๕๐.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๒.

^{๖๓} ม.ม. (ไทย) ๑๘/๑๕๓/๑๕๒.

๑. อินทรีย์โปรปริยัตตญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อินทรีย์อันยิ่งอันหย่อนของสัตว์

๒. อาสยานุสยญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อนุสย คือ ความน้อมใจไปทั้งทางดีทางชั่ว และอนุสย คือกิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน มีกามราคะ เป็นต้น มีอวิชชาเป็นที่สุด

๓. ยมกปาฏิหาริยญาณ คือ ญาณอันทำให้สามารถแสดงปาฏิหาริย์เป็นคู่ ๆ ได้ คือ ปาฏิหาริย์เรื่องด้วยธาตุน้ำและธาตุไฟ

๔. มหากรุณาสมาปัตติญาณ คือ ญาณในการเข้าสมาบัติมีมหากรุณาเป็นอารมณ์

๕. สัพพัญญุตญาณ คือ ญาณรู้แจ้งธรรมทั้งปวง

๖. อนาวรณญาณ คือ ญาณรู้แจ้งอันไม่มีข้อขัด ไม่มีเครื่องกั้น^{๖๔}

๗) ปฏิสัมภิทาญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยปฏิสัมภิทาญาณ มีความรู้แตกฉานครบทั้ง ๔ ด้าน^{๖๕} คือ

๑) อรรถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถอธิบายแยกแยะได้โดยพิสดาร แม้เห็นเหตุใดๆ ก็ทรงสามารถเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้

๒) ธรรมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดารมาตั้งเป็นกระบวนหรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่าง ๆ ที่ปรากฏ ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

^{๖๔} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๓, ๑๒๑/๖, ๑๘๖.

^{๖๕} ออง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๓, ชุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๑๐/๑๒๓, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๑๘/๓๕๙.

๓) นิรุตติปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในภาษา คือรู้ภาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถ และธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และเห็นตามได้

๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ได้แก่ ทรงมีไหวพริบ คิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้อย่างไร ว่ามีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้^{๖๖}

ปัญญาแตกฉานทั้ง ๔ ประการนี้ ทำให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาได้อย่างไม่ติดขัด

๘) วิชา ๓ และ วิชา ๘

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณรู้แจ้ง มีญาณรู้วิเศษ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณที่เป็นเหตุให้ระลึกขันธ์ที่อาศัยอยู่ในชาติก่อนได้, ระลึกชาติได้ไม่มีที่สิ้นสุด

๒. จุตูปปาตญาณ คือญาณกำหนดรู้จุดและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทิพพจักขุญาณ

๓. อาสวักขยญาณ คือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย, ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ, ความตรัสรู้^{๖๗}

วิชา ๓ นี้ ทรงแสดงให้เห็นละเอียดไปอีก ๘ ประการ ดังนี้

๑. วิปัสสนาญาณ หรือญาณในวิปัสสนา หรือญาณที่เป็นวิปัสสนา คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร คือนามรูป โดยความเป็นพระไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไปเป็นชั้น ๆ ต่อเนื่องกัน

๒. มโนมยิทธิ หรือฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่น

^{๖๖} วจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔., ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๘/๒๐๖.

^{๖๗} วิ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒.

ออกจากกายนี้ ดุจชักไส้ออกจากหญาปล้อง ชักดาบจากฝัก หรือชักงูออกจากคราบ

๓. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ เช่นคนเดียวทำเป็นหลายคนได้ ทำกลับให้เป็นคนเดียวได้ ทำที่มืดให้สว่างได้ กำบังตัวไม่ให้ใครเห็นได้ ช่วยกำบังคนอื่นก็ได้ด้วย เมื่อต้องการจะไป ณ ที่ใดไม่มีอะไรขัดขวางได้ ไม่ว่าจะเป็นปลาหรือกำแพงหรือภูเขา เหมือนไปในอากาศ ดำดินได้เหมือนดำน้ำ เดินบนน้ำได้เหมือนเดินบนดิน ไปในอากาศได้เหมือนนก ฯลฯ การแสดงอิทธิวิธีครั้งสำคัญ ได้แก่ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เพื่อทำลายมานะของพระญาติเพื่อปราบพวกเดียรฉาย และแสดงปาฏิหาริย์ปราบพญศหวัหน้าชฎิล ๓ พี่น้อง

๔. ทิพพโสต หูทิพย์ ฟังได้ทั้งเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งระยะใกล้และไกล

๕. เจตปรียญาณ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้ รู้ใจคนอื่นได้ว่าเขาคิดอย่างไร มีจิตอย่างไร

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ ตั้งแต่ชาติหนึ่ง สองชาติจนถึงระลึกได้เป็นกัป ๆ พระพุทธเจ้าทรงสามารถระลึกถอยหลังไปได้ไม่มีกำหนด

๗. ทิพพจักขุญาณ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จุตูปปาตญาณ สามารถมองเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้จุติอยู่เป็นอันมาก ใครไปเกิดที่ไหนด้วยกรรมอะไรสามารถรู้ได้ด้วยญาณนี้

๘. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ กล่าวโดยเฉพาะคือ ญาณในอริยสัจ ๔ หรือปฏิจจสมุปบาท ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ถือว่าเป็นวิชาขบประการสุดท้ายที่ทำให้ความเป็นพุทธะสมบูรณ์และบริสุทธิ์^{๖๘}

^{๖๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๗๑/๒๐๕.

๙) อภิญญา

ความรู้พิเศษที่เกิดขึ้นจากการอบรมจิตเจริญปัญญาหรือบำเพ็ญกรรมฐาน เป็นความสามารถรู้ ทำสิ่งที่คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่เป็นของธรรมดาสำหรับท่านผู้ได้บรรลุแล้ว เป็นคุณสมบัติพิเศษของพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นเหตุให้มีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มี ๖ ประการได้แก่

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (ดูเพิ่มเติม หน้า ๑๓)
๒. ทิพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ทิพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป^{๖๙}

๕ ประการแรกเป็นโลกียอภิญญา ปุถุชนก็มีได้ นักบวชนอกศาสนา ก็มีได้^{๗๐} ส่วนประการสุดท้ายเป็น โลกุตตรอภิญญา มีได้เฉพาะพระอรหันต์ เท่านั้น^{๗๑} ซึ่งผู้ได้อภิญญา ๕ สามารถเห็นนรก สวรรค์ เห็นเทพ คุยกับเทพได้ แม้ยังเป็นปุถุชนอยู่ แต่อภิญญานี้ กว่าจะสำเร็จได้ แม้ที่เป็นโลกียอภิญญา จะต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวด ต้องเอาชีวิตเข้าแลก หรือมีฉะนั้นก็ต้องเป็นผู้ได้สั่งสมบารมีมาทางนี้ อางานานมากเป็นร้อยชาติ ซึ่งอภิญญา ๕ นี้ พวกโยคีฤๅษีในสมัยพุทธกาลได้กันมาก ในปัจจุบันนี้ก็เชื่อได้ว่ามีผู้สำเร็จอภิญญา ๕ ส่วนอภิญญา ๖ ก็คงมีผู้สำเร็จ เพราะเมื่อทางมีอยู่ และมีผู้ดำเนินตามทางนั้นอยู่ ผลสำเร็จย่อมต้องมี ตามมา

๑๐) จักขุ ๕

พระจักขุอันเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์ทรงมองเห็น

^{๖๙} ที.ปา. ๑๖/๔๓๑-๔๒๓-๔๒๕, อัง.ฉก.ก. ๓๖/๒๗๗/๕๑๘-๕๒๐.

^{๗๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๘๓/๑๙๙., ม.อ.อ. (ปปัญจสูทนี) (บาลี) ๑/๔๕๐/๑๑๙.

^{๗๑} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

สังขรณ์อย่างแท้จริงในทุกแง่มุม ตามหลักฐานในพระบาลีมี ๕ ประการ คือ

๑. มั่งสัจจกุ หรือตาเนื้อ คือทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็นแจ่มใส ไว และเห็นไกล

๒. ทิพพจักขุ หรือตาทิพย์ คือทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่าง ๆ กัน ด้วยอำนาจกรรม

๓. ปัญญาจักขุ หรือตาปัญญา คือทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้ธรรมเป็นต้น

๔. พุทธจักขุ หรือตาพระญาณ คือทรงประกอบด้วยอินทริยปรีชาตตญาณ และอาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ทรงทราบอริยาไคยและอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้บรรลुकุณวิเศษต่าง ๆ ยังพุทธกิจให้บริบูรณ์

๕. สมันตจักขุ หรือ ตาเห็นรอบ คือ ทรงประกอบด้วยพระสัพพัญญุตญาณ อันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ^{๗๒}

๒.๙ ทรงประกาศพระสัทธรรม

เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงดำริว่า ธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นพระธรรมที่ลึกซึ้ง ยากที่คนธรรมดาจะรู้และเข้าใจปฏิบัติตามได้ ทรงมีพระทัยสงบนิ่งอยู่ แต่เป็นเพราะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ ที่มีอยู่ในพระทัยของพระองค์ตลอดเวลา จึงทรงตรวจสอบว่า ใครมีพื้นฐานในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร ควรจะพูดกับเขาเรื่องอะไร บารมีที่เป็นเบื้องหลังของคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร ควรใช้หลักธรรมข้อใดมาแสดง และแสดงอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์แก่เขา ตามสมควรแก่กรณีของบุคคล^{๗๓} ทรงพิจารณาเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า สัตว์ทั้งหลายนั้น

^{๗๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑/๕๕, ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๘๖/๑๖๙, ๑/๓๓๔/๓๐๐.

^{๗๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒., ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๙/๖๕, สารตถ. ฎีกา (บาลี) ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓.

มีระดับสติปัญญาไม่เหมือนกัน แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. อุคฆฏัตถุญญ ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน หมายถึง บุคคลที่บรรลุธรรมคืออริยสัจ ๔ ได้เร็ว^{๗๔} สามารถสั่งสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหล่านั้นได้ง่าย ทำนองตุ่มน้ำที่มีน้ำอยู่ก่อนตุ่ม การเติมให้เต็มจึงทำได้ในเวลาอันรวดเร็ว

๒. วิปจิตถุญญ ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ หมายถึง บุคคลที่บรรลุธรรมเมื่อเขาอธิบายเนื้อความโดยพิสดาร จึงสามารถบรรลुพระอรหัตผลได้เป็นคนประเภทที่จำต้องมีการอธิบายขยายความอุปมาอุปไมย มีตัวอย่างเข้าประกอบ

๓. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ หมายถึง บุคคลที่มันสิการโดยแยบคาย โดยการแสดง การถาม การเสพ การคบหา การเข้าไปนั่งใกล้ กัลยาณมิตร จึงบรรลุธรรมโดยลำดับ จำต้องอาศัยกาลเวลา

๔. ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ^{๗๕} หมายถึง บุคคลที่ฟังไ้มาก แสดงไ้มาก ทรงจำไ้มากและพูดไ้มาก แต่ไม่บรรลุธรรมในชาตินี้ คือ ไม่สามารถที่จะบำเพ็ญฌาน วิปัสสนา มรรค หรือผลให้บังเกิดในชาตินี้ได้^{๗๖}

หลังจากพระองค์ทรงทราบระดับความรู้และการเรียนรู้ที่แตกต่างของบุคคลดังนี้แล้ว จึงทรงดำริที่จะแสดงธรรม ครั้งแรกทรงทวนระลึกถึงอาหารดาบส และอุทกดาบส ซึ่งมีระดับจิตที่สูง กิเลสเบาบาง แต่เมื่อทรงทราบด้วยพระญาณว่า ทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว พระองค์จึงทรงพิจารณาหาบุคคลผู้ควรรับฟังพระธรรมเทศนา ทรงเห็นว่า ปัญจวัคคีย์เป็นนักบวชที่เคยอุปัชฌาภพระองค์มาก่อน ทั้งมีกิเลสเบาบาง ควรที่จะได้รับฟังพระธรรม

^{๗๔} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐

^{๗๕} อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗

^{๗๖} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐, อง.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๓๓/๔๑๗.

เทศนา แต่ขณะนี้ปัญจวัคคีย์ได้หลบหนีพระองค์ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี พระองค์จึงตัดสินพระทัยที่จะไปแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นกัณฑ์แรก เรียกว่า **"ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร"** ในวันอาสาฬหบูชาณมี คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี เมื่อปัญจวัคคีย์ได้พิจารณาไตร่ตรองธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแล้ว ท่านโกณฑัญญะซึ่งเป็นผู้มีอาวูโสที่สุดได้ดวงตาเห็นธรรม (ธรรมจักขุ) สำเร็จเป็นพระโสดาบัน นับว่าเป็นบุคคลแรกในโลกที่ได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์^{๗๗} อันเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยมากที่พระธรรมอันลึกซึ้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นสิ่งไม่เหลือวิสัยที่คนจะรู้ตามได้ ท่านอัญญาโกณฑัญญะเป็นพยานยืนยันได้เป็นอย่างดี พระองค์ถึงกับเปล่งอุทานว่า

"อณฺเณสิ วต โภ โกณฺฑณฺโณ...อณฺเณสิ วต โภ โกณฺฑณฺโณ."

โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ

ในระหว่างพรรษานั้น พระองค์ก็ได้แสดงธรรมโปรดยสกุลบุตรพร้อมกับสหายอีก ๕๐ คน จนได้บรรลุอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด รวมแล้วพรรษาแรกเท่านั้นพระองค์ได้สาวกเพิ่มเป็น ๖๐ องค์

เมื่อพระองค์มีพระอรหันตสาวกครบ ๖๐ องค์แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่า ควรจะออกไปประกาศหลักธรรม ให้แพร่หลายได้แล้ว พระองค์จึงเรียกประชุมสงฆ์สาวกทั้ง ๖๐ องค์ เพื่อประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ตรัสว่า

“จรณ ภิกฺขเว จาริกิ พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมปาย
อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ ฯลฯ”^{๗๘}

^{๗๗} ดูรายละเอียด วิมหา. (ไทย) ๔/๑๒/๑๘.

^{๗๘} ส.ส (บาลี) ๑๕/๑๔๑/๑๒๖.

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีกิเลสจตุสสีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๗๙}

พระพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยพระมหากรุณาคุณอันยิ่ง อุบัติมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ทรงอุทิศเวลาทั้งหมดเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทรงมีพระมหากรุณามุ่งแต่จะสั่งสอนพระสัทธรรม อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลก ทรงพากเพียรช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงให้หลุดพ้นจากความทุกข์^{๘๐}

^{๗๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

^{๘๐} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

๒.๑๐ พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว?

ปัจจุบัน มีคนจำนวนหนึ่งเปลี่ยนจากศาสนาพุทธ ไปนับถือศาสนาอื่น ๆ โดยให้เหตุผลว่า “เราต้องการศาสนาที่พึ่งพิงจิตใจได้อย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ไม่เหลืออะไรแล้ว จะมาช่วยเหลือเราได้อย่างไร? เราต้องการศาสนาที่ช่วยเราได้จริงๆ”

ในประเด็นนี้ ขอตอบด้วยอุปมาว่า “บุตรที่ร่อแร่จะพึ่งพิงบิดามารดา จะหาความรุ่งโรจน์ในชีวิตได้สักกี่มากน้อย แต่บุตรที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดาในเบื้องต้น แล้วตั้งใจแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย จนพึ่งพาตนเองได้ บุตรเช่นนี้แหละที่จะมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองในภายภาคหน้า”

อนึ่ง เมื่อยึดติดกับบิดามารดา ถือพรรดถือพวกกันเกินไป หากมีผู้มาสบประมาทพรคพวกตนเองเข้า ก็ย่อมก่อให้เกิดความโกรธเคือง ถึงกับฆ่าฟันฆ่ากัน มีให้เห็นมานานักต่อนักแล้ว แต่บุตรที่พึ่งพิงตนเองได้แล้ว ย่อมมีวิจารณ์ญาณเป็นของตนเอง ย่อมตัดสินใจได้เองว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดเป็นโทษมิใช่ประโยชน์ และเลือกประกอบกิจเฉพาะที่เป็นประโยชน์ จนประสบความสำเร็จรุ่งเรือง ยิ่งกว่าเทพใดๆ จะประทานให้ได้เสียอีก

เมื่อว่าโดยหลักการในพระพุทธศาสนาแล้ว ศาสดาที่แท้จริงของพระพุทธศาสนายังคงอยู่ เพราะก่อนปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกกับพระอานนท์เถระไว้ เมื่อพระองค์ปรินิพพานล่วงลับไปแล้วจะไม่ทรงตั้งภิกษุรูปใดแทนพระองค์ หากแต่ให้ชาวพุทธทั้งหลายยึดพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ตามพระพุทธพจน์ว่า

“โย โว อานนท มया ธมโม จ วินโยจ เทสิโต ปญญโต โส โว มมจฺเยน สตฺถา.”^{๔๑}

^{๔๑} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔

ดูก่อนอ่านนัท ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงแล้วและบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป

หมายความว่า ศาสดาที่แท้จริงของศาสนาพุทธก็คือพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้ว ซึ่งช่วยรักษาคุ้มครองผู้ประพฤติธรรมไม่ให้ ตกทุกข์มาตลอด^{๘๒} พระธรรมวินัยที่ปฏิบัติดีแล้วยังคงช่วยผู้คนให้รอดพ้น จากวิญญูทุกข์ ให้บรรลุสันติสุขอยู่ทุกกาลสมัย ตราบเท่าที่ยังมีผู้ประพฤติตาม พระธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ว่า “ตราบใดที่ยังมีผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ ตราบ นั้นโลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๘๓} คือ เมื่อบรรลุอรหันต์แล้ว ย่อมอยู่ รอดปลอดภัยจากทุกข์ทั้งปวงได้ อย่างแท้จริง ไม่ใช่วาดวิมานในอากาศ

เรื่องนี้ มีทัศนคติของแม่ชีปริจิต สลัตเทนเบเซอร์ ชาวออสเตเรีย เสริมดังนี้ “ศาสนาพุทธในสายตาของฉัน นั้นไม่ใช่เป็นเพียงแค่ศาสนา แต่ยังเป็นปรัชญาชีวิต เราไม่ จำเป็นต้องเชื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ชีวิต ของเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าดลบันดาลให้เป็นไป แต่ชีวิตเป็นของเรา เราสามารถที่จะมีชีวิตที่ดี หรือไม่ดีก็ได้ อยู่ที่เราทำตัวของเราเอง เราเท่านั้น ที่เป็นที่พึ่งของตัวเรา พระพุทธเจ้าไม่เคยทรงตรัสว่าให้เชื่อ แต่ท่านสอนให้ เราหาความจริงด้วยการปฏิบัติเอง พิสูจน์ทดสอบธรรมะที่ท่านตรัสไว้ ด้วยการปฏิบัติให้รู้จริงด้วยตัวเอง คำนี้เองที่ทำให้ฉันสนใจพุทธศาสนา ที่ฉันไม่ ต้องทำตัวเหมือนเป็นลูกแกะ ที่เอาแต่เดินตามคนเลี้ยง

คำสอนของครูบาอาจารย์เป็นวิถีทางแห่งการปฏิบัติ แต่ทุกคนก็ ยังคงต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่มีใครมาทำแทนให้ได้ เราควรตั้งใจที่วันนี้ยังมี ครูบาอาจารย์ที่พอจะมีความรู้จากประสบการณ์ถ่ายทอดให้ด้วยตัวเอง

^{๘๒} ธมโม เหว รกขติ ธมมจารี ธมโม สุฉินฺโณ สุขมาวหาติ. ขุ.อิติ. ๒๕/๑๘๔/๕๔๓.

^{๘๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

สอนในวิถีทางที่ถูกต้องซึ่งสำคัญมาก เราไม่สามารถเข้าใจได้ ถ้าเราฟังธรรมะแต่เพียงอย่างเดียว หากเราต้องการจะรู้จริงให้ลึกซึ้ง ต้องปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นทางเดียวที่จะรู้ได้”^{๘๔}

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่องพระเจ้า

หลังจากตรัสรู้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้พระนามใหม่ อีกพระนามหนึ่งว่า “พระสัพพัญญู” แปลว่า ทรงรู้เรื่องทั้งปวง คือ รู้หมดทุกอย่าง ด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี้เอง พระองค์ทรงรู้ว่า ถ้าหากทรงสอนทั้งหมด หรือบอกทั้งหมดที่รู้ จะก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ คลายโศกเพียงเท่านั้น ดังที่พระองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แต่มีได้บอกเธอนั้นมีมาก เพราะเหตุไรเราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้เราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานเพราะเหตุนี้เราจึงบอก”^{๘๕}

ในเรื่องนี้ อุปมาได้ว่า “คนซื้อรถ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจวิธีการสร้างรถ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจวิธีสร้างเหล็กแต่ละชิ้น เพียงแต่รู้วิธีขับรถอย่างถูกกฎ-

^{๘๔} บริจิต สลือตเทนเบเซอร์ <http://www.vimokkha.com/nunbrigitte.htm>

^{๘๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

จราจร รู้วิธีซ่อมรถ และวิธีใช้รถให้ได้ประโยชน์สูงสุดจากรถ ก็น่าจะพอแล้ว และยิ่งกว่านั้น เมื่อเดินทางด้วยรถยนต์มาระยะหนึ่งกลับพบว่า วิธีเดินทางให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุบนถนนอย่างสิ้นเชิง และรวดเร็วกว่ารถยนต์หลายสิบเท่านั้นมีอยู่ นั่นคือ ความหลุดพ้นไปจากการนั่งรถยนต์ ด้วยการ “นั่งเครื่องบิน” (เจริญญาณ เข้าสู่พระนิพพาน)

อนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงประวัติความเป็นมาของพระเจ้าที่ชาวโลกเชื่อกันว่า “ผู้สร้างโลก” ไว้ดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าสมาธิถึงขั้นที่จิตตั้งมั่น จนเห็นทางไปสวรรค์ ครั้นแล้วเธอเข้าไปหาเทวดากลุ่มหนึ่งถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เทวดาตอบว่า “แม้พวกเราก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่เทพเจ้าผู้เป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ เป็นผู้ยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าพวกเรา ท่านคงจะทราบ”

ลำดับนั้น ภิกษุนั้นเข้าไปหาท้าวมหาเทพ ถามว่า “ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เมื่อถามอย่างนี้ ท้าวมหาเทพตอบว่า “เราเป็นผู้เป็นท้าวผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดแล้วและกำลังจะเกิด”

พระภิกษุนั้นถามซ้ำอีก ๒ ครั้ง ท้าวมหาพรหมก็ตอบเช่นเดิม

ทันใดนั้น ท้าวมหาพรหมจับแขนภิกษุนั้นนำออกไปข้างนอก แล้วกล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเทพทั้งหลายเข้าใจกันว่า ไม่มีอะไรที่เราไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้ประจักษ์แจ้ง ดังนั้น เราจึงไม่ตอบคำถามของท่านต่อหน้าพวกเทพเหล่านั้นว่า “แม้เราก็ไม่ทราบเหมือนกัน”

การที่ท่านละเลยพระผู้มีพระภาคแล้วมาหาคำตอบเรื่องนี้ที่เรา
นับว่าทำผิด นับว่าทำพลาด ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเถิด”^{๘๖}

ที่แท้ พระผู้สร้าง ก็คือ ท้าวมหาพรหมผู้หลงตัวเอง เพราะถูก
ประจบจากเหล่าเทพบริวารนั่นเอง และเรื่องราวทำนองนี้หาอ่านเพิ่มเติมได้
ในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

๑) พรหมชาลสูตร	ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๑/๑๗.
๒) เกวัญสูตร	ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.
๓) ปาฏิโกสูตร	ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗/๒๗.
๔) พรหมนิมิตตนิโกสูตร	ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๐๑/๕๓๗.
๕) พกสูตร	ดูใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗.

^{๘๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.

บทที่ ๓

พระธรรม

หลักธรรมต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมีหลายประการที่ยากแก่การเข้าใจ และเชื่อถือได้ เช่น กฎแห่งกรรม นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด อธิติฤทธิ์ กฎความเป็นอนัตตา ญาณเครื่องหลุดพ้น เป็นต้น แต่ในยุคปัจจุบัน มีข้อมูลมากมายที่ยืนยันคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ล้วนเป็นความจริงแท้ ถูกตรงตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังนี้

๓.๑ พระพุทธเจ้าสอนอะไรไว้

เราจะรู้ได้อย่างไร? ว่าเมื่อ ๒๖๐๐ ปีก่อน พระพุทธเจ้าตรัสสอนอะไรไว้บ้าง

ในสมัยพระพุทธเจ้า มีพระอรหันต์รูปหนึ่งไม่ยอมลงอุโบสถ ด้วยเข้าใจว่าหมกกิจที่จะต้องทำแล้ว^๑ และมีพระอรหันต์มากมายในสมัยนั้นที่แสดงธรรมใดๆ ไม่ได้เลย ในเมื่อพระอรหันต์ในสมัยพระพุทธเจ้ายังมีข้อบกพร่องถึงเพียงนี้ แล้วเราจะมั่นใจได้อย่างไรว่า หลักธรรมต่างๆ ที่พระอรหันต์ท่านสอนกันในปัจจุบันนี้ จะถูกต้องไปเสียทั้งหมด เราจะตรวจสอบความถูกต้องของคำสอนเหล่านั้นได้ด้วยวิธีใด?

ตอบว่า : ตรวจสอบได้จากข้อความที่บันทึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือคัมภีร์พระบาลี เพียงเท่านั้น !

^๑ วิมพา. (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

แต่เดิม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เรียกว่า “พระไตรปิฎก” แต่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง พระบาลีบ้าง พระสัทธรรมบ้าง สัตถุศาสน์บ้าง แต่เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๔๕๐ ณ ลังกาทวีป ได้จารึกเป็นตัวอักษรลงในใบลาน แบ่งเป็น ๓ หมวด จึงเรียกว่า “พระไตรปิฎก”

ปิฎก แปลว่า กระจาดหรือตะกร้า เป็นภาชนะสำหรับรวบรวมใส่สิ่งของต่างๆ ในที่นี้ หมายถึงคัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์ หรือตำรารวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว ๓ ปิฎก คือ

๑. พระวินัยปิฎก คัมภีร์รวบรวมข้อบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ อธิบายความเป็นมาของพระปาฏิโมกข์ ระเบียบวินัย ข้อห้าม และข้ออนุญาต เมื่อประพฤติปฏิบัติตามแล้วทำให้มีมารยาทที่งดงาม ภายและวาจาสงบพร้อมที่จะเจริญภาวนาต่อไป และเป็นที่เลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

๒. พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์รวบรวมประวัติ และเทศนาธรรมที่ตรัสแก่บุคคลต่างๆ ในเวลาและสถานที่แตกต่างกัน เป็นรูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง คำบรรยายธรรมบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสมร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนาของพระสาวกสำคัญบางรูป

๓. พระอภิธรรม คัมภีร์รวบรวมหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิปัสสนาภาวนาโดยตรง อธิบายสภาพของจิต เจตสิก รูป นิพพาน และไขข้อเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติธรรม

พระไตรปิฎกมีความสำคัญและคุณค่าสำคัญหลายประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๓ : ๖๘-๗๑) ดังนี้

๑. พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ที่ตกทอดมาถึงเรา เราจึงจักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้จากพระไตรปิฎก

๒. พระไตรปิฎก กล่าวได้ว่าเป็นที่สถิตของพระศาสดาของศาสนาพุทธ เพราะเป็นที่บรรจุพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เป็นศาสดา

๓. พระไตรปิฎกเป็นแหล่งต้นกำเนิดของตำราในศาสนาพุทธ หนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเรียบเรียงไว้ ที่จัดว่าเป็นคำสอนของศาสนาพุทธ จะต้องสืบสาย ขยายความออกมาจากแม่บทในพระไตรปิฎก

๔. พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิง ในการแสดง หรือยืนยัน หลักการเดิมแท้ของศาสนาพุทธ การอธิบายหรือกล่าวอ้างใด ๆ ที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา จะต้องมที่อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเบื้องต้น

๕. พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอนหรือคำกล่าวใด ๆ ที่จะถือว่าเป็นคำสอนในศาสนาพุทธได้ จะต้อง สอดคล้องกับอรรถและสภาพธรรมในพระไตรปิฎก

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นกิจ สำคัญยิ่ง ถือว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หรือเป็นความดำรงอยู่ ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้ายังมีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อ นำไปปฏิบัติ ศาสนาพุทธก็ยังดำรงอยู่ แต่ถ้าไม่มีการศึกษาพระไตรปิฎก แม้ จะมีพระอริยเจ้าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ ศาสนาพุทธก็จะไม่อาจดำรงอยู่ได้

พระไตรปิฎกเชื่อถือได้แค่ไหน

หลักธรรมทางพุทธศาสนาได้มีการสืบทอดกันมาโดยมุขปาฐะ คือ การท่องจำสืบๆ กันมา การท่องจำนี้ ได้กระทำมาจนถึงการสังคายนาพระ ธรรมวินัยครั้งที่ ๔ ในลังกาทวีป และได้จารึกเป็นคัมภีร์ครั้งแรกเมื่อคราว สังคายนา ครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๔๓๓^๒ ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยมีพระรักษิตมหาเถระเป็นประธาน สาเหตุของการจารึกพระธรรม วินัยลงในใบลาน เพราะพระสงฆ์ในเกาะลังกาสภามันนั้น ประสบภัยธรรมชาติ และภัยสงครามอยู่เนืองๆ ทำให้ไม่มีเวลาท่องจำพระธรรมวินัย ซึ่งจะทำให้ ช่วงการสืบทอดขาดลงได้ และในการจารึกครั้งนี้ ได้จารึกอรรถกถาลงไว้ด้วย

^๒ บางแห่งว่า พ.ศ.๔๕๐ ดูใน พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑.

มีผู้สงสัยว่า สมัยพุทธกาลคนไม่รู้จักการเขียนหนังสือหรืออย่างไร? จึงไม่ปรากฏว่ามีตำรับตำราจารึกไว้เป็นหลักฐาน พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณณโณ ได้ประมวลทัศนะนี้ไว้ในหนังสือภาษาศาสตร์ภาษาบาลี ไว้ว่า

ความจริง การเขียนหนังสือน่าจะมีมาก่อนสมัยพุทธกาลแล้ว ในพระไตรปิฎกเองก็มีข้อความเกี่ยวกับการขีดเขียนเป็นครั้งคราว เช่น ตอนหนึ่งห้ามภิกษุเล่นเกม "อักขริกา" ได้แก่ การทายอักษรในอากาศหรือบนหลังเพื่อนภิกษุ วิชาเขียนหนังสือได้รับยกย่องว่า เป็นศิลปะพิเศษอย่างหนึ่ง สิกขาบทบางข้อห้ามภิกษุณีเรียนศิลปะทางโลก หนึ่งในศิลปะเหล่านี้คือวิชาเขียนหนังสือ ในบทสนทนาภายในครอบครัว พ่อแม่ปรารถนาจะให้บุตรเรียนวิชาอะไรดี ถ้าจะให้เรียนเขียนหนังสือ บุตรก็อาจยังชีพอยู่ได้อย่างสบาย แต่ก็อาจเจ็บนิ้วมือ ถ้าภิกษุเขียนหนังสือพรรณนาคุณของอัตตวินิบาตกรรม (การฆ่าตัวตายเอง) ปรับทุกกฎทุกตัวอักษร ถ้ามีผู้อ่านพบข้อความนั้นเข้าเห็นดีเห็นงามด้วย แล้วฆ่าตัวตายตามนั้นปรับอาบัติปาราชิก หลักฐานเหล่านี้แสดงว่าอักษรหรือการเขียนมีมาก่อนสมัยพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ที่พระพุทธองค์ไม่นิยมใช้ หันมาใช้วิธีมุขปาฐะแทน น่าจะทรงเห็นประโยชน์อันสงัด บางสิ่งบางอย่างกระมัง หรือว่าระบบการขีดเขียนยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร ทั้งยังไม่มีอุปกรณ์การขีดการเขียนเพียงพอ ก็ยากที่จะทราบได้ แต่ข้อที่น่าคิดอยู่อย่างคือ วิธีเรียนด้วยมุขปาฐะนี้ นอกจากจะสร้างสัมพันธภาพอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอนแล้ว ยังเป็นการสร้างสมาธิฝึกจิตของผู้เรียนไปในตัวด้วย นักปราชญ์ยุคก่อนที่มีความคิดเช่นนี้ก็มีไม่น้อย เพลโต (Plato:427-347 ปีก่อน ค.ศ.) เคยกล่าวไว้ว่า "การคิดอักษรขึ้นใช้แทนการท่องจำ ทำให้มนุษย์ขาดอานุภาพแห่งความทรงจำ คือ แทนที่จะจดจำจากอินทรีย์ภายใน ต้องอาศัยสัญลักษณ์จากภายนอกเข้าช่วย"^๓

^๓ พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณณโณ, ภาษาศาสตร์ภาษาบาลี, ชุติวรรณไวทยการ, กรุงเทพฯ, ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

พระไตรปิฎกเคยถูกดัดแปลงแก้ไขหรือไม่ ?

มีผู้สงสัยว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่พระไตรปิฎกอาจถูกสาวกรุ่นหลัง ๆ แก้ไขเพิ่มเติม ก็ขอตอบว่า “เป็นไปได้แน่นอน” ด้วยเหตุผลดังนี้

๑. พระไตรปิฎกสืบทอดกันมาด้วยภาษาบาลี ที่มีหลักไวยากรณ์เฉพาะ มีกฎตายตัวไว้เฉพาะภาษาบาลี โดยปฏิเสธไวยากรณ์หลายประการของสันสกฤต เพื่อให้เป็นหลักเกณฑ์ของไวยากรณ์บาลีโดยเฉพาะ เช่น พระบาลีมี ๒ วจนะเท่านั้น คือ เอกวจนะ และพหุวจนะ ไม่มีทวิวจนะ^๔ เป็นต้น

๒. แม้บางช่วงของประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เกิดภัยพิบัติต่างๆ ทำให้คัมภีร์พระไตรปิฎกขาดหาย หรือเลอะเลือนไป แต่เมื่อสังคายนาใหม่อีกครั้ง ก็ได้เปรียบเทียบตรวจสอบดูกับพระไตรปิฎกของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จนหมดข้อสงสัย จึงทำให้เชื่อได้ว่า พระไตรปิฎกที่สังคายนาเสร็จนั้น มีมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งโลก ตรงกับพระไตรปิฎกที่ได้รับการสังคายนาครั้งก่อนๆ ทุกประการ

๓. มีข้อความในคัมภีร์รุ่นหลังกล่าวอ้างถึงข้อความในพระไตรปิฎก แต่เมื่อตรวจสอบในบาลีพระไตรปิฎกแล้ว กลับไม่พบข้อความนั้น ทั้งที่เมื่อพิจารณาเนื้อหาข้อความนั้นแล้ว มีอรรถเข้ากันได้กับพระไตรปิฎก เช่น บาลีสังยุตตนิกาย มหาวารวรรคว่า

“จตตาริมานิ ภิกขเว อริยสัจจานิ. กตมานิ จตตาริ. ทุกขํ อริยสัจจํ ทุกขสมุทโท อริยสัจจํ ทุกขนิโรธอริยสัจจํ ทุกขนิโรธคามินี-ปฏิบัติทา อริยสัจจํ. อิมานิ โข ภิกขเว จตตาริ อริยสัจจานิ ตถานิ อวิตถานิ อนณณถานิ ตสฺมา อริยสัจจานิตี วุจฺจนตี.”^๕

^๔ พระอัครวงศาจารย์, **สหพนิตีปกรณ (ปทมาลา)**, ฉบับภูมิพลโลกิกขุ . โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ, วัดสระเกศ กรุงเทพฯ, พ.ศ. ๒๕๒๑, หน้า ๑๕๖.

^๕ ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๗/๓๘๐.

แต่คัมภีร์วิสุทธิมรรค นำไปอ้างโดยเพิ่มข้อความว่า

“จตตารีมานิ ภิกขเว อริยสัจจานิ. กตมานิ จตตาริ. ทุกข์
อริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินี
ปฏิปทา อริยสัจ. อิมานิ โข ภิกขเว จตตาริ อริยสัจจานิ อริยา
อิมานิ ปฏิวิฆณนติ ตสฺมา อริยสัจจานิตี วุจจนตฺติ. อปิ จ อริยส
สัจจานิตีปิ อริยสัจจานิ. ยถา. สเทวเก โลเก ฯเปฯ มนุสสา
ตถาคโตะ อริโย ตสฺมา อริยสัจจานิตี วุจจนตฺติ. อถวา เอเตสํ
อภิสมพุทธตฺตา อริยภาวสิทธิโตปิ อริยสัจจานิ. ยถา. อิมสํ โข
ภิกขเว จตฺตุนํ อริยสัจจํ ยถาภูตํ อภิสมพุทธตฺตา ตถาคโตะ อรหํ
สมมาสมพุทฺโธ อริโยตี วุจจตี. อปิ โข ปน อริยานิ สัจจานิตีปิ
อริยสัจจานิ. อริยานิตี ตถานิ อวิตถานิ อวิสํวาทกานิตี อตฺโถ.
ยถา. อิมานิ โข ภิกขเว จตตาริ อริยสัจจานิ ตถานิ อวิตถานิ
อนณณณณณ ตสฺมา อริยสัจจานิตี วุจจนตฺติ. เอวเมตฺถ นิพฺพจนโต
วินิจฺจนโต เวทิตฺตพฺโพ.”^๖ (อักษรตัวหนา เป็นข้อความที่คัมภีร์วิสุทธิมรรค
เพิ่มเข้ามา โดยอ้างว่านำมาจากพระไตรปิฎก)

ข้อมูลดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีไม่เคยถูก
แก้ไขเพิ่มเติมอย่างแน่นอน เพราะทั้งที่ปรากฏข้อความที่ตกหล่นอยู่ในคัมภีร์
อันน่าเชื่อถือเป็นที่สุดคัมภีร์หนึ่ง อย่างคัมภีร์วิสุทธิมรรค ข้อความนั้นก็ยังมี
ได้ถูกบรรจุไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

สรุปว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีย่อมเป็นไปได้ที่มีการตกหล่น
บ้าง แต่คำกล่าวอ้างที่ว่าถูกสาวกรุ่นหลังแก้ไขเพิ่มเติม ย่อมเป็นไปได้
อย่างแน่นอน

^๖ วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๑๔๐-๑๔๑.

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อคัมภีร์

หลักการสำคัญสำหรับการตัดสินใจเชื่อ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้

๑. มา อนุสสาเวน อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา
๒. มา ปรมปราย อย่าเชื่อโดยเหตุสักว่าตามสืบๆ กันมา
๓. มา อิติ กิราย อย่าเชื่อโดยตื่นข่าว
๔. มา ปิฎกสมปทานเนน อย่าเชื่อโดยอ้างปิฎก
๕. มา ตกุกเหตุ อย่าเชื่อโดยนึกเดาเอาเอง
๖. มา นยเหตุ อย่าเชื่อโดยคาดคะเน
๗. มา อาการปริวิตกเกน อย่าเชื่อโดยการตรึกตรองตามอาการ
๘. มา ทิฎฐินิชฌมานกชนกชนติยา อย่าเชื่อโดยเห็นว่าถูกต้องตามลัทธิ

ของตน

๙. มา ภพพรูปตาย อย่าเชื่อโดยเห็นว่า ผู้พูดควรเชื่อได้
๑๐. มา สมโม โน ครุ อย่าเชื่อโดยถือว่า สมณนี้เป็นครูของตน^๗

พุทธประสงค์ที่แท้จริงในการตรัสเรื่องนี้ คือ ไม่ทรงให้ปลงใจเชื่อถือเพียงเพราะอ้างตำรา รวมไปถึงตำราที่เรียกกันว่าพระไตรปิฎกด้วย แต่ก็มีใช้หมายความว่าไม่ให้เชื่ออะไรเลย ทรงประสงค์ว่า การตัดสินใจเชื่อในแต่ละเรื่อง มิใช่ตัดสินใจเชื่อเพียงเพราะเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง ใน ๑๐ ประการนี้ แต่ควรจะมีข้อมูลในการตัดสินใจเชื่อที่มากกว่านั้น เช่น มิให้ตัดสินใจเชื่อ เพียงเพราะฟังจากอาจารย์อย่างเดียว แต่ควรหาข้อมูลเพิ่มเติมก่อนว่า คำพูดของอาจารย์นั้นสอดคล้องกับตำราอื่นหรือไม่ นำไปทดสอบทดลองแล้ว มีหลักการพอจะเข้ากันได้หรือไม่ ทำดังนี้แล้วจึงค่อยตัดสินใจเชื่อ มิใช่ว่าห้ามไม่ให้เชื่ออะไรเลย เพราะการเชื่อในหลักกาลามสูตรก็เป็นการเชื่อ คัมภีร์เช่นกันมิใช่หรือ?

^๗ อก.ทก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๔, อก.ทก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๙.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักการสำคัญ ในการตัดสินใจเชื่อ ไว้ว่า

“เมื่อใด ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตือน ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงละเสีย ฯลฯ เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติบำเพ็ญธรรมเหล่านั้น”^๘

ในกรณีที่ผู้ฟังยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ และยังไม่มีความเชื่อในเรื่องใด ๆ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงชักจูงความเชื่อ แต่ทรงเชิญชวนให้พิจารณา

๓.๒ ธรรมะของพระพุทธเจ้า

พระธรรม ในที่นี้หมายถึง กฎความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ แล้วเลือกเฟ้นนำมาประกาศต่อ ในสถานที่ต่างๆ ในโอกาสต่างๆ และแก่บุคคลต่างๆ ตามสมควรแก่สติปัญญาและทักษะของบุคคลนั้นๆ เพื่อให้เขาได้คลายทุกข์ คลายโศก เมื่อพระสงฆ์สาวกได้ยินได้ฟังก็ช่วยกันจดจำไว้ แล้วถ่ายทอดต่อๆ กันมา อย่างเป็นระบบไม่ผิดเพี้ยน

พระพุทธเจ้าทรงเลือกสอนเฉพาะธรรมะที่ทรงไว้ซึ่งผู้บรรลุธรรมไม่ให้ตกไปในอภายภูมิ ๔ และในวิภวทุกข์เท่านั้น ซึ่งมี ๑๐ ประการ คือ อริยมรรค ๔ อริยผล ๔ นิพพาน ๑ และปริยัติธรรม^๙ รวมเรียกว่า “พระสัทธรรม”^{๑๐} ซึ่งประมวลได้เป็น ๓ ประการ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม

^๘ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๒๘๗.

^๙ โลกุตตรธรรม ๙ คือ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑ (ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙, ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑, ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.)

^{๑๐} ม.มุ.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

และปฏิเวธธรรม

คุณลักษณะของพระสัทธรรม พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันนำมา
สาธยายสรสเรยฺยตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

“สวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก
โอบนฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ.”^{๑๑}

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) สวากขาโต เป็นธรรมที่ทรงตรัสไว้ดีแล้ว สมบูรณ์ทั้งอรรถและ
พยัญชนะดีพร้อมทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและในที่สุด คุณธรรมข้อนี้หมายถึง
พระปริยัติธรรม

๒) สนฺทิฎฺฐิโก เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง
คุณธรรมข้อนี้ หมายถึง โลกุตตรธรรมทั้ง ๙

๓) อกาลิโก เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลทันทีในขณะนั้นเลย
ทีเดียว โดยไม่ต้องรอเวลาแต่อย่างใด คุณธรรมข้อนี้หมายถึง มัคคจิต ๔

๔) เอหิปสฺสิโก เป็นธรรมที่ให้ผลได้อย่างแท้จริงจนสามารถพิสูจน์ได้
คุณธรรมข้อนี้ หมายถึง โลกุตตรธรรมทั้ง ๙

๕) โอบนฺยิโก เป็นธรรมที่ควรน้อมนำมาให้บังเกิดแก่ตน และทำให้
แจ้งแก่ตน หมายความว่า ควรบำเพ็ญเพียรให้เกิดมัคคจิต ผลจิต ก็แจ้งซึ่ง
พระนิพพาน

๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ เป็นธรรมที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตนเอง
ผู้อื่นหารู้ด้วยไม่ว่า มรรคเราเจริญ ผลเราบรรลุ นิโรธเราแจ้งแล้ว เป็นการรู้
ด้วยการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง^{๑๒}

^{๑๑} อก.ฉก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๖, อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

^{๑๒} พ.จุ.อ. (ไทย) ๖/-/๕๐๓.

๑) ปริยัติธรรม

ปริยัติ คือ คำสั่งสอนในพระไตรปิฎกทั้งหมด^{๑๓} ได้แก่ พระธรรมวินัย พระธรรมวินัย ที่พระอรหันตสาวกได้รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก แยกประเภทได้ ๙ ประเภท เรียกว่า “นวัคส์ตฤศาสน์”^{๑๔} คือ

๑. สุตตะ แปลว่า ด้าย คือ พระสูตรที่ร้อยเรียงเรื่องราวนำมาผูก เรียงร้อยเข้าด้วยกัน ได้แก่ อุภโตวิภังค์ นิเทศ ชันธกะ ปริวาร และสูตรต่างๆ หมายถึง กฎหรือหัวข้อธรรมสั้นๆ มีตอนเดียวจบ และมีความสมบูรณ์ในตัว มักจะเอาเฉพาะพระปาติโมกข์

๒. คาถา คือ คำสอนประเภทที่อยู่ในรูปบทร้อยกรอง เช่น เถรคาถา เถรีคาถา ธรรมบท และคาถาที่ไม่เรียกว่า สูตร

สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระวังคีสเถระว่าเป็นเลิศในด้านการกวีนิพนธ์ และมีผู้กล่าวคาถาได้ดี มีเสียงไพเราะอีก ๒ ท่าน คือพระโสณกุฏิกัณณะ และอุบาสิกานันทมาตา

๓. เคยยะ แปลว่า ขั้บสวด เป็นการขั้บทำนองคล้ายกับคาถา เป็นคำสอนที่มีอยู่ในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรองในเรื่องเดียวกัน บทร้อยกรองมักจะแทรกอยู่ตอนกลางหรือตอนท้ายของส่วนที่เป็นร้อยแก้ว

๔. เวຍยากรณะ เป็นคำสอนที่มีลักษณะเป็นคำตอบ หมายถึงเอาพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด ที่ไม่มีร้อยกรองปน และพุทธพจน์ในลักษณะอื่นที่ไม่สงเคราะห์เข้าในองค์อีก ๘ อย่าง จัดเข้าในเวຍยากรณะทั้งสิ้น

๕. อุทาน ถ้อยคำที่เปล่งออกมา ด้วยความประทับใจที่ได้เห็นสังขารบางอย่าง อันเป็นภาวะที่น่าอัศจรรย์ หรือที่ทำให้เกิดการประจักษ์ชัดในความจริงของชีวิต ออกมาทั้งในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งที่เป็นคำอุทานของพระพุทธเจ้า หรือสงฆ์สาวก เช่น “อญญาสิ วต โภ โกณทัญโญ.”

^{๑๓} วิ.มหา. อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๔๐.

^{๑๔} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๕/๘๕.

โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เป็นต้น

๖. อติวุตตะกะ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่พระสาวกได้ยกขึ้นมาอ้าง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นหรือเป็นหลักฐาน เช่น ในมหาหัตถิปโตปมสูตร พระสารีบุตร แสดงเรื่องปฏิจจสมุปบาท ในตอนท้ายท่านได้ยกเอาพระพุทธพจน์ขึ้นมาอ้าง เพื่อสนับสนุนความเชื่อมั่น

๗. ชาตก เรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจะทรงยกขึ้นมาอธิบายประกอบ ในกรณีที่มีผู้ทูลถาม หรือเป็นเรื่องเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ชาตกมีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง

๘. อัปภูตธรรม คำสอนน่าอัศจรรย์ใจ ๓ ประเภท คือ

๘.๑ ธรรมที่เป็นสัจจะ เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ใจ จึงมักจะเปล่งวาจาสรรเสริญว่า “อจฺจริยํ อพฺภูตํ ฆณฺเฑ ยาว สุภาสิตํ อิทํ....” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทศนานี้เป็นสุภาษิต เป็นสิ่งน่าอัศจรรย์.....

๘.๒ เรื่องที่น่าอัศจรรย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เช่น พระมารดา ประสูติพระองค์ประทับยืน มิได้นอนคลอดเหมือนหญิงทั่วไปหลังจากประสูติแล้วก็สามารถดำเนินไปได้ ๗ ก้าว ทรงเปล่งพระสุรสีหนาท ว่า “พระองค์ทรงบังเกิดมาเพื่อประโยชน์ของมหาชน” เป็นต้น

๘.๓ เรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าที่น่าอัศจรรย์

๙. เวทัลละ คำสอนที่แจ่มแจ้งความหมายอย่างละเอียด ซึ่งอาจทำได้โดยการอธิบายขยายความ หรือโดยการวิเคราะห์ความหมายทางไวยากรณ์ เป็นต้น^{๑๕}

๒) ปฏิบัติศีลธรรม

ธรรมะอันเป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ได้แก่ การเจริญภาวนา เจริญมรรคมีองค์ ๘ เพื่อทำอริยมรรคอริยผลให้แจ้งตามแนวไตรสิกขา

^{๑๕} วจ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๖/๑๐, วจ.จตุ.อ. (บาลี) ๒/๖/๒๘๒, วิมหา.อ. (บาลี) ๑/๒๖.

ภาวนา แปลว่า ธรรมที่เป็นเครื่องอบรมกระแสดิจ ทำให้กุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น และทำให้กุศลที่เกิดขึ้นแล้วเจริญเพิ่มพูนยิ่งขึ้น^{๑๖} เป็นการปรารถนาความเพียรอันเป็นที่ตั้งของความสุขพิเศษ คือ ความสุขในฌาน และความสุขในมรรคผล^{๑๗} มีอยู่ ๒ แบบ

๑. สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบเป็นสมาธิ เมื่อจิตตั้งมั่นแน่วแน่อยู่กับอารมณ์สมถะอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งจนเป็นเอกัคคตา-
อารมณ์ เกิดเป็นฌาน เมื่อทำให้สมบุรณ์ครบถ้วนในฌาน เกิดเป็นสมาบัติ ๘
ผลของการเจริญสมาบัติให้สมบุรณ์ คือเกิดอภิญญา ๕^{๑๘}

ฌาน แปลว่า การเพ่ง คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์จนแนบแน่น^{๑๙} มี ๒ ลักษณะ คือ ๑) อารัมมณูปนิชฌาน การเพ่งอารมณ์แบบสมถะได้แก่ ฌานสมาบัติ ๒) ลักษณะอุปนิชฌาน การเพ่งพินิจให้เห็นไตรลักษณ์ ตามแบบวิปัสสนา^{๒๐} ในกรณีนี้ แม้แต่มรรคผลก็เรียกว่าฌานได้ เพราะเพ่งลักษณะที่เป็นสัจจะของนิพพานบ้าง^{๒๑}

อารัมมณูปนิชฌาน คือ ภาวะที่จิตสงบนิ่งอันเนื่องมาจากการเพ่งอารมณ์ฌาน แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ รูปฌาน และอรูปฌาน

๑) รูปฌาน คือ การเพ่งรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี ๔ ระดับตามอารมณ์ที่ประณีตขึ้นไปตามลำดับ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

๒) อรูปฌาน คือ การเพ่งอรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี ๔ ระดับ คือ อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อาภิญญัญจายตนฌาน และ

^{๑๖} พระคันธสาราภิงค์ (แปล), **ปรมัตถทีปนี**, หน้า ๔๗๘, ๗๖๐.

^{๑๗} ดูใน อัง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗.

^{๑๘} ดูใน อัง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๒๗/๑๑๑.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๖๐/๖๐๔, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๑๗/๙๘.

^{๒๐} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๔๗/๓๑๕, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๑-๖๕. ดูเพิ่มเติมบทที่ ๘

^{๒๑} ขุ.อ.อ. (บาลี) ๑/๕๓๖, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒๒๑, อภิ.ส. อ. (บาลี) ๒๗๓.

แนวสัจญานาสัจญายตนฉาน

สมาบัติ แปลว่า เข้าถึง คือ การเข้าถึงสภาวะสงบประณีตที่พึงเข้าถึง โดยทั่วไปหมายถึงการบรรลุฉานสมาบัติ มีอยู่ ๓ ประเภท^{๒๒} คือ

๑) ฉานสมาบัติ คือ การเข้าถึงอารมณ์ฉาน หรือการเข้าอยู่ในฉานจิต เพื่อหนีทุกข์เวทนา โดยปรารถนาจะเสวยฉานสุข มีความอิมใจหรือความวางเฉยอยู่ในอารมณ์ฉานนั้น トラบเท่าเวลาที่ตนอธิษฐานไว้ ได้แก่ รูปฉาน ๔ และอรุปฉาน ๔ (สมถะ)

๒) ผลสมาบัติ การเข้าถึงอริยผล หรือการเข้าอยู่ในอริยผลจิต เป็นการเข้าอยู่ในอารมณ์พระนิพพานที่ได้มาจากอริยผลญาณ อันบังเกิดแล้วแก่ตน เพื่อเสวยโลกุตตรสุข ซึ่งเป็นความสงบสุขที่พึงเห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบัน (วิปัสสนา)

๓) นิโรธสมาบัติ การเข้าถึงความดับสัจญา (ความหมายรู้) และเวทนา (ความเสวยอารมณ์) ทั้งหมด ซึ่งรวมไปถึงการดับจิตและเจตสิกอื่นๆ พร้อมทั้งรูปที่เกิดจากจิตด้วย แต่รูปที่เกิดจากกรรม อุตุและอาหารยังคงเป็นไปอยู่ เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติจึงยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเข้าได้ถึง ๗ วัน เรียกว่า เข้าสัจญาเวทยิตนิโรธ เปรียบเหมือนฝักนิพพาน เข้าสู่ความดับสนิทแห่งนามขันธ์ โดยปราศจากอันตรายใดๆ เป็นมหาสันติสุข อันยอดเยี่ยม ดังนั้น พระอริยเจ้าจึงนิยมเข้าผลสมาบัติ และนิโรธสมาบัติด้วยศรัทธา และฉันทะในอมตรสนั้น จนกว่าจะปรินิพพาน (สมถ+วิปัสสนา)

นิโรธสมาบัตินี้ มีเฉพาะแต่พระอนาคามีและพระอรหันต์ผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ แล้วเท่านั้น จึงเข้าได้^{๒๓} นอกจากนั้นเข้าไม่ได้ และการเข้านิโรธสมาบัติของพระอริยบุคคลสมัยพระพุทธเจ้า ต้องทำบุพเพก ๔ อย่างก่อน คือ

^{๒๒} ดูใน อง.ทก.อ. (บาลี) ๒/๑๖๔/๗๑.

^{๒๓} อภ.ปญจ.อ. (บาลี) ๑/๗๓๕/๒๘๒.

๑. อธิษฐานไม่ให้บริการและร่างกายของท่านเป็นอันตราย
๒. อธิษฐานขอให้ออกจากฉนวนได้โดยไม่ต้องมีใครมาเรียก เมื่อสงฆ์ต้องการพบท่าน
๓. อธิษฐานขอให้ออกจากฉนวนได้โดยไม่ต้องมีใครมาเรียก เมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะพบท่าน
๔. พิจารณาอายุของท่านว่าจะอยู่ได้ครบ ๗ วันหรือไม่ ถ้าอยู่ครบท่านก็อธิษฐานกำหนดเวลาเข้า ถ้าอยู่ไม่ครบ ๗ วัน ท่านก็กำหนดเวลาเข้าให้น้อยกว่า ๗ วัน^{๒๔}

อภิญญา แปลว่า ความรู้ยิ่ง หมายถึง ความรู้วิเศษที่เหนือกว่าปกติ คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่เป็นของธรรมดาสำหรับท่านผู้ได้บรรลุแล้ว เกิดขึ้นจากการเจริญสมณภาวนาอย่างสมบูรณ์ มี ๕ ประการ ได้แก่

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพพโสต ความรู้ที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดรู้ใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ทิพพจักขุ ความรู้ที่ทำให้มีตาทิพย์^{๒๕}

แต่ผลจากสมณะไม่ว่าจะเป็นฉนวนสมาบัติหรืออภิญญาทั้ง ๕ ประการนี้ ก็ยังเป็นเพียงโลกีย์^{๒๖} เป็นของปุถุชน ยังเสื่อมถอยได้ เช่น ฤทธิ์ที่พระเทวทัตได้ เจโตวิมุตติของพระโคธิกะ^{๒๗} และฉนวนสมาบัติของพระภิกษุสามเณร ฤาษีและคฤหัสถ์^{๒๘} เป็นของมีมาก่อนพุทธกาล เป็นของมีได้ในลัทธิ

^{๒๔} พุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๓๙.

^{๒๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

^{๒๖} ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๑๙๕, ๑๙๗.

^{๒๗} วิ.ม. (บาลี) ๗/๓๕๕/๑๖๑, วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , พุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕.

^{๒๘} วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , พุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕

ภายนอกพระพุทธศาสนา^{๒๙} มิใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา เพราะไม่ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ได้อย่างแท้จริง นักบวชบางลัทธิทำสมาธิจนได้สมาบัติ ๘ แต่ยังมีมิจฉาทิฐิเกี่ยวกับเรื่องอัตตา และยึดถือในมนานนั้นว่าเป็นนิพพาน ลัทธิเช่นนี้พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ^{๓๐}

ผลที่ต้องการจากสมณะตามหลักพุทธศาสนา คือ การสร้างสมาธิให้ตั้งมั่น ควรแก่การงาน เพื่อใช้เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิโต ยถาภูตํ ขานาติ ปสฺสติ. ผู้มีจิตตั้งมั่น (เป็นสมาธิ) แล้วย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง”^{๓๑}

จุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาสำเร็จด้วยวิปัสสนา คือการฝึกอบรมปัญญาโดยมีสมาธิเป็นบาทฐาน หากบรรลุจุดหมายสูงสุดด้วย และได้ผลพิเศษแห่งสมณะด้วย ก็จัดว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ ได้รับการยกย่องนับถืออย่างสูง แต่หากบรรลุจุดหมายแห่งวิปัสสนาอย่างเดียว แม้ไม่ได้ผลพิเศษแห่งสมณะ ก็ยังเลิศกว่าได้ผลพิเศษแห่งสมณะคืออภิญญา ๕ แต่ยังไม่พ้นจากอวิชชาและกิเลสต่างๆ ไม่ต้องพูดถึงจุดหมายสูงสุด แม้พระอนาคามีบางท่านจะไม่ได้ฌาน ไม่ได้อภิญญา ก็ชื่อว่าเป็นผู้บำเพ็ญสมาธิบริบูรณ์ เพราะสมาธิของพระอนาคามีผู้ไม่ได้ฌานสมาบัติ ไม่ได้อภิญญานั้น แม้จะไม่ใช่สมาธิที่สูงวิเศษอะไรนัก แต่ก็ยังเป็นสมาธิที่สมบูรณ์ในตัว ยังยืนคงระดับ เพราะไม่มีกิเลสที่จะทำให้เสื่อมถอยได้อีก^{๓๒}

๒. วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในขั้น ๕ หรือรูป-นามตามความเป็นจริง ว่าไม่เที่ยง มีสภาวะทนได้ยาก ที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดญาณ

^{๒๙} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๗/๓๒๐, ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๕๗๓.

^{๓๐} ที.สี. (บาลี) ๙/๕๐/๒๒, ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐/๔๗, พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๔๔/๖๙.

^{๓๑} อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๒/๓.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน อง.จตุก.อ. (ไทย) ๒/-/๒๕๕ และ ๓๕๕.

รู้แจ้งอริยสัจ ๔^{๓๓} ที่เรียกว่า “ญาณ”

ญาณ คือ ปัญญา แปลว่า ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี”^{๓๔} ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแสดงลักษณะแห่งญาณไว้ว่า “ญาณ มีการตรัสรู้สภาวะแห่งธรรมเป็นลักษณะ มีการกำจัดเสียซึ่งความมืด คือโมหะ อันปิดบังสภาวะแห่งธรรมทั้งหลายเป็นรส มีความหายหลงเป็นผล ส่วนสมาธิจัดเป็นปทัฏฐาน (คือเหตุใกล้) ของญาณนั้น”^{๓๕}

วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาหยั่งรู้ หยั่งเห็นโดยประการต่างๆ ในสภาวะลักษณะของรูปและนาม^{๓๖} ตามความเป็นจริง ว่าสภาวะธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน เป็นธรรมชาติที่รู้แจ้งความจริง ๔ ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^{๓๗} มีลักษณะรู้สภาวะธรรมดา ๓ ประการแห่งธรรมทั้งหลาย คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ส่องแสงให้ความสว่าง และกำจัดความมืดคืออวิชชา (ความไม่รู้) ขณะเดียวกันก็ทำวิชาคือความรู้ ซึ่งเปรียบเสมือนความสว่างให้เกิดขึ้น ทำให้หายจากความหลง รู้ทั่วถึงและแทงตลอดสภาวะธรรมทั้งปวง ส่วนสมาธิจัดเป็นเหตุใกล้ของญาณนั้น”^{๓๘}

วิปัสสนาจัดเป็นฉาน ประเภทเพ่งพิจารณาลักษณะอารมณ์รูป-นาม ดังคัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า วิปัสสนา อนิจจาติลกขณสส อุปนิชฌานโต ลกขณูปนิชฌานํ. วิปัสสนาย กิจจสส มคฺเคน อิชฌนโต มคฺโค ลกขณูปนิช-

^{๓๓} ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๒๔๒ ,อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๒๕๔/๔๔๗.

^{๓๔} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

^{๓๕} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๗๖.

^{๓๖} รูป คือ ธรรมชาติที่แตกสลาย เพราะความร้อนบ้าง ความเย็นบ้าง อยู่เสมอ ดูใน อง.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๓.

นาม คือ สภาวะที่รับรู้ทางใจและความรู้สึกนึกคิดต่างๆ เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ น้อมไปสู่อารมณ์อยู่เสมอ ..ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๔๘.

^{๓๗} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

^{๓๘} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๗๖.

มานัน. ผล ปณ นิโรธสัจจ ตถลกขณฺ์ อุปนิชฌายตฺติ ลกขณฺ์อุปนิชฌานํ นาม.^{๓๙}

วิปัสสนาญาณ ชื่อว่า**ลักขณูปนิชฌาน** เพราะเข้าไปเพ่งรู้พระไตรลักษณ์ มีอนิจจลักษณะเป็นต้น มักคณฺญาณได้ชื่อว่าลักขณูปนิชฌาน เพราะเป็นผู้ทำให้กิจที่รู้แจ้งไตรลักษณ์ของวิปัสสนาญาณสำเร็จลง ส่วนผลญาณ ได้ชื่อว่าลักขณูปนิชฌาน เพราะเข้าไปรู้แจ้งลักษณะอันแท้จริงของนิโรธสัจจะ

เมื่อเจริญวิปัสสนาสมบูรณ์แล้ว ทำให้เกิดอภิญญาเพิ่มอีก ๑ คือ อาสวักขยญาณ (ญาณที่ทำให้อาสวะ^{๔๐} สิ้นไป) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“เมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ บริสุทธิ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การทำงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ภิกษุผู้นั้นย่อมจิตไปเพื่อ**อาสวักขยญาณ** รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา’ เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจาก..อาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’”^{๔๑}

ผลของอาสวักขยญาณ คือทำให้บรรลู่ถึงมรรค ผล นิพพาน ดับกิเลสตัณหาได้อย่างสิ้นเชิง^{๔๒} อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

การจะปฏิบัติให้สำเร็จผลในภาวนาทั้ง ๒ นี้ได้ต้องดำเนินการศึกษาให้ครบถ้วนในหลักไตรสิกขา^{๔๓} เพียงเท่านั้น ดังคัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

^{๓๙} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๔๗/๓๑๕, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๑-๖๕.

^{๔๐} อาสวะ หมายถึง กิเลสที่หมักหมม หรือตองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่างๆ ขุ.ขุ. (ไทย) ๓๑/๕๑/๒๑๑, อง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๙.

^{๔๑} ที.ม. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

^{๔๒} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๒๙/๓๑๕, ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๗๘/๒๘.

^{๔๓} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๘/๑๕๕.

“สมณะและวิปัสสนามีศีลเป็นปทัฏฐาน^{๔๔} บุคคลผู้ที่ยังต้องศึกษา ๓ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขา คือ ๑) อธิศีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา^{๔๕} ต่อไปอีก” มีหลักการและรายละเอียด ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขา

ศีล แปลว่า ปกติ คือ ภาวะที่เข้าไปทรงไว้ซึ่งความเป็นปกติ ด้วยการดำรงไว้ซึ่งกุศลธรรม คือ สติ สมาธิ ปัญญา^{๔๖} เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในภาวะปกติ หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติไม่ถูกความโลภ โกรธ หลงเข้าครอบงำ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติก็ไม่ทำสิ่งที่ชั่ว เมื่อจะพูดอะไรทางวาจาก็ไม่พูดเรื่องชั่ว เมื่อคิดเรื่องราวอะไรทางใจก็ไม่คิดเป็นไปในทางที่ชั่ว

อธิศีลสิกขา แปลว่า ศีลขั้นสูงสุดที่กุลบุตรผู้ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์จำต้องศึกษา^{๔๗} มีรายละเอียดในคัมภีร์มหานิทเทสว่า

“อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์^{๔๘} สมบูรณ์ด้วยอาจารย์^{๔๙} และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่

^{๔๔} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒, ม.มุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๑๕, ม.มุ.อ. (บาลี) ๑/๗/๔๔.

^{๔๕} อก.สตุตทก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๑๖๕, อก.สตุตทก.ฐีกา (บาลี) ๓/๒๐/๑๙๒.

^{๔๖} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๗.

^{๔๗} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

^{๔๘} สังวร หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดทางกาย วาจา ปาติโมกข์ หมายถึงศีลสิกขาบท ที่เป็นเหตุให้ผู้รักษาลุดพ้นจากทุกข์ (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๗)

^{๔๙} อาจารย์ หมายถึงการไม่ล่วงละเมิดทางกาย และวาจา หรือการสำรวมศีลทั้งหมด คือการไม่เลี้ยงชีพด้วยอาชีพที่ผิด (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๘)

คือ สีสันเล็ก^{๕๐} สีสันใหญ่^{๕๑} ศิลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้นเป็นความ
ประพัตติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธาน
เพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี่ชื่อว่าอภิสลสิกขา

อรรถกถาพระวินัยอธิบายว่า ศิล ๕ และ ๑๐ เป็นศิลปะที่มีแต่เดิม
พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นก็ตาม ยังมีได้อุบัติขึ้นก็ตาม ศิลนั้นก็มีอยู่แล้วในโลก ..
ส่วนปาฏิโมกข์สังวรศิลปะ ท่านเรียกว่าอภิสล เป็นศิลปะที่ยิ่งและสูงกว่า
บรรดาโลกียศิลปะทั้งหมด ดุจพระอาทิตย์ยิ่งกว่าแสงสว่างทั้งปวง มีอยู่เฉพาะใน
กาลที่พระพุทธเจ้าอุบัติเท่านั้น เพราะบุคคลอื่นไม่สามารถบัญญัติขึ้นได้
พระพุทธเจ้าผู้ทรงตัดกระแสแห่งความประพัตติเสียหายทางกายและวาจาได้
เด็ดขาดแล้วเท่านั้น จึงจะบัญญัติศิลปะสังวรนี้ได้^{๕๒}

อภิสล คือปาฏิโมกข์สังวรนี้ สามารถทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์
อรรถกถาอธิบายว่า

ศิลปินชื่อว่าปาฏิโมกข์ เพราะตัวศิลปะทำให้หลุดพ้นได้จริง ด้วยตัทธค-
วิมุตติ หลุดพ้นจากวิติกกมโทษนั้นๆ เฉพาะอย่าง ที่จริงศิลปะสังวรเป็น
เหตุทำพระนิพพานให้เกิดขึ้น เหมือนพระอาทิตย์ทำอรุณให้เกิด และมี
ส่วนเปรียบด้วยพระนิพพานนั้น เพราะทำกิเลสให้ดับตามสมควร อีก
อย่างหนึ่ง ชื่อว่าปาฏิโมกข์เพราะแปรไป คือทำทุกขให้พ้นไป^{๕๓} พระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสอภิสลสิกขาไว้ในพระวินัยปิฎก ตรัสการละวิติกกมกิเลส
ไว้ในพระวินัยปิฎก เพราะความที่ศิลปะเป็นปฏิปักษ์ต่อการก้าวล่วงของ
กิเลส (วิติกกมกิเลส)^{๕๔}

^{๕๐} หมายถึง อาบัติที่แก้ไขได้ คืออาบัติสังฆาติเสสสงมา (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๐/๑๒๐)

^{๕๑} หมายถึง อาบัติที่แก้ไขไม่ได้ คือ อาบัติปาราชิก (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๐/๑๒๐)

^{๕๒} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๗.

^{๕๓} ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๔๔.

^{๕๔} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๔.

พระพุทธเจ้าตรัสคุณลักษณะของศีล ไว้ว่า

“สีลํ กิเรว กลยาณํ สีลํ โลเก อนุตฺตรํ อริยวุตฺติสมาจาโร เยน วุจจติ สีลวา.” ศีลเท่านั้นเป็นกรรมดี ศีลยอดเยี่ยมในโลก ผู้ประพฤติชอบในธรรมจริยาของพระอริยะ ท่านเรียกว่า ผู้มีศีล^{๕๕}

สีลสมํ กิเลสมลวิโสธนํ นตฺถิ. เครื่องชำระมลทินคือกิเลสเสมอด้วยศีล ไม่มี^{๕๖}

นิพพานนครปวเสเน จ สีลสมํ ทวารํ นตฺถิ.^{๕๗} ประตูในการเข้าไปยังนครคือพระนิพพาน เสมอด้วยศีลไม่มี

เมื่อใดศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว เมื่อนั้นภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้วพึงเจริญสติปัฏฐาน ^{๕๘}๔

๒. อธิจิตตสิกขา

อธิจิต ในที่นี้หมายถึง จิตที่มีฌาน ที่เป็นมหัคคตจิต^{๕๙}

อธิจิตตสิกขา แปลว่า จิตอันยิ่งที่ระงับนิรณันได้แล้ว อันกุลบุตรผู้ต้องการพ้นทุกข์จากทุกข์ จำต้องศึกษาและเจริญให้มีขึ้นด้วยการเจริญสมถภาวนา^{๖๐} มีละเอียดยในคัมภีร์มหานิทเทสว่า

อธิจิตตสิกขา คือ ภาษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตก วิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุตุนิยมาน มีความผ่องใสใน

^{๕๕} ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) หน้า ๑๓๖., ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๒๘๔.

^{๕๖} ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๓๐๑. ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๑๓๖-๑๓๗.

^{๕๗} ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๑๓๖. ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๒๘๔.

^{๕๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๖๙/๒๑๓.

^{๕๙} จิตที่ถึงความเป็นใหญ่ถึงขั้นฌาน เพราะสามารถข่มกิเลสได้ และหมายถึง ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และปัญญาอันยิ่งใหญ่ (อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๙๒.)

^{๖๐} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้วบรรลุดุตตญาณ ที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา^{๖๑}

กามาวจรกุศลจิตและสมาบัติจิต จัดเป็นจิตเท่านั้น เฉพาะจิตมีมานที่ประกอบด้วยสติที่เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนาเท่านั้น จัดเป็นอธิจิต ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

กามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง และสมาบัติจิต ๘ ดวงฝ่ายโลกีย์ เป็นจิตเท่านั้น พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตาม จิตนั้นก็มีอยู่แล้ว สมาบัติจิต ๘ ดวงที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนาเท่านั้น เรียกว่าอธิจิต เป็นไปในกาลที่พระพุทธเจ้าอุบัติแล้วเท่านั้น^{๖๒}

อธิจิตนี้ทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “สมาธิทำให้หลุดพ้นได้จริงด้วยอำนาจวิมุตติ ธรรมผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอธิจิตตสิกขาไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ตรัสการปทานปริยฐานิกเลสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก เพราะสมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มมรุมจิต (ปริยฐาน)”^{๖๓}

จิตของผู้ต้องการหลุดพ้น ที่แนบแน่นกับอารมณ์สมาธิถึงขั้นอัปปนา เรียกว่าจิตมีมาน มหัคคตจิต^{๖๔} หรืออธิจิต คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์สมณะจนแน่วแน่^{๖๕} ในเบื้องต้น มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

^{๖๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

^{๖๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๗.

^{๖๓} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔., อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๖๔} มหัคคตจิต คือจิตที่ถึงความเป็นใหญ่เพราะมีมาน(อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๙๒.

^{๖๕} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๖๐/๖๐๔, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๑๗/๙๘.

- ๑) วิตก ความที่จิตจรดอารมณ์อย่างแนบแน่น
- ๒) วิจาร จิตการกำหนดอารมณ์เพียงอย่างเดียวอย่างจดจ่อ
- ๓) ปีติ ได้แก่ ฌรณปีติ ที่มีอาการสบายแผ่ซ่านไปทั้งร่างกาย
- ๔) สุข มีอารมณ์สำราญเยือกเย็น
- ๕) เอกัคคตา จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านสอดส่ายหาอารมณ์อื่น^{๖๖}

องค์ฌานทั้ง ๕ ประการนี้เป็นคุณเครื่องกำจัดนิรวณ ๕ โดยตรงแบบ**ขมไขว้คราว**ในทุกขณะที่ยังปรากฏองค์ฌานอยู่ ที่เรียกว่า วิกขัมภน-
ปหาน^{๖๗} ดังคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกายอธิบายว่า

เอกัคคตา ย่อมกำจัดความใคร่ในกาม (กามฉันท)

ปีติ ย่อมกำจัดความพยาบาท (พยาบาท)

วิตก ย่อมกำจัดความง่วงเหงาซึ่มเซา (ถีนมิทธ)

สุข ย่อมกำจัดความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจกุกกุจ)

วิจาร ย่อมกำจัดความลึ้งเลสงสัย (วิจิกิฉา)^{๖๘}

เมื่อมีศีลบริสุทธิบริบูรณ์ดีแล้ว ชื่อว่ามีรากฐานมั่นคงที่จะทำสมาธิเพื่อชำระใจให้บริสุทธิ์ สมาธิที่เกิดจากศีลบริสุทธินี้ย่อมมีกำลังมาก เป็นบาทฐานในการเจริญปัญญาต่อไป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐานย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ”^{๖๙}

^{๖๖} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๘๔/๔๒.

^{๖๗} การละกิเลสด้วยอำนาจของการข่มด้วยองค์ฌาน เป็นการสงบชั่วขณะ ประดุจหินทับหญ้า ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๓๔, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๓๕/๑๒๖.

^{๖๘} ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๒๙๙, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙๙.

^{๖๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๙/๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๖/๙๖ .

๓. อธิปัญญาศึกษา

ปัญญา แปลว่า ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี^{๗๐}

อธิปัญญาศึกษา แปลว่า ปัญญารู้รูป-นาม เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ และอริยสัจ ๔ อันกุลบุตรผู้ต้องการพ้นทุกข์ จำต้องศึกษาและเจริญให้มีขึ้น ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา^{๗๑} มีรายละเอียดในคัมภีร์มหานิทเทสว่า

อธิปัญญาศึกษา คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความปัญญา ประกอบ ด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลส ให้ บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” เธอ รู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอ รู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ อาสวะสมุทัย” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวนิโรธ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาศึกษา^{๗๒}

การรู้ว่ามีกรรมเป็นของตน ผลบุญผลกรรมมีจริง จัดเป็นปัญญา มีอยู่ก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า วิปัสสนาปัญญาที่เห็นพระไตรลักษณ์ เท่านั้นเรียกว่า อธิปัญญา ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

กัมมัสสกตาญาณที่รู้ว่า ผลทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลบูชาที่บูชาแล้วมีอยู่ ชื่อว่าปัญญา พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วก็ตาม มิได้อุบัติขึ้นก็ตาม ปัญญา นี้ก็มีอยู่ในโลก ส่วนวิปัสสนาญาณที่เป็นเครื่องกำหนดอาการคือไตร ลักษณ์ ทานเรียกว่าอธิปัญญา อธิปัญญานั้นเป็นปัญญาที่ยิ่ง และสูงสุด กว่าบรรดาโลกียปัญญาทั้งหมด ซึ่งมีในกาลที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติแล้ว

^{๗๐} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

^{๗๑} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

^{๗๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

เท่านั้น^{๗๓}

อธิปัญญานี้ ทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า ปัญญาทำให้หลุดพ้นได้จริง ด้วยอำนาจสมุจเฉทวิมุตติ^{๗๔} พระพุทธเจ้าตรัส อธิปัญญาสิกขาไว้ในพระอภิธรรมปิฎก ตรัสการปหานอนุสัยกิเลส^{๗๕}ไว้ในพระอภิธรรมปิฎก เพราะความที่ปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลส^{๗๖}

๓) ปฏิเวธสัทธรรม

ปฏิเวธ แปลว่า บรรลุสัจจะแล้ว คือ บรรลุโลกุตตรธรรมแล้ว^{๗๗}

พระสัทธรรมที่ได้บรรลุจากการปฏิบัติให้สมบูรณ์ในไตรสิกขา ทำมรรคมงคล ๘ ให้เจริญ ตามแนวทางปริยัติสัทธรรม และปฏิบัติสัทธรรม ข้างต้น ผลที่เกิดขึ้นคือ “บรรลุตธรรม”

การบรรลุตธรรม คือการบรรลุโลกุตตรธรรม ๙^{๗๘} หรือการบรรลุวิเศษ และวิมุตติ^{๗๙} รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)^{๘๐} ละสังโยชนและอนุสัย^{๘๑} ได้ตามกำลังมรรคนั้นๆ เป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก

^{๗๓} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๘.

^{๗๔} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔.

^{๗๕} อนุสัย คือ กิเลสที่แฝงตัว นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ มี ๗ คือ ๑) กามราคะ ความกำหนัดในกาม ๒) ปฏิฆะ ความหงุดหงิดขัดเคือง ๓) ทิฏฐิ ความเห็นผิด ๔) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๕) มานะ ความถือตัว ๖) ภวราคะ ความกำหนัดในภพ ๗) อวิชชา ความไม่รู้แจ้งอารมณ์ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓)

^{๗๖} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๗๗} ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๓๑๗.

^{๗๘} ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑, อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๕๗/๓๑.

^{๗๙} ดูอธิบายที่หน้า ๔๑๕.

^{๘๐} ดูใน สัม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๑/๓๗๖, สัม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕.

^{๘๑} อนุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน มี ๗ ประการ (ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๗/๒๕๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๓๙๙.) มีอธิบายในหน้าที่ ๓๙.

โลกุตตรธรรม ๙ คือ ธรรมที่พ้นไปจากสังขตธรรม คือ ขั้น ๕^{๘๒}
ได้แก่ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑

อริยมรรค คือ ธรรมเครื่องละสังโยชน์^{๘๓} และอนุสัยกิเลสได้อย่าง
เด็ดขาด สิ้นเชิง แบ่งเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑) โสตาปัตติมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักกายทิฐิ
วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง และอนุสัย ๒ ประการ
คือทิฏฐานุสัยและวิจิกิจฉานุสัยย่อมสิ้นไปด้วย

๒) สกทาคามิมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๒ ประการ คือ กามราค-
สังโยชน์ และปฏิฆสังโยชน์ส่วนหยาบๆ ได้อย่างเด็ดขาด สิ้นเชิง และอนุสัย
๒ ประการ คือ กามราคานุสัย และปฏิฆานุสัยที่หยาบๆ ย่อมสิ้นไปด้วย

๓) อนาคามิมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๒ ประการ คือ กามราคสังโยชน์
และปฏิฆสังโยชน์ส่วนละเอียดได้ และอนุสัย ๒ ประการนี้ คือ กามราคานุ-
สัย และ ปฏิฆานุสัย ส่วนละเอียดๆ ย่อมสิ้นไปด้วย

^{๘๒} พ้นจากธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ ขั้น ๕ (อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๘๙/๒๗๗)

^{๘๓} สังโยชน์ หมายถึง กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ ประการ คือ

- ๑) สักกายทิฐิ ความเห็นผิดว่าชีวิตเป็นตัวตน ที่เที่ยงแท้ถาวร
 - ๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่เชื่อมั่นในกุศลธรรมที่ปรากฏ
 - ๓) สีลัพพตปรามาส ถือว่าตรึงติดๆ สำคัญว่าจะพ้นทุกข์ได้เพียงเพราะศีลและวัตร
 - ๔) กามฉันทะ ความยินดีพอใจในอารมณ์สัมผัสที่นั่นใคร่
 - ๕) พยาบาท ความขัดเคืองไม่พอใจในอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่
 - ๖) รูปราคะ ความยินดีในอารมณ์รูปमान
 - ๗) อรูปราคะ ความยินดีในอารมณ์อรูปमान
 - ๘) มานะ ความยึดถือว่าเป็นผู้รู้
 - ๙) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ที่น่ายินดี น่ายึดถือนั่นๆ
 - ๑๐) อวิชชา ความไม่รู้แจ้งเหตุปัจจัย ในอารมณ์อุเบกขา (อารมณ์ฌาน)
- ดูใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

๔) อรหัตตมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๕ ประการ นี้ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาได้ และอนุสัย ๓ นี้คือ มานานุสัย ภวราคานุสัยและอวิชชานุสัย ย่อมสิ้นไปด้วย^{๘๔}

สามัญญผล แปลว่า ผลสูงสุดของการเป็นสมณะผู้เจริญมรรคมงคล ๘ มาอย่างสมบูรณ์แล้ว^{๘๕} หรือ ผลจากการละสังโยชน์และอนุสัยกิเลส ทำให้รู้แจ้งพระนิพพาน มี ๔ ประการ คือ

๑) โสตาปัตติผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ โสตาปัตติมรรค

๒) สกทาคามีผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ สกทาคามีมรรค

๓) อนาคามีผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ อนาคามีมรรค

๔) อรหัตตผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ อรหัตตมรรค^{๘๖}

พระนิพพาน แปลว่า ดับ หรือ สภาวะที่ดับเย็น^{๘๗} เป็นธรรมที่ปัจจัย มิได้ปรุงแต่ง คือ ธรรมที่ไม่ได้เกิดจากปัจจัย^{๘๘} คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

ธรรมทั้งหลายย่อมสิ้นไป เพราะอาศัยธรรมชาติใด เพราะเหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า **นิพพาน** นิพพานนั้นไม่เพียงเป็นความสิ้นกิเลส เท่านั้น จัดเป็นอรูปธรรม (นาม) ด้วย^{๘๙}

^{๘๔} ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๔๑๕-๖.

^{๘๕} สัม.มหา. (ไทย) ๑๙/๓๕/๓๕, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๑๘๗/๑๕๕.

^{๘๖} ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๘, ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙.

^{๘๗} ขุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.

^{๘๘} ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

^{๘๙} สัม.สพ. อ. (ไทย) ๔/๒/-/๙๐, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

นิพพาน เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ และไม่ตายไม่มีความเศร้าโศก ไม่ถูกขำศึกเบียดเบียน ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน^{๙๐}

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวงเป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับกิเลส เป็นที่เย็นสนิท^{๙๑}

ใน**นิพพาน** ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีดวงดาวส่องแสง ไม่มีดวงอาทิตย์ส่องแสง ไม่มีดวงจันทร์ส่องแสง และไม่มีกรรมมีดี^{๙๒}

ความเกิดขึ้นแห่ง**นิพพาน**ไม่ปรากฏ ความเสื่อมไม่มี ความเป็นอย่างอื่นของ**นิพพาน**นั้น ก็ไม่ปรากฏ **นิพพาน**จึงเป็นสภาวะเที่ยง มั่นคง แน่แท้ มีความไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา รวมความว่า สภาวะนั้นอันอะไรนำไปไม่ได้ ไม่กำเริบ^{๙๓}

นิพพาน เป็นธรรมชาติที่สงบจากรูป-นาม ชันธ ๕ เพราะพ้นจากตัณหาอย่างเด็ดขาด พระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อเข้าถึงชั้นธปรินิพพานแล้ว วัฏฏทุกข์ต่างๆ ที่เป็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ดับสูญสิ้นทั้งหมดโดยไม่มีเหลือ สันภาพสันชาติแล้วอย่างสิ้นเชิง^{๙๔}

สรุปได้ว่า “สิ่งใดมีในโลกนี้ สิ่งนั้นไม่มีใน**นิพพาน**” หมายความว่า ในโลกนี้มีทุกข์ แสดงว่าใน**นิพพาน**ไม่มีทุกข์ ในโลกนี้มีความสุขที่ยังผันแปรดับไปทุกๆ ครั้ง นั่นก็หมายความว่า ใน**นิพพาน**มีความสุขชนิดที่ไม่ผันแปร ไม่แตกดับ เป็นความสุขที่ถาวร

^{๙๐} ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๕๑๔/๖๓๙.

^{๙๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕.

^{๙๒} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗, ขุ.อ.อ. (บาลี) ๑๐/๑๐๒.

^{๙๓} ขุ.จูฬ. (ไทย) ๓๐/๑๒๐/๓๙๑.

^{๙๔} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๓๖๓.

๓.๓ พระสัทธรรม เรื่องกฎแห่งกรรม

“สิ่งที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของตนเองในอดีตทั้งสิ้น ไม่ใช่ใครที่โหมมาดลบันดาลหรือลงโทษ”

หลักการของพุทธศาสนาเรื่องนี้ แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง แต่บางคนก็กล่าวแย้งว่า “ถ้ารอแต่บุญเก่า ไม่อ่านหนังสือ จะสอบได้อย่างไร?” ก็ตอบว่า “แน่นอนว่าจะสอบได้ต้องอ่านหนังสือ แต่ถ้าไม่มีบุญกุศลที่เคยทำไว้ในอดีต ช่วยให้เราเกิดเป็นคน ไม่พิการในชาตินี้ จะอ่านหนังสือได้หรือ..?”

กรรมและการให้ผลของกรรม เป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ตัณหาทำคนให้เกิดอีก จิตของคนนั้นย่อมพล่านไป เวียนว้ายในวัฏฏสงสาร กรรมเป็นทีไปใบปื้องหน้าของสัตว์”^{๙๕} ตัวอย่างในยุคปัจจุบัน เช่น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ชายสูงอายุคนหนึ่ง อายุ ๕๓ ปี บ้านอยู่ใกล้วัดสามง่าม อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เขาถูกไฟฟ้าช็อต จนไหม้เกรียมหมองต้องตัดมือทั้ง ๒ ข้าง หลวงพ่อพระครูวิสุทธิธีรญาณ บอกว่า ชายผู้นี้เป็นญาติของท่านเอง ตอนหนุ่มเป็นคนเกเรมาก เมื่อเมาเหล้าแล้ว ชอบชกต่อย บางครั้งต่อยแม้กระทั่งพ่อตนเอง บัดนี้เขาถูกตัดมือทั้งสองข้างไปแล้ว

กรรม แปลว่า การกระทำ หมายถึงการกระทำของบุคคลที่มีเจตนา คือ มีความจงใจทำ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ เจตยิตวา กัมมํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา.”

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว ย่อมกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ^{๙๖}

^{๙๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๙.

^{๙๖} อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

หลักการเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม เข้าถึงผลบุญและบาป คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”^{๙๗}

ความเป็นไปของสัตว์ในชาติปัจจุบัน เป็นผลมาจากวิบากกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตทั้งสิ้น ทั้งในชาติปัจจุบันและอดีตชาติ สรุปลงความจากจุฬามณีรังคสูตร^{๙๘} ที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ ดังนี้

การกรรมในชาติก่อนๆ

- ขำสัตว์
- ไม่ขำสัตว์ ช่วยสัตว์
- ทรมานสัตว์ ทำร้ายสัตว์
- โกรธง่าย ฉุนเฉียว
- ไม่ขี้โกรธ จิตอ่อนโยน
- ขี้เหนียว ไม่บริจาคทาน
- ให้ทาน บริจาคทรัพย์
- อ่อนน้อมถ่อมตน
- มีจิตริษยา พยาบาท
- ยกย่องผู้อื่น ไม่ริษยา
- คบเพื่อนชั่ว
- สนทนากับสมณะ (พึงเทศน์)
- ประพฤติผิดในกาม
- มักพูดเท็จ

รับผลในชาติต่อ ๆ ไป

- เกิดเป็นคนมีอายุสั้น
- เกิดเป็นคนมีอายุยืน
- เกิดเป็นคนขี้โรค อ่อนแอ
- เกิดเป็นคนขี้เห่ ไม่งาม
- เกิดเป็นคนรูปหล่อ – สวย
- เกิดเป็นคนยากจน
- เกิดเป็นคนฐานะร่ำรวย
- เกิดในตระกูลสูง มียศศักดิ์
- เกิดเป็นคนไม่มีอำนาจ
- เกิดเป็นคนมียศศักดิ์
- เกิดเป็นคนโง่
- เกิดเป็นคนฉลาด เรียนเก่ง
- เป็นกะเทย ผิดเพศ
- มักถูกใส่ร้าย ป้ายสี

^{๙๗} ส.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๙๘} ดูใน ม.อุปรี. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

- มักพูดคำหยาบ	มักได้รับข่าวร้ายบ่อย
- มักพูดเพ้อเจ้อ	มีวาจาไม่น่าเชื่อถือ
- ดื่มสุรา เมรัย	เป็นคนวิกลจริต ^{๙๙} ฯลฯ

กรรม แบ่งตามลักษณะของเจตนาที่เป็นเหตุให้กระทำความกรรม มี ๒ ประเภท^{๑๐๐} คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล ๓ คือ ๑) โลภะ ความโลภอยากได้ ๒) โทสะ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น และ ๓) โมหะ ความหลงมัวเมาไม่รู้เห็นตามความเป็นจริง

๒. กุศลกรรม กรรมดี หมายถึง การกระทำที่ดีที่เกิดจากกุศลมูล ๓ คือ ๑) อโลภะ ความไม่โลภ ๒) อโทสะ ความคิดไม่ประทุษร้ายต่อผู้อื่น ๓) อโมหะ ความไม่หลงมัวเมา^{๑๐๑}

๑) อกุศลกรรม แปลว่า กรรมไม่ดีหรือกรรมชั่ว เป็นการกระทำที่เกิดจากอกุศลเจตนา คือเจตนาที่ไม่ดี อันประกอบอยู่ด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลงมัวเมา ได้แก่ การทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือประพฤติกรรม ๓ ทางกาย วาจา ใจ เช่น คิดจะปล้นทรัพย์ ก็เป็นอกุศลกรรมฝ่ายมนิกรรม ชักชวนผู้อื่นให้ร่วมปล้นทรัพย์ของบุคคลอื่น ก็จัดเป็นอกุศลกรรมฝ่ายวจีกรรม ปล้นทรัพย์ผู้อื่นด้วยตนเองก็จัดเป็นอกุศลกรรมฝ่ายกายกรรม

อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางดำเนินไปสู่นรก และอบายภูมิ^{๑๐๒} มี ๑๐ ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ เลื่องลอยได้ของของ

^{๙๙} ดูใน อก.อฎฐก. (ไทย) ๒๗/๔๐/๓๐๑.

^{๑๐๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

^{๑๐๑} อก. ตักก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑.

^{๑๐๒} ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๖๒๘. ดูเพิ่มเติม หน้า ๒๗๑.

เขา ความคิดร้าย ความเห็นผิดจากคลองธรรม^{๑๐๓}

บุคคลผู้ทำอกุศลกรรมบถนี้ต้องไปตกอบายภูมิ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เพราะเหตุที่ประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต”^{๑๐๔}

ทุจจริต แปลว่า ความประพฤติชั่ว หรือความประพฤติเสื่อมเสีย ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ^{๑๐๕}

๑. ความประพฤติชั่วด้วยกาย หรือความประพฤติเสื่อมเสียที่เป็นไปแล้วทางกาย ชื่อว่า กายทุจจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๑.๑ ปาณาติปาต การฆ่าสัตว์ บีบคั้นเบียดเบียนผู้อื่น

๑.๒ อทินนาทานา การลักทรัพย์ เอาไร้อาเปรียบผู้อื่น

๑.๓ กาเมสุ มิจฉาจาร การล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ข่มเหงจิตใจ ลบหลู่เกียรติผู้อื่น

๒. ความประพฤติชั่วด้วยวาจา หรือความประพฤติเสื่อมเสีย ที่เป็นไปแล้วทางวาจา ชื่อว่า วาทุจจริต มี ๔ ประการ ได้แก่

๒.๑ มุสาวาท พูดโกหก หลอกลวง

๒.๒ ปิสฺสุณาวาจา พูดส่อเสียด หรือยุยงให้แตกแยก

๒.๓ ผรุสฺสวาจา พูดคำหยาบคายสกปรกเสียหาย

๒.๔ สัมผัปปาลापะ พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ไม่ถูกกาลเทศะ

๓. ความประพฤติชั่วด้วยใจ หรือความประพฤติเสื่อมเสีย ที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนทุจจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๓.๑ อภิชฌา เพ่งอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

๓.๒ พยาปาท คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น

^{๑๐๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒, อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

^{๑๐๔} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๒.

^{๑๐๕} ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๐๙.

๓.๓ มิฉฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม^{๑๐๖}

บุคคลผู้ทำบาปอกุศลกรรม ประพฤติทุจริต จักต้องตกนรกหมกไหม้ ในทุกติภูมิ^{๑๐๗} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลมีปัญญาทรม ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอกุศลกรรมอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษไม่ทำกุศลกรรมไว้เลย ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมาย หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก”^{๑๐๘}

๒) กุศลกรรม แปลว่า กรรมดี เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากกุศลเจตนาหรือเจตนาที่ดี ได้แก่ การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประพฤติกุศลกรรมบท ๑๐ หรือสุจริต ๓ เช่น คิดที่จะช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ก็จัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ออกปากพูดชักชวนผู้คนที่ช่วยกันบริจาคทรัพย์ เป็นวจีกรรมฝ่ายกุศล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือด้วยตนเองก็จัดเป็นกุศลฝ่ายกายกรรม เป็นต้น

บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า ที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญให้สำเร็จ มี ๑๐ ประการ^{๑๐๙} ได้แก่

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน คือ การให้ปัจจัย ๔ หรือของอุปโภคบริโภค แก่ผู้อื่นที่มีความต้องการ มีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล คือก่อนให้ ทาน ในขณะที่ให้ทาน และระลึกถึงด้วยจิตโสมนัสในกาลภายหลังที่ได้ให้แล้ว

๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล คือ เจตนาในการสมาทาน

^{๑๐๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖. อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๑๘/๓๖๑.

^{๑๐๗} **ทุคติ** หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

^{๑๐๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๔๑/๓๘๔., ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๔/๔๒๐.

^{๑๐๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓-๑๙๖, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐-๖๑/๑๗๘, อัง.อฏฺฐก.อ. (บาลี) ๓/๓๖/๒๕๖-๒๕๗, อัง.อฏฺฐก.ฎีกา (บาลี) ๓/๓๖/๒๕๖- ๒๕๓

รักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีล ๑๐ สำรวมในพระปาฏิโมกข์ พิจารณาปัจจัย
เครื่องใช้สอยด้วยสติสัมปชัญญะ ประพฤติสุจริต ชำระอาชีวะให้บริสุทธิ์

๓. กาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญกาวนา คือ เจตนาของบุคคล
ผู้พิจารณาชั้น ๕ โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดย
อุบายแห่งวิปัสสนา รวมทั้งการเจริญสมณกาวนาทั้งหมด

๔. อปายนมัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงกิริยานอบน้อมต่อผู้ใหญ่
คือ เมื่อเห็นพระเถระแล้วทำการต้อนรับ การรับบาตรจีวร การอภิวาท และ
การหลีกทางให้เป็นต้น

๕. เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนชวาย คือ มีเจตนา
ชวนชวายทางกาย ด้วยการทำวัตรปฏิบัติแก่ท่านผู้เจริญกว่า เป็นต้น

๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนบุญ คือ เมื่อบุคคลให้
ทานแล้ว มีเจตนาอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติและเทวดาที่รักษา และ
สรรพสัตว์โดยไม่มีประมาณ

๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา คือ ด้วยเจตนา
อนุโมทนา หรือยินดีในส่วนบุญที่บุคคลอื่นทำ เช่น การให้ทาน รักษาศีล
หรือการภาวนาของบุคคลอื่น เป็นต้น

๘. ัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม คือ เจตนาแสดง
ธรรมไม่เห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมที่ตนชำนาญแก่ชนเหล่าอื่น โดย
อุบายที่จะให้ตนเอง และผู้อื่นนั้นบรรลุวิมุตติได้

๙. ัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม คือ มีเจตนาฟังธรรม
ด้วยจิตอ่อนโยน ด้วยการแผ่ไปซึ่งประโยชน์เกื้อกูลว่า ผลจากการฟังธรรมนี้
จะมีแก่เรามาก

๑๐. ทิฏฐุชกรรมมัย บุญสำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ตรง คือ มี
เจตนาเชื่อมั่น มีความเห็นถูกต้องในบุญและผลแห่งบุญนั้น^{๑๑๐}

^{๑๑๐} ดูใน อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗, อภ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๐๓.

บุคคลผู้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตรทั้ง ๑๐ นี้จะได้รับความสุข และสวรรค์ เป็นผล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร”^{๑๑๑}

กุศลกรรมบถ แปลว่า แนวทางประกอบคุณงามความดี หรือทางดำเนินไปสู่สวรรค์และนิพพาน^{๑๑๒} มี ๑๐ ประการ คือ จตเวนีจากการฆ่าสัตว์ จตเวนีจากการลักทรัพย์ จตเวนีจากการประพฤติดมในกาม จตเวนีจากการพูดเท็จ จตเวนีจากการพูดส่อเสียด จตเวนีจากการพูดคำหยาบ จตเวนีจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา ไม่คิดปองร้าย มีความเห็นชอบ^{๑๑๓}

บุคคลผู้ประกอบกุศลกรรมบถนี้จะได้ไปเกิดในสวรรค์^{๑๑๔} ดังที่พระอรหันต์เถระกล่าวไว้ว่า “บำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์โดยพิเศษ ละกามมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ ดุจไปยังที่อยู่ของตน”^{๑๑๕}

สุจริต แปลว่า ความประพฤติดี หรือความประพฤติงาม ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ^{๑๑๖}

๑. ความประพฤติดีด้วยกาย หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางกาย ชื่อว่า กายสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๑.๑ ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์ การบีบคั้นเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน

^{๑๑๑} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕.

^{๑๑๒} ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๖๒๘.

^{๑๑๓} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

^{๑๑๔} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๘๑/๗๗.

^{๑๑๕} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๘๓/๒๗๖.

^{๑๑๖} ดุ.ใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๐๙.

๑.๒ อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเว้นจากการลักทรัพย์ และการเอาผิดเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน

๑.๓ กาเมสุ มิจฉาราวา เวรมณี เจตนาเว้นจากการล่วงละเมิด ในของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ลบหลู่เกียรติกัน

๒. ความประพฤติดีด้วยวาจา หรือความประพฤติที่เป็นไปแล้วทาง วาจา ชื่อว่า วีสุจริต มี ๔ ประการ ได้แก่

๒.๑ มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเว้นจากพูดโกหก หลอกลวง ไม่ จงใจจะพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ

๒.๒ ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี เจตนาเว้นจากการพูดส่อเสียด หรือยุยงให้แตกแยก พูดแต่คำที่สมานส่งเสริมสามัคคี

๒.๓ ผรุสสาย วาจาเย เวรมณี เจรจาเว้นจากการพูดคำหยาบ คายสกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพนุ่มนวลชวนฟัง

๒.๔ สัมผัสปปาลาปา เวรมณี เจตนาเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลว ไหล พูดแต่คำจริงมีเหตุมีผลมีสาระประโยชน์และถูกกาลเทศะ

๓. ความประพฤติดีด้วยใจ หรือความประพฤติที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๓.๑ อนภิชชา ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่ เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดเสียสละ ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว

๓.๒ อพยาปาหะ ไม่คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น หรือ เพ่งเล็งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดีเสมอไม่ตรีจิต

๓.๓ สัมมาทิฐิ เห็นถูกต้องตามคลองธรรม รู้เท่าทันความ เป็นไปธรรมชาติของโลกและชีวิตตามเหตุปัจจัย^{๑๑๗}

^{๑๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖.อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๒๖๗.

บุคคลผู้ประพฤติสุจริต ตายแล้วจะได้ไปเกิดในสุคติ^{๑๑๘} โลก สวรรค์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วาสุจริต และมนุสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติ โลก สวรรค์^{๑๑๙}

ทำไม? “ทำดีไม่ได้ดี” (หลักกรรม ๑๒)

เรื่องกรรม และกฎแห่งกรรมนี้ เป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะอธิบายให้เห็นจริงได้^{๑๒๐} เช่น ปัญหาว่า “ทำไมทำดีไม่ได้ดี ทำไมคนที่ทำชั่วหลายๆ คนร่ำรวยขึ้น หากตายแล้วต้องกลับชาติมาเกิดใหม่แล้วมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นทุกวันในโลกมาจากไหน?” เป็นต้น ซึ่งแต่ละลัทธิศาสนาให้คำอธิบายในเรื่องนี้แตกต่างกัน ส่วนใหญ่มักตัดปัญหาเรื่องนี้โดยการเชื่อเสียว่า “เป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นการทดสอบของพระเจ้า”

แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ และจุตูปปาตญาณ ซึ่งเป็นญาณที่ทำให้รู้แจ้งกฎธรรมชาติเรื่องกรรม และกฎแห่งกรรมอย่างครบถ้วน ทำให้ทรงทราบว่า สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน เกิดเป็นสัตว์มาแล้วแทบทุกประเภท ทำกรรมมาแล้วทุกรูปแบบ ซึ่งกรรมแต่ละอย่างนั้น มีเงื่อนไขในการให้ผลที่แตกต่างกัน ทำให้อาจมองได้

^{๑๑๘} **สุคติ** หมายถึง ภูมิเป็นที่ป้อนเป็นสุข เกิดเป็นมนุษย์ที่มีตระกูลสูง มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศบ้าง เป็นเทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่หรือไปเกิดใน กามาวจรเทวโลก ๖ ชั้นบ้าง พรหมโลก ๑๐ ชั้น สุทธาวาสภูมิ ๕ ชั้น หรือรูปพรหม ๔ ชั้นบ้าง (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.)

^{๑๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕/๑๘.

^{๑๒๐} **เป็นอจินไตย** คือ สภาวะที่พ้นจากการคิดนึกเอา ไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดเอาเองได้ เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น มี ๔ ประการ คือ ๑. พุทธวิสัย อานุภาพของพระพุทธเจ้า ๒. ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๓. วิบากแห่งกรรม ๔. ความคิดเรื่องโลก การสร้างโลก (อง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒.)

ว่า “ไม่สมเหตุสมผล” สาเหตุก็เพราะว่า กรรมมีเงื่อนไขในการให้ผลถึง ๓ เงื่อนไข แบ่งได้เป็น ๑๒ รูปแบบ ดังนี้

๑) กรรมที่ให้ผลตามลำดับกาล มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลทันทีชาตินี้ เรียกว่า ภูมิธัมมเวทนิยกรรม
๒. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติหน้า เรียกว่า อุปปัชชเวทนิยกรรม
๓. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติต่อไปเรียกว่า อปรปรเวทนิยกรรม
๔. กรรมบางอย่างเล็กให้ผล คือ ให้ผลเสร็จแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลแล้ว เรียกว่า อโหสิกรรม^{๑๒๑}

๒) กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลคล้ายเป็นบิดา คือ แต่งให้เกิดมาตี ชั่ว รวย จน โง่ ฉลาด ต่างกัน เรียกว่า **ชนกกรรม**

๒. กรรมบางอย่างตามสนับสนุนเหมือนพี่เลี้ยง คือ ถ้ากรรมเดิม หรือชนกกรรมแต่งดี ก็ส่งผลดียิ่งขึ้น ถ้ากรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งผลให้ชั่วยิ่งขึ้น เรียกว่า **อุปัตถัมภกกรรม**

๓. กรรมบางอย่างเป็นกรรมบีบคั้น หรือขัดขวางกรรมเดิม คอย เบียดเบียนชนกกรรม เช่น กรรมเดิมแต่งมาตี เบียดเบียนให้ชั่ว กรรมเดิม แต่งมาชั่ว เบียดเบียนให้ดี เรียกว่า **อุปปีฬกรรม**

๔. กรรมบางอย่างเป็นกรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็น หลังมือ เช่น เดิมชนกกรรมแต่งไว้ดีเลิศ กลับที่เดียวลงเป็นขอกทานหรือตาย ไปเลย หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้ตกต่ำ กลับที่เดียว เป็นพระราชหรือมหา เศรษฐีไปเลย เรียกว่า **อุปฆาตกรรม**^{๑๒๒}

^{๑๒๑} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๑๖๕., อัง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๒๒, พ.ป.อ. (ไทย) ๗/ ๒/-/๔๒๐. วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๖๘๕/๒๖๖, วิสุทธิ. ฎีกา (บาลี) ๒/๖๘๕/๔๑๕.

^{๑๒๒} ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๒๖๓., อัง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๐.

๓) กรรมที่ให้ผลตามความหนักเบาหรือเสพคุ้น มี ๔ ระดับ

๑. กรรมบางอย่างเป็นกรรมหนัก ฝ่ายดี คือทำสมาธิจนได้ฌาน เจริญวิปัสสนาจนได้ญาณ ฝ่ายชั่วคือทำอนันตริยกรรม ข่มารดาบิดาเป็นต้น เป็นกรรมที่ให้ผลโดยทันที ในชาตินี้ เรียก **ครุกรรม**

๒. กรรมที่สะสมไว้มากๆ เข้า กลายเป็นดินพอกหางหมู คือ ทำทีละเล็กทีละน้อย กลายเป็นกรรมมากไปในที่สุด เรียก **พหุกรรม**

๓. กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย หรือ กรรมที่จิตโน้มหน่วงเอามาเป็นอารมณ์ในเวลาใกล้ตาย ย่อมส่งผลให้ไปสู่สุคติหรือทุคติ ก็ได้ ซึ่งเปรียบเหมือนโคแก่ที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อยสักเท่าไร เมื่อเปิดคอกก็ได้ออกก่อน เรียก **อาสนนกรรม**

๔. กรรมแต่สักว่าทำ คือ เจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำไปด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่อาจส่งผลร้ายให้ได้เหมือนกัน เรียก **กตัตตากรรม** เช่น ขับรถชนคนตายด้วยความประมาทเป็นต้น^{๑๒๓}

การให้ผลของกรรมในหมวดนี้ หากไม่มีกรรมข้อต้นๆ กรรมนั้นๆ ก็จะให้ผลทันที ในชาตินี้

ความสลับซับซ้อนในเรื่องการให้ผลของกรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบถึงบุคคล ๔ ประเภทให้กับพระอานนท์ฟัง ดังนี้

๑. บุคคลบางคนเมื่อมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปหรือประกอบอบุศลกรรมไว้มาก ครั้นตายละจากโลกนี้ ก็ไปเกิดในทุคติ ตกนรก

๒. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปไว้มาก แต่ครั้นตายละจากโลกนี้ไป กลับได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๓. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก ครั้นตายจากโลกนี้ไป ก็ได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๔. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก แต่ครั้น

^{๑๒๓} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๒๑.

ตายจากโลกนี้ไปแล้ว กลับต้องไปเกิดในทุกข์ ตกนรก เช่น

“บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิชฌา มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบ อยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบายทุกข์ วินิบาต นรกก็มี”^{๑๒๔}

ในเรื่องนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า ในเมื่อทำบุญกุศลแล้ว จะไปตกนรกได้อย่างไร? ก่อนจะวินิจฉัยเรื่องนี้ต้องเข้าใจก่อนว่า ในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ ไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น แต่เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าเข้าไปรู้เข้าไปเห็น แล้วนำมาบอกเท่านั้น

จากเรื่องนี้ บุคคลประเภทที่ ๑ กับประเภทที่ ๓ เป็นไปตามกฎธรรมดาที่เข้าใจได้ แต่ที่เป็นปัญหาชวนให้เกิดความสงสัย คือ ประเภทที่ ๒ ผู้ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ได้ไปเกิดในสวรรค์ กับประเภทที่ ๔ ผู้ทำกรรมดีไว้มาก แต่กลับไปเกิดในนรก ทั้ง ๒ ประเภทนี้ สำหรับผู้ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ย่อมมองไม่เห็นทางที่จะให้คำตอบที่ถูกต้องได้ พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยไว้ดังนี้

๑. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิฉฉาภิภูมิจิต..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกข์ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย เขามีมิฉฉาภิภูมิจิต^{๑๒๕} ที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

^{๑๒๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๐/๓๕๗.

^{๑๒๕} ดูเพิ่มเติม เรื่อง “วิธีล้างบาป” ในบทที่ ๖.

๒. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาภิภูฏี..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามีสัมมาภิภูฏีที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๓. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาภิภูฏี..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามีสัมมาภิภูฏีที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๔. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาภิภูฏี..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย มีมิจฉาภิภูฏีที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..^{๑๒๖}

บุคคลที่ทำความชั่วไว้มาก ละจากโลกนี้ไปแล้วยังได้ไปเกิดในสวรรค์ นั้นไม่ได้หมายความว่า กรรมชั่วนั้นได้พาเขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เป็นเพราะกรรมดีที่เขาได้กระทำไว้แล้วก่อนหน้านั้น หรือเพราะก่อนจะตาย เขาได้เจริญภาวนาทำให้จิตเป็นสัมมาภิภูฏี^{๑๒๗} เพราะอาศัยจิตที่เป็นกุศลนั้น ทำให้เขาได้ไปเกิดในสวรรค์ก่อน ส่วนกรรมชั่วที่เคยกระทำไว้มาก ก็จะไม่สูญหายไป จะยังคงติดตามไปอยู่เสมอ เพียงแต่ยังไม่แสดงผลออกมาเท่านั้น จนกว่ากรรมดีนั้นจะมีกำลังอ่อนลง เมื่อได้โอกาสก็จะเข้าทำหน้าที่แทนในชาติต่อไป

^{๑๒๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๓/๓๖๖.

^{๑๒๗} ผู้มีสัมมาภิภูฏีสมบูรณ์จะไม่ตกนรกอีกแล้ว (อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๓๙.)

กรรมกับการเกิดใหม่

ตามหลักการของพระพุทธศาสนา เมื่อบุคคลตายลง ไม่มีชั้นใดชั้นหนึ่งไปเกิดในภพใหม่ แม้แต่วิญญูณก็ไม่ได้ไปเกิดในภพใหม่ การเกิดขึ้นของชีวิต (ขันธ ๕) ในภพใหม่นั้น เป็นผลจากกิเลสตัณหาและกรรมที่ขันธ ๕ ในภพเก่า(ก่อนจุติหรือก่อนตาย) ได้ทำเอาไว้ ดังที่พระอรหันต์อธิบายไว้ว่า “นามเป็นส่วนสุดด้านหนึ่ง รูปเป็นส่วนสุดอีกด้านหนึ่ง วิญญูณ^{๑๒๘} อยู่ท่ามกลาง ตัณหาจัดเป็นเครื่องร้อยรัด เพราะตัณหาย่อมร้อยรัด นาม รูป และวิญญูณ นั้นไว้ เพราะเป็นที่เกิดขึ้นแห่งภพนั้นๆ”^{๑๒๙}

ดังนั้น ชีวิตเราในเวลานี้กับชีวิตเราในชาติที่แล้ว หรือชาติหน้า จึงไม่ใช่คนเดียวกัน แต่ก็ไม่ใช่คนละคนกัน^{๑๓๐} เพราะชีวิตที่เกิดขึ้นใหม่นั้นเป็นผลของกิเลสกรรมที่ชีวิตในอดีตได้ทำไว้และถ้าขณะนี้ไม่มีตัณหา^{๑๓๑} และอุปาทานที่เข้าไปยึดขันธ ๕ ในปัจจุบันขณะนี้เป็นตัวเรา ตัวเราที่จะไปทำกรรมก็ไม่มี เมื่อไม่มีกรรมก็จะเข้าถึงความสิ้นกรรม วิบากกรรมที่จะเป็นเชื้อให้ไปถือกำเนิดในภพใหม่ก็จะมี สิ้นภพสิ้นชาติ เข้าสู่พระนิพพาน

ชีวิตเราเข้าถึงความเป็นสัตว์ (ประภะพณูญ) เพราะมีตัณหาและอุปาทานเข้าไปยึดขันธ ๕ ว่าเป็นเรา เป็นของของเรา ภพ-ชาติจึงยังมีต่อไป

^{๑๒๘} หมายถึง ปฏิสนธิวิญญูณที่อยู่ท่ามกลางระหว่างนามกับรูปนั้น เป็นตัวก่อปัจจัยให้เกิดรูปกับนามในภพใหม่ (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๖๑/๑๔๗)

^{๑๒๙} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๑/๕๖๒.

^{๑๓๐} ขันธเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แม้เหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นก่อนก็แตกดับไปก่อน ขันธที่เกิดขึ้นก่อนและขันธที่เกิดขึ้นทีหลังย่อมไม่ได้เห็นกันและกัน ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๙/๑๔๔.

^{๑๓๑} ตัณหา แปลว่า ความอยาก หรือยงเหนียวที่ตรึงรั้งทำสรรพสัตว์ให้ต้องเกิดอีก ตัณหาเป็นตัวการให้เกิดอุปาทาน คือ ความยึดมั่นในขันธ ๕ ทำให้เกิดรูป-เกิดนามในชาติต่อไป ไม่มีที่สิ้นสุด ดูในที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๕, ที.ม.อ. (บาลี) ๑๕๕/๑๔๔, อง.จตุก.อ. (บาลี) ๒/๑/๒๗๙.

ขั้น แปลว่า กอง คือ กองแห่งสังขารธรรมที่ปรุงแต่งขึ้นให้เป็นชีวิต^{๑๓๒} มี ๕ กอง คือ

๑) รูปขั้น กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพเสื่อมสลายอยู่เสมอ ได้แก่ สภาพที่ถูกรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และประสาทรับรู้อื่นๆ

๒) เวทนาขั้น กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพเสวยอารมณ์สุข ทุกข์ หรือเฉยๆ

๓) สัญญาขั้น กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพหมายรู้อารมณ์

๔) สังขารขั้น กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพปรุงแต่งให้เกิดอารมณ์

๕) วิญญาณขั้น กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพแจ้งอารมณ์ (จิต)^{๑๓๓}

ขั้นทั้ง ๕ นี้ ก็คือกายกับจิตของเรานี้เอง รูปขั้นก็คือกาย เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้นและวิญญาณขั้น ก็คือจิตและอาการของจิต (เจตสิก) รวมเรียกว่า “นาม” ทั้งรูปและนามปรุงแต่งกันเข้าเป็นชีวิต^{๑๓๔} ที่ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดไปตามอำนาจของกิเลสและกรรม^{๑๓๕} คือ ขณะที่ใกล้จะตาย ขณะที่รูป-นามในภพเก่ากำลังจะดับ จะมีอารมณ์มาปรากฏ ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

๑. กรรม ขณะกำลังจะตาย ใครทำกรรมใดไว้มาก กรรมนั้นก็จะมาปรากฏให้เห็น เช่น คนที่มักฆ่าสัตว์ ก็เห็นสัตว์ที่เคยฆ่า คนที่ทำบุญให้ทานมาก ก็เห็นบุญกุศลที่ตนเองได้ทำไว้ เป็นต้น

๒. กรรมนิมิต บุคคลที่ใกล้จะตาย จะมีนิมิตต่าง ๆ มาปรากฏให้รับรู้ อาจจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้ กรรมที่เป็นกุศลก็จะส่งผลให้

^{๑๓๒} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๒/๑๓๖.

^{๑๓๓} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๗๙/๑๒๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๐๖, ส.ส.อ. (ไทย) ๔/๑/-/

๑๔๔.

^{๑๓๔} ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๓๐๔/๑๗๐-๑๗๑.

^{๑๓๕} อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๐๕,๖๑/๑๔๗, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๕๔/๒๕๔.

เห็นอุปกรณ์การทำบุญ ได้ยินเสียงสวดมนต์ เป็นต้น ทางฝ่ายอกุศลก็จะเห็น แห อวน เครื่องดักจับสัตว์ เห็นเครื่องมือการพนัน เป็นต้น

๓. คตินิमित्त บุคคลผู้ใกล้ตาย เกิดนิमित्त เห็นภพภูมิที่จะไปเกิดขึ้น เห็นถ้า เห็นแหว เห็นการทรมานสัตว์ เห็นเปลวไฟก็ดี หรือเห็นปราสาทราชวังที่ทำด้วยทอง เห็นราชรถอันวิจิตรก็ดี^{๑๓๖}

สัตว์ทั้งหลายขณะที่ใกล้จะตาย จะต้องเกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่างนี้ขึ้น จิตขณะนั้นยึดเอาอารมณ์นั้นอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยอำนาจตัณหาและอุปาทาน เมื่อเกิดจิตจิตขึ้นแล้วดับลง ปฏิสนธิจิตก็จะเป็นไปตามอารมณ์นั้น^{๑๓๗} ส่งผลให้เกิดกัมมชรูปในภพใหม่ตามสมควรแก่อารมณ์นั้น^{๑๓๘} คือ ถ้าอารมณ์ที่มาปรากฏขณะตายเป็นไปด้วยอำนาจกุศลกรรม ปฏิสนธิจิตก็จะเกิดขึ้นในสุคติภูมิ คือ โลก สวรรค์ แต่ถ้าอารมณ์เป็นไปด้วยอำนาจอกุศลกรรม ปฏิสนธิจิตก็จะเกิดขึ้นในทุคติภูมิ คือ กำเนิด เปรต อสุรกาย หรือตกนรกในทันที^{๑๓๙}

ดังนั้น คำถามที่ว่า “ตายแล้วไปไหน” ตอบได้ว่า ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่จิตยึดก่อนตาย ถ้าอารมณ์นั้นเกิดจากกุศลกรรม จิตที่เข้าไปยึดก็จะผ่องใส สุคติก็เป็นอันหวังได้^{๑๔๐} แต่ถ้าอารมณ์นั้นเกิดจากอกุศลกรรม จิตที่เข้าไปยึดก็จะเศร้าหมอง ทุคติก็เป็นอันหวังได้^{๑๔๑}

ผี วิญญาณล่องลอย สัมภเวสี มีจริงหรือ?

ตามหลักพุทธศาสนา ผู้ที่ตายไปแล้วมาแสดงตัวให้ผู้อื่นเห็นได้นั้น

^{๑๓๖} ดูใน ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๒๑๒.

^{๑๓๗} ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๗/๗๓.

^{๑๓๘} ดูใน อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๖๑.

^{๑๓๙} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๕๔๓., อภิ.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๔๔.

^{๑๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

^{๑๔๑} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๖.

มิใช่ว่ายังไม่เกิด ล้วนแต่เกิดในภพใหม่แล้วทั้งสิ้น แต่การเกิดของเขาเหล่านี้มิได้เกิดในกำเนิดธรรมดา หากแต่เป็นการเกิดโดยโศกที่เรียกว่า โอบปาติกะกำเนิด เป็นจำพวกเปรต อสุรกาย หรือเทพ ไม่ใช่เป็นวิญญาณ ล่องลอย

ส่วน “สมภเวสี” นั้น ได้แก่ สรรพสัตว์ทั้งหลาย ยกเว้นพระอรหันต์ แม้แต่เราเองก็จัดว่าเป็นสมภเวสีเช่นกัน

สมภเวสี แปลว่า ผู้แสวงหาการเกิด คือ สัตว์ผู้ยังมีต้นหาเครื่องนำไปสู่ภพอยู่ เพราะยังละสังโยชน์ในภพไม่ได้^{๑๔๒} เป็นสัตว์ที่ยังต้องเกิดในกำเนิดทั้ง ๔ คือ อันทชะ (เกิดจากไข่) ชลาพุชะ (เกิดจากครรภ์) สังเสทชะ (เกิดในถ้ำไคล) โอบปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) ได้แก่ พระเสขะและปุณณผู้กำลังแสวงหาการเกิดต่อไป^{๑๔๓}

พระเสขะ คือ พระอริยบุคคลผู้ที่ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขาต่อไปอีก จนกว่าจะบรรลุอรหันต์ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี^{๑๔๔}

ปุณณ คือ คนที่ยังมีกิเลสหนา ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสหนานับการได้อีก มี ๒ ประเภท คือ อัมมปุณณ คนที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต และกัลยาณปุณณ คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว^{๑๔๕}

๓.๔ พระสังฆธรรมเรื่อง “นรก สวรรค์ (ภูมิ ๓๑)”

ศาสนาและลัทธิความเชื่อในโลกนี้มีมากมาย ส่วนใหญ่จำแนกภพภูมิหลังความตายไว้เพียง ๒ ภูมิ คือ นรกและสวรรค์ กล่าวได้ว่าศาสนาพุทธ

^{๑๔๒} ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๕๖๗.

^{๑๔๓} ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๒๖.

^{๑๔๔} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒, ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗/๔๔.

^{๑๔๕} ที.สี.อ. (บาลี) ๗/๕๘-๕๙.ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๒/๒๒, ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๗/๕๘-๕๙.

เป็นศาสนาเดียวที่จำแนกภพภูมิของสัตว์ไว้อย่างครบถ้วนถึง ๓๑ ภูมิ และบอกวิธีดำเนินไปสู่ภูมินั้นๆ ไว้อย่างมีกระบวนการที่สามารถปฏิบัติให้เห็นจริงได้ ภายในชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

คนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ และมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ ไม่มีใครมาบีบบังคับใครได้ หลักคำสอนในศาสนาพุทธก็เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าไม่อาจบังคับ หรือเสกเป่าให้ใครมาเชื่อคำสอนของพระองค์ได้ พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางว่า ทางนี้เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ควรเดิน ทางนี้เป็นไปเพื่อทุกข์ เป็นทางเศร้าหมองควรละ เราจะเชื่อและปฏิบัติตามพระองค์หรือไม่ เป็นสิทธิของเรา

เรื่อง “นรก-สวรรค์” นี่ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนให้พิจารณาว่า

นรก-สวรรค์ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เราไม่อาจบังคับได้ ถ้าเชื่อ จะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุขความเจริญ เพราะไม่กลัวทำความชั่ว กลัวว่าตายแล้วจะไปตกนรก หันมามุ่งทำแต่คุณงามความดี เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ในชาติหน้า ถึงแม้ว่านรกไม่มีจริง เขาก็จะไม่อยู่ในฝ่ายของผู้ขาดทุน และถ้าสวรรค์มีจริง เขาก็จะได้ไปสวรรค์แน่นอน

แต่ถ้าไม่เชื่อจะได้รับผลเสีย ๓ ประการ คือ ๑) ชีวิตในชาติปัจจุบันจะไม่พบกับสุขแท้ ไหลไปตามกระแสตัณหา เมื่อหมดเชื้อเต็มเปลวไฟแห่งความกระหายอยาก ก็จะประสบทุกข์อย่างแสนสาหัส โดยมองไม่เห็นหนทางแก้ ๒) แม้จะนรกไม่มีจริง เขาก็ต้องตกนรกอยู่แล้วในชาตินี้ ๓) ถ้านรกมีจริง เขาก็ต้องตกนรกอย่างแน่นอน^{๑๔๖}

และพระองค์ทรงเน้นย้ำอยู่บ่อยๆ ว่า “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม เข้าถึงผล

^{๑๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๙๕/๙๘.

บุญและผลบาป คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์”^{๑๔๗}

“นรก สวรรค์” เรียกว่า “คติ” แปลว่า ที่ไป คือ ภพที่สัตว์ผู้ยังมี
อวิชชา ตัณหาและอุปาทานในขันธสันดาน ยังต้องไปเกิดอีกหลังจากตาย
แล้ว ดังที่พระอรหันต์อธิบายไว้ว่า

“อวิชชาเป็นมูลแห่งสังขาร สังขารเป็นมูลแห่งวิญญาณ วิญญาณ
เป็นมูลแห่งนามรูป นามรูปเป็นมูลแห่งสฬายตนะ สฬายตนะเป็นมูล
แห่งผัสสะ ผัสสะเป็นมูลแห่งเวทนา เวทนาเป็นมูลแห่งตัณหา ตัณหา
เป็นมูลแห่งอุปาทาน อุปาทานเป็นมูลแห่งภพ ภพเป็นมูลแห่งการเกิด
อีก”^{๑๔๘}

เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงบรรลุพุทฺเพนิวาसानุสสติญาณ และ
จุตูปปาตญาณอย่างสมบูรณ์แล้ว ทำให้ทรงรู้แจ้งว่า คติที่สัตว์จะไปเกิดมิใช่มี
เพียงแค่นรกกับสวรรค์เท่านั้น แต่ยังมีอีก ๓ คติ คือ ตีรจฉานโยนิ (กำเนิด
สัตว์ตีรจฉาน) เปตติวิสัย (แดนเปรต) และมนุสสะ(มนุษย์)^{๑๔๙}

คติทั้ง ๕ นี้ จำแนกตามสภาพที่อยู่อาศัยที่ปฏิสนธิจิตไปเกิด แบ่ง
เป็น ๒ ภูมิใหญ่ ๆ^{๑๕๐} คือ

๑) สุกติภูมิ หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข ได้แก่ ไปเกิดเป็นมนุษย์
ที่มีชาติตระกูลสูง มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศ หรือไปเกิดใน
สวรรค์ ๖ ชั้นบ้าง ในพรหมโลก ๑๑ ชั้นบ้าง ในสุทธาวาสภูมิ ๕ ชั้นบ้าง
หรือในอรุปรหม ๔ ชั้นบ้าง^{๑๕๑}

^{๑๔๗} ส.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๑๔๘} พุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๒/๘๕.

^{๑๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑. ,อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๔๙.

^{๑๕๐} อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๙๗.

^{๑๕๑} ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

๒) ทศตัมมิ หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์ ได้แก่ นรก กำเนิด สัตว์ดิรัจฉาน และเปรตวิสัย^{๑๕๒} รวมเรียกว่า อบายภูมิ

อบาย แปลว่า ปราศจากความเจริญ^{๑๕๓} อบายภูมิ คือถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัยอันปราศจากความเจริญ ไม่มีการแก้ไขเรียนรู้ ไม่มีการพัฒนา ต้องเสวยวิบากกรรมรับโทษอย่างเดียว มี ๔ ภูมิ ๑) เจริญ^{๑๕๔} ๒) เปรต^{๑๕๕} ๓) อสุรกาย^{๑๕๖} ๔) นรก^{๑๕๗}

มนุษยภูมิ

มนุษยภูมิ คือ ที่อยู่อาศัยของสัตว์ผู้มีจิตใจสูง ได้แก่ โลก ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาบอกว่า ที่อยู่มนุษย์มีอยู่ ๔ ทวีป คือ

๑. บพพวิเทหทวีป อยู่ทางทิศตะวันออก ของเขาสินธุ
๒. อปรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตก ของเขาสินธุ
๓. ชมพูทวีป อยู่ทางทิศใต้ของเขาสินธุ (คือ โลกนี้)
๔. อุตตรกฐทวีป อยู่ทางทิศเหนือของเขาสินธุ^{๑๕๘}

มนุษย์ในชมพูทวีปมีคุณลักษณะพิเศษกว่ามนุษย์โลกอื่น ๓ ประการ

- ๑) สุรภาวะ มีจิตใจแก่กล้าในการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา
- ๒) สติมั่นคง มีสติตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย^{๑๕๙}

^{๑๕๒} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

^{๑๕๓} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๙๕/๙๔.

^{๑๕๔} ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

^{๑๕๕} พ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๕๔๐.

^{๑๕๖} พ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

^{๑๕๗} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๕๘} ดูใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๙/๖๙. พ.อป.อ. (บาลี) ๒/๓/๑๓๘.

^{๑๕๙} มีสติมั่นคง เพราะมนุษย์มีทั้งสุขและทุกข์ละเอียดละเล้ากัน เทวดามีแต่สุขอย่างเดียว และสัตว์นรกมีแต่ทุกข์อย่างเดียว (อง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๐๓)

๓) พรหมจริยวาส ประพฤติพรหมจรรย์ คือ อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ เพราะพระพุทธเจ้ามีในโลกนี้เท่านั้น^{๑๖๐}

คำว่า มนุษย์ แปลว่า ผู้มีใจสูง^{๑๖๑} คือ รู้ผิดชอบชั่วดี รู้บาป รู้บุญ รู้จักมีเมตตากรุณา มีใจรุ่งเรืองและกล้าแข็ง เข้าใจในสิ่งที่เป็เหตุอัน ควรและไม่ควร เข้าใจในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ เข้าใจในสิ่งที่เป็กุศลและอกุศล

มนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งในจำพวกขลาพูชะ คือกำเนิดในมดลูกของมารดา พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายการกำเนิดของมนุษย์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ อย่าง การตั้งครรภ์ของสตรีย่อมมีขึ้นในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู และสัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ การตั้งครรภ์ก็ยังไม่ในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ ประการนี้ การตั้งครรภ์ย่อมมีขึ้น”^{๑๖๒}

และตรัสอธิบายชีวิตในครรภ์มารดาไว้ว่า

“ร่างกายนี้เริ่มต้นเป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัมพุทะ จากอัมพุทะพัฒนาเป็นเปสิ จากเปสิพัฒนาเป็นชนะ จากชนะพัฒนาเป็นปัญจสาขา ๕ ปุ่มต่อจากนั้นมีผม ขนและเล็บเป็นต้นเกิดมีขึ้นมารดาของทารกในครรภ์บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใดทารกผู้นั้นในครรภ์มารดาก็ยังอัมพาตให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”^{๑๖๓}

^{๑๖๐} ดูใน อก.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๖., อก.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๐๓.

^{๑๖๑} ดูใน ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๓๔.

^{๑๖๒} ม. ฐ. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๑๖๓} ม.ฐ. (ไทย) ๑๒/๓๙๖/๔๓๓.

บุพกรรมของผู้ที่จะเกิดเป็นมนุษย์ อดีตชาติต้องเคยเป็นผู้บำเพ็ญ
ตบะ ด้วยการสมาทานรักษาศีล คือ ศีล ๕ และศีล ๘ อนึ่งเกิดเป็นมนุษย์ใน
ตระกูลมั่งคั่ง เพราะการบำเพ็ญทาน^{๑๖๔}

เทวภูมิ

เทพ แปลว่า ผู้เล่นเพลิตเพลินอยู่กับกามคุณ หรือผู้รุ่งเรืองอยู่ด้วย
ฤทธิ์ของตน ได้แก่ หมู่เทพ ๒๖ ชั้น ตั้งแต่เทพชั้นจาตุมหาราชิกา จนถึง
เทพผู้ได้เนวสัญญานาสัญญายตนะ^{๑๖๕} แบ่งตามที่อยู่อาศัยเป็น ๓ โลก คือ

๑. กามาวจรเทวโลก

โลกอันเป็นที่อยู่ของเทวดาที่ยังเสพกามคุณ ๕^{๑๖๖} อันได้แก่ สวรรค์
๖ ชั้น คือ

๑) จาตุมหาราชิกาภูมิ เป็นที่อยู่ของหมู่เทวดา มีท้าวมหาราชทั้ง ๔
เป็นผู้ปกครอง คือ ๑. ท้าวธรรมา ๓. ท้าววิรูปักษ์ ๒. ท้าววิรูปักษ์ ๔. ท้าว
เวสสุวัณ มีอายุ ๔ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยคิด ว่า “เรา
ตายแล้ว จักได้เสวยผลแห่งทานนี้” และเป็นผู้มีศีล ฯลฯ

๒) ดาวดึงส์ภูมิ เป็นเมืองใหญ่มี ๑,๐๐๐ ประตู มีพระเกศจุฬามณี
เจดีย์ สมเด็จพระอมรินทราบราชาปกครอง มีอายุ ๓๒ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “การให้ทานเป็นการกระทำ
ดี” งดงามด้วยพยายามรักษาศีล ไม่ดูหมิ่นผู้ใหญ่ในตระกูล

๓) ยามาภูมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีแต่ความสุขอันเป็นทิพย์ มีท้าวสุ
ยามเทวราชเป็นผู้ปกครอง มีอายุ ๑๔๔ ล้านปีมนุษย์

^{๑๖๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๐/๓๕๐, พ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/-/๒๑๕.

^{๑๖๕} พ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๗.

^{๑๖๖} กามคุณ ๕ หมายถึงสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส
และโผฏฐัพพะ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๐. พ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๑๐.)

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยคิดว่า “ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้ เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี” รักษาศีล ทำความดีด้วยความจริงใจ

๔) ดุสิตาภุมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีความยินดีแช่มชื่นเป็นนิจ มีท้าวสันดุสิตเทวราชปกครอง มีอายุ ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “เราหุงหากินได้ แต่สมณะไม่ได้หุงหากิน เราจะไม่ให้ทานแก่สมณะย่อมเป็นการไม่สมควร” ฯลฯ

๕) นิมมานรติภุมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้ยินดีในกามคุณอารมณ์ ซึ่งเนรมิตขึ้นมาตามความพอใจ มีอายุ ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “เราจักจำแนกแจกทานเช่นเดียวกับฤาษีทั้งหลายในกาลก่อน” ฯลฯ

๖) ปรมิमतวสวัตติภุมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาซึ่งเสวยกามคุณอารมณ์ มีอายุ ๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “เมื่อเราให้ทาน จิตของเราจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส” ฯลฯ^{๑๖๗}

๒. รูปาวจรเทวโลก

รูปาวจร คือระดับจิตของผู้ได้รูปฌาน^{๑๖๘}

ในที่นี้หมายถึง เทวโลกอันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ได้รูปฌาน ๔ ฌานใดฌานหนึ่งแล้ว ปฏิสนธิด้วยอารมณ์ฌานนั้น มี ๑๖ ชั้น คือ

๑) พรหมปาริสาชากุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ปฐมฌาน อย่างสามัญ เป็นท้าวมหาพรหม มีอายุ ส่วนที่ ๓ แห่งกัป

๒) พรหมบุโรหิตาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ปฐมฌานอย่างปานกลาง เป็นบุโรหิตของท่านมหาพรหม มีอายุประมาณกึ่งกัป

๓) มหาพรหมากุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมผู้ใหญ่ที่ได้ปฐมฌาน อย่างประณีต มีอายุ ๑ กัป

^{๑๖๗} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๙., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๗๑.

^{๑๖๘} ข.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๖.

๔) ปริตตภาณุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างสามัญ มี
รัศมีน้อยกว่าพรหมที่มีศักดิ์สูงกว่าตน มีอายุ ๒ กัป

๕) อัปปมาณาภาณุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างปาน
กลาง มีรัศมีรุ่งเรืองมากมาหาประมาณมิได้ มีอายุ ๔ กัป

๖) อาภัสสราภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานได้อย่าง ประณีต
มีประกายรุ่งโรจน์แห่งรัศมีนานาแสง มีอายุ ๘ กัป

๗) ปริตตสุภาณุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานอย่าง สามัญ มี
ความสง่าสวยงามแห่งรัศมีเป็นส่วนน้อย มีอายุ ๑๖ กัป

๘) อัปปมาณสุภาณุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานอย่างปาน
กลาง มีความงามแห่งรัศมีไม่มีประมาณ มีอายุ ๓๒ กัป

๙) สุภิกขินหาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานได้อย่าง ประณีต
มีรัศมีที่ออกสลับปะปนไปอยู่เสมอตลอดกาย อายุ ๖๔ กัป

๑๐) เวทฬุผลาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จตุตถฌาน ผู้ได้รับ ผล
แห่งฌานกุศลอย่างไพบูรณ์ อายุ ๕๐๐ กัป

๑๑) อสัณฺณุตตตภาณุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จตุตถฌาน และเป็นผู้
มีสัญญาวิราคะาวนา ผู้ไม่มีสัญญา มีอายุ ๕๐๐ กัป

๑๒) อวิหาสุทธาวาสภุมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌาน
และเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี
สัทธินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๑,๐๐๐ กัป

๑๓) อตปฺปาสุทธาวาสภุมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌาน
และเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี-
วิริยินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๒,๐๐๐ กัป

๑๔) สุทฺธสาสุทธาวาสภุมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌาน
และเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี-
สตินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๔,๐๐๐ กัป

๑๕) สุทิสส์สุททาวาสภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จุตตถมาน และเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามี โดยมีสมาธิอินทรีย์ แก่กล้า มีอายุ ๘,๐๐๐ กัป

๑๖) อกนิมฺมสุททาวาสภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จุตตถมาน และเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี ปัญญาอินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๑๖,๐๐๐ กัป^{๑๖๙}

๒. อรูปาวจรเทวโลก

อรูปาวจร คือระดับจิตของผู้ได้อรุปฌาน^{๑๗๐}

ในที่นี้หมายถึง เทวโลกอันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ได้อรุปฌาน ๔ ฌาน ไตถฌานหนึ่งแล้ว ปฏิสนธิด้วยอารมณฺณฌานนั้น มี ๔ ชั้น คือ

๑) อากาสาณัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จุตตถถมานแล้ว และสำเร็จอากาสาณัญจายตนฌาน มีอายุ ๒๐,๐๐๐ กัป

๒) วิญญาณัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้อากาสาณัญจายตนฌานและสำเร็จวิญญาณัญจายตนฌาน มีอายุ ๔๐,๐๐๐ กัป

๓) อากิณฺณัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้วิญญาณัญจายตนฌานและสำเร็จอากิณฺณัญจายตนฌาน มีอายุ ๖๐,๐๐๐ กัป

๔) เนวสัณฺณานาสนัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้อากิณฺณัญจายตนฌานและสำเร็จเนวสัณฺณานาสนัญจายตนฌาน อายุ ๘๔,๐๐๐ กัป

ในบรรดาสุคติภูมิทั้ง ๒๗ นี้ มนุษย์ภูมิถือว่าต่ำกว่าชั้นอื่นๆ อายุของมนุษย์สั้นกว่าเทวดามาก เทวดาชั้นสูงขึ้นไปจะมีอายุยืนยาวขึ้นไปตามลำดับ เช่นเดียวกับพรหมจะมีอายุยืนยาวกว่าเทวดาชั้นสูงสุดมาก และพรหมชั้นสูงขึ้น ไปก็ยังมีอายุยืนยาวยิ่งขึ้นตามลำดับ นับเป็นกัป ด้วยเหตุนี้เทวดาและพรหม

^{๑๖๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๖/๖๗๑-๖๗๔.

^{๑๗๐} ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๖.

จึงเห็นความเป็นไปของมนุษย์ยาวนานในแต่ละยุคสมัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ เทวดาบางองค์ที่มีอายุยืนนาน ได้นำเรื่องราวของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ มาเล่าถวายให้พระสมณโคตมฟังอยู่บ่อยๆ

เดรัจฉานภูมิ

เดรัจฉาน แปลว่า ผู้คลานไปตามขวาง ไม่เหยียดตรงขึ้นไป^{๑๗๑}

สัตว์เดรัจฉานอยู่ในโลกมนุษย์ มีสัญญาที่ปรากฏเพียง ๓ อย่างเท่านั้น คือ ๑) กามสัญญา รู้เสพกามคุณ ๒) โจรสัญญา รู้จักกิน รู้จักนอน ๓) มรณสัญญา รู้จักกลัวตาย กลัวภัย (สัตว์เดรัจฉานที่มีบุญบารมีมาก มีธรรมสัญญาเพิ่มอีกหนึ่ง)

สัตว์เดรัจฉานมีจำนวนมากมายเหลือประมาณ กล่าวโดยสรุปมี ๔ จำพวก คือ

๑. อปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่ไม่มีขา เช่น ปลา งู ไส้เดือน ปันตัน
๒. ทวิปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่มี ๒ ขา ได้แก่ นก เป็ด ไก่ เป็นต้น
๓. จตุปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่มี ๔ ขา ได้แก่ ช้าง ม้า โค เป็นต้น
๔. พหุปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่มีขามาก ได้แก่ ตะขาบ กิ้งกือ กุ้ง เป็นต้น^{๑๗๒}

บุพกรรม : เพราะอำนาจของเศษบาปอกุศลกรรมที่ตนทำไว้ให้ผล หรือเป็นเพราะเมื่อเป็นมนุษย์ไม่ได้ก่อกรรมทำชั่วอะไร แต่เวลาใกล้จะตาย จิตประกอบด้วยโมหะ ขาดสติ ไม่มีสภาวะเป็นที่พึ่ง^{๑๗๓}

คตินิมิต : นิมิตที่ชี้บอกถึงโลกเดรัจฉานที่ตนจะไป เช่น เห็นทุ่งหญ้า ป่าไม้ ดงหญ้า เเชิงเขา ขายน้าแม่น้ำ กอไผ่ เป็นต้น บางทีเห็นเป็นรูปสัตว์ทั้งหลาย หากภาพเหล่านี้มาปรากฏทางใจ แล้วจิตยึดห่วงเป็นอารมณ์ เมื่อ

^{๑๗๑} อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๓.

^{๑๗๒} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๕.

^{๑๗๓} ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๘/๒๒๔.

จิตดับตายขณะนั้นต้องเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างแน่นอน^{๑๗๔}

เปตติวิสัยภูมิ (ภูมิเปรต)

เปรต แปลว่า ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว^{๑๗๕} ภูมิเปรตเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ห่างไกลจากความสุข มีแต่ความปวดร้าวและหิวโหยอยู่ตลอดเวลา^{๑๗๖}

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงเปรตไว้มากมาย เช่น

๑. พรทัตตูปชีวิกเปรต เปรตที่เลี้ยงชีวิตโดยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้
๒. ขุปปิปาสิกเปรต เปรตที่ถูกเบียดเบียนด้วยความหิวข้าว หิวน้ำ
๓. นิชฌามตณิกเปรต เปรตที่ถูกไฟเผาให้เร่าร้อนอยู่เสมอ
๔. กาลกัญจิกเปรต เปรตที่มีปากเท่ารูเข็ม ฯลฯ^{๑๗๗}

บุพกรรม : ประพฤติอสุภกรรม ๑๐ ประการ ตายแล้วไปตกนรก เมื่อกรรมพ้นจากนรกแล้ว เศษบาปยังมีก็ไปเสวยผลกรรมเป็นเปรต หรือมือสุภกรรมที่เกิดจากโลภะนำมาเกิด^{๑๗๘}

คตินิมิต : นิมิตที่บ่งบอกถึงโลกเปรต เช่น เห็นหุบเขา ถ้ำอันมืดมิดที่ว่างเปล่า และปลอดเปลี่ยว หรือเห็นเป็นแกลบ และข้าวลีบมากมายแล้วรู้สึกหิวกระหาย บางทีเห็นว่าตนดื่มกินเลือดน้ำหนองที่น่ารังเกียจสะสมอดระเหียน หากภาพเหล่านี้มาปรากฏแล้วจิตยึดหน่วงเป็นอารมณ์ เมื่อตายขณะนั้น ต้องบังเกิดเป็นเปรต เสวยทุกข์ขเวทนาตามสมควรแก่กรรม^{๑๗๙}

^{๑๗๔} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๙), ภูมิวิลาสินี, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ, ๒๕๔๐.

^{๑๗๕} อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๓.

^{๑๗๖} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๓๔.

^{๑๗๗} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๕. ดูในคัมภีร์เปตวัตถุ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖.

^{๑๗๘} ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/ ๕๔๐.

^{๑๗๙} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๙), กรรมที่ปณี , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕.

อสุรกายภูมิ

ภพอสุรกาย เป็นที่อยู่ของสัตว์ที่ปราศจากความเป็นอิสระและรื่นเริง มีความเป็นอยู่อย่างผิดเคื่อง เพราะเคยติเตียนการให้ทาน และประพฤติดิฉิล ๕

แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ เทวอสุรา เปตติอสุรา นิรยอสุรา

๑) เทวอสุรา อสุรกายที่เป็นเทวดา มี ๖ จำพวก คือ ๑. เวปจิตติอสุรา ๒. สุพลีอสุรา ๓. ราหูอสุรา ๔. ปหารอสุรา ๕. สัมพรตอสุรา ๖. วินิปาติกอสุรา

อสุรกาย ๕ พวกแรกอยู่ใต้ภูเขาสิเนรุ เป็นศัตรูกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวอสุรจำพวกที่ ๖ เป็นพวกที่มีรูปร่างเล็ก มีอำนาจน้อยกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์นี้ จะอยู่ตามป่า ตามเขา ตามต้นไม้ และตามศาลที่เขาปลูกไว้ เป็นบริวารของภุมมัญญเทวดา จัดส่งเคราะห์เข้าในพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา

๒) เปตติอสุรา อสุรกายชนิดที่เป็นเปรต มีความเป็นอยู่ยากลำบากกว่าพวกอสุรกายที่เป็นเทวดา มีรูปร่างที่น่าเกลียดน่ากลัว

๓) นิรยอสุรา อสุรกายที่เป็นสัตว์นรก เป็นเปรตจำพวกหนึ่งที่ไสยทุกขเวทนาอยู่ในนรกโลกันตร์ นรกโลกันตร์ตั้งอยู่ระหว่างกลางของจักรวาลทั้งสาม อสุรกายนี้หมายเอาเฉพาะกาลกัณฐิกเปรตอสุรกายเท่านั้น

อสุรกายภูมินี้ สงเคราะห์เข้าในเปตภูมิ แต่เป็นเปรตจำพวกที่มีความเป็นอยู่เป็นพิเศษ เปรตพันธุ์พิเศษนี้แหละที่เรียกว่า อสุรกาย^{๑๘๐}

^{๑๘๐} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๙), โลกทิปนี, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, กรุงเทพฯ, ๒๕๔๕.

นรกภูมิ

นรก แปลว่า หมดความยินดี เพราะไม่มีความเจริญใดๆ ให้ยินดีเลย^{๑๘๑} เรียกอีกอย่างว่า วินิบาต แปลว่า หมดอำนาจ คือสัตว์ที่ตกไปแล้ว หมดอำนาจต่อรองใดๆ ทั้งสิ้น^{๑๘๒}

ภูมิ นรก เป็นภูมิที่มีแต่ความร้อนรน ทุกข์ทรมาน อันปราศจากความสุข มีแต่ความร่ำร้อน ไม่มีความชื่นใจเลย แม้สักขณะ^{๑๘๓}

นรกภูมิ มีอาณาเขตกว้างใหญ่ เหมือนหลุมถ่านเพลิงที่กำลังลุกโชติช่วงอยู่อย่างบ้าคลั่ง มีความทุกข์ทรมานมาก ยิ่งกว่าถูกแทงด้วยหอกเป็นร้อยเท่าพันเท่า

ภูมิ นรก ประกอบด้วยมหานรก ๘ ชุม อุสสทนรก ๑๒๘ ชุม ยมโลก นรก ๓๒๐ ชุม โลกกันตร์นรก ๑ ชุม รวม ๔๕๗ ชุม

พระพุทธเจ้าได้บรรยายสภาพนรกไว้มากมาย ตัวอย่างเช่น

“ยมบาลใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วใส่ก้อนโลหะอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นไหม้ริมฝีปากบ้าง ไหม้ปากบ้าง ไหม้คอบ้าง ไหม้ท้องบ้าง พาเอาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขาออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกข์เวทนานกล้ำอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในรอกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป”^{๑๘๔}

บุพกรรมของสัตว์ที่ต้องไปตกนรก คือ ประพฤติผิดศีล ๕ และอกุศลกรรมบถ ๑๐ ปฏิสนธิจิตประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ และโทสะ^{๑๘๕}

^{๑๘๑} อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐.

^{๑๘๒} ขุ.อิ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๑๓๘.

^{๑๘๓} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๘๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๐/๓๑๗.

^{๑๘๕} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖. ที.ป.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๑๓๘.ดูเพิ่มเติมหน้า ๒๗๐

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเหตุที่ทำให้ไปตกนรกไว้ว่า

“ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีอายุสั้นแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อทินนาทาน (การลักทรัพย์) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งอทินนาทานอย่างเบาที่สุดย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้เสื่อมโภคทรัพย์แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤตินอกใจ) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีศัตรูและเป็นผู้มีเวรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อนึ่ง เกิดเป็นกะเทย นั้นเป็นผลของกรรม คือการล่วงละเมิดภรรยาคนอื่น^{๑๘๖}

มุสาวาท (การพูดเท็จ) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ถูกกล่าวด้วยคำไม่จริงแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปิสุณาวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้แตกแยกจากมิตรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

^{๑๘๖} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๒๗๓/๓๗๙.

ผรุสวาจา (การพูดหยาบคาย) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อม
อำนวยการให้เกิดในนรก อำนวยการให้เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
อำนวยการให้เกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อม
อำนวยการให้ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจอยู่เป็นนิจแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อม
อำนวยการให้เกิดในนรก อำนวยการให้เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
อำนวยการให้เกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งสัมผัปปลาปะอย่างเบาที่สุด ย่อม
อำนวยการให้มีวาทะที่ไม่น่าเชื่อถือแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

การดื่มสุราและเมรัย^{๑๘๗} ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยการ
ให้ไปเกิดในนรก อำนวยการให้เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยการให้
ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อม
อำนวยการให้เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^{๑๘๘}

^{๑๘๗} สุรา ๕ อย่าง คือ ๑) สุราแป้ง ๒) สุราขนม ๓) สุราข้าวสุก ๔) สุราใส่เชื้อ
(๕) สุราผสมเครื่องปรุง

เมรัย ๕ อย่าง คือ ๑) เครื่องดองดอกไม้ ๒) เครื่องดองผลไม้ ๓) เครื่องดอง
น้ำอ้อย ๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง ๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๒/๑๗-๑๘)

^{๑๘๘} อก.อภฺจก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๒.

บทที่ ๔

ธรรมะของพระพุทธเจ้าเชื่อได้แค่ไหน?

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายเรื่องที่ยากแก่การเข้าใจ และเชื่อถือได้ อีกทั้งมีเนื้อหาขัดแย้งกับศาสตร์สมัยใหม่หลายประการ เช่น

- กมนุนา วุตตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม
- สพเพ ธมมา อนตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน
- การเวียนว่ายตายเกิด เป็นแค่ความเชื่อหรือเป็นเรื่องจริง?
- พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติ แล้วใครเป็นผู้สร้างกฎ?
- โลกแตกเพราะดวงอาทิตย์ ๗ ดวงเรียงกันจริงหรือไม่?

แต่ในปัจจุบัน มีข้อมูลมากมายที่ยืนยันคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ล้วนเป็นความจริงแท้ ถูกตรงตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังนี้

๔.๑ กำเนิดชีวิตในพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์

การกำเนิดชีวิตและวิวัฒนาการของชีวิตในครุฑมารดา พระพุทธเจ้าตรัสว่า ต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

- ๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน
- ๒) มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู
- ๓) มีคันธัพพะมาปรากฏ (ในครุฑมารดา)^๑

ข้อแรกและข้อที่สองเป็นอันเข้าใจกัน ส่วนข้อที่ ๓ มีรายละเอียดดังนี้
คันธัพพะ คือ สัตว์ ซึ่งได้แก่ มนุษย์ เทวดา เปเรตอสุรกาย เเดรัจฉาน

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๙/๑๔๗.

หรือสัตว์นรกที่จุติแล้วมาเกิด คันธัพพะสัตว์เข้ามาเกิดในครรภ์มารดาได้อย่างไร มีปรากฏในบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ ว่า

ดูก่อนอานนท์ หากวิญญานจักไม่หยั่งลงสู่ครรภ์มารดา นามรูป (ชีวิตใหม่) จักเกิดในครรภ์มารดาได้หรือ? หากวิญญานหยั่งลงสู่ครรภ์มารดาแล้ว จักเลยไปเสีย (ดับ) นามรูป (ชีวิตใหม่) จักเกิดเป็นอย่างไรได้หรือ? หากวิญญานของกุมารหรือกุมาริผู้เติบโตเป็นหนุ่มสาวจักขาดสูญ (ดับ) ไปเสีย นามรูปจักเจริญเติบโตอย่างนี้ได้หรือ? เพราะเหตุนั้นแล สิ่งที่เป็นเหตุ เป็นต้นเค้า เป็นแดนเกิด เป็นปัจจัยแห่งนามรูป (ชีวิตใหม่) ก็คือ วิญญาน (ปฏิสนธิจิต)^๒

สัตว์ที่มาเกิดในครรภ์มารดานั้น มาในสภาพที่เป็นวิญญานที่จุติแล้ว มาปฏิสนธิด้วยอำนาจกิเลสและกรรม อันเป็นปัจจัยให้ไข่ที่ผสมเชื้อเติบโตเป็นชีวิตคนต่อไป ซึ่งตรงกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป”^๓ วิญญานในที่นี้หมายถึง “ปฏิสนธิจิต” ซึ่งมีลักษณะที่ไม่มีรูปร่าง เกิดดับทีละขณะ ยึดอยู่กับร่างกาย ไม่ใช่วิญญานล่องลอยอย่างที่เราเข้าใจกัน

ในสมัยหนึ่ง ยักษ์ตนหนึ่ง (ยักษ์ หมายถึงเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา) ชื่ออินทกะ ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทูลถามว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมตรัสรู้ รูปมิใช่ชีวิต สัตว์โลก ได้สรีระ (ร่างกายนี้) มาอย่างไรเล่า กระดูกและเลือดเนื้อของสัตว์มาจากไหน สัตว์นี้เกิดขึ้นในครรภ์ได้อย่างไร^๔

พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบแก่นิทกะยักษ์ความว่า

“รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพะตะ จากอัพพะตะ

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๑/๗๔.

^๓ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๒๐.

^๔ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

เกิดเป็นเปสิจากเปสิจากเกิดเป็นชนะจากชนะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม (ปัญญาสาข) เกิดขึ้น มารดาของทารกในครรภ์นั้นบริโภคข้าวน้ำ โภชนาหารอันใดเข้าไปทารกที่ในครรภ์มารดานั้น ก็ดำรงชีวิต อยู่ในครรภ์มารดา ด้วยโภชนะนั้น”^๕

ยักข์ยังไม่หายสงสัยว่า ถ้ารูปมิใช่ชีวะ (สิ่งที่เกิดเอง) กระดูกและเนื้อ ที่ประกอบขึ้นเป็นสรีระร่างกายของสัตว์มาจากไหน ยักข์อินทกะเข้าใจว่า สัตว์ที่เกิดในท้องมารดานั้น เกิดขึ้นครบครันทุกส่วนพร้อมกันทุกอย่างในคราวเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงตรัสชี้แจงให้อินทกะยักข์เข้าใจว่า การเกิดขึ้นของ ร่างกายสัตว์นั้น มิได้เกิดขึ้นในครั้งเดียวกัน ตามที่เข้าใจ แต่หากมีการ เจริญเติบโตเป็นไปตามลำดับๆ คือ มีเมือกเกิดขึ้นมาก่อน ต่อมาอีก ๗ วัน เมื่อนั้นก็กลายเป็นหยดน้ำใสๆ มีขนาดเท่าหยดน้ำบนปลายเส้นด้ายที่ทำ ด้วยขนแกะแรกเกิด ๓ เส้น (ขวันกัน) มีสีแดงเรื่อๆ (เหมือนน้ำล้างเนื้อ) ต่อมาอีก ๗ วันก็กลายเป็นเปสิจือขึ้นเนื้อ อีก ๗ วันก็กลายเป็นชนะและอีก ๗ วันต่อมาจะกลายเป็นปุ่ม เรียกว่าปัญญาสาข คือ ขา ๒ แขน ๒ และศีรษะ ๑^๖

วิวัฒนาการของชีวิตใหม่ในครรภ์นั้น ตามทัศนะของพุทธศาสนา สัตว์มาเกิดในครรภ์ในลักษณะของปฏิสนธิวิญญาน เข้ามาสร้างกัมมชรูปขึ้น ในมดลูก ในมดลูกมีไข่ (Ovum) ของมารดา ผสมกับน้ำเชื้อ (Sperm) ของ บิดา ในคัมภีร์ปัญญาสุทนีอธิบายว่า “เมื่อบิดามารดามีเพศสัมพันธ์กันแล้ว ครั้งหนึ่ง ภายใน ๗ วันนั้นเอง จะเป็นช่วงที่มีวิญญานเข้ามาถือปฏิสนธิ หาก เลย ๗ วันนั้นไป ไข่ที่ผสมเชื้อหากไม่มีวิญญานถือปฏิสนธิก็จะหมดสภาพ”^๗

เมื่อวิญญานปฏิสนธิแล้ว จะมีรูป ๓ อย่างเกิดขึ้นพร้อมกัน คือ เค้า โครงร่างกาย (กาย), สมอ (วัตถุ) และเพศ วิญญานที่มาปฏิสนธินี้ เรียกว่า

^๕ ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

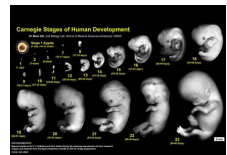
^๖ ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๓๘๖.

^๗ ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๑๘.

ปฏิสนธิวิญญาน (วิญญานที่ทำหน้าที่ให้กำเนิดชีวิต) เมื่อทำหน้าที่ให้ปฏิสนธิแล้วก็ดับไปเป็นปัจจัยให้เกิด ภาวะวิญญานสืบต่อ ภาวะวิญญานนี้จะทำหน้าที่หล่อเลี้ยงสร้างสรรชีวิตใหม่ให้วิวัฒนาการขึ้นตามลำดับ^๘

หมายความว่า สัตว์ที่เกิดในครรภ์ อวัยวะทุกส่วนมิใช่เกิดพร้อมกันทีเดียว แต่วิวัฒนาการขึ้นทีละน้อยตามลำดับระยะแรกอยู่ในสภาพเป็นกละก่อน กละนั้นมีเค้าโครงของกายภาพอยู่ด้วยแล้ว ๓ อย่าง คือ กายทสกะ (โครงสร้างทางร่างกาย) วัตถุทสกะ (โครงสร้างทางสมอง) และภาวะทสกะ (โครงสร้างกำหนดเพศ) โครงสร้างทั้ง ๓ นี้ ปรากฏรวมอยู่แล้วในกละ ส่วนกละจะมีลักษณะเป็นก้อนกลมใส มีขนาดเท่าหยดน้ำมันงา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายขนแกะแรกเกิด ๑ เส้น^๙

จากกละมาเป็นอัมพุทะ ครั้นเป็นกละ (น้ำใสๆ) ได้ ๗ วัน กละนั้นก็วิวัฒนาการเป็นน้ำขุ่นข้น มีสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ เรียกว่าอัมพุทะ จากอัมพุทะมาเป็นเปสิ (จากน้ำขุ่นข้นเป็นชิ้นเนื้อ) ครั้นเป็นอัมพุทะได้ ๗ วัน อัมพุทะนั้นก็วิวัฒนาการแข็งตัวเป็นชิ้นเนื้อสีแดง จากเปสิมาเป็นชนะ (จากชิ้นเนื้อเป็นก้อนเนื้อ) ครั้นเป็นชิ้นเนื้อได้ ๗ วัน ชิ้นเนื้อก็วิวัฒนาการแข็งตัวขึ้นอีกเป็นก้อนเนื้อทรงกลมรีคล้ายไข่ไก่

จากก้อนเนื้อก็เกิดสาขา ในสัปดาห์ที่ ๕ (วันที่ ๒๙) ที่ก้อนเนื้อนั้นก็เกิดปุ่ม ๕ ปุ่ม เรียกว่า ปญจสาขา ภายใน ๗ วันนั้นก็วิวัฒนาการขึ้นเป็นมือ ๒ ข้าง เท้า ๒ ข้าง และศีรษะ ในสัปดาห์ที่ ๖ (วันที่ ๓๖) เค้าโครงตา(จักขุทสกะ) ก็เกิด จากนั้น สัปดาห์ที่ ๗ (วันที่ ๔๓) เค้าโครงหู (โสตทสกะ) ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๘ (วันที่ ๕๐) เค้าโครงจมูก (ฆานทสกะ) ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๙ (วันที่ ๕๗) เค้าโครงลิ้น (ชีวาหทสกะ) ก็เกิด รวมเวลาตั้งแต่ถือปฏิสนธิจนกระทั่งถึง

^๘ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

^๙ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๓๘๒.

ถึงเวลาเกิดอวัยวะคือ ตา หู จมูก ลิ้น ทั้งสิ้น ๙ สัปดาห์ (๖๓ วัน)

จากสัปดาห์ที่ ๙ ไปถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ อวัยวะต่างๆ เกิดขึ้น คือ
ผม ขน เล็บ หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต
ปอด ไข้ใหญ่ ไข้น้อย (อาหารใหม่ อาหารเก่า)

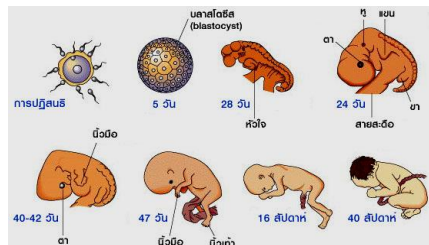
ในขณะที่อวัยวะต่างๆ เกิดขึ้นอยู่นั้น ส่วนต่างๆ ของร่างกายก็
เกิดขึ้นด้วยพร้อมกัน ที่เกิดเป็นของเหลว (อาโปธาตุ) ได้แก่ น้ำดี เกล็ด
น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันทัน น้ำตา เพลวมน้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ ปัสสาวะ

ส่วนที่เป็นพลังงาน (เตโชธาตุ) ได้แก่ ไฟธาตุทำร่างกายให้อบอุ่น
ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นไฟย่อยอาหาร ไฟทำร่างกายให้ทรุดโทรม ไฟทำ
ร่างกายให้กระวนกระวาย

ส่วนที่เป็นก๊าซ (วาโยธาตุ) ได้แก่ ลมพัดชานไป ลมพัดขึ้นเบื้องบน
ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตามตัว ซึ่งต่อไปจะแปร
สภาพเป็นลมหายใจ

ความเป็นอยู่ของสัตว์ในครรภ์นั้น มารดารับประทานอะไรเข้าไป
ไป สัตว์ที่อยู่ในครรภ์ก็จะได้รับอาหารนั้นด้วย โดยทางสายสะดือซึ่งติดอยู่กับ
สายสะดือของมารดา มีรูเหมือนกันบัว รสอาหารจะไหลไปตามรูนั้น หล่อ
เลี้ยงทารกให้เกิดรูปร่าง และสัตว์นั้นอยู่ในครรภ์ก็นานประมาณ ๑๐
เดือน จึงจะคลอดออกมา”

ดังนั้น คนเราอยู่ในครรภ์
มารดา ๔๒ สัปดาห์ คิดเป็นเดือน
ได้ ๑๐ เดือน คิดเป็นวันได้ ๒๙๔
วัน ซึ่งตลอดระยะเวลาเท่านี้ ชีวิต
คนเราเกิดและวิวัฒนาการสมบูรณ์
เต็มที่พร้อมที่จะออกมาลิ้มรสชาติโลก

เปรียบเทียบหลักของปฏิจจสมุปบาทกับวิทยาศาสตร์

พระภุริวัฑฒ์ จิตปุณโณ^{๑๐} แยกความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันให้เห็นได้ชัดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา และความเป็นอยู่ในครรภ์ ในงานวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ไว้ดังนี้

วิทยาศาสตร์ การปฏิสนธิของชีวิตในครรภ์ เมื่อชายและหญิงมีเพศสัมพันธ์กัน สเปิร์มจะว่ายเข้าไปผสมกับไข่ แล้วฝังตัวอยู่ในผนังมดลูก และมีการวิวัฒนาการเจริญเติบโตไปตามลำดับจนครบ ๙ เดือน หรือ ๔๐ สัปดาห์ หรือคิดเป็นวันได้ ๒๘๐ วัน จึงจะคลอด

วิวัฒนาการของชีวิตในครรภ์ นับตั้งแต่ผสมกับสเปิร์มจนอายุได้ ๒ สัปดาห์เรียกว่าไข่ ระหว่าง ๓-๘ สัปดาห์เรียกว่าตัวอ่อน ภายหลัง ๘ สัปดาห์ถึงคลอดเรียกว่าทารก จากที่วิวัฒนาการตามลำดับ จากไข่เป็นตัวอ่อนและจากตัวอ่อนเป็นทารก นี่คือการวิวัฒนาการอย่างคร่าว ๆ ของชีวิตในครรภ์

ความเป็นอยู่ในครรภ์ ขณะที่ทารกเจริญอยู่ในครรภ์ ได้รับอาหารและอากาศผ่านทางรกที่ติดต่อกับมดลูกของแม่ มีหลอดเลือดมาเลี้ยงมากมาย เชื่อมต่อตัวทารกทางสายสะดือ จึงเป็นทางนำอาหาร อากาศและของเสียให้ไหลเวียนเข้าและออกจากทารกอยู่ตลอดเวลา จนครบกำหนดคลอดคือ ประมาณ ๙ เดือน

ความคล้ายคลึง

จากการศึกษาหลักของปฏิจจสมุปบาทกับวิทยาศาสตร์ พบว่า

การเกิด ที่คล้ายคลึงกัน คือ การที่บิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน มารดานั้นจะต้องอยู่ในวัยยังมีประจำเดือน แล้วน้ำอสุจิของบิดาไปผสมกับไข่

^{๑๐} ดูใน พระภุริวัฑฒ์ จิตปุณโณ (ดอกบัว), ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเข้าถึงความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์, ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพุทธศักราช, พ.ศ. ๒๕๔๙.

ของมารดา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่

ชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา ทั้ง ๒ อย่าง มีวิวัฒนาการของชีวิตที่คล้ายคลึงกัน คือ หลักปฏิจางสมุปบาทกล่าวว่า ชีวิตใหม่มีวิวัฒนาการเป็นขั้นตอน เริ่มแรกเป็นกลละ (น้ำใส) แล้ววิวัฒนาการเป็นอัมพุทะ (น้ำขุ่นข้น) แล้ววิวัฒนาการเป็นเปลี (ชิ้นเนื้อ) จากชิ้นเนื้อวิวัฒนาการเป็นชนะ (ก้อนเนื้อ) จากก้อนเนื้อเป็นปุม ๕ ปุม จากนั้นก็วิวัฒนาการเป็นมือ เท้า ศีรษะ และเค้าโครงตา หู จมูก ลิ้น รวมระยะเวลา ๙ สัปดาห์ คิดเป็น ๖๓ วัน หรือ ๒ เดือนกับ ๓ วัน จากสัปดาห์ที่ ๙ ถึง ๔๒ หรือ ๒๓๑ วันนี้เป็นช่วงเวลาที่อวัยวะต่างๆ เกิดขึ้นจนครบอาการ ๓๒

ส่วนวิทยาศาสตร์ กล่าวถึงการกำเนิดมีวิวัฒนาการอยู่ ๓ ขั้น คือ ขั้นเป็นไข่ผสมเชื้อ (Zygote) จนอายุได้ ๒ สัปดาห์ ขั้นเป็นตัวอ่อน (Embryo) คือ ย่างเข้าสัปดาห์ที่ ๓ ถึง ๘ ขั้นเป็นทารก (Fetus) เริ่มจากอย่างเข้าสัปดาห์ที่ ๘ ถึง ๔๐ ในแต่ละขั้นก็มีวิวัฒนาการตามลำดับ

ความเป็นอยู่ในครรภ์ มี ๒ อย่าง คือ การได้อาหารและสภาพความเป็นอยู่ เรื่องการให้อาหารทั้งในหลักปฏิจางสมุปบาทและวิทยาศาสตร์กล่าวไว้ตรงกันว่า ได้อาหารจากมารดาทางสายสะดือ ส่วนสภาพความเป็นอยู่นั้นทางพุทธศาสนากล่าวว่า ในครรภ์มารดาทารกอยู่ในที่ที่แคบมาก เวลาที่มารดาบริโภคอาหารทารกจะรับรู้ ถึงเวลาใกล้คลอดลมกัมมชวตก็จะพัดผันให้ศีรษะกลับมาตรงปากทางช่องคลอด เวลาคลอดจะทุกข์ทรมานมาก ส่วนวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ในครรภ์มารดา ทารกถูกห่อหุ้มด้วยรก และมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่รอบตัว รกทำหน้าที่แทนระบบการหายใจ การให้อาหาร การขับถ่ายของทารกในครรภ์มารดา และมีหน้าที่กั้นฮอร์โมน

ความคล้ายคลึง

ลำดับ	การกำเนิดมนุษย์ตามหลักปัจจุสมุปบาท	การกำเนิดมนุษย์ตามหลักวิทยาศาสตร์
๑	กลละ (น้ำใส)	Zygote (ไข่ผสมเชื้อ)
๒	อัมพุทะ (น้ำขุ่นข้น)	Zygote (ไข่ผสมเชื้อ)
๓	เปสี (ชิ้นเนื้อ)	Embryo (ตัวอ่อน) เริ่มมีทางเดินอาหาร หัวใจ ต่อมแขน ต่อมขา
๔	ขณะ (ก้อนเนื้อ)	Embryo (ตัวอ่อน) เริ่มมีตม ตา หู จมูก แก้ม เริ่มเป็นเค้า
๕	ปัญจสาขา (ปุ่ม ๕ ปุ่ม)	Embryo (ตัวอ่อน) มีศีรษะ ร่างกาย มือ ๒ ข้างเริ่มมีนิ้วมือให้เห็นเป็นเค้า
๖	จักขุทสกะ (เค้าโครงตา)	Embryo (ตัวอ่อน) นิ้วมือกำลังวิวัฒนาการ
๗	โสททสกะ (เค้าโครงหู)	Embryo (ตัวอ่อน) ช่วงที่จะเป็นแขนสั้นมาก
๘	ฆานทสกะ (เค้าโครงจมูก)	Fetus (ทารก) ศีรษะใหญ่กว่าตัวสมองเริ่มเจริญ
๙	ชีวหาทสกะ (เค้าโครงลิ้น)	Fetus (ทารก) อวัยวะเพศเริ่มวิวัฒนาการ
๑๐-๔๒	มีอวัยวะอื่น ๆ เกิดขึ้น เช่น ผม ขน ฯ	Fetus (ทารก) มีอวัยวะต่าง ๆ เกิดขึ้นตามลำดับหัวใจมีรูปร่างสมบูรณ์

ความแตกต่าง

ปัจจุสมุปบาท การกำเนิดมนุษย์ตามหลักของพุทธศาสนามีความแตกต่างในเรื่อง องค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ บิดามารดามีเพศสัมพันธ์กัน มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู สัตว์มาถือปฏิสนธิในครรภ์ ซึ่งวิทยาศาสตร์ไม่ได้กล่าวในเรื่องนี้

วิทยาศาสตร์ กล่าวถึงการกำเนิดมนุษย์ในประเด็นที่แตกต่างจากปฏิจจสมุปบาท เน้นประเด็นบิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่โดยไม่ได้กล่าวถึงการมีสัตว์มาปฏิสนธิ

จากการศึกษาการกำเนิดมนุษย์ตามหลักของทั้งสองนั้น พบว่ามีข้อที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันโดยมีตารางเปรียบเทียบได้ ดังนี้

ความแตกต่าง

การกำเนิดมนุษย์ตามหลักปฏิจจฯ	การกำเนิดมนุษย์ตามหลักวิทยาศาสตร์
มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ บิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู สัตว์มาถือปฏิสนธิในครรภ์	เน้นประเด็นบิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน ก็เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่ ไม่ได้กล่าวถึงการมีสัตว์มาปฏิสนธิ

๔.๒ ฟิสิกส์ควอนตัม คือ “สัพเพ ธัมมา อนัตตา”

๑) สภาวะอนัตตากับวิทยาศาสตร์

อธิบายโดย : ดร.วรภัทร์ ภูเจริญ อดีตนักวิจัยนาซ่า NASA

ปริญญาตรี : เคมีเทคนิค จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาโท : ด้านวิศวกรรมวัสดุศาสตร์จาก Youngstown State University, U.S.A.

ปริญญาเอก : ด้านเครื่องกล และวัสดุศาสตร์ Cleveland State University, U.S.A. ได้รางวัลผลงานดีที่สุดในโลก ด้านเครื่องยนต์ไอพ่น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๘ ในนาม NASA ณ เมืองซานติเอโก สหรัฐอเมริกา

ท่านได้อธิบายสมการ การเดินทางข้ามภพไว้ว่า

E (พลังงาน) = m (มวลของสาร) $\times$ c (ความเร็วแสง) ยกกำลังสอง
สมการนี้เป็นต้นกำเนิดระเบิดปรมาณู อาศัยการแตกตัวของสาร แสงมี

อัตราเร็วแสงที่ปัจจุบันวัดกันได้ที่ 299,792.458ก.ม./วินาที 1 ปีจูเลียน (365.25วัน) แสงเดินทางได้ 9,460,730,472,580.8 กิโลเมตร หรือ 9.4607×10^{12} ยกกำลัง 12 โดยประมาณ

กาแล็กซี (Galaxy) ของเราชื่อ “กาแล็กซีทางช้างเผือก” (The Milky Way Galaxy) อยู่ห่างจากกาแล็กซีเพื่อนบ้านที่ชื่อว่า “แอนโดรเมดา” (Andromeda galaxy) 2.3 ล้านปีแสง

ดังนั้น การเดินทางไปยังอีกกาแล็กซีที่ใกล้ที่สุด ถ้าจะให้ใช้เวลาแค่ปีเดียว ต้องเคลื่อนที่เร็วกว่า ความเร็วแสง 2.3 ล้านเท่า ของอัตราความเร็ว 299,792.458 กิโลเมตร/วินาที มันเป็นไปได้ที่ร่างกายมนุษย์จะ ทนแรงกดดันของอากาศที่เกิดจากความเร็วนั้น ลองคิดถึงเวลาที่ขับรถเร็ว สมมติความเร็ว 220 กิโลเมตรต่อชั่วโมง นั่นเป็นความเร็วที่น้อยมากด้วยซ้ำ เรายังรู้สึกตึงๆ หรือว่าคนที่เคยเล่นบันจีจัมก็คงรู้สึกได้ อีกแบบที่คล้ายๆ กัน หนทางที่เป็นไปได้ที่เราจะเดินทางไปยังกาแล็กซี แอนโดรเมดา เราต้องไปในรูปแบบพลังงาน ตามสูตร

$E \text{ (พลังงาน)} = m \text{ (มวลของสาร)} \times c \text{ (ความเร็วแสง)}$ ยกกำลังสอง นั่นก็คือ การสลายมวลอนุภาคร่างกายเราเป็นพลังงานแล้วเดินทางไป เมื่อถึงปลายทางก็เปลี่ยนเราที่อยู่ในรูปพลังงานกลับเป็นมวลเหมือนเดิม (ย้อนสมการ) คงเคยได้ยินคำว่า “วาร์ป” ทฤษฎีการวาร์ป การเดินทาง แบบใหม่

วิญญาน ดำรงอยู่ในลักษณะของพลังงาน จิตเราเมื่อหลุดจากร่างกายก็ดำรงลักษณะเหมือนพลัง เวลา การเดินทางแค่นี้จะไปก็ถึงที่หมายเสียแล้ว จะเห็นว่าเร็วกว่าแสงหลาย เท่านัก (แสงก็เป็นพลังงานรูปแบบหนึ่ง) หรือกรณี อย่างที่หลวงพ่อดำดำ ทาน้ำมันโยธาไปดูหลุมดำ (Black hole) นั่นก็เป็นการเคลื่อนที่ ที่เหนือความเร็วแสงอย่างเทียบไม่ได้ (วาร์ป)

เมื่อจิตเป็นพลังงาน เมื่อวิญญานคือพลังงาน การที่ตาเราจะมองเห็น

วิญญาณต้องมีความไวอย่างมาก โดยมาก ถ้าวิญญาณไม่ได้ตั้งใจปรากฏให้เห็น ยากมากที่ตาเนื้อจะมองเห็น นอกจากผู้ที่มีตัจจิต (จิตมีความเร็ว)

การที่เรามองไม่เห็นเทวดา เทวดามองไม่เห็นพรหม พรหมมองไม่เห็นรูปพรหม ก็เพราะความต่างของพลังงาน พลังงานต่างกันที่ความถี่กับความยาวคลื่น คลื่นความถี่ที่ตาเนื้อมองเห็นได้ คืออยู่ในย่าน 380 THz (3.8×10^{14} เฮิร์ตซ์) ถึง 750 THz (7.5×10^{14} เฮิร์ตซ์) คนเราเห็นได้ง่ายกว่าเห็นเทวดา เพราะมีความถี่สูง ความยาว คลื่นน้อยกว่าเทวดา ยิ่งเทวดาชั้นสูงๆ ยิ่งมีความยาวคลื่นมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ ความถี่ก็ต่ำลงตามลำดับ จนถึงระดับ**พระนิพพาน** ที่คลื่นพลังงานเข้าสู่เส้นตรงตามแนว แกน x ถ้ามองว่าวัดจากอะไร ตอบว่าวัดจากแรงแบบโน้ม ของกราฟ ที่แกน y คือความสูงคลื่น แกน x คือความยาวคลื่น^{๑๑}

อนัตตา = นิพพาน

ในเรื่องนี้ ดร.วรภัทร์ ภูเจริญ อธิบายว่า : อย่าเชื่อในสิ่งที่ตาเห็น : อย่าเชื่อว่าสิ่งที่เห็นเป็นของจริง เพราะดวงตาของคนเรารับภาพที่มันกระพริบได้ที่ ๑๖ ครั้งต่อวินาที แต่ที่เราเห็นเป็นแอนิเมชั่น เพราะมันกระพริบมากกว่า ๑๖ ครั้งต่อวินาที ทำให้สายตาเราจับไม่ทัน จึงเห็นมันเคลื่อนที่ ทุกสิ่งบนโลกนี้มันกระพริบ (กระพริบเกิด/ดับๆ-Quarks (ควากซ์)) ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

มนุษย์เราเป็นเหมือน CD ROM : ร่างกายเป็นเพียงเครื่องใส่ CD ROM เพื่อบันทึก จิตใจของเราเป็นแผ่นแม่เหล็กบน CD เมื่อมีเรื่องหรือมีอะไรที่จดจำ ก็เหมือนกับเรากำลังเขียนเรื่องนั้นลงบนแผ่น CD เมื่อเราตายก็เหมือนกับ**เครื่องใส่** CD ROM พัง แต่แผ่น CD ROM ยังไม่พัง ก็เปรียบกับ

^{๑๑} <http://atcloud.com/mobile/story/67716>

เราตายแต่วิญญาณเราไม่ตาย ยังเกิดดับ-ดับเกิด ต่อไป

CD ROM นี้ไปไหน? (เข้าโหมดหลังความตาย) โลกนี้มีเพียงโค้ด 0 และ 1 หรือ +/0/- หรือ On Off ถ้าเราทำดี code ของเราก็จะเป็น 1 (คือมีการกระทำ) หรือ + (คือการกระทำในด้านดี) หรือ On (มีการกระทำ) code ตัวนี้ก็จะถูกบันทึกลง CD ROM ซึ่งก็คือจิตวิญญาณของเรา

เมื่อเราต่ายไปยμβลก็จะเช็ครหัส ว่าเป็นในแ่ง + หรือแ่ง - ถ้าบว
มากก็ไปสวรรค ถ้าลบมากก็ลงนรก ถ้าอยากไปนิพพานต้องทำให้ยμβลไม่
สามารถอ่าน CD ROM หรือ ไม่สามารถมองเห็นวิญญาณของเราได้ เมื่อจุติ
จิตดับ คำถามคือ แล้วทำยังงัละ? มันจะเป็นการลสรหัสของจิตใจ ถ้าทำแล้ว
จิตใจบอกว่าดี code จะเป็นบว (ยμβลมองเห็น) ไปสวรรค ถ้าทำแล้ว
จิตใจบอกว่าไม่ดี code จะเป็นลบ (ยμβลมองเห็น) ไปนรก ถ้าทำแล้วจิตใจ
ไม่รู้สึกรหรือว่างเปล่า code จะเป็น 0 (ยμβลมองไม่เห็น) ไปนิพพาน^{๑๒}

๒) เอกภพสร้างขึ้นจากภาวะอนัตตา

ภาวะความเป็น “อนัตตา” นั้น ไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย เป็นภาวะที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ แต่มีอยู่แบบอนัตตา แบบไม่ใช่ตัวตนที่จะให้ยึดเป็นนั่นเป็นนี่ได้ ไม่มีตัวตนที่เป็นอิตถาถาวร แต่ก็เป็นภาวะที่มีอยู่จริง มีอยู่แบบเกิด-ดับ เกิด-ดับ ตลอดเวลา ถามว่า : ความเกิดมาจากไหน ตอบว่า : มาจากความดับ ดับคือภาวะที่ไม่มี นั่นแสดงว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนมาจากสภาวะ “ไม่มี” เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับไปสู่สภาวะไม่มีอีก (ภาวะความเป็นอนัตตา)

นักฟิสิกส์ชื่อดัง "สตีเฟน ฮอว์กิง" ออกหนังสือเล่มใหม่ล่าสุด "เดอะแกรนด์ ดีไซน์" คำนวณคิดเดิมของตัวเอง ในหนังสือ "ประวัติย่อของกาลเวลา" และความเชื่อของนิวตันที่ว่าพระเจ้าสร้างเอกภพ

^{୧୭} <http://kainoo.exteen.com/20120719/kaino-and-2>

"สตีเฟน ฮอว์กิง" (Stephen Hawking) นักฟิสิกส์ดาราศาสตร์ชื่อดังชาวอังกฤษ ระบุไว้ในผลงานหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดของเขาว่า **"ไม่มีพระเจ้า"** อยู่ในที่ใดๆ ของทฤษฎีการสร้างเอกภพหรือจักรวาลนี้ขึ้นมา เนื่องจากบิกแบง (Big Bang) นั้นเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ไม่ยาก จากกฎทางฟิสิกส์

"เพราะว่ามีกฎแห่งความโน้มถ่วง เอกภพถึงได้สามารถสร้างตัวเองขึ้นมาได้จากที่**ไม่มีอะไรเลย** การสร้างขึ้นเองโดยธรรมชาตินี้ คือเหตุผลของการที่มีบางสิ่งบางอย่างแทนที่จะไม่มีอะไรเลย ทำไมเอกภพถึงยังคงอยู่ ทำไมพวกเราถึงยังคงอยู่" ข้อความส่วนหนึ่งที่ฮอว์กิงเขียนไว้ในหนังสือ "เดอะแกรนด์ดีไซน์" (The Grand Design) ที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นตอนในหนังสือพิมพ์ 'ไทม์' ซึ่งเขายังบอกอีกด้วย ว่านั่นไม่จำเป็นเลยที่จะต้องมีการวิงวอนขอให้พระเจ้าสร้างเอกภพนี้ขึ้นมา

"The universe began with the Big Bang, which simply followed the inevitable law of physics," Hawking writes. "Because there is a law such as gravity, the universe can and will create itself from nothing. Spontaneous creation is the reason there is something rather than nothing, why the universe exists, why we exist. The universe didn't need a God to begin; it was quite capable of launching its existence on its own," says reknowned physicist Stephen Hawking Hawking explains in his new book, The Grand Design"^{๑๓}

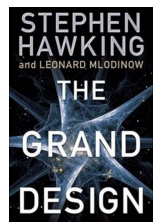
"Quantum fluctuations were the FIRST CAUSE and PRIME MOVER of the universe. The universe before the big bang was in a quantum state. There's no need to resort to asking what came before quantum fluctuations because CAUSALITY breaks down at the

^{๑๓} http://www.dailygalaxy.com/my_weblog/2010/09/the-universe-exists-because-of-spontaneous-creation-stephen-hawking.html

subatomic level (the condition the universe was in the beginning).

Because the universe was in a quantum state before the big bang, it adheres to the quantum uncertainty principle. There can be NO SUCH THING AS NOTHING in this universe as long as the generation of energy via virtual particle pairs does not violate the law of energy conservation; it requires no miracle or supernatural act to create the energy in the universe.”^{๑๔}

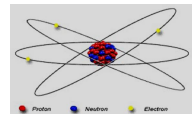
ในหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดของฮอว์กิง เขาได้อ้างถึงการค้นพบดาวเคราะห์นอกระบบสุริยะดวงหนึ่งเมื่อปี ๑๙๙๒ ด้วย ซึ่งการค้นพบนั้นได้ทำลายความเชื่อของเซอร์ไอแซก นิวตัน (Sir Isaac Newton) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งฟิสิกส์อย่างสิ้นเชิง

: หนังสือเล่ม "The Grand Desig" ผลงานใหม่ล่าสุดของฮอว์กิง^{๑๕}

ความรู้เกี่ยวกับนิวเคลียส

อะตอม (Atom) หมายถึง อนุภาคที่เล็กที่สุดของสสารที่ยังคงมีคุณสมบัติทางเคมีของธาตุนั้น ๆ อยู่ โครงสร้างของอะตอมประกอบด้วยนิวเคลียสซึ่งอยู่ตรงกลางและมีอิเล็กตรอนโคจรอยู่รอบๆ นิวเคลียส ภายในนิวเคลียสประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอน ซึ่งในสภาวะปกติ โครงสร้างของอะตอมจะมีจำนวนอิเล็กตรอนเท่ากับจำนวนโปรตอน

โปรตอน (Proton;p) หมายถึง อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นบวกหนึ่งหน่วยมีมวลประมาณ ๑,๘๓๗ เท่าของอิเล็กตรอน โปรตอนเป็นองค์ประกอบ

^{๑๔} <http://heathenscientist.blogspot.com/2009/01/quantum-fluctuation-verus-god.html>

^{๑๕} STEPHEN HAWKING. (1988).A BRIEF HISTORY OF TIME แปลโดย รอฮีม ปรามาส (2546). ประวัติย่อของกาลเวลา.ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

ในนิวเคลียสของธาตุทุกชนิด

นิวตรอน (Neutron;n) หมายถึง อนุภาคที่ไม่มีประจุไฟฟ้า มีมวลมากกว่าโปรตอนเล็กน้อย

อิเล็กตรอน (Electron) หมายถึง อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นลบ โดยแต่ละอะตอมจะมีอิเล็กตรอน จำนวนหนึ่งอยู่ล้อมรอบนิวเคลียสของอะตอมนั้น^{๑๖}

ศาสนาพุทธอธิบายเรื่องนี้ไว้ ว่า

๑ ธัญญมาตร (เมล็ดข้าว) ประกอบด้วย ๗ อูกา (หัวตัวเส้น)

๑ อูกา ประกอบด้วย ๗ สิกขา (รอยขีดเล็กๆ)

๑ สิกขาประกอบด้วย ๓๗ รรเรณู (ละอองเกสรดอกไม้)

๑ รรเรณู ประกอบด้วย ๓๖ ตัซซารี (ละอองรังสีในแสงแดด)

๑ ตัซซารี ประกอบด้วย ๓๖ อนุ (อนุภาคขนาดเล็ก)

๑ อนุ ประกอบด้วย ๓๖ ปริมาณ^{๑๗}

๑ ปริมาณ แบ่งแยกไม่ได้อีก เพราะหากแยกต่อไปจะหมดสภาพของสสารนั้น จะเห็นได้ว่าเมล็ดข้าวหนึ่งเมล็ด จะมีขนาดประมาณ (วัดจากแวนนอน) กว้างประมาณ ๐.๗ ซม. สูงประมาณ ๐.๒ ซม. และหนาประมาณ ๐.๒ ซม. จะประกอบไปด้วยอะตอมประมาณ ๘๔,๐๐๐,๐๐๐ อะตอม ดังนั้น ๑ ปริมาณหรืออะตอมจะขนาดประมาณ ๐.๓๖ นาโนเมตร ($\text{nm} = 10^{-๙} \text{ m}$) จัดได้ว่าเป็นสสารที่เล็กที่สุดแล้ว

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น แสดงการคำนวณหารัศมีของอะตอมของธาตุไฮโดรเจน ซึ่งเป็นขนาดของอะตอมที่เล็กที่สุด ตามทฤษฎีของ Bohr ได้รับรัศมีของไฮโดรเจน $r_H = 0.053$ นาโนเมตร (ค่านี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า Bohr's radius) ค่า 0.036×10^{-๙} และ 0.053×10^{-๙} แม้จะแตกต่างกัน

^{๑๖} [http://en.wikipedia.org/wiki/The_Grand_Design_\(book\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Grand_Design_(book))

^{๑๗} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๓๗๗.

กัน แต่ถือว่าอยู่ใน order เดียวกัน คือ ในลำดับความละเอียด ขนาด ๑๐(-๙) เมตรเหมือนกัน จำนวนอะตอมของธาตุอะลูมิเนียมในโลหะอะลูมิเนียม ๑ กรัม มีมากถึง 2×10^{23} อะตอม คำนวณออกมาได้ ๒ หมื่นล้านล้านล้านอะตอม เลข ๐ ต่อท้าย ๒๓ ตัว อะตอมประกอบไปด้วยนิวเคลียส มีอนุภาคประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอน ที่อยู่รวมกัน และมีอิเล็กตรอนวิ่งวนอยู่รอบๆ และเล็กกว่าโปรตอน ๑,๐๐๐ เท่า ประกอบด้วยควาร์ก และก็ไม่มีสิ่งมีชีวิตที่เล็กกว่าอะตอมแล้ว ซึ่งการค้นพบของพระพุทธรเจ้าเป็นการค้นพบในรูปแบบนามธรรม ยากต่อการเข้าใจ แต่อัลเบิร์ตไอน์สไตน์ค้นพบในแบบรูปธรรมให้เห็นให้เข้าใจว่าอะตอมเป็นแบบนี้ และถ้ามองลึกลงไปจะเห็นว่าอะตอมแต่ละตัวนั้น มีการเรียงตัวกันเองโดยที่ไม่ได้มีการยึดติดใดๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นเพียงการรวมตัวของธาตุอะตอมนั้นๆ^{๑๘}

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยุร ธมฺมจิตโต)

อธิบายหลักการทางฟิสิกส์กับพระพุทธศาสนาไว้ว่า^{๑๙}

“ปัจจุบันวิทยาศาสตร์เสนอทฤษฎีฟิสิกส์ไว้ ๒ สำนักใหญ่คือ ฟิสิกส์ดั้งเดิม (Classical physics) กับฟิสิกส์ควอนตัม (Quantum physics) ถ้าเปรียบเทียบกันระหว่างฟิสิกส์ดั้งเดิมกับฟิสิกส์ควอนตัม ฟิสิกส์ทั้ง ๒ สำนักมีแนวความคิดบางอย่างที่ขัดแย้งกัน แต่กลายเป็นว่า ฟิสิกส์ควอนตัมกลับช่วยอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ดีกว่าฟิสิกส์ดั้งเดิม หรือฟิสิกส์นิวตัน

^{๑๘} http://dhammapalisikha.blogspot.com/2013/10/blog-post_6032.html

^{๑๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุร ธมฺมจิตโต), **พระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม ความเหมือนที่แตกต่าง**, กรุงเทพฯ, จัดจำหน่ายโดยเคล็ดไทย, พ.ศ. ๒๕๕๒. ISBN 9789748285986.

ปัจจุบัน **พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยุร ธมฺมจิตโต)**, เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เจ้าคณะภาค ๒ และกรรมการมหาเถรสมาคม.

(Newton physics) ในเรื่องที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา ๒ เรื่อง คือ ปฏิจสมุทปบาท และไตรลักษณ์

ปฏิจสมุทปบาท หรือ อิทัปปัจจยตา เป็นคำสอนที่ว่าด้วยการที่สิ่งต่างๆอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยการตรัสรู้ ส่วนเรื่องไตรลักษณ์ ซึ่งก็คือคำสอนว่าด้วยลักษณะ ๓ ประการของสิ่งทั้งหลาย ได้แก่ “อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่มีแก่นสาร)” อันเป็นหัวใจของการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น

เราปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้เห็นไตรลักษณ์ รู้แล้วละ รู้แล้ววาง ทุกวันนี้เราเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์ได้ยากขึ้น เพราะมีแนวคิดของฟิสิกส์ดั้งเดิมมาขวางกั้น เป็นอุปสรรคของการเข้าถึงธรรม เพราะฟิสิกส์ดั้งเดิมหรือฟิสิกส์นิวตันมีแนวคิดหลักอยู่ที่ ๔ หัวข้อ คือ ๑) อะตอม ๒) กาละ ๓) เทหะ และ ๔) แรงโน้มถ่วง หรือแรงดึงดูดของโลก

เซอร์ไอแซก นิวตัน (Sir Isaac Newton) ถือว่าสรรพสิ่งมีมวลสารที่แบ่งแยกไม่ได้ และตั้งอยู่ด้วยตัวของมันเอง ซึ่งเรียกว่าอะตอม (Atom) จริงๆ แล้วความคิดเรื่องอะตอมเป็นแนวคิดหลักของฟิสิกส์ดั้งเดิม ที่ถือว่าหน่วยที่เล็กที่สุดของสสาร (Matter) ในโลกที่ถูกแบ่งย่อยให้เล็กลงๆ ในที่สุดจะถึงจุดที่เล็กที่สุดซึ่งแบ่งย่อยต่อไปไม่ได้อีก ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบเล็กที่สุดสำหรับสร้างจักรวาล เราเรียกว่า “Building blocks” ก็เหมือนกับก้อนอิฐแต่ละก้อนสำหรับสร้างบ้านนั่นเอง เพราะฉะนั้น หากเราแบ่งอะไร ต่อมิอะไรจนไปถึงหน่วยที่เล็กที่สุดแล้วมันจะถึงจุดที่แบ่งแยกไม่ได้ ในเชิงสสารจุดที่แบ่งแยกไม่ได้นี้เรียกว่า “อะตอม” ... ฯลฯ

ฟิสิกส์ควอนตัม

ฟิสิกส์ควอนตัมได้เข้ามาทำให้ความเชื่อเรื่องความแน่นอน มั่นคง และปลอดภัยแบบนั้นหมดไป เปรียบเหมือนกับการที่เรากำลังยืนอยู่บนพรมแห่งความมั่นคงปลอดภัยของฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตันแล้วอยู่ๆ ก็มีคนมา

กระตุกพรมออกจากใต้เท้าของเราจนเรลัมทั้งยืน ฟิสิกส์ควอนตัมทำลายความมั่นใจของฟิสิกส์ดั้งเดิมให้หมดไป

คำว่า “ควอนตัม (Quantum)” เป็นภาษาลาตินแปลว่า “ขนาดไหน” หรือ “จำนวนเท่าไร” เป็นคำที่ใช้พูดถึงจำนวนหรือขนาดพลังงานของอะตอม คล้ายกับคำว่า “นาโน (Nano)” ซึ่งเป็นภาษากรีก แปลว่า “คนแคระ” เป็นคำที่ใช้วัดขนาดของสิ่งที่เล็กมากๆ เช่น อะตอม ดีเอ็นเอ

ฟิสิกส์ควอนตัมเสนอภาพใหม่ของจักรวาลที่มีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความคิดที่ว่าจักรวาลมีความเป็นเหตุเป็นผลที่เราพยากรณ์ล่วงหน้าได้กลายเป็นความไม่แน่นอน ...โยงไปถึงคำสอนเรื่อง ‘อนิจจัง ความไม่เที่ยง’ ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะว่าทฤษฎีควอนตัมได้เปิดเผยสภาวะที่เรียกว่าความไม่แน่นอน (Uncertainty) เนื่องจากว่า แนวคิดสำคัญประการหนึ่งของฟิสิกส์ควอนตัมก็คือหลักการที่ว่าด้วยความไม่แน่นอน (Uncertainty Principle) ในฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตัน จักรวาลมีกฎระเบียบแน่นอนจนเราพยากรณ์ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น โลกนี้มีกฎธรรมชาติที่แน่นอน แต่ฟิสิกส์ควอนตัมกลับเสนอว่าโลกนี้มีความไม่แน่นอน ดังนั้นไอน์สไตน์จึงกล่าวว่า ถ้าทฤษฎีของฟิสิกส์ควอนตัมเป็นจริง มันจะไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล ไม่มีความเป็นกฎที่แน่นอน แสดงว่าเราจะไม่สามารถบอกได้ว่ามันจะเป็นอย่างไรต่อไป เพราะมันเป็นไปตามหลักการที่ว่าด้วยความไม่แน่นอนของฟิสิกส์ควอนตัม

ควรทราบว่าการที่ทฤษฎีควอนตัมทำให้ภาพของจักรวาลเปลี่ยนไป เพราะฟิสิกส์ควอนตัมไม่ได้ไปสนใจเรื่องกฎของจักรวาลแบบมหภาค ฟิสิกส์ควอนตัมไม่ได้สนใจเรื่องการโคจรดวงดาว เรื่องดวงจันทร์ หรือเรื่องน้ำขึ้นน้ำลงอะไรต่างๆ เหล่านี้ แต่ฟิสิกส์ควอนตัมกลับสนใจศึกษาโครงสร้างของอะตอมที่เป็นอนุภาคพื้นฐาน ซึ่งถ้าเราเข้าใจองค์ประกอบพื้นฐานตรงนี้ เราจะเข้าใจภาพรวมของจักรวาลทั้งหมด ดังนั้น ฟิสิกส์ควอนตัมจึงเป็นการกลับไปหาจุดเริ่มต้นดั้งเดิมของจักรวาล

ภาพรวมของจักรวาลอย่างที่เราศึกษากันอยู่ในทุกวันนี้มีส่วนใหญ่เป็นแนวคิดแบบฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตัน ซึ่งเป็นการพูดถึงเรื่องใหญ่แบบมหภาค แต่ฟิสิกส์ควอนตัมหันมาศึกษาเรื่องที่เล็กมาก แบบจุลภาค (Micro) นั่นคือโครงสร้างของอะตอมหรือปรมาณู จึงกล่าวได้ว่า ฟิสิกส์ควอนตัมสนใจส่วนที่เล็กที่สุดของจักรวาล

นักวิทยาศาสตร์ในอดีตเชื่อว่า อะตอมไม่มีโครงสร้างอะไรเพราะมันเป็นอนุภาคที่เล็กที่สุดในจักรวาล คนสมัยก่อนเชื่อว่าอะตอมแบ่งแยกไม่ได้ ตามที่นักปรัชญากรีกเชื่อกันมาเป็นพันๆ ปี แม้แต่ในอินเดีย ปรัชญาฮินดูสำนักไวเชษิกะก็สอนว่ามีอะตอมหรือปรมาณู ตรงกับที่เรียกว่า “อัตตา” หรือ “อาตมัน” นั่นคือ มีสิ่งที่แบ่งแยกย่อยต่อไปไม่ได้ เรียกว่า ปรมาณู อะตอม อัตตาหรืออาตมัน ในบรรดาศาสนาสำคัญของโลกมีเพียงศาสนาเดียวเท่านั้นที่ปฏิเสธอะตอม ปฏิเสธอัตตาหรืออาตมัน นั่นก็คือ พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวที่ยืนยันว่าไม่มีแก่นสารทั้งในฝ่ายจิตและฝ่ายสสาร แก่นสารในฝ่ายจิตเรียกว่าอาตมันหรือวิญญาณอมตะ (Immortal soul) ส่วนแก่นสารในฝ่ายสสารเรียกว่าอะตอมหรือปรมาณู ศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ต่างสอนว่ามีอาตมันหรือวิญญาณอมตะในมนุษย์ และมีอะตอมหรือปรมาณูในสสาร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัพเพ ธัมมา อนัตตา” แปลว่า “สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา” หมายความว่า สรรพสิ่งทั้งที่เป็นจิตและสสารล้วนไม่มีแก่นแท้อาวร คือ เป็นอนัตตา เมื่อแปลคำว่าอนัตตาเป็นภาษาอังกฤษก็ต้องใช้คำ ๒ คำ นั่นคือ ถ้าใช้คำว่า อนัตตา ให้หมายถึงว่าไม่มีอาตมันหรือวิญญาณอมตะในมนุษย์ เราต้องแปลว่า Not-self หรือ Non-ego แต่ถ้าใช้อนัตตาให้หมายถึงว่าไม่มีอะตอมหรือแก่นสารที่เที่ยงแท้ในสสาร เราต้องแปลว่า Non-substantiality (ไม่มีแก่นแท้อาวร)

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอนัตตามากว่าสองพันปี พุทธศาสนากล่าวว่าไม่มีอัตตาหรืออะตอมสสาร ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีแก่นแท้อาวร ที่ตั้งอยู่ได้ในตัว

ของมันเอง สรรพสิ่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตลอดเวลา ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ดังที่ควอนตัมฟิสิกส์ระบุว่าไม่มีอะตอมที่อยู่ได้ตามลำพังตัวเอง โครงสร้างอะตอมประกอบด้วยอิเล็กตรอน โปรตอนและนิวตรอน อนุภาคของอะตอมที่เป็นประจุไฟฟ้าบวก(โปรตอน)และประจุไฟฟ้าลบ(อิเล็กตรอน) ต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน อิเล็กตรอนวิ่งโคจรรอบนิวเคลียสด้วยความเร็วที่สูงมาก การเกาะกลุ่มของประจุไฟฟ้าเหล่านั้นกลายเป็นอะตอม และประจุไฟฟ้าเหล่านั้นก็ไม่อาจอยู่ได้ตามลำพัง ทั้งหมดต่างอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาทในพระพุทธศาสนา”

ดูเพิ่มเติมในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม ความเหมือนที่แตกต่าง” โดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). กรุงเทพฯ : จัดจำหน่ายโดยเคล็ดไทย, ๒๕๕๒. ISBN 9789748285986

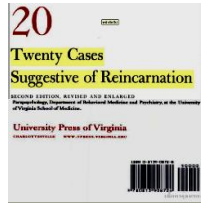
๔.๓ พิสูจน์ : การเวียนว่ายตาย-เกิด

หลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทฤษฎีของคนรุ่นใหม่ปฏิเสธ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนรุ่นเก่าถูกมองว่าคร่ำครึอะ งมงาย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่มีปรากฏการณ์หนึ่งของคนยุคปัจจุบันหลายๆ คน ที่ยืนยันเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดได้เป็นอย่างดี นั่นคือ “การกลับชาติมาเกิด” หรือ “การระลึกชาติได้”

ปัจจุบันเป็นยุควิทยาศาสตร์ ความรู้หรือหลักวิชาการทุกอย่างต้องผ่านการทดสอบทดลองทางวิทยาศาสตร์เสียก่อนจึงจะเชื่อถือได้ รายชื่อหนังสือที่เขียนโดยศาสตราจารย์ฝรั่ง ที่มีเนื้อหายืนยันว่า ชาติหน้ามีจริง” ทั้งที่ขัดแย้งกับหลักศาสนาของตนอย่างสิ้นเชิง ดังนี้

๑) “๒๐ ผู้กลับชาติมาเกิด” โดย Ian Stevenson, M.D. (เอียน สตีเวนสัน) มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย พิมพ์โดยอภิธรรมมูลนิธิ หน้าพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

Twenty Cases Suggestive of Reincarnation : is a book written by Ian Stevenson on the phenomena of spontaneous recall of information about previous lives by young children. The book contains twenty cases of children who begin to talk about specific memories of them having a previous life. Dr. Stevenson describes his general approach as following an "almost conventional pattern": "The case usually starts when a small child of two to four years of age begins talking to his parents or siblings of a life he led in another time and place. The child usually feels a considerable pull back toward the events of the life and he frequently importunes his parents to let him return to the community where he claims that he formerly lived. If the child makes enough particular statements about the previous life, the parents (usually reluctantly) begin inquiries about their accuracy. Often, indeed usually, such attempts at verification do not occur until several years after the child has begun to speak of the previous life. If some verification results, members of the two families visit each other and ask the child whether he recognizes places, objects, and people of his supposed previous existence."

Dr. Stevenson set up a network of volunteers to find these spontaneous past life recall cases as soon as the children began to speak of them. He then would carefully question both the family of the living child and the family of the deceased to ensure that they had no contact and that no information would be passed between them. He would obtain detailed information about the deceased, including information not fully known to anyone involved such as

details of the will, that he would use to verify that the child actually did know the information required. Dr. Stevenson personally and carefully vetted each of the cases mentioned to ensure that no other method of obtaining the information was possible for these children. This includes ensuring that the children were physically distant from the previous life described by them to rule out local knowledge being passed to the children. It also includes vetting them to ensure that their parents had never met nor had mutual friends who could have conveyed this information to the children. The book also describes the interview process, which includes taking possessions from the dead person and requiring the children pick the objects out amongst a field of random objects. Dr. Stevenson required the children to do much better than chance.

The book also discusses various alternative hypotheses including fraud, information gained from others, extra-sensory perception, motivation and capacity of parents to deceive, and even spirit possession. In Dr. Stevenson's final conclusion, reincarnation stands as the best scientific hypothesis for explaining results presented. Dr. Stevenson concluded that reincarnation was the best possible explanation for the following reasons:

The large number of witnesses and the lack of apparent motivation and opportunity, due to the vetting process, make the hypothesis of fraud extremely unlikely. The large amount of information possessed by the child is not generally consistent with the hypothesis that the child obtained that information through investigated contact between the families. Demonstration of similar personality characteristics and skills not learned in the current life and the lack of motivation for the long length of identification with a

past life make the hypothesis of the child gaining his recollections and behavior through extra-sensory perception improbable. When there is correlation between congenital deformities or birthmarks possessed by the child and the history of the previous individual, the hypothesis of random occurrence is improbable.

๒) ชาดิภพ โดย Brian L.Weiss,M.D. (มหาวิทยาลัยไมอามี) จุไรรัตน์ อารยะกิตติพงศ์ แปล สำนักพิมพ์มติชน ๑๒ ถ.เทศบาลนฤมาล ประชาชื่น ๑ กทม. ๑๐๙๐๐

๓) ประจักษ์พยานตายแล้วเกิด โดย ดร. บุญย นิลเกษ โรงพิมพ์สหมิตรออฟเซต ๔๘/๕๔ ถนนพระสุเมรุ บ้านพานถม พระนคร กทม.๑๐๒๐๐ โทร.๒๘๒๒๒๐๘ พิมพ์ครั้งที่๓

๔) จิตใต้สำนึกกับการระลึกชาติ โดย Jess Stearn “ทศยุทธ์” แปล สำนักพิมพ์เรื่องบุญ ๑๐/๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลบางกระสอ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

๕) ๒๕ ผู้ระลึกชาติ โดย นที ลานโพธิและคณะ สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว ๒๕/๕/๕๔ ซอยหมู่บ้านเจริญรัตน์ ถนนประชาราษฎร์ ๑๖ ตำบลตลาดขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๖) แวนสองจักรวาล โดย พ.ต.อ.ชลอ อุทกภาชน ฐ.บ. โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ ๔๗ ถนนเฟื่องนคร พระนคร กรุงเทพฯ ๒๕๐๒

๗) Stevenson, Ian(๑๙๗๔).**Twenty cases suggestive of reincarnation**, second(revised and enlarged) edition, University of Virginia Press.ISBN ๙๗๘๐๘๑๓๙๐๘๗๒๔

๘) Tucker, Jim B. (๒๐๐๕). **Life Before Life: A scientific Investigation of Children's Memories of Previous Lives**, St. Martin's Press, New York, ๒๕๖pp. ISBN ๐-๓๑๒-๓๒๑๓๗-๖^{๒๐}

^{๒๐} http://en.wikipedia.org/wiki/Twenty_Cases_Suggestive_of_Reincarnation

เนื้อหาของหนังสือทั้ง ๘ เล่มนี้จะบอกให้รู้ว่า เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ มิใช่เป็นความเชื่อของชาวพุทธ แต่เป็นกฎธรรมชาติที่มีอยู่คู่โลกและจักรวาล ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเชื่อหรือไม่เชื่อ จะนับถือศาสนา/ ศาสดาองค์ใดก็ตาม ถ้าหากเขายังมีกิเลสตัณหาในจิตใจอยู่ เขาก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้ง ๓๑ ไม่มีที่สิ้นสุด ต้องเวียนสุขเวียนทุกข์ เป็นเทพบ้าง เป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง ตกนรกบ้าง ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้ทำไว้ ..ถ้าไม่จริง เด็กอายุแค่ ๔ ขวบ จะรู้จักชื่อของญาติพี่น้องของตนในชาติก่อนได้อย่างไร โดยที่ศาสตราจารย์ น.พ.เอียน สตีเวนสัน ได้นำเด็กคนนั้น ไปหาญาติพี่น้องตามที่เด็กกล่าวอ้างจนพบจริง ๆ ทั่วโลกมีกว่า ๒๐๐ กรณีตัวอย่าง พิสูจน์แล้ว ๒๐ ตัวอย่าง

๑) ดร.เอียน สตีเวนสัน ผู้นำพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์

ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดนี้ เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะในซีกโลกตะวันออก ต่อมาในทศวรรษหลังๆ ความเชื่อนี้ค่อยๆ ลดน้อยลง เนื่องมาจากความศรัทธาต่อศาสนาเสื่อมถอยลงอย่างรวดเร็ว และถูกแทนที่ด้วยแนวคิดทางวิทยาศาสตร์วัตถุนิยม เคียงคู่มากับลัทธิบริโภคนิยม ที่ขยายตัวอย่างสูงสุดในปัจจุบัน คนจำนวนมากมองศาสนาเป็นเพียงวัฒนธรรมรูปแบบพิธีกรรม อันยุ่งยากสิ้นเปลือง และพ้นสมัยในโลกตะวันตกได้ปฏิเสธเรื่องการกลับชาติมาเกิดโดยสิ้นเชิงมานานแล้ว และได้ลามปามมาถึงฝั่งตะวันออก จนกลายเป็นแนวคิดหลักไปแล้วในขณะนี้ คนเผ่าคนแกที่เคยเชื่อเรื่องดังกล่าว ก็ชักไม่แน่ใจในความเชื่อนี้เช่นกัน

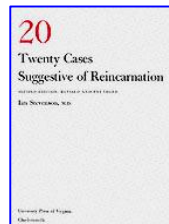
(ในศาสนาคริสต์ ได้ปฏิเสธการกลับชาติมาเกิดอย่างสิ้นเชิง ดังข้อความ ในไบเบิลว่า "มีข้อกำหนดสำหรับมนุษย์ไว้แล้วว่าจะตายครั้งเดียว หลังจากนั้นก็จะมีการพิพากษา" ฮีบรู ๙:๒๗-๒๘)

แต่แล้ว จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงก็ปรากฏขึ้น ในโลกวิทยาศาสตร์เอง เมื่อปรากฏว่าหลายปีมานี้ มหาวิทยาลัยหลายแห่งในอเมริกาและยุโรป

กำลังทำการค้นคว้าวิจัยทางการแพทย์ อย่างเข้มข้น เกี่ยวกับเรื่องการกลับชาติมาเกิด เช่น มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน และมหาวิทยาลัยเวอร์จิเนียของอเมริกา, มหาวิทยาลัยเอดินเบิร์ก ในสหราชอาณาจักร, มหาวิทยาลัยแอม-สเตอร์ดัม ของเนเธอร์แลนด์, มหาวิทยาลัยฟรายเบอร์กใน เยอรมันนี่ เป็นต้น มีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ได้ปริญญาเอก จากงานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องนี้ และ งานวิจัยเชิงวิชาการด้านจิตเวชศาสตร์ ได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปแล้วโดยสิ้นเชิง งานวิจัยเหล่านี้ได้พิสูจน์อย่างเด่นชัด ว่าการกลับชาติมาเกิด ไม่ใช่ในนิยายลึกลับ หากแต่เป็นสถานภาพที่แท้จริง แห่งการดำรงอยู่แห่งชีวิตสรรพสัตว์

ตัวอย่างหนึ่งของนักวิจัยเรื่องนี้ ได้แก่ ดร.เอียน สตีเวนสัน ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา ท่านได้เดินทางไปในที่ต่างๆ ทั่วโลก เป็นเวลาถึง ๓๗ ปี เพื่อทำการสังเกต บันทึก รวบรวม ทดสอบ และแยกแยะ ผู้คนต่างๆ ที่ได้พบ ซึ่งส่วนมากเป็นเด็ก ที่ระลึกชีวิตในอดีตได้ และมีรอยตำหนิแต่แรกเกิด (birth marks) หรือ ความผิดปกติแต่แรกเกิด (birth defects) ซึ่งสอดคล้องกับรอยแผลที่ทำให้ถึงแก่ชีวิต ของผู้ที่เด็กจำได้จากการระลึกชาติของตน

ดร.เอียน สตีเวนสัน ได้เก็บบันทึกไว้มีนับพัน ๆ ราย ที่เป็นของเด็กอายุระหว่าง ๒ ถึง ๗ ปี ที่อาศัยอยู่ใน ตะวันออกกลาง, ยุโรป, เอเชีย และอเมริกา ซึ่งน่าแปลก ที่ว่า ความสามารถระลึกชาติได้ของเด็กเหล่านี้ จะค่อย ๆ ลดน้อยลงเมื่ออายุประมาณ ๗ ปีขึ้นไป เด็กเหล่านี้จะพูดขึ้นมาเองถึงชีวิตในชาติก่อนของตน และต้องการจะกลับบ้านเดิมของตน คิดถึงแม่ หรือสามี ในชาติก่อน และมักจะแสดงออกซึ่งความหวาดกลัวอย่างรุนแรง (phobia) ที่ผิดปกติในสภาพแวดล้อมของครอบครัวปัจจุบัน หรือไม่อาจอธิบายได้จากเหตุการณ์ในปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้นพวกเขายังรู้จักสิ่งต่างๆ ที่

ไม่เคยได้เรียนรู้หรือได้ฟังมาก่อน ในชีวิตนี้ ที่น่าแปลกอีกก็คือ คำบอกเล่าของเด็กเหล่านี้สามารถแสดงถึงความเกี่ยวข้อง กับชีวิตจริงหรือ เหตุการณ์ ความตายได้ในหลายกรณี

ดร.สติเวนสัน เขียนไว้ว่า “บ่อยครั้ง เด็กเหล่านี้ได้พูดถึงคน และ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในชาติก่อน ซึ่งไม่ใช่ชีวิตที่ไม่เป็นที่รู้จักในศตวรรษก่อน ๆ แต่เป็นชีวิตที่เจาะจง เป็นตัวตนที่สามารถชี้ชัดออกมาได้ ทว่าเป็นผู้ซึ่งไม่เคย เป็นที่รู้จักของคนในครอบครัวตัวเองโดยสิ้นเชิง และเป็นผู้คนที่อยู่ต่างถิ่น ต่างแดน หรือในประเทศอื่น ๆ และที่แปลกมากๆ คือ เด็ก ๆ เหล่านี้สามารถ พูดภาษาอื่นที่ไม่เคยได้ยินมาก่อนได้ “แต่ละเหตุการณ์ได้ถูกบันทึกไว้อย่าง ละเอียดระวัง และค้นคว้าอย่างรอบคอบเป็นพิเศษ โดยคณะกรรมการของ ดร. สติเวนสัน ท่านเองได้ตีพิมพ์หนังสือออกมาจำนวนหนึ่ง ที่เขียนถึงบันทึก การค้นพบที่น่าแปลกใจเหล่านี้ เช่น หนังสือชื่อ “เด็กๆ ผู้สามารถจดจำชีวิต แต่ปางก่อน” “การระลึกชาติและชีววิทยา” “รอยตำหนิแรกเกิด” เป็นต้น

ท่านมีรายงานถึง ๒๐๐ กว่าราย ซึ่งเด็กเหล่านี้ได้อธิบายรายละเอียด เกี่ยวกับการตายในชาติก่อน เช่นว่า ถูกยิงหรือถูกแทงด้วยของมีคม ซึ่ง ตำแหน่งที่ถูกยิงหรือถูกแทงนี้ ตรงกับรอยตำหนิแรกเกิดของพวกเขา และ ดร.สติเวนสัน ก็สามารถพบรายงานทางการแพทย์หลังคลอด ที่เกี่ยวข้องกันนี้ ของเด็กๆ ที่สามารถยืนยัน คำพูดของพวกเขาได้อย่างแม่นยำ^{๒๑}

Children's Past Lives A Natural Phenomenon^{๒๒}

Many children remember their past lives-spontaneously, without hypnosis or prompting. Some as young as two and still in diapers blurt out, "I remember when I died before" or "My other

^{๒๑} http://goncaloveiga.blogspot.com/2006_09_01_archive.html

http://www.afterlife101.com/Twenty_Cases.html

^{๒๒} <http://www.childpastlives.org/childrenspastlives.htm>

mommy had curly hair". They often describe details that they had no way of learning in this life. Some remember startling personal details of relatives who died before they were born.

Only recently here in the West have children's past life memories been researched and documented. These memories have long been accepted in other cultures. Now we know that these memories happen naturally to young children in all countries of the world, regardless of the beliefs of their parents. They can happen any time to any very young child, but parents often don't notice because they don't know it's possible or don't know what to look for. The vividness and emotional maturity with which toddlers relate facts from adult lives and even tell of their deaths—signals that something extraordinary is happening here. These children have much to teach us. Children's past life memories is a phenomenon with far-reaching implications for every person who is curious about the truth of reincarnation and wonders about their own past lives.

Natalie (from Chapter ๑๒ of *Children's Past Lives*)

This section of the Past Life Center is dedicated solely to children's past lives. It's where parents, researchers, spiritual seekers, and the intellectually curious can learn and share about the phenomenon of children's past life memories.

Why understanding children's past life memories is important:

- Children's spontaneous memories offer the *best evidence yet for reincarnation*

- Parents (and grandparents) of young children who are familiar with the signs can *recognize the memories* when they happen in their own children.
- So that everyone, whether parents or not, will *see children differently*, as experienced souls who have come to us for a reason.
- Because children's memories resonate and legitimize adults' experiences in *past life regression* therapy.

What This Section Offers

I began researching children's past life memories more than eighteen years ago. Here you will find all the tools I wish I had when my children had their first past life memories. You will find introductory books for laymen and academics alike, guidance for parents, and a library of material you won't find anywhere else.

Children's Past Lives—the first book of it's kind

My book, *Children's Past Lives*, was the first book written for the general public to describe and explain children's past lives. It's really two books in one: a memoir and a guidebook for parents. I tell the story of how my own two children led me to discover children's past lives. Then through cases of other children I describe the practical aspects of these memories: what they look and sound like, how to distinguish between genuine past life memories and fantasy, how they are triggered, how they affect dreams, and how adults should respond. *Children's Past Lives* was first published in ๑๙๙๗ by Bantam Books and is still in print. It's an international classic and has been published in 16 foreign editions.

To learn more about the book and the story behind it, and to read excerpts from each chapter, go to the *Children's Past Lives* page.

Return from Heaven—same-family reincarnation

Return from Heaven was published by HarperCollins in ๒๐๐๑. *Return from Heaven* is the first book to explore the phenomenon of reincarnation in the same family. Most people don't know that same-family reincarnation is possible, let alone how common it really is. This book is changing that perception. It is alive with true stories of very young children who remember the lives of recently deceased relatives. It's a totally fresh look at reincarnation as a practical matter that literally hits home. *Return from Heaven* documents how a child's past life memory profoundly affects different members of the family. It draws out the spiritual implications for everyone who witnesses it. And it touches on related questions, such as how we choose our parents, announcing dreams, and miscarriage and abortion. .

Dr. Ian Stevenson, Reincarnation Pioneer

I'm pleased to offer a full introduction to the pioneering work of Dr. Ian Stevenson, who provides the academic underpinnings for the entire field. Dr. Stevenson spent forty years researching and meticulously documenting more than ๒๖๐๐ cases of children's past life memories that give undeniable evidence for the truth of children's past life memories. Dr. Stevenson was truly the first. His work is extremely valuable, and not yet fully understood or explored. All researchers in the field, myself included, are indebted

to Dr. Stevenson.

Dr. Ian Stevenson's work is so important, I've devoted a whole section to sample cases, interviews, and a survey of his books. Go to the Dr. Ian Stevenson page.

If You Know a Child Who Remembers a Past Life

If you are a parent or grandparent desperate to know if your toddler is talking about a past life, you've come to the right place. The Past Life Center is the only place on the Internet where parents of children with active past life memories can share their stories and get knowledgeable advice. More information about how to share cases is here, or go directly to the Forum, which is also a good place to start.

Past Life Forum

The first mission of the Past Life Forum, and the reason I founded it ๑๐ years ago, is to create a safe place where parents can share their questions and discoveries concerning their own children's past life memories. It is also a site where anyone curious about the phenomenon of children's past lives can discuss, explore, and learn.

Over the years the Forum has grown to be much more. There you will find discussions on any and all aspects of reincarnation and past lives, from the scientific to the deeply personal.

We've worked hard to keep the quality of discussion high. Our hard-working, wise, and friendly moderating team keeps the tone of the discussions on track and free of spam, commercial

messages, flames, and off-topic controversy. It's free and all are welcome. Get started at Past Life Forum.

Past Life Library

The Past Life Library includes links to children's cases that didn't make it into either book for one reason or another. It also indexes all of the articles from all areas of the Past Life Center.

Does Carol Regress Children?

My past life regression therapy practice—my 'day job'— is with adults, not children. Full information on regression therapy is here.

My research, and my books, chronicle the *spontaneous* past life recall of very young children, most under the age of five. No hypnotherapy or regression is ever involved, since these memories are coming up spontaneously. Besides, very young children make poor subjects for hypnosis. I occasionally counsel parents of young children as part of my practice, and I have a few times regressed children over the age of seven. But these are rare exceptions. Call me if you think you have the exceptional need for such counseling. Beginning with adolescence, children do become good subjects for hypnotherapy. If you know a teenager who might benefit from a regression, call me and we'll decide together if it's truly appropriate.^{๒๓}

^{๒๓} <http://www.childpastlives.org/childrenspastlives.htm>

๒) พิสูจน์ : เด็กชาย ๓ ขวบ บอกห่วยถูก ๑๐ งวด

เด็กชายธนพัฒน์ คำพลี เป็นบุตรชายของนายสมคิด คำพลี สมาชิกสภาเทศบาล และนางศศิประภา คำพลี บ้านเลขที่ ๒๓๘ หมู่ ๕ ต.ดิลัง อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี น้องพูดบอกล่อยๆ ว่า เขาคือ นายกอง ประจางแต่ง

นายกอง ประจางแต่ง..เขาเป็นใคร ?

เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕ วันเสาร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง นายกองกำเนิดเกิดขึ้นที่บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ ๕ ต.ดิลัง เป็นบุตรชายของพ่อหลาบ คุณแม่เงิน ประจางแต่ง

พ.ศ.๒๕๑๖ อายุ ๒๑ ปี แต่งงานกับ นางสาวเจี๊ยะ ศรประสิทธิ์

นายกอง เป็นผู้ขยันทำมาหากินและช่วยเหลืองานสังคมและหมู่บ้านอยู่เสมอ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนขอบสระน้ำขนาดใหญ่ที่วัดดิลัง

วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ บัมน้ำเกิดขัดข้องดูน้ำไม่ขึ้น นายกองจึงได้ลงไปดูที่หัวกะโหลกของท่อ ก่อนลงไปนั้น ได้ยกคัตเอ้าท์เรียบร้อยแล้ว ขณะที่ตรวจสอบหัวกะโหลกอยู่นั้น นายกองก็มีอาการชักกระตุกตาค้าง เพราะถูกไฟดูด ขณะนั้นพระอาจารย์สนม เขมสารโณ เจ้าอาวาสวัดเขาดีลังสนทนากับโยมอยู่ในกุฏิ ได้ยินเสียงนายกองร้อง จึงพากันไปดูแล้วช่วยกันนำร่างของเขาซึ่งหมดลมหายใจแล้ว ขึ้นจากสระน้ำ

๑๐ ปีผ่านไป เรื่องราวการตายของนายกองก็ลึ้มเลื่อนไปจนหมดสิ้น

ปี พ.ศ.๒๕๔๘ นางศศิประภา (ม่วง) คำพลี คืนหนึ่งก็หลับฝันไปว่าได้พบกับชายคนหนึ่งมาบอกว่า “เราคือ นายกอง ที่ถูกไฟช็อตตายในสระน้ำวัดดิลัง ยังไม่ไปไหน จะขอมาเกิดด้วย” จากนั้นมา ๒ เดือนเศษ คุณม่วงก็เกิดความผิดปกติประจำเดือนไม่มา จึงไปหาหมอตีตราตรวจปรากฏว่า คุณม่วงตั้งท้อง ๒ เดือนแล้ว ทำให้คุณม่วงเครียดมาก เมื่อไปบอกสามี สามีก็นำเธอออก ไม่

ทันทีที่จะหาที่ทำแท้งได้ สามีของคุณม่วงขับรถไปตามถนน สายลำนารายณ์ - เพชรบูรณ์ พอถึงบ้านหนองเต่า ก็มีรถบรรทุกพ่วงยูเทิร์นตัดหน้าจนต้องหักหลบลงข้างถนน ส่งผลให้รถพลิกคว่ำหลายตลบ แต่อัจฉริยะสามีของคุณม่วงไม่เป็นอะไร สามีของคุณม่วงมาบอกว่า ขณะรถพลิกคว่ำ ตนเองมองเห็นผ้าเหลืองมารองรับรถเอาไว้ หลังจากนั้นก็เลิกคิดที่จะทำแท้งโดยเด็ดขาด และก็เป็นเรื่องประหลาดตั้งแต่นั้นมา ครอบครัวของคุณม่วงจะหยิบทำอะไรก็ดีไปทั้งหมด จนมีฐานะดีขึ้นมาเป็นลำดับ และมีโชคลาภบ่อย ๆ

วันที่ ๙ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ตรงกับวันอาทิตย์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีก่อ คุณม่วงก็ให้กำเนิดบุตรชาย ตั้งชื่อให้ว่า เด็กชายธนพัฒน์ และชื่อเล่นว่า “น้องฟู้ด” นางม่วงบอกความรู้สึกว่า “ก็รักเขานะ ใหม่ ๆ ก็รู้สึกกลัวเหมือนกัน เมื่อรู้ว่าเป็นนายกองที่ถูกไฟซ็อตตายมาเกิด”

คุณม่วงบอกว่า เมื่อเขาฟู้ดได้ใครเรียกชื่อน้องฟู้ด เขาก็จะบอกว่า ชื่อ “กอง” ไม่ได้ชื่อฟู้ด เป็นเช่นนี้มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ครั้งหนึ่งคุณม่วงไปจุดธูปอธิษฐานขอโชคที่ศาลในหมู่บ้าน ขณะที่อธิษฐานอยู่ในใจนั้น น้องฟู้ดก็บอกว่า “สาธุขวนี่ขอให้แม่ถูกหวย” ผู้เป็นแม่ก็ประหลาดใจว่า ลูกชายรู้ได้อย่างไรว่าตนขอหวย และก็อัศจรรย์ ขวดยนั้นคุณแม่ถูกหวยหลายแสนบาท

น้องฟู้ดหรือนายกองเริ่มจดจำอดีตชาติได้ นายเคนลูกน้องเก่าสมัยเป็นสารวัตรกำนันมาที่บ้านน้องฟู้ดเห็นก็ทักท้วงว่า “มาทำไมไอ้เคน” เล่นเอาคุณม่วงต้องเอ็ด “เป็นเด็กเป็นเล็กเรียกเขาไอ้ทำไม เรียกเขาลุงซิ”

ครั้งแรกที่น้องฟู้ดพูดได้ เขาจะรีบเร้าผู้เป็นแม่และยายว่า “ไปหาเจ๊ยะ...ไปหาเจ๊ยะ” ทุกวัน จนต้องพาไปหาคุณเจ๊ยะ ครั้งแรกคุณเจ๊ยะก็ไม่เชื่อสักเท่าไร เพียงแต่ได้ยินเขาพูดกัน ครั้งแรกที่น้องฟู้ดไปเห็นหน้าคุณเจ๊ยะ เขาทำท่าทางเขินอาย เพราะได้พบภรรยาเก่าที่ปัจจุบันอายุ ๕๕ ปีแล้ว^{๒๔}

^{๒๔} <http://tamroiphrabuddhabat.com/xmb/viewthread.php?tid=833>

๓) การระลึกชาติของ ด.ช.ชนัย ชูมาลัยวงศ์

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับที่ ๗๔๒๓ วันศุกร์ที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ได้ลงข่าวว่า เด็กระลึกชาติรายใหม่ อายุเพียง ๓ ขวบหนียาย ออกจากบ้านไปหาครอบครัวเมื่อชาติก่อน เผยความหลังชาติ ก่อนเป็นครู ถูกคนร้ายยิงตาย มีลูก ๔ คน เมียเก่าและลูกได้ ยินเรื่องราวถึงกับตะลึง เพราะรู้เรื่องชาติก่อนได้ถูกต้อง เพื่อน เก่าเป็นตำรวจก็อึ้งจรรยใจ เมื่อเด็ก ๓ ขวบทักทายว่า จำได้ ไหม ? แล้วเล่าความหลังให้ฟัง

นางพรหม เบญจทอง ผู้เป็นยายได้เปิดเผยว่า มารู้ว่า หลานระลึกชาติได้ก็เพราะ ด.ช.ชนัย ได้เล่าเรื่องแต่ชาติปาง ก่อนให้ฟังว่า เมื่อชาติก่อนตัวเองเป็นครูชื่อ บัวไข หล่อนาค สอนอยู่ที่โรงเรียนท่าบ่อ ต.บางหัว อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร จากนั้น ด.ช. ชนัยยังได้เล่าว่า แต่เดิมตนมีภรรยาชื่อ นางสาว มีลูกด้วยกัน ๕ คนเป็นหญิง ๓ ชาย ๒ คนโตชื่อ น.ส.บรรจงหรือติ่ม คนที่สองชื่อ น.ส.เบญจา หรือต้อย ทั้งสองคนนี้เป็นฝาแฝด คนที่สามชื่อ นายณรงค์ คนที่สี่ชื่อ นายบุญ เทียม และคนสุดท้องชื่อ น.ส. น้ำค้าง

นางพรหม เมื่อรับฟังเรื่องราวจากหลานชายวัย ๓ ขวบ ในตอนแรกก็ เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง อยู่มาวันหนึ่ง ด.ช.ชนัย ได้พยายามหนีออกจากบ้านขึ้น รถประจำทางไปที่ อ.เมือง จ.พิจิตร เพื่อไปเยี่ยมลูกๆ นางพรหมจึงต้องตามไป ด้วย เมื่อพบกันและเล่าความหลังให้ฟัง ก็ปรากฏว่าฝ่ายครอบครัวของนาง สวนเชื่อสนิทว่า ด.ช.ชนัย คือครูบัวไขในชาติก่อน

นอกจากนี้ ด.ช.ชนัยยังสอบถามนางสาวว่า ของมีค่าที่ให้เก็บนั้นยัง อยู่ดีหรือไม่ ซึ่งด.ช.ชนัยหมายถึงปืนสองกระบอกพร้อมกับบอกที่ซ่อนของ ซึ่ง สมาชิกในครอบครัวเมื่อได้รับคำบอกเล่า ถึงกับตะลึง

ต่อมาแม่เขาก็ถามอีกว่า แล้วอะไรของลูก ที่นี่ก็ออกว่ายังมีอะไรบ้าง เด็กก็บอกว่า พระของผมนั้นยังมีอยู่พวงหนึ่ง แม่ถามว่า พระของลูกมีอยู่ที่องค์

เด็กบอกว่า พระของผมนั้นมีอยู่สามองค์เป็นพระเครื่องนางพญา เมีย เขาก็บอกว่าเป็นความจริงทุกอย่าง ต่อจากนั้น แม่ก็ไปหยิบเข็มขัดที่เป็นช่อง สำหรับใส่ลูกกระสุนปืน คาดเอา ๕ - ๖ สาย ทำเหมือนจะเสียนายแล้วพูด ว่า เข็มขัดกระสุนเหล่านี้ หากลูกจำได้ว่าอันไหนเป็นของลูกก็หยิบขึ้นมา ถ้า หยิบ ไม่ถูกจำไม่ได้ก็เป็นอันว่าไม่ใช่ลูกของแม่

ตอนนั้นยายของเด็กรู้สึกตื่นเต้นใจคอไม่สบาย เพราะกลัวว่า หลานชายจะหยิบผิด จำไม่ได้ และกลัวเขาจะว่ายายพาหลานมาหลอกลวง เขา ทำให้คิดวนวายใจ คอยจ้องตาดูว่าเด็กจะหยิบถูกหรือผิด เป็นการตัดสินใจ ครั้งใหญ่ แต่เมื่อเด็กมองดูแล้วก็ไม่ได้ชักช้าเสียเวลาหยิบเข็มขัดสายหนึ่ง ยังมี ลูกกระสุนปืนเสียอยู่ ๓ ลูกออกมาสูงขึ้น บอกว่า แม่ เข็มขัดลูกปืนเส้นนี้เป็น ของฉัน เมื่อผู้เป็นแม่ในชาติก่อนเห็นเช่นนั้นก็ร้องไห้โฮ พวก ญาติๆ ก็ร้องไห้ตามไปด้วยหลายคน ส่วนยายที่ใจกำลังเต้น คุกก้อยู่นั้นก็ค่อยโล่งอกหายใจทั่วท้อง เมื่อพ่อแม่เขารับว่า ถูกต้องแล้ว เป็นครูบัวไขมาเกิดแน่แล้ว

ปัจจุบัน

สัตว์ทั้งหลายตายแล้วไม่สูญ ย่อมเวียนว่ายตายเกิดไปตามอำนาจ กิเลสตัณหาและกรรมแห่งตน ดังที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสกับพระอนนทที่ไว้ว่า

“ดูก่อนอนนท กรรมชื่อว่า เป็นไร่นา วิญญาณชื่อว่า พืช ตัณหาชื่อว่า ยางเหนียวในเมล็ดพืช วิญญาณดำรงอยู่ได้เพราะธาตุหยาบ มีวิชาเป็น เครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดใหม่จึงมีต่อไปอีก”

“ตัณหาทำให้สัตว์ต้องเกิดอีก จิตของสัตว์ย่อมแล่นไป สัตว์ที่ยังต้อง เวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ ย่อมไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้”^{๒๕}

^{๒๕} อก.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๗/๓๐๐., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๙.

๔.๔ พิสูจน์ : สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำอันประกอบไปด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจ หรือตั้งใจทำ^{๒๖} มีความหมายเป็นกลาง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำดี หรือทำชั่วก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งสิ้น หากเป็นกรรมดี เรียก กุศลกรรม หากเป็นกรรมชั่ว เรียกอกุศลกรรม^{๒๗}

กรรม จะมีผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ “เจตนา” คือ ความตั้งใจ ตั้งใจที่จะกระทำลงไปในขณะที่นั้นๆ ถ้ามีเจตนาในการกระทำแรง กรรมก็หนัก ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน กรรมก็เบา

ตัวอย่าง เช่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ชายสูงอายุคนหนึ่ง อยู่ใกล้วัดสามง่าม อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ถูกไฟฟ้าช็อต จนต้องถูกตัดมือทั้ง ๒ ข้าง หลวงพ่อพระครูวิสุทธิธีรญาณเล่าว่า เป็นญาติของท่านเอง ตอนหนุ่มๆ เป็นคนเกเรมาก เมื่อเมาเหล้าแล้วชอบชกต่อยคนอื่น แม้แต่พ่อตนเองก็เคยโดนเขาต่อยอยู่บ่อยๆ บัดนี้มีมือทั้งสองข้างของเขา ถูกหมอตัดไปแล้ว!

ฆ่าหมูแม่ลูกอ่อน..ต้องตายภายใน ๑๐ วัน เกิดขึ้นจริงกับ นายหวัน สีสัน บ้านเลขที่ ๒๖๘ หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยข้าวกล้า อำเภोजัน จังหวัดพะเยา

ทิ้งพ่อแม่..ทำให้ธุรกิจล่มจม ลูกทิ้ง เกิดขึ้นกับนายไพเราะ ทิมทอง อายุ ๗๑ ปี และนางสะอาด ทิมทอง อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๓/๕ หมู่ที่ ๗ ตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

หักขาบก กลายเป็นคนพิการ เกิดกับนายดวง มีเมืองเก่า บ้านเลขที่ ๗๑/๑ บ้านศรีฐาน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

โกรธจัด ต้มลูกสุนัขทั้งเป็น ตัวเองตายภายใน ๕ วัน เหตุการณ์นี้

^{๒๖} คุรยละเอียดใน อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๗๑/๓๙๒.

^{๒๗} คุรยละเอียดใน อง.ฉกก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

เกิดที่วัดในกรุงเทพ ฟังเรื่องราวได้ที่พระเทพสิทธิมนี เจ้าอาวาสวัดดุสิตาราม

๑) พิสูจน์ : กฎแห่งกุศลกรรม (บุญ)

ความต้องการหรือการกระทำใดๆ จะสำเร็จสมปรารถนาได้จะต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการประกอบกัน เช่น ต้องมีภูมิอากาศที่เอื้ออำนวย มีสุขภาพอำนวย มีความรู้ มีความตั้งใจ และสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ก็คือ ต้องเคยสั่งสมบุญมามากพอ (บุพเพกตบุญตา^{๒๘})

บุญ แปลว่า ชำระ คือ เป็นเครื่องชำระล้างกาย วาจา ใจให้สะอาด^{๒๙} เปรียบเหมือนกับน้ำยาล้างจานชำระความสกปรกที่ติดอยู่ให้หมดไป กลายเป็นจานที่สะอาด เช่นเดียวกันกับ กาย วาจา ใจ ที่สกปรกด้วยบาปทุจริต ก็ต้องเอาบุญเข้าชำระจึงสะอาด

บุญ แปลว่า เติมเต็ม คือ เติมจิตใจของผู้กระทำให้เต็มด้วยคุณงามความดี ธรรมชาติใจของคนเราจะพร่องอยู่เป็นนิตย์ ถ้าไม่มีสิ่งใดเติมลงไปก็จะพร่องมากขึ้น คนร้ายหลายคนเติมเต็มความพร่องในใจด้วยการสะสมของมีราคา แต่พระพุทธเจ้าแนะนำให้สั่งสมบุญอันเป็นที่พึงในโลกหน้าได้^{๓๐}

บุญ แปลว่า ให้สำเร็จ^{๓๑} คือ คุณเครื่องสนับสนุนให้ประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนามากยิ่งขึ้น เช่น ช่วยให้การค้าขายมีกำไรมากยิ่งขึ้น

บุญ แปลว่า ความสุข คือ เมื่อชำระจิตใจสะอาดแล้ว เอาบุญใส่ไว้แทนจนเต็มบริบูรณ์ ใจก็เกิดความเอิบอิ่มเป็นสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุญเป็นชื่อของความสุข”^{๓๒} ผู้หวังประโยชน์สุข พึงฝึกฝนบำเพ็ญบุญ คือ ควร

^{๒๘} ดุราลละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐.

^{๒๙} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๔๕/๗๐๔, ขุ.อิ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๓๘๗.

^{๓๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓.

^{๓๑} ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๓๐.

^{๓๒} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๒/๑๒๐.

บำเพ็ญทาน รักษาศีลและเจริญเมตตาภาวนา ย่อมเข้าถึงโลกที่มีความสุข ปราศจากการเบียดเบียน”^{๓๓}

การทำบุญในพระพุทธศาสนามี ๓ ระดับ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่น ส่งผลให้ ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทองในชาติต่อไป^{๓๔}

๒. ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ส่งผลให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ไม่พิการ และเป็นเทวดาในชาติต่อไป^{๓๕}

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ส่งผลให้จิตสงบ เกิด ฌานสมาธิ ตายแล้วไปเกิดในพรหมโลก^{๓๖}

๑) ทานมัย

ทาน แปลว่า การให้ คือให้วัตถุสิ่งของ กำลังกาย หรือกำลังสติปัญญาของตน เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น มี ๒ อย่าง คือ อามิสทาน (ให้เครื่องนุ่ง ห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค) และธัมมทาน (ให้คำแนะนำ ขอบปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน) ทาน ๒ อย่างนี้ ธัมมทานเป็นเลิศ^{๓๗}

กฎแห่งบุญ : ร่ำรวยเพราะให้ทาน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีป

^{๓๓} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖๗.

^{๓๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๓๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๑/๖๗, เกิดเป็นเทวดาใน ทิ.ม. ๑๐/๔๖/๓๔๙.

^{๓๖} อง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๓/๑๘๗., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔/๖๗๑-๖๗๔.

^{๓๗} อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๕๒/๑๒๐.

เมื่อเขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์..หากมาเกิดเป็นมนุษย์ ในภายหลัง จะเป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติมาก”^{๓๘}

มีข้อสงสัยว่า : ต้องทำบุญไว้มาก่อนจึงจะเกิดมั่งร่ำรวย แต่เหตุไฉนฝรั่ง ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ ไม่ได้ทำบุญไหว้พระ แต่ร่ำรวยยิ่งกว่าคนไทยเสียอีก

ตอบว่า : มนุษย์ทุกคนไม่ว่านับถือศาสนาใด ก็สามารถบริจาคทรัพย์ ช่วยเหลือผู้อื่นได้ โดยนำทรัพย์ที่ตนเองได้มาโดยสุจริต บริจาคเพื่อให้เป็น ประโยชน์แก่ผู้อื่น ผลานิสงส์ก็จะส่งผลให้เขาร่ำรวยด้วยโภคทรัพย์ทั้งในชาตินี้ และชาติหน้าได้เช่นกัน ซึ่งมีตัวอย่างจริงให้เรียนรู้ในทุกสังคม เช่น

นายวอร์เรน บัฟเฟตต์ : ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๙ เศรษฐี ชาวอเมริกัน บริจาคเงินกว่า ๑.๔ ล้านล้านบาท ให้มูลนิธิเพื่อการกุศล

๒ ปีต่อมา : นิตยสารฟอร์บส์ จัดอันดับมหาเศรษฐี โลกประจำปี ๒๐๐๘ โดยนายวอร์เรน บัฟเฟตต์ เจ้าของ บริษัทเบิร์กไชร์ แฮทธาเวย์อิงค์ ครองอันดับ ๑ บุคคลที่ ร่ำรวยที่สุดในโลก ด้วยมูลค่าทรัพย์สินรวม ๖.๒ หมื่นล้าน ดอลลาร์^{๓๙}

นายบิลล์ เกตส์ : พ.ศ. ๒๕๕๒ นิตยสารฟอร์บส์ ฉบับตีพิมพ์ในเอเชีย ประจำเดือนกันยายน กล่าวว่า นายบิลล์ เกตส์ ผู้ก่อตั้ง “ไมโครซอฟท์” ได้ กลับมาเป็นผู้ร่ำรวยที่สุดในโลกอีกครั้งแล้ว

นิตยสาร “บิสซิเนส วีค” : ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ บอกว่า นาย บิลล์ เกตส์ ได้บริจาคทรัพย์นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๖-๒๕๕๐ บริจาค เงินไปราว ๒๘.๑ พันล้านดอลลาร์ หรือราว ๖ แสนล้านบาท

^{๓๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๓๙} Posted on Thursday, March 06, 2008 (Archive on Thursday, March 13, 2008) Posted by suchitra Contributed by somjest.

เมื่อปี ๒๐๐๘ แบริด พิตต์ และแองเจลิน่า โจลี่ ซึ่งเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้บริจาคเงินให้แก่องค์กรการกุศล เพื่อเด็กและผู้ป่วยเอดส์ กว่า ๒๕๐ ล้านบาท Brad Pitt and Angelina Jolie Give \$8.5-Million to Foundation The actors and philanthropists Brad Pitt and Angelina Jolie gave more than \$8.5-million to their charitable foundation in 2006, reports Fox News (March 24, 2008)

๑ ปีต่อมา..นิตยสารฟอร์บส์ เผยว่า แองเจลิน่า โจลี่ เป็นดาราทรงหญิงที่มีรายได้สูงสุด โภชนาเงินรายได้กว่า ๙๐๐ ล้านบาท^{๔๐}

มหาเศรษฐีไทยใจบุญ

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๐ มูลนิธิ “สิริวัฒนภักดี” บริจาคเงินกว่า ๒๐ ล้านบาท บูรณะจิตรกรรมฝาผนัง “วัดโพธิ์”

พ.ศ. ๒๕๓๗ นายเจริญ-คุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี บริจาคเงิน ๓๐ ล้านบาท ให้มูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช^{๔๑}

บุคคลเหล่านี้ ยืนยันได้ถึงความจริงแท้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“สัตบุรุษ (คนดี) ผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มากมีโอกาสมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคมกคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้นในที่ที่ทานนั้นผลัดผล”^{๔๒}

อานิสงส์การให้ทาน

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. สัตบุรุษ (คนดีทั้งหลาย) ย่อมคบหาผู้ให้ทาน

^{๔๐} http://en.wikipedia.org/wiki/Brad_Pitt

^{๔๑} เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๗๗๒.

^{๔๒} อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๕.

๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมชจรไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์
๕. ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติ โลก สวรรค์^{๔๓}

หลักการให้ทานที่มีอานิสงส์มาก

การให้ทานที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะมีอานิสงส์มาก ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. วัตถุสัมปทา บุคคลผู้รับทานเป็นนาบุญ คือ เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมบูรณ์ด้วยศีล

๒. ปัจจัยสัมปทา สิ่งที่จะให้ทานต้องบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรม ไม่ได้ประกอบมิถาชีพได้มา

๓. เจตนาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือ ต้องมีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล ได้แก่ ก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้

- ก่อนให้ มีเจตนาดี ตั้งใจจะเสียสละ เรียกว่า ปุพพเจตนา
- ให้ด้วยศรัทธา ไม่คิดหวงแหน เรียกว่า มุญจนเจตนา
- หลังให้ ไม่เสียตาย อิ่มใจเมื่อคิดถึง เรียกว่า อปราปรเจตนา^{๔๔}

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปุพเพ ทานา สมโน ทท จิตตํ ปสาทเย ทตฺวา อตฺตมโน โหติ” ก่อนให้ก็มีใจดี เมื่อกำลังให้ก็มีใจเลื่อมใส ครั้นให้แล้วก็ มีใจเบิกบาน นี่คือ ปุญญสัมปทา^{๔๕}

๔. คุณาติเรกสัมปทา ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษ คือ ผู้รับทานมีคุณพิเศษ เช่น เพิ่งออกจากนิโรธสมบัติใหม่ ๆ ทำให้ทานที่ถวายแก่ท่านมีอานิสงส์เป็นทวีคูณ เห็นได้ทันทีในชาตินี้^{๔๖}

^{๔๓} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๔๔} ม.อุปริ.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๔๐๐.

^{๔๕} ขุ.เปต. (บาลี) ๒๖/๓๐๕/๑๘๖, ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๓๐๕/๒๑๖.

^{๔๖} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๓๔.

ทำไมต้องทำบุญ?

ตอบ : ต้องการเดินทางถึงจุดหมายปลายทางอย่างรวดเร็วและปลอดภัย ต้องจ่ายค่าโดยสาร (เครื่องบิน) แพง ฉะนั้น ต้องการเกิดมาสุขสบายก็ต้องทำบุญกุศลมากๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจะไปตามกรรม คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำความดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า”^{๔๗}

และตรัสเปรียบเทียบไว้ว่า

“เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ สิ่งของที่นำออกไปได้ย่อมเป็นประโยชน์แก่เขา สิ่งของที่ถูกไฟไหม้ในเรือนย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่เขา ฉะนั้น เมื่อมนุษย์ถูกความแก่และความตายแผดเผาแล้ว ก็ฉันทันเหมือนกัน บุคคลควรนำออกด้วยการให้สิ่งที่ให้แล้วชื่อนำออกดีแล้ว สุขย่อมมีแก่บุคคลผู้ตายไปแล้ว ซึ่งได้ทำบุญไว้ขณะเมื่อมีชีวิตอยู่”^{๔๘}

ทรัพย์สินเงินทองและสังขารร่างกายเป็นทรัพยากรของโลก เมื่อตายนำไปได้เฉพาะบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้เท่านั้น^{๔๙} ทรัพย์สมบัติตลอดถึงร่างกาย ต้องทิ้งไว้เป็นสมบัติของโลกทั้งสิ้น^{๕๐}

พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ของการให้ทานไว้อย่างไรบ้าง?

ตอบ : ในทักขิณาวีถัสสูตร พระองค์ตรัสถึงผลทานว่า

๑. ให้ทานในสัตว์เดรัจฉานได้ผลร้อยเท่า

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๔๘} อภ.ทก. (ไทย) ๒๐/๕๓/๒๑๕.

^{๔๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๗/๓๗๐.

๒. ให้ทานในบุญชนผู้ไม่มีศีลได้ผลพันเท่า
๓. ให้ทานในบุญชนผู้มีศีลได้ผลแสนเท่า
๔. ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม ได้ผล
แสนโกฏิเท่า

๕. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศดาปัตติผลให้แจ้งได้ผล นับ
ประมาณไม่ได้

๖. ถ้าให้ทานในพระโศดาบัน ฯลฯ พระปัจเจกพุทธะและพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า^{๕๑} ผลยังไม่อาจนับประมาณได้เลย^{๕๒}

ทานสูตร^{๕๓} พระพุทธเจ้าตรัสถึงอานิสงส์การให้ทาน ๗ อย่าง

๑. ให้ทานด้วยคิดว่า ตายไปจักได้เสวยผลทานนี้ เมื่อตายแล้วย่อม
เกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

๒. ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์

๓. ให้ทานด้วยคิดว่า บิดามารดาปู่ย่าตายายเคยให้ เราไม่ควรทำให้
เสียประเพณี เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นยามา

๔. ให้ทานด้วยคิดว่า เราหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะผู้ไม่หุงหา
ไม่สมควร เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

๕. ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีครั้ง
ก่อน เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

๖. ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความ
ปลื้มใจ เมื่อตาย ย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

๗. ให้ทานเพื่อเป็นเครื่องปรุ้งแต่งจิต เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในพรหม

^{๕๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๗๙/๔๒๘.

^{๕๒} อภ.อภ. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๒.

^{๕๓} อภ.อภ. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๗.

โลก (ชั้นสุทธาวาส) ภายหลังก่อปรินิพพานในภพนั้นเอง

ทำบุญอุทิศให้ญาติที่ตายไปแล้ว เขาจะได้รับหรือไม่

ตอบ : ได้รับก็มี ไม่ได้รับก็มี^{๕๔} ถ้าญาติเกิดเป็นพรหม เทวดา มนุษย์ สัตว์ อสุรกายหรือสัตว์นรก ไม่รับรู้บุญที่เราอุทิศไปให้ เขาจะไม่ได้รับ แต่ถ้ารับรู้แล้วอนุโมทนาบุญก็จะได้รับ ส่วนญาติที่ไปเกิดเป็นปรตตูปชีวิเปรต เขาจะได้รับส่วนบุญอย่างแน่นอน^{๕๕}

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “ทักษิณาย่อมบังเกิดผลแก่พวก เปรต ในขณะนั้นด้วยองค์ ๓ ประการ คือ ๑. ด้วยตนอนุโมทนา ๒. ด้วยทายก (ผู้ให้ทาน) อุทิศให้ ๓. ด้วยผู้รับเป็นพระทักษิณย (มีศีลบริสุทธิ์)”^{๕๖}

ทำบุญอุทิศให้ญาติ ถ้าเขาไม่ได้รับแล้วบุญจะไปไหน?

ตอบ : ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดเจนว่า “ทายกย่อมไม่ไร้ผล”^{๕๗} คัมภีร์มิลินทปัญหาอธิบายว่า “ทายกนั่นเองที่เป็นผู้รับ ผลทาน อุปมา เหมือนชายคนหนึ่งเอาของใส่ห่อไปฝากญาติ แต่พอไปถึงบ้านญาติกลับไม่พบ ของฝากนั้นก็ต้องตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของอยู่ตามเดิม อีกอุปมาหนึ่ง ชายคนหนึ่งเข้าไปในห้องที่มีประตูช่องเดียว เวลาออกก็ต้องออกมาทางช่อง ประตูเดิมนั่นเอง”^{๕๘}

^{๕๔} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/๑๖๗.

^{๕๕} ส.ส. (ไทย) ๑/๑/-/๓๒๕. เปรตที่อยู่ในฐานะที่จะรับส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้ เช่น ขุปปิปลาสิกเปรต (เปรตที่หิวกระหายอยู่เป็นนิตย์) วันตาสเปรต (เปรตที่กินน้ำมูกน้ำลายที่เขาบ้วนทิ้งแล้ว) ปรตตูปชีวิเปรต (เปรตที่อาศัยอาหารที่คนอื่นเขาให้) นิชฌามตัมมิกเปรต (เปรตที่ถูกค้นหาแผดเผา) เป็นต้น (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๒/๑๙๐)

^{๕๖} ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๕๖.

^{๕๗} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๒๓๗.

^{๕๘} มิลินท. (บาลี) หน้า ๓๐๔-๓๐๖.

๒) ศีลมัย

ศีล แปลว่า ปกติ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจา ให้ตั้งอยู่ในภาวะปกติ หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติไม่ถูกความ โลภ โกรธ หลงเข้าครอบงำ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติก็ไม่ทำสิ่งที่ชั่ว เมื่อจะพูดอะไรทางวาจาก็ไม่พูดเรื่องชั่วเรื่องโกหก เมื่อจะคิดเรื่องราวอะไรทางใจก็ไม่คิดเป็นไปทางที่ชั่ว^{๕๙}

รักษาศีล ๕ ได้บุญมากกว่าเป็นชาวพุทธ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “การที่บุคคลมีเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติดินในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี่เป็นการกระทำที่ใช้ทุนทรัพย์น้อย และตระเตรียมน้อย แต่มีผลานิสงส์มากกว่านิตยทานที่ทำสืบกันมา มากกว่าการถวายกุฏิวิหาร และมากกว่าการเข้าถึงสรวงคมน”^{๖๐}

หลักสำคัญของการรักษาศีลอยู่ที่วิริติ

วิริติ แปลว่า งดเว้น ละเว้น คือ เจตนาที่ตั้งใจงดเว้นจากการทำชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อบุคคลได้รักษาศีลแล้ว เป็นผู้มีความ วาจา สะอาด ใจเป็นปกติ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. สัมปัตตวิริติ เจตนางดเว้นสิ่งที่ประจวบเฉพาะหน้า คือไม่ได้ตั้งใจ งดเว้น ไว้อ่อนเลย แต่เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่ว นึกคิดพิจารณาขึ้นได้ ขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูล วัย หรือคุณวุฒิ เช่นนี้ ไม่สมควรกระทำความชั่วเช่นนี้ แล้วงดเว้นเสียได้

^{๕๙} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๖, หน้า ๒๔๕.

^{๖๐} ที.ม. (ไทย) ๙/๓๕๒/๑๔๗.

๒. สมาทานวิริติ เจตนางดเว้นโดยการตั้งเจตนาไว้ คือ สมาทานสิกขาบทไว้ แล้วก็งดเว้นตามที่ได้สมาทานนั้น

๓. สมุจเฉตวิริติหรือเสตฺฐมาตวิริติ เว้นตัดขาดโดยการเจริญวิปัสสนาจนเกิด “มรรคญาณ” ประหามิงฉนาทิภฺนฺสูได้เด็ดขาด คือ การงดเว้นจากความชั่วของพระอริยะทั้งหลายนั่นเอง^{๖๑}

อานิสงส์รักษาศีล

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมมีทรัพย์สมบัติมาก
๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล ย่อมขจรไปทั่วทุกทิศ
๓. บุคคลผู้มีศีลไปในที่ไหนย่อมแก่ล้าแล้วก็ไม่เสื่อม ไม่เก้อเขิน
๔. บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติ ก่อนตาย
๕. บุคคลผู้มีศีลตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติ โลก สวรรค์^{๖๒}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า“บุคคลผู้มีศีล เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีความละอาย มีความเอ็นดูต่อสัตว์หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ..กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด เขาก็จะเป็นคนมีอายุยืน”^{๖๓}

“บุคคล..ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง..หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ..ชั้นยามา..ชั้นดุสิต..ชั้นนิมมานรดี ย่อมครอบงำเทวดาทั้งหลายได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อภิไธยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โภภะที่เป็นทิพย์”^{๖๔}

^{๖๑} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๕๕๘.

^{๖๒} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๕๐/๙๔, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๔๒-๓.

^{๖๓} ม.อุปรี. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐.

^{๖๔} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๔-๕.

๓) ภาวนามัย

ภาวนา คือ การฝึกอบรมทางด้านจิตใจ เป็นการบำเพ็ญเพียรให้ยิ่งๆ ขึ้นไป^{๖๕} พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด จงบากบั่น ขยันศึกษาปฏิบัติธรรมเถิด กาลเวลาอย่าได้ล่วงเลยเธอทั้งหลายไปเลย เพราะ เหล่าชนผู้ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไปเปล่า ย่อมแอดทุกข์ทรมานกันไนนรก”^{๖๖}

นั่งสมาธิได้บุญมากกว่าให้ทาน ๓๐๐ เท่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลใดให้น้ำนมโคเป็นทานครั้งละประมาณ ๑๐๐ หม้อ วันละ ๓ เวลา เช้า เที่ยง เย็น การเจริญเมตตาทำจิตให้เป็นสมาธิเพียงชั่วระยะการหยดลง ของหยาดน้ำนมโคเพียงหนึ่งหยด ย่อมมีผลมากกว่า ทานที่บุคคลนั้นให้แล้ว ๓ ครั้งในแต่ละวัน”^{๖๗}

นั่งสมาธิได้มาน ไปเกิดในพรหมโลก

บุคคลบางคนในโลกนี้...บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เขาชอบใจปฐมฌานนั้น ติดใจปฐมฌานนั้น และถึงความปลื้มใจกับปฐมฌานนั้น เขาดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น น้อมใจไปในปฐมฌานนั้น ไม่เสื่อม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นพรหม พวกเทวดาชั้นหมู่พรหมมีอายุประมาณ ๑ กัป ฯลฯ

บุคคลบางคน...บรรลจุตตฌานที่มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เขาชอบใจฌานนั้น..เขาดำรงอยู่ในจุตตฌานนั้น น้อมใจไปในปฐมฌานนั้น ไม่เสื่อม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นสุกทินะ พวกเทวดาชั้นสุกทินะมีอายุประมาณ ๔ กัป^{๖๘}

^{๖๕} ดุริยละเอียด อ.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗.

^{๖๖} ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๓๖/๕๗๗.

^{๖๗} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๑๕/๒๒๖.

^{๖๘} อ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๓/๑๘๗-๘.

สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ไลยมุต

พ.ต.อ. ชิง แขวงวิเศษชัยชาญ อายุ ๖๓ ปี เกิดวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ที่อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ชื่อและนามสกุลเปลี่ยนจากเดิม คือ “บุญชัย มาลัยศิริรัตน์” อดีต ท่านเป็นผู้กำกับการสถานีตำรวจชนะสงคราม ท่านเล่าประสบการณ์ “ตายแล้วฟื้น” ไว้ว่า

“วันนั้นเป็นวันวิสาขบูชาทำงานเสร็จเข้านอนที่ห้องทำงาน กระทั่งตี ๒ ร่างกายปลุกเราให้เข้าห้องน้ำ ว่าจะสูบบุหรี่ ก็รู้สึกว่ายหายใจได้แค่ครึ่ง สูดอากาศไม่เต็มปอด แต่ก็เข้านอนต่อทั้งที่หายใจครึ่งห้อง จนตี ๔ เข้าห้องน้ำอีกที อยู่ๆ ลมหายใจเหลือไม่ถึงครึ่งห้องซะแล้ว มีแว่วว่าจะไม่เหลือลมหายใจ จึงบอกให้ลูกน้องพาไปโรงพยาบาล

ทันใดนั้นก็รู้สึกเหมือนมีใครคนหนึ่งมายืนอยู่ข้างตัว ไม่เห็นหน้ารู้แต่เขาทรงพลัง ทรงอำนาจมาก พอคิดได้อย่างนั้น รู้สึกเหมือนตัวถูกกระชากอย่างแรง ตกใจกลัวสุดขีด จึงท่องคาถาในใจ บทพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นคาถาประจำวันวิสาขบูชาพอดี

ระหว่างเริ่มท่อง เราก็อินไปกับพระคาถา ร่างกายก็สงบนิ่ง เขาคนนั้น ก็นิ่งกับเราเหมือนกัน ไม่ยุ่งกับเราอีก แต่ยังยืนอยู่ข้างๆ จนสายตรวจมาประกอบไปที่รถ เขาคนนั้นก็เดินตามเราไป ขึ้นรถไปกับเราด้วย ใช้เวลา ๒ นาทีถึงโรงพยาบาล หมอก็เอาหน้ากากออกซิเจนมาครอบ เอาสายน้ำเกลือร้อย เจาะเลือด เราก็กลับตาห้องคาถาเรื่อยไป ท่องจบแล้วท่องใหม่ ท่องไปเรื่อย หมอก็ปั๊มหัวใจไปเรื่อย จนกระทั่งตีห้าสี่สิบ คลื่นหัวใจนิ่งไป ๓๐ นาที (ตายแล้ว) ตัวเขียวไปหมด ทั้งหมอทั้งพยาบาลปั๊มจนซีเขียวปั๊ม ปรากฏว่าเรากลับมาอีก และรู้สึกว่าเขาคือนั้นไปแล้วด้วย แต่ยังท่องคาถาอยู่พักใหญ่^{๖๙}

^{๖๙} หนังสือพิมพ์มติชน วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ : ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๑๔๓๙

ปฏิบัติวิปัสสนา..ปลดหนี้กว่า ๑๐๐ ล้าน

นางฐิตินาถ ฦ พัทลุง เกิดวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นบุตรของนายไสว และนางอารีย์ ฦ พัทลุง มีบุตรชาย ๑ คนชื่อ ด.ช.ชฤต ฦ พัทลุง จบปริญญาโท ๒ ใบจาก UNIVERSITY OF LONDON สาขาเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ด้วยวัยเพียง ๒๐ ปีเท่านั้น

สามีเสียชีวิตต้นปี ๒๕๔๐ พร้อมกับทิ้งหนี้ไว้ให้กว่า ๑๐๐ ล้านบาท ผู้หญิงลูกเล็กตัวคนเดียว พร้อมกับหนี้มหาศาล มองไม่เห็นทางออกอื่นใดจึงคิดจะฆ่าตัวตาย แต่ได้พบกับภักยาณมิตรชักชวนให้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงเกิดปัญญาเห็นแจ้ง บริหารชีวิตจนปลดหนี้ได้ภายใน ๒ ปีครึ่ง

เธอจะแบ่งเวลาภายใน ๒ เดือนออกเป็น ๗ สัปดาห์สำหรับทำงานทางโลก และอีก ๗ วันสำหรับปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ยุวพุทธิกสมาคม^{๗๐}

เธอให้เหตุผลว่า “การปฏิบัติธรรมเราควรปฏิบัติตั้งแต่อายุยังน้อย เพราะร่างกายยังแข็งแรงอยู่ และจากการที่เราเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ชอบศึกษาปรัชญา ทำให้เราค้นพบว่ามีนักวิทยาศาสตร์เพียงคนเดียว เท่านั้นที่พูดอะไรแล้วเป็นจริงทั้งหมดไม่มีใครโต้แย้งได้ก็คือพระพุทธเจ้า ก็เลยสนใจที่จะค้นคว้าศึกษาหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มาตลอด” นี่คือการเชื่อมั่นและความศรัทธาที่เธอมีต่อพระพุทธศาสนา และสิ่งนี้เองที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้เธอมีร่างกายและแรงใจในการต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาต่างๆ ในการอยู่ต่อไปบนโลกใบนี้ อย่างมีสติ

^{๗๐} ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๕๘/๘ ซอยเพชรเกษม ๕๔ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ โทร.๐-๒๘๐๕-๐๗๙๐-๔.

(เป็นศูนย์อบรมและปฏิบัติธรรม ที่ตั้งขึ้นและบริหารงานโดยเอกชน เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติธรรมได้ตลอดปี โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ หรือตามกำลังศรัทธา)

กฎแห่งกุศล : เปลี่ยนศาสนาพิสูจน์พุทธธรรม

ดร. ดาราวรรณ เด่นอุดม เป็นบุตรของ ร.ต. มุข และนางเกยูร เด่นอุดม ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๕๖ ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ครูดาราวรรณ ถือกำเนิดในครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลาม คุณปู่เป็นผู้นำศาสนา (อิหม่าม) อุปนิสัยส่วนตัวชอบความสงบ ทางบ้านจึงได้ส่งให้เรียนในโรงเรียนศาสนาและเรียนพิเศษด้านศาสนา จึงมีความรู้ศาสนาแตกฉาน ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนโรงเรียนเข้าแข่งขัน ตอบปัญหาศาสนา ได้รับรางวัลชนะเลิศหลายรางวัล

แม้จะมีความรู้และศรัทธาในศาสนาอิสลาม แต่ก็เก็บความสงสัยในคำสอนหลายเรื่องที่หาเหตุผลไม่ได้ และไม่สามารถถามผู้รู้ได้ เนื่องจาก เป็นข้อห้ามของศาสนา ต่อมาได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิ ภาวนาแล้วเกิดความประทับใจว่า การปฏิบัติสมาธิและการอยู่อย่างมีสติ สามารถทำให้พ้นทุกข์ได้จริง จึงมีความเลื่อมใสศรัทธาที่พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุผลและเน้นสอนให้เราพึ่งตนเอง

ครูดาราวรรณ ได้เริ่มศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ที่วัดน้อยนพคุณ กรุงเทพฯ จากนั้นได้เข้าอบรมกรรมฐานกับคุณแม่สิริ กรินไชย ๒ ครั้งๆ ละ ๗ วัน

ใน ปี พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๖ ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่ดุลย์ อตุโล วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์

ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ หลวงปู่สั่งให้ไปสอนผู้อื่นได้ เพราะจิตชำนาญแล้ว

ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับรางวัล “เสมาธรรมจักร” ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาสาขาส่งเสริมผู้ปฏิบัติธรรม จากกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ

๒) พิสูจน์ : กฎแห่งอกุศลกรรม (บาป)

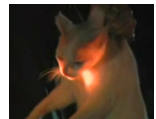
วิบากกรรม : ต้มแมวทั้งเป็น

นายบรรหาร พงษ์วิจิตร ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี ชาว จังหวัดลพบุรี ให้สัมภาษณ์รายการ “กรรมลิขิต” ทาง สถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๑ ว่า

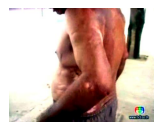
เมื่อ ๓๕ ปีก่อน อายุ ๑๘-๑๙ นัดกับเพื่อนตีหม้อลองเรียนจบที่บ้านตนเอง ต้มไปๆ กับแก้มหมด จึงเที่ยวหาคบหาเชยดบริเวณบ้านมาทำกับแก้ม หาไปก็ไม่มีเจอ แต่เห็นแมวตัวหนึ่งกำลังเดินอยู่ จึงจับเอาแมวตัวนั้นมาทำกับแก้มแทน

กรรมวิธีการปรุงก็คือ ต้มน้ำเดือดๆ เทใส่ไห เอาแมวตัวเป็นๆ ยัดเข้าไปในไห แล้วเอาเชียงปิดฝา ไม่ให้แมวตื่นออกมา จนมันตายคาไห ทำให้เนื้อนุ่ม..อร่อย! แล้วเอาเนื้อมาผัดเผ็ดเป็นกับแก้มจานเด็ด โกหกเพื่อนว่าเป็นเนื้อพังพอน เพื่อนๆ กินกันจนเกลี้ยง ต่างบอกว่าอร่อยจริงๆ

สิบปีต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๙ แต่งงานมีลูก ๒ คน มีอาชีพเป็นลูกจ้างการรถไฟ ที่บางซื่อ ต่อมาต้องย้ายไปภาคใต้ ๒ เดือน จึงหาบ้านเช่าให้ลูกเมียได้อยู่จะได้ไม่ต้องตามไป จึงไปดูห้องเช่าเปิดใหม่ที่กำลังก่อสร้าง

วันนั้นเป็นวันหยุดของคนงานก่อสร้าง จึงเดินขึ้นไปดูห้องชั้น ๒ ด้วยตนเอง ขณะเดินอยู่ที่ระเบียงห้อง มองเห็นกระสอบปาดอยู่ที่สายไฟฟ้า คิดว่าเป็นราวตากผ้า ด้วยความดีใจว่าจะมีราวตากผ้าไว้ให้ภรรยา จึงเข้าไปดูใกล้ๆ ทันใดนั้นสายไฟฟ้าแรงสูงก็เกิดประกายไฟ เผรา้งของเขาทั้งตัวในทันที จนสลบ สมกับกรรมที่เคยต้มแมวทั้งเป็นอย่างไม่ผิดเพี้ยน!

วิบากกรรม : ตั้งครรภ์ ๓ ปี

นางกัญญารัตน์ ตาเสือ อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๗ หมู่ ๔ ต.วังหลุม อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร เปิดเผยทั้งน้ำตา ด้วยความเจ็บปวดว่า

เมื่อ ๒๐ ปีก่อน แต่งงานกับสามีเป็นชาวสระบุรี มีบุตรเป็นหญิงด้วยกัน ๓ คน สามีมีอาชีพเป็นคนฆ่าหมู ในโรงฆ่าสัตว์ ส่วนตนเองทำหน้าที่**ผ้าทอง** ขำแหละสุกร ที่สามีฆ่า

เมื่อปี ๒๕๔๔ ตั้งท้องลูกสาวคนที่ ๓ แทนที่จะเหมือนกับคนปกติ แต่กลับกลายเป็นว่า ตั้งท้องนานถึง ๓ ปี ไปหาหมอก็บอกว่า ตั้งท้องมีบุตร แต่ในท้องมีแต่รก อวัยวะของร่างกายยังมีไม่ครบ จนกระทั่งครบ ๓ ปี ๘ เดือน จึงได้ผ่าท้องคลอดลูกออกมา ซึ่งลูกก็แข็งแรงเป็นปกติ แต่ท้องของตนเองกลับไม่ยุบ และนับวันจะโตขึ้นๆ ใหญ่กว่าคนตั้งท้องปกติถึง ๓ เท่า วัดรอบท้องได้ถึง ๕๖ นิ้ว และมีน้ำหนักตัวเกือบ ๑๐๐ กิโลกรัม เจ็บปวดมาก นอนหายใจไม่ได้ เพราะหายใจไม่ออก ปัจจุบันลูกเดินก็ไม่ไหว อีกทั้งมีโรคแทรกซ้อนถึง ๕ โรค

ต่อมา ทั้งลูกทั้งผัวต่างไม่แยแสกับอาการป่วย จึงต้องทุรนทุราย หอบสังขารมาขออาศัยพี่สาว อยู่ที่บ้านเกิด ตำบลวังหลุม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร แต่พี่สาวก็มีฐานะยากจน จึงไม่มีเงินพาไปหาหมอ ที่ท้องป่องใหญ่ขึ้นปริแตกจะแตก ทรมานมาก จึงอยากวอนสังคมเมตตา และช่วยเหลือ สามารถติดต่อให้ความช่วยเหลือได้ที่ นางทองคำ นิลพัฒน์ ผู้เป็นพี่สาวโทร ๐๘๙-๗๑๐๒๒๘๔ หรือจะไปเยี่ยมดูอาการ บ้านของเธอยู่ข้างโรงเรียนวังหลุม ตำบลวังหลุม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

วิบากกรรม : ตกกระทะเดือดทั้งเป็น

นายสมคิด นาคเงิน อายุ ๓๕ ปี อาชีพพนักงานฆ่าหมูของโรงฆ่าสัตว์เทศบาลเมืองบ้านฉาง ตีหมูสลับก่อนลากขึ้นเตา เตรียมใส่กระทะน้ำร้อนทั้งเป็น แต่หมูเจ้ากรรมดินเือกสุดท้าย สะบัดปากหลุดจากตะขอ นายสมคิดพลาดท่าตกลงไปแทน ไม่มีใครกล้าเข้าไปช่วย ต้องพาร่างที่ถูกถลอกทั้งตัวตะกายขึ้นมาเองจากกระทะน้ำร้อน

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ หลังจากแพทย์ให้การรักษาและใช้ผ้าสะอาดพันตามร่างกายแล้ว จึงได้แยกไปพักรักษาตัวภายในห้องแยกเชื้อพร้อมติดป้ายห้ามเยี่ยม เนื่องจากเกรงว่าบาดแผลจะติดเชื้อ โดยนายสมคิดยังคงตื่นรื้อเรื่องราวครุฑอย่างทรมานตลอดเวลา ด้านเพื่อนร่วมงานของนายสมคิด เปิดเผยว่า ก่อนเกิดเหตุนายสมคิด กำลังฆ่าสุกรตามปกติ โดยใช้แป้นตีแสดหน้าหมูให้สลบ ก่อนจะขึ้นยืนบนแท่นเตาคอนกรีตวางกระทะต้มน้ำ แล้วใช้ตะขอเหล็กเกี่ยวปากหมูที่สลบอยู่ ลากขึ้นไปใส่ในกระทะ ระหว่างนั้นหมูตัวที่กำลังถูกลากขึ้นมาพื้นจากอาการสลบ และดินอย่างแรง จนตะขอหลุดจากปาก ทำให้นายสมคิดเสียหลัก หายหลังตกลงไปในกระทะน้ำร้อนส่งเสียงร้องด้วยความเจ็บปวด แต่ไม่มีใครกล้าเข้าไปช่วยเนื่องจากน้ำกำลังเดือด นายสมคิดต้องดิ้นรนตะเกียกตะกายขึ้นจากกระทะเอง

นายอดิเทพ จริยเวชวัฒนา นายกเทศมนตรีเมืองบ้านฉาง กล่าวว่า สำหรับคนฆ่าหมูนั้นเป็นลูกจ้างของเจ้าของเชียงใหม่ที่นำหมูไปฆ่าที่โรงฆ่าสัตว์เทศบาลเพียงแต่จัดหาสถานที่ให้เท่านั้น จึงไม่มีส่วนต้องรับผิดชอบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น^{๗๑}

^{๗๑} <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=3539>

วิบากกรรม : ต้มลูกสุนัขทั้งเป็น

พระเทพสิทธิมนี (บุญสิน อุตตมชาโต ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.) เจ้าอาวาสวัดสุทธจินดารามวรวิหาร แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ท่านเล่าให้ฟังว่า ..เมื่อหลายปีก่อน ท่านได้รับนิมนต์ไปสวดศพแม่ครัวที่วัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ แม่ครัวผู้นี้เป็นมารดาของข้าราชการระดับสูงท่านหนึ่ง กรรมที่ทำให้เธอต้องมาพบอุบัติเหตุถึงแก่ความตายนั้น เรื่องมีอยู่ว่า

วันหนึ่ง แม่ครัวผู้นี้เห็นว่าเนื้อหมูที่นำมาสับ เพื่อเตรียมทำข้าวต้มเลี้ยงแขกในงานศพนั้น หายไปอย่างผิดปกติ ทั้งๆ ที่เพิ่งสับเสร็จไม่นาน แค่นั้นไปหยิบเครื่องปรุง พอกันกลับมาอีกที เนื้อหมูที่สับวางไว้บนเขียงปรากฏว่า เนื้อหมูอันตรธานหายไปหมด โดยไม่มีร่องรอย พอถามคนโน้นคนนี้ก็ไม่มีใครรู้เรื่อง เพราะต่างก็่วนอยู่กับงานแรกๆ เธอก็คิดว่าไม่เป็นไร แต่ครั้นเป็นอย่างนี้บ่อยครั้งเข้า เธอจึงอดรนทนไม่ได้จึงวางแผนที่จะจับเจ้าขโมยตัวดี

เธอทำที่เป็นสับเนื้อหมูวางไว้บนเขียงเหมือนเดิม แล้วก็สร้างหันไปทำอย่างอื่น แต่ทว่าตาคอยแอบจับจ้องอยู่ที่เขียงไม่ตลอดเวลา ทันใดนั้น ก็มีลูกสุนัขผอมโซตัวหนึ่ง ซึ่งแอบซ่อนอยู่ใต้โต๊ะนั่นเอง ปีนขึ้นมากินเนื้อหมูสับจนหมดอย่างรวดเร็ว แล้วก็กระโดดวิ่งหนีไป เมื่อเห็นว่าเจ้าหัวขโมยเป็นลูกสุนัข เธอจึงรู้สึกโกรธแค้นมาก จึงได้วางแผนที่จะจัดการเจ้าลูกสุนัขตัวนี้ ดังนั้น ในวันรุ่งขึ้นเธอก็ทำที่สับเนื้อหมูทั้งไว้บนเขียงเหมือนเช่นเคย แต่คราวนี้เธอไม่ได้วางเขียงไว้ที่เดิม แต่กลับนำเขียงไปพาดกับปากหม้อข้าวต้มใบใหญ่ที่กำลังเดือดพลั๊ก ๆ อยู่

จากนั้นเธอก็เดินออกไปแอบดูอยู่ใกล้ๆ ฝ่ายเจ้าลูกสุนัข เมื่อเห็นไม่มีคนอยู่ตรงนั้น มันจึงกระโดดเต็มแรงเพื่อขึ้นมากินเนื้อหมูสับอย่างเคย แต่ทว่าปลายไม้ที่วางหมิ่นๆ พาดกับปากหม้อข้าวไว้นั้นได้กระดกขึ้นมา ทำให้เจ้าลูก

สุนัขตกลงไปในหม้อข้าวต้มที่กำลังเดือดพลั่กๆ ทันที ผลคือ ตายคาที่ โดยไม่มีโอกาสได้ร้องเลยสักแอะเดียว! อนิจจา..เจ้าหมาน้อย

เวลาผ่านไป ๗ วัน ครบวันที่ลูกสุนัขตายพอดี วันนั้นมีงานศพที่วัด แม่ครัวคนนี้ได้เข้าไปรับงานจัดเลี้ยงเหมือนเดิม วันแรกของงานศพ เธอจึงได้ต้มข้าวต้มหมูเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา ขณะที่ข้าวต้มกำลังเดือดพลั่กๆ อยู่ นั่น เธอก็บอกคนงานให้มาช่วยยกหม้อข้าวต้มลงจากเตาไฟ แต่แล้วเหตุการณ์ไม่คาดฝันก็เกิดขึ้น หูหิ้วหม้อข้าวต้มข้างที่เธอถือขึ้นเกิดหักหลุดจากมือ ตัวเธอจึงถลาลื่นหัวทิ่มลงไป ในหม้อข้าวต้มใบใหญ่ที่กำลังเดือดพลั่กๆ อยู่ นั่น ตายทันที โดยไม่ทันได้ร้องสักแอะ เป็นชะตากรรมเดียวกับที่เธอทำกับลูกสุนัขตัวนั้นอย่างไม่ผิดเพี้ยน!^{๗๒}

วิบากกรรม : อกตัญญูชีวิตล่มจม

นายไพบระ ทิมทอง อายุ ๗๑ ปี และนาง สะอาด ทิมทอง อายุ ๖๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓/๕ หมู่ที่ ๗ ตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ ชลบุรี สองสามีภรรยาสภาพร่างกายพิการทั้งคู่ ดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะมีเพื่อนบ้านคอยช่วยเหลือ อยู่ทางเข้าป่าละเมาะ ซอยเขาหมอน

ชีวิตสองผัวเมีย เคยร่ำรวยมีกิจการรถบรรทุก แต่ทั้งคู่ไม่เคยหันกลับไปดูแลพ่อ-แม่จนล้มป่วยและเสียชีวิต ทั้งฆ่าสัตว์เป็นอาจิน หลังพ่อ-แม่ป่วยตาย ชีวิตเริ่มตกต่ำสามีถูกรถเฉี่ยวชนจนเป็นอัมพาต ส่วนฝ่ายเมียเป็นโรคเบาหวานจนต้องตัดขา ส่วนลูก ๓ คนก็ไม่เคยกลับมาเหลียวแล ยอมรับสำนึกและเชื่อว่าเป็นกฎแห่งกรรมที่เกิดผลในชาตินี้ วอนเป็นอุทาหรณ์ให้คนรุ่นหลังอย่าละเลยผู้ให้กำเนิด

^{๗๒} ผู้จัดการออนไลน์ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ เวลา ๑๔:๓๕ น.

ต่อมาผู้สื่อข่าวรีบไปดูตรวจสอบพบนางสะอาดสภาพขาซ้ายท่อนล่างขาด ส่วนนิ้วหัวแม่เท้าขวาถูกตัดขาด ขาลีบ ไม่มีแรง นั่งอยู่เคียงข้างภานายไผ่เราะ ผู้เป็นสามีที่เป็นอัมพาตเดินไม่ได้

นางสะอาด เปิดเผยว่า ชีวิตที่ผ่านมาไม่น่าจะมาลำบาก เคยเป็นเจ้าของกิจการรถบรรทุก มีที่ดิน มีฐานะดี แต่จู่ๆ ชีวิตก็เริ่มเลวร้าย ทรัพย์สินบัตติต้องหมดไป มีความเห็นตรงกันว่าคงเป็นเพราะกฎแห่งกรรมที่เราทั้ง ๒ คนทำไว้กับพ่อแม่บังเกิดเกล้าทั้ง ๒ ฝ่าย คือตั้งแต่ออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านไม่เคยหวนกลับไปดูแลพ่อแม่ แม่ แม่แต่ขณะเจ็บป่วย จนท่านเสียชีวิตไปก็ไม่มีโอกาสไปดูใจแต่อย่างใด หลังจากนั้นชีวิตเริ่มตกต่ำ โรคภัยเข้ามาเยือน สามีถูกรถเฉี่ยวชนจนเป็นอัมพาต ส่วนตัวเองเป็นเบาหวานต้องตัดขามาลายปีลูก ๓ คนก็ไม่เคยมาดูแล

ด้านนายไผ่เราะ กล่าวว่า ยอมรับว่ากฎแห่งกรรมมีจริง ตอนนี้ต้องมาชดใช้ ตอนเด็กๆ เอาแต่หลงระเริงเป็นนายพรานฆ่าสัตว์ป่า ยิ่งแก้ง กวาง กระเจง มาเป็นอาหาร ไม่เกรงกลัวต่อบาป ที่สำคัญไม่เคยกลับบ้านไปดูแลพ่อแม่ พี่น้อง และผู้มีพระคุณเลยแม้แต่บ่อย ตอนนี้ทำให้สำนึกได้ แต่ก็สายเกินไปแล้วที่จะแก้ไข เพราะเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิตก็คือรอความตายที่เข้ามาเยือนเท่านั้น ..^{๗๓}

^{๗๓} <http://hilight.kapook.com/view/28852>

บทที่ ๕

พระสงฆ์

เมื่อมาถึงบทนี้ คงทราบชัดแล้วว่า ศาสนาพุทธมีประโยชน์ต่อเราอย่างไรบ้าง พระธรรมของพระพุทธเจ้าจริงแท้แค่ไหน? จนทำให้รู้สึกว่า ศาสนาพุทธอัครธรรมเหนือความเข้าใจของมนุษย์อย่างเราๆ ยากที่จะมุ่งหวังการบรรลุมรรค ผล พระนิพพาน ในชาตินี้ได้

ชาวพุทธจำนวนมากจึงมักทำบุญ พร้อมกับตั้งความปรารถนาว่า “ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตเบื้องหน้าโน้นนนนน เทอญ” โดยลืมไปว่า สังสารวัฏนี้ช่างทุกข์เข็ญนัก จะให้สำเร็จตามที่หวังนั้นช่างลำเค็ญนัก ชีวิตจริงนั้นไม่ได้ง่ายเหมือนนั่งอ่านพระไตรปิฎกอยู่ในห้องแอร์ จะทำอย่างไรไม่ให้จิตใจทุกข์กังวลกับเรื่องไม่เป็นเรื่องในแต่ละวัน นั่นก็ยากเต็มที โฉนเลย จะสำเร็จความมุ่งหวัง ให้ได้สวรรค์ในชาติต่อไป ยิ่งมุ่งหวังความเป็นพุทธสาวกด้วยแล้ว ยิ่งมีดมนในหนทาง ยัติที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกให้เบาใจเอาไว้ว่า “ทราบใดที่ยังมีผู้ปฏิบัติตามมรรคมงคล ๘ ตรานั้นโลกนี้ก็ยังไม่วางจากพระอรหันต์”^๑

๕.๑ พระสงฆ์คือใคร

สงฆ์ ย่อมาจากภาษาบาลีว่า ภิกขุสัโม แปลว่า หมู่แห่งพระภิกษุผู้เห็นอริยสัจ ๔ และนิพพานโดยประจักษ์ มีความเป็นอยู่เบียดเสียด แต่ไม่เสียดสีกัน เพราะเสมอกันด้วยทิวฐิและศีล^๒ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

^๒ มีปัญญาเห็นอริยสัจเหมือนกัน (ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๕๐.)

“ดูก่อนอานนท์ เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงเพื่อยิ่งสำหรับเธอทั้งหลาย คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ อานนท์ เธอจะไม่เห็นภิกษุแม้ ๒ รูปมีวาทีต่างกันในเรื่องเหล่านี้เลย”^๓

อีกนัยหนึ่ง พระสงฆ์ แปลว่า ผู้ช่วยกำจัดภัยของสัตว์โลก เพราะทำทานที่เขาถวายแล้วเมื่อน้อย ให้ได้ผลมาก ให้ได้ผลไพบุลย์^๔

พระสงฆ์ชื่อว่าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก เพราะกำจัดภัยของสัตว์ทั้งหลายได้ โดยการทำให้ผู้บำเพ็ญบุญเมื่อน้อย ให้ได้รับผลไพบุลย์^๕

ภิกษุ แปลว่า ผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ปฏิบัติภาวนาเพื่อทำลายกิเลส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยไตรสิกขา^๖ ซึ่งได้แก่ กัลยาณปุขชน พระเสขะ และพระอรหันต์ทั้งหลาย^๗

วัฏฏะ แปลว่า วงเวียน หมายถึง การหมุนเวียนไปด้วยอำนาจกิเลสกรรม และวิบาก^๘ เมื่อยังมีกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับวิบาก คือผลกรรม เมื่อเสวยวิบากอยู่ก็เกิดกิเลสอีก เมื่อเกิดกิเลสก็ทำกรรมอีก เรียกวจรเช่นนี้ว่า วัฏจักร ตัวอย่างเช่น อยากกินขนม(กิเลส) หาขนมมากิน (กรรม) รู้สึกอร่อยชอบใจ (วิบาก) ตัดใจในรสอร่อย อยากกินอีก (กิเลส) จึงไปหาขนมอร่อยๆ มากินอีก (กรรม) เป็นต้น และการหมุนเวียน

^๓ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๒/๕๑. พ.อ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๘.

^๔ ที.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๘๓.

^๕ พ.อ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๓๘.

^๖ พ.อ.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๙๔. พ.อ.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๒๗๔.

^๗ พ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๕๖๕.

^๘ วัฏฏะ ๓ คือ ๑) กิเลสวัฏฏะ วงจรกิเลส ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน (๒) กัมมวัฏฏะ วงจรกรรม ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ ๓) วิปากวัฏฏะ วงจรวิปาก ประกอบด้วยวิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปอุปปัตติภพชาติ ขรา มรณะ เป็นต้น (อ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

อย่างนี้ทำให้เจ้าของกิเลส กรรม และวิบากนั้น ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ ไม่จบสิ้น เรียกการเวียนว่ายตายเกิดอย่างนี้ว่า วัฏสงสาร หรือสังสารวัฏ

พระสงฆ์ ความหมายโดยทั่วไปหมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัย หรือหมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนา^๙ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๐} คือ

๑) สมมติสงฆ์

ภิกษุสงฆ์ผู้อุปสมบทด้วยสมมติกรรม ที่ปรากฏในวินัยกรรม ซึ่งอาจจะเป็นบุพชน หรือ**พระอริยบุคคล**ก็ได้ เป็นผู้อุทิศตนเพื่อการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ

๑. สงฆ์จตุรวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๔ รูป ที่สมมติขึ้นเป็นสงฆ์ สามารถประกอบสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้น การปวารณา การทอดกฐิน การอุปสมบท และอัฏฐาน (พิธีกรรมของสงฆ์เพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส)

๒. สงฆ์ปัญจวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๕ รูป สามารถทำปวารณาให้ผ้ากฐิน และให้การอุปสมบทในปัจจุบันชนบทได้ (สถานที่ขาดแคลนพระสงฆ์ เช่น ในเขตชนบท)

๓. สงฆ์ทศวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๑๐ รูป สามารถให้การอุปสมบทในมัธยมประเทศ (สถานที่ที่ไม่ขาดแคลนพระสงฆ์ เช่น ในเขตเมือง) ได้

๔. สงฆ์วิสตวรรค คือ หมู่ภิกษุจำนวน ๒๐ รูปขึ้นไปสามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง รวมทั้งอัฏฐานกรรม (ออกจากอาบัติสังฆาทิเสส) ด้วย^{๑๑}

^๙ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด...คำวัด**, หน้า ๖๕๕.

^{๑๐} พระญาณธชะ, **ปรมัตถที่ปณี**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า ๑๒๙.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๘๘/๒๓๖.

๒) ทักขิไณยสงฆ์

สงฆ์ผู้ควรรับทักขิณา หมายถึง หม่อริยบุคคล ^{๑๒} ได้แก่ พระภิกษุ ผู้บรรลุมรรคผลแล้วเท่านั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระอริยสงฆ์ ^{๑๓} คือ ภิกษุ ผู้รู้แจ้งธรรมผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บรรลุถึงความรู้แจ้งสามารถกำจัดกิเลส และสังโยชน์ได้ตามภูมิขั้นของตน ได้แก่ หมู่แห่ง อริยบุคคล ๘ จำพวก คือ ผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๔ ผู้ตั้งอยู่ในผล ^{๑๔} ดังนี้

๑. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค หรือบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งในโสดาปัตติผล หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์ ๓ ได้แก่ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

๒. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลหรือพระโสดาบัน หมายถึง ผู้ละสังโยชน์ ๓ ได้แล้ว

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสกทาคามิผล หรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อกำมาราคะและพยาบาทให้เบาบาง

๔. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิผลหรือพระสกทาคามี หมายถึง ผู้ทำกามราคะและพยาบาทให้เบาบาง

๕. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามิผลหรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละกามราคะและพยาบาทโดยไม่เหลือ

๖. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผลหรือพระอนาคามี หมายถึง ผู้ละกามราคะและพยาบาทได้โดยไม่เหลือ

๗. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล หรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ

^{๑๒} อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒ - ๔๒๓.

^{๑๓} อริยะ อธิบายว่า เป็นของแท้ เป็นของไม่ผิด ไม่เป็นของคลาดเคลื่อน อภิ.วิ.อ. (บาลี) หน้า ๙๐.

^{๑๔} ม.มุ.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

และอวิชาโดยไม่เหลือ

๘. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอหัตตผล หรือพระอรหันต์ หมายถึง บุคคลผู้
ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชาได้โดยไม่เหลือ^{๑๕}

๕.๒ คุณลักษณะของพระสงฆ์

พระอริยบุคคลดังกล่าวข้างต้นนั้น จะต้องมีความประพฤติทางกาย วาจา และใจที่ตึงามด้วยอำนาจแห่งศีล สมาธิ ปัญญา จนข้ามผ่านจากปุถุชน
จนเป็นพระอริยบุคคลระดับต่างๆ ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาจนสามารถ
จบนญาณทั้ง ๓^{๑๖} และเมื่อละกิเลสได้ตามลำดับแล้ว ได้ประกาศธรรมให้ผู้อื่น
รู้ตามอันเป็นหลักสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

คุณลักษณะของพระสงฆ์ พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันนำมา
สาธยายสรรเสริญตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

“สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ. อสุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ.
ถายปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ. สามิจิปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ.
ยทิท จตตาริ ปุริสยคานิ อฏฐปุริสปุคฺคลา. เอส ภควโต สาวกสงโฆ.
อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทกฺขิณเยโย อณฺชกิริณเยโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ
โลกสฺส.”^{๑๗}

^{๑๕} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๑/๑๕๖.

^{๑๖} ญาณ ความหยั่งรู้ มี ๓ อย่าง คือ ๑) สัจจญาณ ความหยั่งรู้ริยสัจ ๔ มี ทุกข์
ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ๒) กิจจญาณ ความหยั่งรู้กิจอัน
ต้องกระทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทัยควรละเสีย
ทุกขนิโรธควรทำให้แจ้ง และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาควรเจริญ และ ๓) กตญาณ หยั่ง
รู้กิจอันต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำเสร็จแล้ว เป็นการทำให้สุดแห่งทุกข์
โดยชอบ, ดูใน ข.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๒ – ๔๘๕.

^{๑๗} อง.ฉก.ก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๖, อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติดี คือ ปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคโดยทางสายกลาง (มัชฌิมปฏิปทา) ไม่ย่อหย่อนเกินไปและไม่ตึงเกินไปและปฏิบัติได้โดยไม่ถอยหลัง

๒) อุสุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคอันเป็นข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน และไม่โอ้อวดเพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่าปฏิบัติเคร่งครัดกว่าใครๆ

๓) ฌายปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง คือ ปฏิบัติไม่ผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนของพระผู้มีพระภาค

๔) สามิทธิปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ สมควรที่จะได้รับความเคารพนับถือ เป็นผู้ไม่มั่งงาย สรรวมระวางปิดกั้นบาปอกุศลไม่ให้เกิดขึ้นในตน และรู้จักประพฤติดนต่อผู้อื่นในทางที่ดีงาม

๕) อาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ คือ เป็นผู้ควรรับของที่มีผู้นำมาถวาย ที่เรียกว่า อาहुณะ ด้วยความเคารพเพราะคุณของท่านทั้ง ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖) ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ คือ เมื่อเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง และเป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ไม่ว่าท่านจะไปสู่ที่ใด ย่อมยังประโยชน์สุขและประโยชน์เกื้อกูลให้เกิด ณ ที่นั้น

๗) ทกขิเนยโย เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ควรแก่ของทำบุญ คือ เมื่อท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทางและเป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้วย่อมสมควรที่จะได้รับของบริจาคตาน (ทักษิณาทาน) ซึ่งยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้บริจาดและผู้ที่เกี่ยวข้องไปแล้ว

๘) อญชลิกรณียโย เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี ควรแก่การกราบไหว้ คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก-

ทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้บริสุทธิ์ ย่อมตั้งอยู่ในฐานะที่ควรแก่การกระทำ
อัญชลี คือ ความเคารพกราบไหว้

๙) อนุตตริ ปุณณเขตติ โลกสฺส เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก
เป็นแหล่งปลูกฝัง และเผยแพร่วirtueที่ยอดเยียมของโลก คือ พระสงฆ์สาวกของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประเสริฐดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร และ
เป็นผู้บริสุทธิ์สมควรได้รับการกราบไหว้บูชาและทักษิณาทาน อันยังประโยชน์
มากอันยิ่งสมควรแก่ดินนาที่มีดินดีอุดมสมบูรณ์ เมล็ดพืชที่หว่านหรือปลูก
ลงบนผืนดินนี้ย่อมให้ผลดี เหมือนดั่งนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก^{๑๘}

คุณของพระสงฆ์เกิดขึ้นจากการปฏิบัติภาวนาตามคำสอนของ
พระพุทธเจ้า จนสามารถพัฒนากาย วาจา และใจของตน เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็น
ผู้ปฏิบัติตรง ดำรงอยู่ในมรรค ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล ๔ ประการ คือ
โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค และดำรงอยู่
ในผล ๔ คือ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตตผล^{๑๙} เป็นเนื้อ
นาบุญที่เกิดขึ้นได้โดยยาก

๕.๓ พระอริยบุคคล

อริยบุคคล แปลว่า บุคคลผู้มีความบริสุทธิ์ ประเสริฐกว่าบุคคลทั้ง
ปวง ทั้งในโลกนี้และเทวโลก^{๒๐} เป็นผู้ทำลายบาปอกุศลที่ก่อให้เกิดความเศร้า
หมอง ที่นำไปเกิดในภพใหม่ (ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป) ได้แล้ว^{๒๑} เป็น
อย่างนี้ เพราะเป็นผู้รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ และสามารถปฏิบัติธรรมตามมรรคมี
องค์ ๘ จนสามารถดับกิเลสที่ผูกมัดจิตใจมนุษย์ทั้ง ๑๐ อย่างให้ลดลงหรือ

^{๑๘} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๑๙๐.

^{๑๙} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

^{๒๐} อภ.ป.อ. (ไทย) ๓/-/-/๒๑๕.

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๖๓.

หมดไป เป็นผู้ที่สัตบุรุษสรรเสริญ^{๒๒} เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ทานที่เขาถวายในบุคคลเหล่านี้มีผลมาก มีผลไพบุลย์^{๒๓} คือ

๑) พระโสดาบัน

พระโสดาบัน แปลว่า เข้าถึงกระแสพระนิพพาน คือเข้าสู่มรรค^{๒๔} คือ เดินทางถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริงแล้ว เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจักไม่ไปปฏิสนธิ คือเกิดในอบายภูมิ^{๒๕} อีกต่อไป มีความแน่นอนที่จะบรรลुพระอรหันต์ในวันข้างหน้า ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

พระโสดาบันเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ เป็นผู้มั่นคง

^{๒๒} ดูในขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๕๙-๑๖๐.

^{๒๓} ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๙/๘๕-๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๙/๑๐๔.

^{๒๔} โสดาบัน หมายถึง ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะคำว่า “โสดะ” เป็นชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๑/-/๕๓๐, ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๐๑/๓๐๐)

^{๒๕} อบายภูมิ คือ ถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัย อันปราศจากความเจริญ (ไม่มีการแก้ไขเรียนรู้ ต้องเสวยวิบากกรรมอย่างเดียว) มี ๔ ภูมิ

๑) เปรตจنان คือ แดนที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่ดำเนินชีวิตโดยทางขวาง(คลาน) เป็นดินแดนสำหรับผู้ที่มีโมหะเป็นตัวนำ มีจิตเป็นมิงฉาภิภูติ

๒) เปรต คือ แดนที่อดอยาก หิวกระหาย ปราศจากความสุขสบาย เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในเปรตวิสัย คือผู้ที่มีจิตโลภอยากได้ไม่สิ้นสุด

๓) อสุรกาย คือ แดนที่มีแต่ความเศร้าหมอง ผู้ที่จะเกิดเป็นอสุรกายนี้ คือผู้ที่มีจิตประกอบด้วยโทสะ (ความโกรธ) เช่นเดียวกับผู้ที่เกิดในนรก

๔) นรก สภาวะหรือแดนที่ไม่มีความชื่นใจ มีแต่ความทุกข์ทรมานโดยส่วนเดียว ผู้ที่จะไปเกิดในนรก คือบุคคลที่ประกอบด้วยโทสะ (ความโกรธ) (ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๒๐๕., ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

เสื่อมสียิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหาสปัญญา^{๒๖} ไม่มี
ชวนปัญญา^{๒๗} ทั้งยังไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มี
ทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เพราะ
สังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติและวินิบาต^{๒๘}

การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน

พระโสดาบันละสังโยชน์ได้ ๓ คือ

๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวเรา ของเรา ยังติดแน่นใน
สมมติว่าเป็นตัวตน เรา เขา

๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย ในความเป็นไปของ
ชีวิต เป็นต้น ทำให้ไม่มั่นใจที่จะดำเนินชีวิตไปตามหลักธรรม

๓) สีลพทปราคาส ความถือมั่นในศีลพรต คือ ความยึดถือในกฎ
ระเบียบอย่างมกมาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงเพราะศีล^{๒๙}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้เป็นพระโสดาบันย่อมมีจิตสงัดจาก
สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา^{๓๐} สีลพทปราคาส ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย^{๓๑} และ

^{๒๖} หาสปัญญา มีปัญญารำแรง เพราะเป็นผู้ทำสติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔
อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ม.อ.อ.
(บาลี) ๓/๙๒/๕๗)

^{๒๗} ชวนปัญญา มีปัญญารวดเร็ว เพราะแล่นไปเร็วในรูปที่เป็นอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน และแล่นไปเร็วในพระนิพพาน อันเป็นที่ดับขาคติ ขรา มรณะ โดยพิจารณาทำ
ให้แจ่มแจ้ง ว่ามีความดับไปเป็นธรรมดา (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๕๗-๕๘)

^{๒๘} สัมมา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

^{๒๙} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๖๑/๔๘๘. ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๙๘.

^{๓๐} วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๘ ฐานะ ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๔/๔๙๔.

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓. ดูเพิ่มเติมหน้า ๓๕.

เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับสัkkายาทิฏฐิ เป็นต้นนั้น”^{๓๒}

พระโสดาบันสามารถประหาณอกุศลกรรมบถ ๖ ประการได้แล้ว คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พวดเท็จ พวดส่อเสียด และมีฉันทิฏฐิได้เด็ดขาดแล้ว^{๓๓} ชื่อว่าผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ ประกอบด้วยวิชาของพระเสขะ ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้ย่นจรดประต้อมตะ^{๓๔}

นอกจากนี้ยังสามารถกำจัดราคะ โทสะ โมหะอย่างหยาบที่จะทำให้ไปตกอบายภูมิได้^{๓๕} และละอุปาทาน ๓ คือ ทิฏฐุปาทาน สีสัปปตูปาทาน และอัตตวาทุปาทานได้เด็ดขาด^{๓๖}

ประเภทของพระโสดาบัน

แม้พระโสดาบันบุคคลจะสามารถละกิเลสได้ เพียง ๒ อย่าง แต่ท่านก็ตัดสังสารวัฏลงได้มาก ตามประเภทแห่งพระโสดาบัน ๓ ประเภท ดังนี้

๑) เอกพีชีโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันที่สร้างบารมีมาแก้กรรมมากด้วยปัญญาเจริญสมถภาวนามาน้อย เจริญวิปัสสนามาก เมื่ออินทรีย์แก้กรรมก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้อย่างรวดเร็ว พระโสดาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิอีกเพียงชาติเดียวก็จะบรรลุอรหัตตผล^{๓๗} เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้วดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน^{๓๘}

^{๓๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๓๓} อัง.ติก. อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

^{๓๔} อัง.นกก. (ไทย) ๒๒/๙๐/๖๑๕, อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒, อัง.นกก.อ.

(บาลี) ๓/๕๔/๑๓๓

^{๓๕} ดูใน ชุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

^{๓๖} ดูใน ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

^{๓๗} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๕๑/๒๓๐.

^{๓๘} ดูใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒, อัง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๘/๒๓๗. พระ

อาจารย์ภัททันตะอาสภมหาเถระ จัมมาจริยะ อัครมหาภิกขุมีภูมิกานาจริยะ, ดร., วิปัสสนาที่ปณีฎีกา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๑.

๒) โกลังโกลโสตาบัน ได้แก่ พระโสตาบันที่สร้างबारมีมาปานกลาง มีปัญญาและสมาธิเท่าๆ กัน เจริญวิปัสสนาภาวนาและสมถภาวนามากพอ ๆ กัน เมื่ออินทรีย์แก่กล้าก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้อย่างปานกลาง พระโสตาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิในมนุษยภูมิหรือเทวภูมิอีก ๒-๖ชาติเป็นอย่างมากก็จะบรรลุอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้ว ดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน^{๓๙}

๓) สัตตักขัตตูปรมโสตาบัน ได้แก่ พระโสตาบันที่สร้างबारมีมาอย่างอ่อน มีสมาธิมากแต่ปัญญาน้อย เจริญสมถภาวนามาก เจริญวิปัสสนาภาวนาน้อย เมื่ออินทรีย์แก่กล้า ก็สามารถบรรลุมรรค ผล อย่าง เชื่องช้า แต่อย่างไรก็ตาม พระโสตาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิในมนุษยภูมิหรือเทวภูมิอีกเพียง ๗ ชาติ^{๔๐} ก็จะบรรลุอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้วดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน^{๔๑}

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระโสตาบัน

พระโสตาบันเป็นผู้มีอริยกัณฑ์ศีลบริบูรณ์^{๔๒} คือศีลที่บริสุทธิ์ ไม่มีราศี ด้วยตัณหาและทิฏฐิ เพราะเป็นศีลที่เกิดจากคุณธรรมภายใน ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ละเมิด เป็นไปเองตามปกติธรรมชาติ โดยไม่ต้องคอยยึดถือเอาไว้ เรียกว่า “อปราโมกฺขศีล”^{๔๓} มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญาพอประมาณ ไม่มีทางตกต่ำ^{๔๔} ได้อีก ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

^{๓๙} ดูใน อภิ.ป. (บาลี) ๓๖/๓๒/๑๒๒-๑๒๓, อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๒/๕๔.

^{๔๐} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๕๑/๒๓๐.

^{๔๑} ดูใน อภิ.ป. (บาลี) ๓๖/๓๑/๑๒๒, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๔๒} คือ ศีลที่พระอริยะชื่นชม หมายถึง ศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล คือ ความสำรวมทุกขนิท ที่.ม.อ. (บาลี) ๑๕๙/๑๔๖, อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

^{๔๓} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗. เป็นศีลที่ตัณหาและทิฏฐิไม่เกาะเกี่ยว และใคร ๆ ไม่สามารถปรามาสได้ว่า ท่านเคยต้องอาบัตินี้มา

^{๔๔} ไม่ตกไปในอบาย ๔ อีกแล้ว ดูใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย^{๔๕}บ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสม (แก่มรรคผล) ไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์^{๔๖} สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า^{๔๗}

“เมื่อใด อริยสาวกจะรับภัยเวร ๕ ประการได้แล้วประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุนิโรธ ๔ ประการ เห็นแจ้งแทงตลอดอริยญาณธรรม^{๔๘}.. เมื่อนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า เรามีนิโรธสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติและวิณิบาต^{๔๙} สิ้นแล้ว เป็นโสดาบันแล้ว^{๕๐} ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ^{๕๑} ในวันข้างหน้า”

พระโสดาบันจะรับภัยเวร ๕ ประการได้แล้ว คือ

๑. ฆ่าสัตว์ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย จึงประสบภัยเวรที่เป็นไปใน

^{๔๕} อาบัติที่เหลือ เว้นปาราชิก ๔ ดูใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๑.

^{๔๖} อาบัติปาราชิก ๔ ดูใน อัง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๔.

^{๔๗} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

^{๔๘} มรรคพร้อมทั้งวิปัสสนา ดูใน อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๑-๙๒/๓๖๗.

^{๔๙} ทั้ง ๓ คำนี้เป็นไวยากรณ์ของนรก (อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐)

^{๕๐} ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐)

^{๕๑} สัมโพธิ หมายถึง มรรค ๓ เชื้อสูง คือ สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค (อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒, อัง.ติก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๕)

ปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกขโหม้นัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้น
ขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมไม่ประสบภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปใน
สัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกขโหม้นัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่า
สัตว์แล้ว ย่อมระงับภัยเวรนั้นได้ดังนี้

๒. ลักทรัพย์ ...

๓. ประพฤติผิดในกาม ...

๔. พุดเท็จ ...

๕. เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย^{๕๒} ...

พระโสดาบันประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลู่โสดาบัน ๔ ประการ คือ

๑) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ว่า
“แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย
พระองค์เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า “พระ
ธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วย
ตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน ฯ”

๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ว่า “พระ
สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ฯลฯ ควรแก่
ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”

๔) ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชื่นชม ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อย
ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทมิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ^{๕๓}

ทมิฏฐิของพระโสดาบัน

พระโสดาบัน ถึงพร้อมด้วยทมิฏฐิ มีความเห็นชอบ ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นของเที่ยง

^{๕๒} สุราและเมรัย ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๗-๑๘.

^{๕๓} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๒/๒๑๒.

๒. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นสุข
๓. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือธรรมว่าเป็นอัตตา
๔. เป็นผู้ไม่อาจทำอนันตริยกรรม^{๕๔}
๕. เป็นผู้ไม่อาจเชื่อความบริสุทธิ์โดยถือมงคลต้นข้าว^{๕๕}
๖. เป็นผู้ไม่อาจแสวงหาเขตบุญนอกศาสนา^{๕๖}

เมื่อบรรลุโสดาบัน^{๕๗} แล้ว เป็นผู้มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ๕ สามารถประหณมิจฉาทิฏฐิ และวิจิกิจฉาได้อย่างเด็ดขาด เจตนาที่จะละเมิดศีล ๕ ไม่มีอีกแล้ว^{๕๘} เปรียบเหมือนงูพิษที่ถูกถอดเขี้ยวแล้ว ถึงจะมีความเกรี้ยวกราดอยู่ แต่ก็ทำร้ายใครไม่ได้อีก

พระโสดาบันแม้จะมีความโกรธอยู่ แต่ก็ไม่ได้คิดอาฆาตทำร้ายใคร แม้จะมีความโลภอยู่ก็ไม่คิดจะขโมยของใคร ถึงจะมีความหลงอยู่แต่ก็ไม่คิดแสวงหาโลกียสุขด้วยการเสพของมีนเมา แม้ยังต้องอยู่ท่ามกลางโลกธรรม ๘^{๕๙} แต่ก็จะไม่ถูกเขี้ยวเล็บของโลกขบกัดอีกต่อไป การดำรงชีวิตอยู่ในโลกของพระโสดาบันเปรียบเหมือนลี้ญ์ในปากงู เพราะแม้ต้องอยู่ท่ามกลางเขี้ยวพิษ แต่ไม่เคยโดนพิษทำร้ายเลยแม้สักครั้ง หรือเปรียบเหมือนมือที่ไม่มีแผลคนลงในหม้อยาพิษ ก็ไม่เกิดโทษ^{๖๐}

พระโสดาบัน จะบรรลुरुหันต์อีกไม่เกิน ๗ ชาติ โดยอัตโนมัติ เมื่อ

^{๕๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๕, อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๘๖/๑๕๕

^{๕๕} ถือารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นมงคล (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๑๕

^{๕๖} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๙๒/๖๑๖.

^{๕๗} ‘ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้ยืนจรดประต้อมตะ’ อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒.

^{๕๘} ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๒.

^{๕๙} โลกธรรม คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำโลก ๘ ประการ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ ดูใน อง.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๙.

^{๖๐} ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๔/๗๐.

บรรลุลหัตถ์แล้ว ก็จะได้ประสบสุขในพระนิพพาน ชนิดที่ไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก เพราะเป็นบรมสุขที่ไม่เจือด้วยกามคุณ ๕ อีกต่อไป^{๖๑}

การพยากรณ์พระโสดาบัน

การที่จะรู้ได้ว่าใครเป็นพระอริยบุคคลขั้นไหนนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีภูมิธรรมเสมอกันหรือสูงกว่าจึงจะรู้ได้^{๖๒} แต่คนธรรมดาที่ไม่ใช่พระอริยเจ้าก็ยังพอสังเกตได้ว่าใครเป็นพระโสดาบัน โดยการอนุมานเอา อาจจะถูกหรือผิดก็ได้ มีหลักในการอนุมานดังนี้ คือ ผู้ที่บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว เป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหว เป็นผู้ที่ยอมมอบกายถวายชีวิตแด่พระรัตนตรัย ถึงจะถูกฆ่าตายก็ไม่ยอมกล่าวดูหมิ่นพระรัตนตรัย หรือมีคนเอาเงินเอาทองมากองไว้ข้างหน้า แล้วบอกว่า เงินทองทั้งหมดนี้จะเป็นอย่างท่าน ถ้าท่านยอมกล่าว "พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ไม่ตีจริง" พระโสดาบันจักไม่พูดอย่างเด็ดขาด ดังเช่น นายสุปปพุทฺธกุฎฐิ^{๖๓}

ลักษณะบางประการของพระโสดาบัน

๑) พระโสดาบันบางท่านไม่รู้วาทนเองบรรลุธรรมแล้ว

พระเจ้ามหานามะ ทรงบรรลุโสดาบันแล้ว แต่ก็ยังไม่รู้ตัว จึงเกิดข้อสงสัยในคติของตน ดังปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

พระเจ้ามหานามะทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ครึ่งหนึ่ง หม่อมฉันลืมนสติปรารภพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์ หม่อมฉันคิดว่า “หากเราฟังถึงแก่กรรมในเวลานี้ คติของเราจะเป็นอย่างไรหนอ?”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าทรงกลัวเลยมหายาปิตร การสรวรรคตของพระองค์จักไม่เลวทราม กาลกิริยาก็จักไม่เลวทรามย่อมโน้มไปสู่นิพพาน

^{๖๑} ดูใน อิง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน อิง.ตีก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๖๖.

^{๖๓} ดูประวัติใน ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๖.

โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน”^{๖๔}

๒) พระโสดาบันยังมีครอบครัว

ความเป็นอยู่ของพระโสดาบันเหมือนกันกับคนทั่วไป เพราะยังมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ ยังมีครอบครัว มีลูกมีหลานอยู่ เช่น นางวิสาขา เป็นพระโสดาบันตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อโตเป็นสาวได้แต่งงาน ให้กำเนิดลูกชาย ๑๐ คน ลูกสาว ๑๐ คน เมื่อนางไปวัดก็จะมีทั้งลูกทั้งหลานไปด้วย คนทั้งหลายก็จะถามว่า “นางวิสาขาคณไหน”^{๖๕} นี่ก็แสดงให้เห็นว่าพระโสดาบันนั้นก็เหมือนกับคนทั่วไป อย่างแยกไม่ออก

๓) พระโสดาบันยังมีความประมาทอยู่

พระโสดาบันแม้เป็นพระอริยบุคคลมีทิฏฐิที่สมบูรณ์แล้ว แต่ยังไม่สมบูรณ์ด้วยสติและปัญญา ยังมีความประมาทอยู่บ้าง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “พระโสดาบันเหล่าใด รู้แจ้งอริยสัจที่พระศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว ถึงแม้ว่าพระโสดาบันจะประมาทไปบ้าง แต่ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘”^{๖๖}

“พระโสดาบันพ้นแล้วจากอบายทั้ง ๔ และจะไม่ทำอภิชาน ^{๖๗}
ถึงแม้ว่าพระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม ^{๖๘} ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไป

^{๖๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑๘/๕๒๓.

^{๖๕} ตูรายละเอียดยใน ขุ. อุทาน. (ไทย) ๒๕/๗๘/๓๔๐.

^{๖๖} ไม่เกิดในภพที่ ๘ เพราะท่านละสังโยชน์ ๓ ประการ (สัkkายทิฏฐิ วิจิกจจา สัลลพตปรามาส) ได้แล้ว และจะเวียนเกิดเวียนตายในเทวโลกและโลกมนุษย์อย่างมากไม่เกิน ๗ ครั้ง แล้วบรรลอรหัตตผล (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๓-๑๖๔)

^{๖๗} อภิชาน ๖ คือ ไม่ทำกรรมหนัก ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ข่มมารดา ๒) ข่มบิดา ๓) ข่มพระอรหันต์ ๔) ทำโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห้อ ๕) ทำให้สงฆ์แตกกัน ๖) เข้ารีตศาสนาอื่น (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๖)

^{๖๘} บาปกรรม หมายถึง การต้องอาบัติเบา มิได้หมายถึงอาบัติหนัก ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗ และดู วิมพา. (ไทย) ๒/๕๐/๒๓๘.

บ้าง ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้ ผู้เห็นบท^{๖๙} แล้วไม่อาจทำอย่างนั้น”^{๗๐}

๒) พระสกทาคามี

สกทาคามี แปลว่า กลับมาอีกครั้งเดียว^{๗๑} คือจะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์หรือเทวโลกอีกครั้งเดียวเท่านั้น ละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือให้เบาบางลง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุผู้มีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”^{๗๒}

การละสังโยชน์ของพระสกทาคามี

พระสกทาคามี สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ^{๗๓} โทสะอย่างหยาบ^{๗๔} เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกันนั้น^{๗๕} และกามุปาทาน ที่เป็นกามราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด^{๗๖} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“พระสกทาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหาสปัญญา ไม่มีชวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เพราะบรรเทาราคะ โทสะ และโมหะให้เบา

^{๖๙} บท หมายถึง ทางแห่งนิพพาน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗.

^{๗๐} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๒.

^{๗๑} ส.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๓๐๐.

^{๗๒} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

^{๗๓} ความกำหนัดติดใจในกาม ดูใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๖๙/๖๒๐.

^{๗๔} ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

^{๗๕} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๗๖} ดูใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

บาง^{๗๗} มาสู่โลกนี้^{๗๘} อีกเพียงครั้งเดียว..^{๗๙}

ประเภทของพระสงฆ์

พระสงฆ์มีบุคคล ๕ ประเภท คือ

๑) พระสงฆ์สำเร็จเป็นพระสงฆ์ในโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทพในเทวโลก และจุติจากเทวโลกกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลุอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์

๒) พระสงฆ์สำเร็จเป็นพระสงฆ์ในโลกมนุษย์แล้ว กระทำความเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งบรรลุอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้

๓) พระสงฆ์สำเร็จเป็นพระสงฆ์ในโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทพในเทวโลกอีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลุอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในเทวโลกนั้น

๔) พระสงฆ์สำเร็จเป็นพระสงฆ์ในสมัยที่เกิดเป็นเทพในเทวโลก แล้วกระทำความเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งบรรลุอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในเทวโลกนั้น

๕) พระสงฆ์สำเร็จเป็นพระสงฆ์ในสมัยที่เกิดเป็นเทพในเทวโลก แล้วจุติจากเทวโลกกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลุอรหัตตผลและดับขันธ เข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้^{๘๐}

พระสงฆ์นี้ ไม่แตกต่างจากพระโสดาบันมากนัก เพราะยังมีครอบครวอยู่ เพียงแต่มีกิเลสที่เบาบางกว่าพระโสดาบันเท่านั้น

^{๗๗} เบบางลง โดยอาการทั้งสองอย่าง คือ ด้วยการเกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว และมีปริยฐานกิเลสน้อย กิเลสย่อมไม่เกิดขึ้นเนื่องๆ เหมือนปุลชน

^{๗๘} ผู้บรรลุสงฆ์ในโลกมนุษย์แล้วบังเกิดในเทวโลก..ก็มี กลับมาสู่โลกมนุษย์..ก็มี ดูใน ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๓๗๔.

^{๗๙} ส.ม.หา. (ไทย) ๑๘/๑๐๒๑/๕๓๔.

^{๘๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๒๘. อภิ.ปุ.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

ถามว่า : ก็พระสกทาคามีนี้แตกต่างกันกับพระโสดาบันเอกพีชี
อย่างไรบ้าง? ตอบว่า : พระโสดาบันเอกพีชี ท่านมีปฏิสนธิครั้งเดียวเท่านั้น
ส่วนพระสกทาคามีท่านมีปฏิสนธิ ๒ ครั้ง ข้อนี้เป็นเพราะการกระทำที่
แตกต่างกันระหว่างพระอริยะทั้งสองนั้น^{๘๑}

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระสกทาคามี

พระสกทาคามีละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือให้
เบาบางลง เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญาพอประมาณ^{๘๒}
ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิ
พอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบท
เล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้อง
อาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่
เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควร
แก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบท
เหล่านั้น สมารถศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการ
สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่
โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ ...พ้นจากอบาย”^{๘๓}

นอกจากนี้ สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ โทสะอย่างหยาบ
ได้^{๘๔} และละกามุปาทานที่เป็นกามราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด^{๘๕}

^{๘๑} อภ.ป.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

^{๘๒} ไม่มีทางตกต่ำ หมายถึง ไม่ตกไปในอบาย ๔ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดสัตว์
เดรัจฉาน ๓. แดนเปรต ๔. อสุรกาย (ดูใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒).

^{๘๓} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๓, อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๔๕๗.

^{๘๔} ดูใน ขุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

^{๘๕} ดูใน ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

๓) พระอนาคามี

อนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาถือปฏิสนธิในกามาวจรภูมิอีก^{๘๖} คือ ไปอุปบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส แล้วปรินิพพานในชั้นนั้นเลย^{๘๗} เพราะสามารถละกิเลสได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหานได้เพิ่มอีก ๒ คือ กามราคะสังโยชน์ และปฏิฆสังโยชน์ ดังในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

พระอนาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ เป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหาสปัญญา มีชวนปัญญา แต่ไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เพราะโอรัมภาคีสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป^{๘๘} เขาจึงเป็นพระอนาคามี ผู้อนัตราปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้อุปหัจจปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้สังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้สสังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้ทังโสโตกนิภูฏคามิ แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบายทุกคติ และวินิบาต^{๘๙}

การละสังโยชน์ของพระอนาคามี

พระอนาคามี ละสังโยชน์ได้อีก ๒ คือ ๑) กามราคะ ความกำหนัด

^{๘๖} คือ มนุษย์โลก และเทวโลก ดูใน ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๙๖/๓๔๒.

^{๘๗} ไปอุปบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสเท่านั้น ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๐.

^{๘๘} โอรัมภาคีสังโยชน์ หมายถึงสังโยชน์เบื้องต้น ๕ คือ ๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรต ๔) กามราคะ ความพอใจในกามคุณ ๕) พยาบาทหรือปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจอันเป็นเหตุให้เกิดในกามภพ ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๔๕/๒๒.

^{๘๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

จิตใจในกามคุณ ๕ ๒) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ ความขัดเคืองใจ

ดังปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกายว่า “พระอนาคามี ย่อมมีจิตสัจจจาก
กามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด และกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย
อย่างละเอียด และกิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับกามราคะนั้น”^{๙๐}

นอกจากนี้ สามารถละอกุศลกรรมบถได้อีก ๒ คือ พุดคำหยาบ และ
ความโกรธเคืองได้เด็ดขาด^{๙๑}

ประเภทของพระอนาคามี

พระอนาคามี มี ๕ ประเภท คือ

๑) อันตราปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานใน
ระหว่าง คือ เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว เมื่ออายุยังไม่ถึงกึ่ง
ปรินิพพานเสียก่อน เช่น ชั้นอวิหามีอายุ ๑,๐๐๐ กัป มี ๓ จำพวก ดังนี้

พวกที่ ๑ บรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลุในวันที่เกิดก็
บรรลุไม่เกินภายใน ๑๐๐ กัป

พวกที่ ๒ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิดหรือบรรลุ
ภายใน ๑๐๐ กัปได้ก็บรรลุภายใน ๒๐๐ กัป

พวกที่ ๓ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลภายใน ๒๐๐ กัป ก็
บรรลุไม่เกินภายใน ๔๐๐ กัป

ส่วนในสุทธาวาสชั้นอื่นๆ คืออตปปาที่มีอายุ ๒,๐๐๐ กัปชั้นสุทฺธสสา
ที่มีอายุ ๔,๐๐๐ กัป ชั้นสุทฺธสีที่มีอายุ ๘,๐๐๐ กัป ชั้นอกนิฏฐาที่มีอายุ
๑๖,๐๐๐ กัป ก็มีนัยเช่นเดียวกัน^{๙๒}

๒) อุปะหัจจปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดอยู่ในสุทธาวาส
ภพใดภพหนึ่งแล้ว มีอายุพ้นกึ่งจึงปรินิพพาน เช่น ในชั้นอวิหาซึ่งมีอายุ

^{๙๐} ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕., ข.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๙๑} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

^{๙๒} ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

๑,๐๐๐ กับ พระอนาคามีจำพวกนี้มีอายุพันถึง คือ พัน ๕๐๐ กับแล้วจึง
ปรินิพพาน ส่วนในชั้นอื่นที่เหลือซึ่งมีอายุแตกต่างกันไป ก็มีนัยดูเดียวกัน^{๙๓}

๓) อสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานโดยไม่
ต้องใช้ความเพียรมา^{๙๔}

๔) สสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภพ
ใดภพหนึ่งบรรลुพระอรหัตตปรินิพพาน โดยต้องใช้ความเพียรมา^{๙๕}

๕) อุทกังโสโตกนิภูฏคามิ หมายถึง พระอนาคามีผู้มีกระแสใน
เบื้องบน สูงขึ้นไปจนถึงอกนิภูฏภพ คือเกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้วก็
จะเกิดเลื่อนต่อไปจนถึงอกนิภูฏภพ แล้วจึงปรินิพพานในภพนั้น^{๙๖}

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระอนาคามี

พระอนาคามีเป็นโอบปาติกะ^{๙๗} เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล บริบูรณ์ในสมาธิ
มีปัญญามากขึ้นอีกพอประมาณ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิให้
บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบท
เล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้อง
อาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่
เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควร
แก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบท

^{๙๓} ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

^{๙๔} ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

^{๙๕} ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

^{๙๖} ดูรายละเอียดใน ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒.

^{๙๗} โอบปาติกะ หมายถึง สัตว์ที่เกิดแล้วโตทันที และเมื่อจุติ (ตาย) ก็หายวับไปไม่
ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรกเป็นต้น (ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (บาลี) ๑/
๑๔๙) พระอนาคามีที่เกิดในสุทธาวาส ดำรงภาวะอยู่ในชั้นนั้นๆ ปรินิพพานสิ้นกิเลส
ในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒).

เหล่านั้นสมารถศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโอปปาติกะบริณิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก”^{๙๘}

พระอนาคามีบางท่าน บำเพ็ญวิปัสสนาล้วนๆ ไม่ได้ฉานสมาบัติก็จริง แต่ในขณะที่บรรลุนาคามีมรรคนั้น จิตขึ้นสู่อุปนาริธี เป็นฉานอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงจัดได้ว่า เป็นผู้ที่มีสมาธิสมบูรณ์^{๙๙} แต่เข้านิโรธสมาบัติไม่ได้

ความเป็นอยู่ของพระอนาคามี

พระอนาคามีมีความเป็นอยู่สันโดษ ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ^{๑๐๐} มีศีล ๘ เป็นปกติ เฉพาะผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ เท่านั้นจึงจะสามารถเข้านิโรธสมาบัติได้^{๑๐๑} เมื่อหมดอายุขัยแล้วไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส เป็นรูปพรหมชั้นสูงสุด เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้บรรลุเป็นพระอริยเจ้าชั้นอนาคามี

สุทธาวาสภูมิ แบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ตามความแก่อ่อนของบารมี โดยดูจากอินทรีย์ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ดังนี้

๑) อวิหา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน มีอินทรีย์อ่อนที่สุด **ศรัทธา**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่ไม่ละทิ้งสถานที่ของตน คือต้องอยู่จนครบอายุขัยจึงจุติ ไม่มีการเสื่อมจากสมบัติของตน มีทิพยสมบัติบริบูรณ์เต็มที่อยู่เสมอ จนตลอดอายุขัย สำหรับพรหมชั้นสูงที่เหลืออีก ๔ ชั้น อาจไม่ได้อยู่จนครบอายุขัย อาจจุติ (ตาย) ก่อน

๒) อดตัปปา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามี ผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร มี**วิริยะ**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหม

^{๙๘} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

^{๙๙} อง.จตุ.อ. (ไทย) ๒/-/๓๕๔.

^{๑๐๐} รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อัมมารมณีนันทินยิตถาทา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

^{๑๐๑} อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๑/๗๓๕/๒๘๒.

ที่ไม่มีความเดือดร้อนใจ เพราะยอมเข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ นิ वर्ณธรรมที่เป็นเหตุให้จิตเดือดร้อนไม่อาจเกิดขึ้น จิตใจจึงมีแต่ความสงบเยือกเย็น

๓) สุทัสสา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ตั้งมานำทัสนา สติมีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่เห็นสิ่งต่างๆ โดยปรากฏชัด เพราะบริบูรณ์ด้วยจักขุทั้ง ๔ ได้แก่ มังสจักขุ ทิพยจักขุ ฌัมมจักขุ ปัญญาจักขุ ที่บริสุทธิพรหมชั้นนี้มีร่างกายสวยงามมาก ผู้ใดได้เห็นย่อมเกิดความสุขใจ สุทัสสาจึงหมายความว่า ผู้ที่ผู้อื่นเห็นด้วยความเป็นสุข

๔) สุทัสสี เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้มองเห็นชัดเจนดี หรือผู้มีทัสนาแจ่มชัด สมาริมีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่แลเห็นสิ่งต่างๆ โดยสะดวก มีการเห็นบริบูรณ์ด้วยดี ยิ่งกว่าสุทัสสาพรหม ว่าโดยจักขุ ๔ ประการแล้ว มังสจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ ทั้งสามอย่างนี้มีกำลังมากกว่าสุทัสสาพรหม มีแต่ฌัมมจักขุเท่านั้นที่มีกำลังเสมอกัน

๕) อกนิภูตา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ไม่มีความด้อย หรือเล็กน้อยกว่าใคร ผู้สูงสุด มีอินทรีย์แก่ที่สุด ปัญญามีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่มีทิพยสมบัติและความสุข ที่ยอดเยี่ยม มีคุณสมบัติยิ่งกว่ารูปพรหมทุกชั้น

รูปพรหมชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๔ ในสุทธาวาสกฺขิ นี้ ขณะยังไม่เป็นพระอรหันต์ เมื่อจุติในชั้นของตนแล้ว จะเลื่อนไปบังเกิดในชั้นสูงขึ้นไป ไม่เกิดซ้ำภูมิหรือไม่เกิดในภูมิต่ำกว่า แต่สำหรับอกนิภูตพรหมยอมไม่ไปบังเกิดในภูมิอื่นอีกเลย จะปรินิพพานในภูมินี้^{๑๐๒}

^{๑๐๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๖/๖๗๑-๖๗๔.

๔) พระอรหันต์

พระอรหันต์ คือ ผู้ที่ห่างไกลจากบาปที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง ละกิเลสที่นำไปเกิดในภพใหม่ได้แล้ว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“อกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก อันเศร้าหมอง อันเป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่ มีผลเป็นทุกข์ เพื่อชาติ ชราและมรณะต่อไป ของท่านผู้ห่างไกลจากกิเลส ย่อมไม่มี ภิกษุย่อมเป็นพระอรหันต์อย่างนี้แล”^{๑๐๓}

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นอาสวะ^{๑๐๔} แล้ว คือถอนขึ้นได้ เป็นของเกิดขึ้นอีกไม่ได้ เผลแล้วด้วยไฟคือญาณ เหตุนี้จึงเรียกว่า พระชินาสพ

พระอรหันต์เป็นผู้อยู่จบแล้ว คือ จบแล้วในธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยะ มีจรรยาอันประเสริฐดีแล้ว ฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้อยู่จบแล้ว

พระอรหันต์เป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้ว คือ กิจที่จะพึงทำเพื่อบรรลุความสิ้นไปแห่งทุกข์ย่อมไม่มี เพราะทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “การสั่งสมกิจที่ต้องทำอันทำเรียบร้อยแล้ว ของภิกษุผู้มีจิตสงบหลุดพ้นแล้วโดยชอบนั้น ย่อมไม่มี กิจที่พึงทำอีกก็ไม่มี”^{๑๐๕}

พระอรหันต์เป็นผู้ปลงภาระลงแล้ว คือ ชันธภาระ กิเลสภาระ อภิสังขารภาระ^{๑๐๖} พระอรหันต์ปลงลงแล้ว ยกลงแล้ว วางแล้ว

^{๑๐๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๖๓. ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๗.

^{๑๐๔} อาสวณฺติ จิรํ ปริวสนฺตฺติ อาสวํ. สิ่งที่มีกัมมหมอยู่ในใจนานๆ มี ๔ ประการ

๑. กามาสวะ ความติดใจกามคุณ ๕ ..ที่มีกัมมหมอยู่ในใจ
๒. ภวาสวะ ความชอบใจในอัตภาพของตน ในรูปภพ อรูปภพ...
๓. ทิฏฐาสวะ ความเห็นผิดจากความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรม...
๔. อวิชาสวะ ความไม่รู้เหตุผลตามเป็นจริง.. (ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๑๘๗)

^{๑๐๕} ดูใน ขุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๘๔/๒๙๗, อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๘.

^{๑๐๖} ปญฺญาภิสังขารํ คือ อภิสังขารที่เป็นบุญ ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นสังโยชน์แล้ว คือ สังโยชน์เครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพ เชื่อมภพไว้ด้วยภพ ทานละได้แล้ว เผลาแล้วด้วยไฟคือญาณ^{๑๐๗}

พระอรหันต์ เป็นผู้ควรแก่การบูชาอันวิเศษ เป็นพระชินาสพผู้หมดกิเลสอาสวะแล้ว^{๑๐๘} เป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติแล้ว ไม่ผุดไม่เกิดอีกแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไปแล้ว^{๑๐๙}

การละสังโยชน์ของพระอรหันต์

พระอรหันต์ย่อมมีจิตสดจากรูปราคะ^{๑๑๐} อรูปราคะ^{๑๑๑} มานะ อุทธัจจะ อวิชชา มานานุสัย ภวราคานุสัย อวิชชานุสัย และกิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับรูปราคะเป็นต้นนั้น และสังขารนิमितทั้งปวงในภavnอก^{๑๑๒}

พระอรหันต์สามารถละสังโยชน์เบื้องสูงได้ทั้ง ๕ คือ

- ๑) รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์รูปฌาน ปรรณานาในรูปภพ
- ๒) อรูปราคะ ติดใจในอารมณ์อรูปฌาน ปรรณานาในอรูปภพ
- ๓) มานะ ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่
- ๔) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน ชัดสายแมในทางที่เป็นกุศล
- ๕) อวิชชา ความไม่รู้จริง ไม่รู้เหตุและปัจจัย ไม่รู้อริยสัจ^{๑๑๓}

อุปุญญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป ได้แก่อกุศลเจตนาทั้งหลาย (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

อาเนญชาภิสังขาร คือ สภาวะที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว หมายเอาภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ด้วยสมาธิแห่งจตุตถฌาน (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙.)

^{๑๐๗} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๒๔, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/-/๑/๑๐๐.

^{๑๐๘} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๑๖/๔๘.

^{๑๐๙} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๗., ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๘๓/๒๘๘.

^{๑๑๐} ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

^{๑๑๑} ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในอรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

^{๑๑๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

ละอกุศลกรรมบถอีก ๒ คือ ความเพ่งโทษ และการพูดเพ้อเจ้อ^{๑๑๔}

ประเภทของพระอรหันต์

พระอรหันต์มี ๓ ประเภท คือ

๑. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยพระองค์เอง และสามารถโปรดเวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์ คือให้ถึงมรรคผลนิพพานได้ด้วย เพราะทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอสมยานุสยญาณ (รู้อรรถาัยของเวไนยสัตว์) อินทรีย์ปรีชาตติญาณ (รู้อินทรีย์ของสัตว์ว่ายิ่งหรือหย่อนเพียงใด) และ สัพพัญญุตญาณ (รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง)^{๑๑๕}

๒. พระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้า ตรัสรู้ได้ด้วยพระองค์เอง แต่ไม่สามารถใช้บัญญัติสองปรมาตถ์ให้ผู้อื่นรู้ตาม คือ สอนได้แต่ไม่อาจให้รู้ตามได้ พระปัจเจกพุทธเจ้าจะบังเกิดเฉพาะในยุคที่ว่างจากศาสนาพุทธเท่านั้น^{๑๑๖}

๓. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้เองไม่ได้ ต้องอาศัยคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงสามารถบรรลุธรรมได้ อันได้ชื่อว่า “อนุพุทธะ”^{๑๑๗} มี ๒ ประเภท คือ อุกโตภาควิมุต (ได้อภิญญา ๖)^{๑๑๘} และปัญญาวิมุต

๓.๑ ปัญญาวิมุต เป็นผู้สำเร็จอรหันต์ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนา ล้วนๆ เรียกว่า สุขวิปัสสกพระอรหันต์ หลุดพ้นจากอวิชชา (ที่เป็นปฏิกิริยา-ธรรม) โดยตรง แต่มิได้หมายความว่ายังระงับบาปธรรมอื่นไม่ได้^{๑๑๙} หมายถึง ความหลุดพ้นด้วยอัสวักขยญาณโดยตรง มีขณิกสมาธิเป็นบาท-

^{๑๑๓} ไม่รู้จักทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ วิธีดับทุกข์และสันติสุข ม.มู. (ไทย)๑๒/๙๕/๖๗.

^{๑๑๔} อง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

^{๑๑๕} ดูใน อง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๓๖๖.

^{๑๑๖} ดูใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๘๕/๑๕๖.

^{๑๑๗} อง.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑.

^{๑๑๘} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๓๖๔.

^{๑๑๙} ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๖๘/๓๓๔.

ฐานในการเจริญวิปัสสนา เกิดญาณและฌานไปตามลำดับ^{๑๒๐}

ในสมัยพระพุทธเจ้า พระอริยบุคคลประเภทปัญญาวิมุตมีจำนวนมากกว่าประเภทอื่นๆ ปรากฏหลักฐานที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระสารีบุตร บรรณาการบรรลุลหรรณของพระภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป ว่า

“ดูก่อนสารีบุตร ในจำนวนพระภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้ พระภิกษุ ๖๐ รูปเป็นผู้ได้วิชชา ๓ พระภิกษุ ๖๐ รูปได้อภิญญา ๖ พระภิกษุ ๖๐ รูปได้อุกโตภาควิมุตติ ส่วนที่เหลือ (๓๒๐ รูป) เป็นผู้ได้ปัญญาวิมุตติ”^{๑๒๑}

๓.๒ **อุกโตภาควิมุตติ** หมายถึง พระอรหันต์ผู้เจริญสมณะ ได้สมบัติ ๘^{๑๒๒} แสดงฤทธิ์ได้^{๒๑๒๓} หลุดพ้นจากรูปกายเป็นเจโตวิมุตติด้วยอรุณก่อน^{๑๒๔} แล้วเจริญวิปัสสนาจนหลุดพ้นจากนามกาย ด้วยอริยมรรค

เจโตวิมุตติ หมายถึง ผลอันเกิดจากสมาธิ คือ ความหลุดพ้นด้วยสมถภาวนา มีสมณะเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนา^{๑๒๕} เมื่อบรรลุลหรรณที่ตตผลก็ได้ชื่อว่า “อุกโตภาควิมุตติ” ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน คือ

(๑) หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรุณสมบัติ

(๒) หลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค

การเจริญภาวนาให้ได้ถึงฌานนั้น มี ๒ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. เจริญสมถภาวนาจนได้ฌาน นี้เรียกว่า **ปฏิปทาสิทธิฌาน** คือได้ฌานด้วยการปฏิบัติ แล้วเจริญวิปัสสนาภาวนาจนได้บรรลู่เป็นพระอรหันต์

^{๑๒๐} อก.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๖๒, ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๑๓๒/๕๑.

^{๑๒๑} ดูใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓.

^{๑๒๒} อกิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๖๒๓-๖๒๖/๓๑๙-๓๒๑, อกิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๒๓/๔๑๓.

^{๑๒๓} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๘/๔๙๖.

^{๑๒๔} ดูใน อก.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, อก.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖.

^{๑๒๕} ดูใน ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๙/๑๗๗.

๒. ไม่ได้เจริญสมณภวานามาตั้งแต่ต้น แต่เมื่อเจริญวิปัสสนาภวานาจนบรรลุถึงมัคคญาณ ด้วยอำนาจแห่งบุญญาธิการที่ได้สั่งสมมาแต่ปางก่อนก็ถึงพร้อมซึ่งฌานด้วย การได้ฌานด้วยอาการอย่างนี้เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน** ได้ฌานด้วยอำนาจแห่งมรรค ถึงขั้นได้อภิญญา ๖ ด้วยก็มี^{๑๒๖}

สำหรับพระอรหันต์ที่ได้อภิญญาด้วยนั้นมี ๒ จำพวก คือ

๑. เติวิโซ พระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓ คือ

๑.๑ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้

๑.๒ ทิพพจักขุญาณ หรือจุตูปปาตญาณ ตาทิพย์ รู้จุติคือการตาย และปฏิสนธิคือการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย

๑.๓ อาสวักขยญาณ ปัญญารู้แจ้งที่ทำให้สิ้นกิเลสอาสวะ อนึ่งอาสวักขยญาณนี้ เป็นญาณที่ทั่วไปแก่พระอรหันต์ทุกองค์ แม้พระอรหันต์ที่ไม่ได้สมาบัติก็มี

๒. ฉฬภิญโญ พระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ คือ

๑) อิทธิวิธี ความรู้ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้

๒) ทิพพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์

๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้

๔) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

๕) ทิพพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์

๖) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

๕ ข้อแรกเป็นโลกียอภิญญา ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตตระ^{๑๒๗}

^{๑๒๖} ขุนสรรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **คู่มือการศึกษากรรมฐานสังคหวิภาค** พระอภิธัมมัตถสังคหะปริงเฉพที่ ๙. พระนคร: ประพาสต้นการพิมพ์, ๒๕๐๙. หน้า ๑๐๖.

^{๑๒๗} ที่.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

อีกนัยหนึ่ง พระอรหันต์นั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. พระอรหันต์ที่ไม่มีปฏิสัมภิทาญาณ^{๑๒๘}

๒. พระอรหันต์ที่มีปฏิสัมภิทาญาณ

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระอรหันต์

พระอรหันต์ มีศีล สมาธิ และปัญญาบริบูรณ์แล้ว ได้ทำให้แจ้งเจโต-
วิมุตติ^{๑๒๙} ปัญญาวิมุตติ^{๑๓๐} อันไม่มีอาสวะ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาหรือการบูชา
พิเศษ เป็นผู้สิ้นอาสวกิเลส ดังในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

“พระอรหันต์เป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธรเจ้า ฯลฯ ในพระ
ธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหาสปัญญา มีชวนปัญญา และถึงพร้อม
ด้วยวิมุตติ เขาย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ
เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน แม้บุคคลนี้
ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติและ
วินิบาต”^{๑๓๑}

พระอรหันต์เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิและปัญญา ดังที่พระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิให้
บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาให้บริบูรณ์ ภิกษุนั้นล่วงละเมียดสิกขาบท

^{๑๒๘} ปฏิสัมภิทาญาณ หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยปัญญาแตกฉานใน ๔ ด้าน คือ
๑) อตถปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในผลทั้งปวง ๒) ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญา
แตกฉานในเหตุทั้งปวง ๓) นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในการใช้ภาษา ๔)
ปฎิภาณปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในปฎิภาณ คือมีปัญญาว่องไว เฉียบแหลม
คมคาย ในการได้ตอบ ดู อก.จตุกก.(บาลี)๒๑/๑๗๒/๑๘๓, ขุ.ป.(บาลี)๓๑/๑๑๐/๑๒๓.

^{๑๒๙} ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจการฝึกจิตซึ่งเป็นผลแห่งสมาธิ

^{๑๓๐} ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยการกำจัดอวิชชาได้ซึ่งเป็นผลแห่งปัญญา

^{๑๓๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

เล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ซ่อนเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เธอทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”^{๑๓๒}

สภาวะจิตพระอรหันต์

จิตของพระอรหันต์ผู้หมดจดจากกิเลสแล้ว ยังมีการรับรู้อารมณ์อยู่ เพราะขั้นยังไม่นิพพาน นิพพานแต่กิเลส พระอรหันต์จึงมีจิตที่ยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์อยู่ แต่จิตนั้นไม่สังสมวิบาก ไม่ให้เกิดวิบากทั้งในส่วนกุศลหรืออกุศลซึ่งจะทำให้เกิดภพใหม่ต่อไป เพราะพระอรหันต์มีจิตเป็น “มหากิริยาจิต” สักว่ารู้อารมณ์ แต่ไม่สังสมวิบาก^{๑๓๓}

พระอรหันต์ก็มีตา เห็นรูปทางตา แต่ไม่มีความกำหนดในรูปที่เห็น เพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว.. พระอรหันต์ก็มีหู ..พระอรหันต์ก็มีจมูก ..พระอรหันต์ก็มีลิ้น ..พระอรหันต์ก็มีกาย..พระอรหันต์ก็มีใจ รู้ธรรมารมณ์ทางใจ แต่ไม่มีความกำหนดเพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว^{๑๓๔} พระอรหันต์ย่อมไม่หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย ท่านเป็นผู้ชนะแล้ว ในโลก^{๑๓๕}

พระอรหันต์ยังมีรูป-นาม ชันธ ๕

ธรรมดาชันธ ๕ เป็นสังขตธรรม คือ ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และมี

^{๑๓๒} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓., อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๗-๘๘/๒๒๕

^{๑๓๓} ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๘๓๐, อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๕๘๗.

^{๑๓๔} ขุ.มहा. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๙๑.

^{๑๓๕} สั.ข. (ไทย) ๑๗/๗๖/๖๘.

สภาพเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป หากปราศจากเหตุปัจจัยแล้ว ชั้น ๕ เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดชั้น ๕ จึงเกิด เมื่อหมดเหตุปัจจัย ชั้น ๕ ก็ดับ ดังที่ พระอัสสชิกล่าวแก่อุปติสสะปริพาชก ซึ่งภายหลังคือท่านพระสารีบุตรว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสถึงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”^{๑๓๖}

ด้วยเหตุนี้ ชั้น ๕ ของพระอรหันต์เมื่อดับ จึงปรินิพพาน เพราะหมดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดแล้ว จึงไม่เกิดอีก ไม่ว่าจะเป็นรูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะเหลือแต่จิตบริสุทธิ์ ในเมื่อจิตก็คือวิญญาณชั้น เมื่อวิญญาณชั้นซึ่งรวมอยู่ในชั้น ๕ ดับ จึงไม่เหลือชั้นใดๆ ให้กลับมาเป็นทุกขได้อีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “กายของตถาคตมีต้นหาอันจะนำไปสู่ภพขาดแล้ว แต่ยังดำรงอยู่ เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายย่อมเห็นตถาคตชั่วเวลาที่กายของตถาคตยังดำรงอยู่ เท่านั้น แต่เมื่อกายแตกแล้วเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจะไม่เห็นตถาคต”^{๑๓๗}

จากพระพุทธดำรัสนี้ก็แสดงชัดว่า ผู้ที่ทำลายต้นหาอันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่างๆ ได้ขาดแล้ว เป็นพระอรหันต์แล้ว ยังมีชีวิตอยู่ เทวดาและมนุษย์ย่อมเห็นกายของพระอรหันต์ได้ แต่เมื่อพระอรหันต์สิ้นชีวิตแล้ว คือปรินิพพานแล้ว เทวดาและมนุษย์ย่อมไม่เห็นกายของท่าน เพราะกายของท่านเมื่อดับแล้ว ก็หมดเชื้อที่จะให้เกิดอีก^{๑๓๘} อนึ่ง การดับชั้น ๕ ของพระอรหันต์ไม่เรียกว่าสูญ แต่เรียกว่า “หมดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดอีก”

อีกอย่างหนึ่ง จุติจิตของพระอรหันต์ท่านเรียกว่า จริมจิต^{๑๓๙} คือเป็นจิตดวงสุดท้ายในสังสารวัฏ สำหรับบุคคลที่ตายแล้วยังต้องเกิดอีกจิต

^{๑๓๖} พ.อ.บ. (ไทย) ๓๒/๒๘๔/๔๕.

^{๑๓๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๗/๔๖.

^{๑๓๘} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๖/๖๑.

^{๑๓๙} ดูรายละเอียดใน พ.จ.อ. (บาลี) ๖/๗.

ดวงสุดท้ายในแต่ละชาติเรียกว่า จุติจิต เพราะเมื่อจุติจิตดับแล้วจะมีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในภพใหม่ ชาติใหม่อีก ทั้งนี้บุคคลที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นั้น ไม่ว่าจะเกิดมาแล้วกี่ล้าน กี่โกฏีชาติ จิตก็เกิดดับติดต่อกันมาตลอดทุกๆ ชาติ คือจุติจิตดับแล้วปฏิสนธิจิตก็เกิดสืบทอดไปอีกทุกๆ ชาติ

ต่อเมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว จุติของท่านจึงชื่อว่าจรมจิต คือเป็นจิตดวงสุดท้ายของการเกิดมาในสังสารวัฏอันยาวนานนั้น เพราะไม่มีปฏิสนธิจิตสืบทอดอีกแล้ว

การดำรงชีวิตของพระอรหันต์

พระอรหันต์ก็มีตาเห็นรูปร่างตา แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีหูได้ยินเสียงทางหู แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีจมูกได้กลิ่นทางจมูก แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีลิ้นลิ้มรสทางลิ้น แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีกายถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีใจ รู้ธรรมารมณ์ทางใจ แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว^{๑๔๐} พระอรหันต์ทั้งหลายหลุดพ้นจากภพใหม่แล้ว บรรลุถึงภูมิที่ฝึกแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย เพราะชนะแล้ว^{๑๔๑}

ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์

พระอรหันต์หมดกิจที่ต้องทำแล้ว มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ได้กล่าวไว้ว่า “เราไม่ปรารถนาความตาย แต่ไม่ต้องการเป็นอยู่ เรามีสติสัมปชัญญะอยู่เฉพาะหน้า จักละกายนี้ไป ปรารถนาในชีวิตก็ไม่มี เรารอคอยเวลาอันควรเพื่อจะตาย เหมือนลูกจ้าง

^{๑๔๐} ขุ.มहा. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๙๑.

^{๑๔๑} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๗๖/๖๘.

ทำงานเสร็จ รอคอยค่าจ้าง ฉะนั้น”^{๑๔๒}

ภคัสถ์บรรลอรหันต์แล้วต้องบวชภายในวันนั้น

ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์แตกต่างจากคนทั่วไป ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ถ้าหากว่าภคัสถ์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์จะต้องบวชเป็นพระภิกษุภายในวันนั้น ถ้าไม่บวชภายในวันนั้นก็จะมีปริณิพพานในวันนั้น^{๑๔๓} ดูอธิบายในมิลินทปัญหา ตอน “คิหิปปพชิตานังชีนาสวปัญฺหา ที่ ๖”

พระอรหันต์ไม่ฝัน

พระอรหันต์เป็นผู้ที่ไม่มีกิเลสแล้ว ความเป็นอยู่ย่อมแตกต่างจากคนธรรมดา เช่น คนทั่วไปย่อมนอนฝัน แต่พระอรหันต์ท่านไม่ฝัน เพราะท่านไม่มีสัญญาวิปลาสที่เหมือนกับคนอื่นทั่วไป ปรากฏคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาพระวินยว่า

เหตุแห่งความฝัน ๔ อย่าง คือ ธาตุกำเริบ จิตอาวรณ์ เทวดาสังหรณ์ และ บุพพนิมิต ความฝันเพราะธาตุกำเริบและเพราะจิตอาวรณ์ ไม่เป็นจริง ความฝันที่เทวดาสังหรณ์ จริงก็มี เหลวไหลก็มี เพราะบางครั้งเทวดาโกรธ ต้องการจะให้เราพินาศจึงแสดงให้เห็นผิดเพี้ยนไป ส่วนความฝันที่คนฝันเพราะบุพพนิมิต เป็นความจริงแน่นอน

ความฝันทั้ง ๔ อย่างนี้ พระเสขะและปุถุชนท่านนั้นย่อมฝัน เพราะยังละวิปลาสไม่ได้ พระอรหันต์ย่อมไม่ฝัน เพราะท่านละวิปลาสได้แล้ว^{๑๔๔}

พระอรหันต์เป็นผู้ไม่เชื่อใคร

พระอรหันต์ไม่ต้องเชื่อใครอีก เพราะรู้แจ้งธรรมอย่างประจักษ์ชัด

^{๑๔๒} พ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๐๑/๕๐๔.

^{๑๔๓} ติโน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๔๕., พ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๑.

^{๑๔๔} วิมหา.อ. ๑/๓/-/๑๐๓., พ.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๔๓๐.

แล้ว ไม่ต้องรอระดับธรรมจากใครอีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นรชนใด ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร^{๑๔๕} รู้จักนิพพานที่ปัจเจกอะไรปรุงแต่งไม่ได้ ตัตรอยต่อ^{๑๔๖} แห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาส^{๑๔๗} แห่งการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏได้แล้ว คลายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด”^{๑๔๘}

๕.๔ เนื่อนาบุญ

ทำบุญ ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ได้บุญมาก เพราะเหตุใด?

ตอบว่า มีหลายเหตุผลดังนี้

๑. พระภิกษุผู้ประพฤติธรรม มีชีวิตอยู่เพื่อดำรงไว้ซึ่งสังฆธรรมของจักรวาล คือคำสอนของพระพุทธเจ้า

๒. พระภิกษุสงฆ์มีเพศบริสุทธิ์ วัตถุสิ่งของหรือข้าวปลาอาหารที่ถวายแก่ผู้ทรงศีล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มนุษยชาติตลอดกาลนาน ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “บุคคลผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยชอบธรรม มีใจเลื่อมใสดี เชื้อกรรมและผลของกรรม ให้ทานในชนผู้มีศีล เรากล่าวทานของผู้นั้นว่า มีผลไพบูรณ์”^{๑๔๙}

๓. พระเปรียบเหมือนท้องนา ศีลของท่านเปรียบเหมือนปุ๋ย ทานที่ถวายแก่พระผู้ทรงศีล เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกที่หว่านลง ในท้องนาที่มีปุ๋ยอุดมสมบูรณ์ หนึ่ง

^{๑๔๕} ดูใน ขุ.ม.อ. (บาลี) ๘๘/๓๓๙-๓๔๑.

^{๑๔๖} รอยต่อ หมายถึง วัฏฏสนธิ (รอยต่อวัฏฏะ) สังสารสนธิ (รอยต่อสงสาร) (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๘/๖๖)

^{๑๔๗} ทำลายโอกาส หมายถึง ทำลายโอกาสที่จะเกิดอีกได้ เพราะสิ้นเชื้อพันธุ์คือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๖๖)

^{๑๔๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๙๙/๖๐.

^{๑๔๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๒/๔๓๑.

เมล็ดพันธุ์ที่หว่านลงไปย่อมให้ ผลตอบแทนมาหนึ่งรวงข้าว ฉันทิ ทานที่ถวายแก่พระผู้ทรงศีล ก็ฉันทิ^{๑๔๐} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่นางบิณฑิกคหบดีว่า “ในโลกนี้ พระเสขะและอเสขะ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน ของทายกผู้บูชาอยู่ พระเสขะและอเสขะเหล่านั้นเป็นคนตรงทั้งกาย วาจาใจ นี่เป็นเขตของทายกผู้บูชาอยู่ ทานที่ถวายในเขตนี้มีผลมาก”^{๑๔๑}

๔. บุญที่เกิดจากทานที่ถวายแก่ผู้ทรงศีลเท่านั้นที่สามารถอุทิศไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ชนเหล่าใดมีจิตเลื่อมใสให้ข้าวด้วย ศรัทธา ข้าวนั้นเองย่อมค้าชูชนเหล่านั้นในโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนี้ บุคคลพึงกำจัดความตระหนี่แล้วให้ทานเถิด เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”^{๑๔๒}

“(ทายก)..เลี้ยงภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลสมบูรณ์ ปราศจากราคะ เป็นพหูสูตให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำแล้วอุทิศส่วนบุญ .. วิบากคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และน้ำดื่มก็เกิดขึ้นแก่เปรตนั้น (ญาติที่ตายไปแล้ว) นี่เป็นผลแห่งการอุทิศส่วนบุญ”^{๑๔๓}

ปัจจุบันยังมีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่

สำหรับคำถามที่ว่ายังมีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่ คงจะหมายถึงพระอรหันต์ที่เป็นอนุพุทธะ หรือที่เรียกว่า พระอรหันต์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในข้อนี้ขอตอบว่า ถ้าหากว่าเดี๋ยวนี้ยังมีการเจริญมรรคมีองค์ ๘ กันอยู่ พระอรหันต์ก็ยังมีอยู่ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ตราบใดที่

^{๑๔๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๒/๓๘๒.

^{๑๔๑} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๕/๗๙.

^{๑๔๒} ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๗๕/๑๙๕.

^{๑๔๓} ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๗๗/๑๙๖.

ยังมีผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ ตรานับนั้นโลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๑๕๔}

พระอรรถกถาจารย์ท่านได้อธิบายขยายความในข้อนี้ว่า ในยุคแรกคือนับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงมีพระชนมอยู่จนถึง พ.ศ. ๑๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้ปฏิสัมภิทาญาณ

ในยุคที่ ๒ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖

ในยุคที่ ๓ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๓๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓

ในยุคที่ ๔ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๓๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๔๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์สุวิปัสสกะ

ในยุคที่ ๕ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๔๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๕๐๐๐ เป็นยุคพระอนาคามี^{๑๕๕}

ถ้าพิจารณาตามคำอธิบายนี้ ก็ตอบได้ทันทีว่า เดิวนั้นยังมีพระอรหันต์อยู่ เพราะเป็นยุคที่ ๓ ซึ่งเป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓

๕.๕ บทบาทของพระสงฆ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศ ทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และจำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้น ต้องยอมรับว่าองค์กรที่สำคัญ คือองค์กรผู้เผยแผ่ นั่นคือ พระสาวก ทำให้กองทัพธรรมซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระธรรมราชา มีพระสาวกเป็นธรรมเสนาบดี มีพระมหาโมคคัลลานะเป็นธรรมเสนาซ้าย มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น

^{๑๕๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

^{๑๕๕} อจ.เอก.อ. (ไทย) ๓๒/๑๖๗.

พระอัสสชิเถระ^{๑๕๖}

ช่วงพรรษาแรก พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนพระสังฆกรรม ทำให้มีผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ถึง ๖๐ รูป และทรงส่งไปประกาศศาสนา ซึ่งบรรดาพระอรหันต์เหล่านั้น พระอัสสชิเป็นหนึ่งในบรรดาพระปัญจวัคคีย์รวมอยู่ด้วย ท่านเป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่ไม่ได้เน้นเรื่องการพูด แต่เน้นในเรื่องของการสำรวมกาย วาจา โดยทำให้ดูเป็นตัวอย่าง จนได้บุคลากรที่มีคุณภาพถึง ๒ ท่าน คือ พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและเบื้องซ้าย ดังมีเรื่องเล่าว่า

เช้าวันหนึ่ง พระอัสสชิออกไปบิณฑบาต ณ กรุงราชคฤห์ ระหว่างทาง อุปติสสปริพาชกเดินทางกลับมาจากสำนักสญชัยปริพาชก พอพบพระเถระเข้าก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส เพราะท่านเดินด้วยอาการสำรวมอินทรีย์ เหลียวซ้ายแลขวาวอย่างระมัดระวัง คือ การก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้ และการเหยียดแขน นำเลื่อมใส มีนัยนตาทอดลงต่ำ สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ^{๑๕๗} อุปติสสปริพาชกคิดว่า “นักบวชแบบนี้เราไม่เคยเห็นมาก่อน คงจะเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในโลก แน่” และอยากทราบว่ามีใครเป็นศาสดาของท่าน แต่เห็นว่าไม่ใช่เวลาที่จะถาม จึงได้เดินติดตามไปข้างหลัง เมื่อพระอัสสชิบิณฑบาตเสร็จแล้วเตรียมจะฉันภัตตาหาร จึงเข้าไปอุปัฏฐากและได้สนทนาปราศรัยกับพระอัสสชิอย่างอ่อนน้อมว่า “อินทรีย์ของท่านช่างผ่องใส ผิวพรรณผุดผ่อง ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร ? ”

พระอัสสชิ ตอบว่า “มีท่านพระมหาสมณะผู้เป็นศากยบุตร เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เราบวชอุทิศเฉพาะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

^{๑๕๖}พระมหาสุขญา โจนณาณ, "การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๐, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๑๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นศาสดาของเรา และเราขอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น” อุปติสสปริพาชกถามต่อว่า “ก็พระศาสดาของท่านตรัสอย่างไร สอนอย่างไร”

พระอัสสชิตอบด้วยความถ่อมตนว่า “ ท่าน เราเป็นผู้บวชใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งเข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ ไม่สามารถแสดงธรรมแก่ท่านโดยพิสดารได้ แต่จักกล่าวแต่ใจความโดยย่อแก่ท่าน”

อุปติสสปริพาชก “เอาเถอะ ผู้มีอายุ จะน้อยหรือจะมากก็ตาม จงกล่าวแต่ใจความแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องการแต่ใจความอย่างเดียวเท่านั้น ท่านจะทำพญูชนะให้มากไปทำไม”

พระอัสสชิจึงกล่าวว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

หลังจากพระอัสสชิกล่าวจบอุปติสสะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”

นี่ เป็นวิธีการเผยแผ่ของพระอัสสชิ ท่านใช้วิธีการสื่อสารทางอาการ สำรวม เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ไม่จำเป็นต้องพูดอย่างเดียว แต่อาศัยอาการแสดงออกเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และได้ผลดีเกินคาดอีกด้วย

พระสารีบุตรเถระ

ท่านเป็นพระเถระรูปหนึ่งที่โดดเด่นในเรื่องของการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสารีบุตร ใช้วิธีการเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีในการเผยแผ่จะให้ผลสำเร็จดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ

อนึ่ง การเผยแผ่ของท่านมุ่งไปที่เนื้อสาระให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในพระสัทธรรมเป็นสำคัญ ไม่กระทบทั้งตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดีสีใคร ๆ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนโดยเคารพ ดังตัวอย่างที่พระเถระกล่าวว่า

“ดูก่อนคฤหบดี ผู้ที่มีกายอ่อนเพลีย กระสับกระส่ายเพราะไม่ฉลาด ในธรรม ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของท่านสัทบุรุษ ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน ย่อมเห็นตนในรูป เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นรูป รูปเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ รูปย่อมแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น และเพราะรูปแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปนั้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้น ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ย่อมเห็น ตนในวิญญาณ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า “เราเป็นวิญญาณ วิญญาณเป็นของเรา” เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ วิญญาณย่อมแปรปรวนแปรไปเป็นอย่างอื่น และเพราะวิญญาณแปรปรวนแปรไปเป็นอย่างอื่นไปนั้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส จึงเกิดขึ้น ดังนี้^{๑๕๘}

ท่านได้รับคำชมเชยจากพระพุทธเจ้าว่ามีปัญญาที่ละเอียดอ่อน สามารถนับเม็ดฝนที่ตกลงมาจากท้องฟ้าได้ ไม่มีสาวกรูปไหนที่มีปัญญาแตกฉานเหมือนกับท่าน สมกับที่ได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาอย่างแท้จริง^{๑๕๙}

^{๑๕๘} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑/๑-๔.

^{๑๕๙} ศิริรักษ์ ขาวสนิท. “บทบาทของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ในการเผยแผ่พุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาตะวันออก, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

พระมหาโมคคัลลานเถระ

พระมหาโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า ที่มีผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างโดดเด่น ท่านมีผลงานการเผยแผ่หลายด้าน เช่น การแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท การแสดงธรรมแก่เทพบุตร เทพธิดา การเป็นสมณทูตในทิวโลกและยมโลก การแสดงฤทธิ์ ฯลฯ

ส่วนวิธีการเผยแผ่นั้น ท่านใช้วิธีการเผยแผ่แบบสนทนาบ้าง แบบบรรยายบ้าง แบบถามตอบปัญหาบ้าง และแบบการใช้ฤทธิ์บ้าง ซึ่งถือว่าแตกต่างไปจากสาวกรูปอื่น ๆ

ท่านแสดงฤทธิ์เป็นสื่อในการแสดงธรรมหลายครั้ง เช่น

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระมหาโมคคัลลานะเข้าเฝ้า แล้วตรัสสั่งให้ไปสั่งสอนภิกษุทั้งหลาย ที่จิตใจฟุ้งซ่าน อวดตัว ปากกล้า ขาดสติ อยู่ที่บ้านสาธมมิกมารดา พระมหาโมคคัลลานะรับพระพุทธบัญชาแล้ว ใช้ อริยฤทธิ์ทำให้ปราสาทสะท้อนหวั่นไหวด้วยหัวแม่เท้า กล่าวคือ เอาปลายนิ้วเท้าเกี่ยวยอดปราสาท ทำให้ปราสาทเอนไปตั้งอยู่ข้างหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายตกใจกลัว จึงไปรวมตัวกัน และได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ส่งพระมหาโมคคัลลานะไปปราบเจ้าลัทธิอัคคิทัตตะ เมื่อพระมหาเถระไปถึงแล้วท่านก็ได้ใช้ฤทธิ์บันดาลให้ฝนตกและปราบนาครี้อหิณฺตตะจนยอมสยบ ให้ประจักษ์แก่สายตาของอัคคิทัตตะ พร้อมกับบิรवार จนคนเหล่านั้นเกิดความยอมรับในความสามารถ มีผลทำให้พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปที่ยังไม่มีความเลื่อมใสให้มีความเลื่อมใสและที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วก็เลื่อมใสมากยิ่งขึ้น ทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองและมั่นคง^{๑๖๐}

^{๑๖๐} พระมหาสุชาญ โธณณโก, "การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๐, หน้า ๕๔.

พระมหากัสสปเถระ

พระมหากัสสปะ เป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งที่มีความสำคัญมาก ในบรรดาพระสาวกทั้งหลาย ท่านได้รับการไว้วางใจจากพระพุทธเจ้า ทรงอนุญาตให้ผละเปลี่ยนจีวรกับพระพุทธเจ้าได้ มีเพียงพระสาวกรูปเดียวเท่านั้นที่สามารถทำอย่างนี้ได้ และท่านได้รับยกย่องว่า “เป็นผู้ทรงธุดงค์”

บทบาทการเผยแผ่ของท่าน จะเป็นการสนทนาธรรมะบ้าง แสดงธรรมบ้าง และตอบปัญหาาร่วมกันกับพระสาวกรูปอื่น ๆ บ้าง หรือ แม้กระทั่งอุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป เช่น สนทนาเรื่องผู้ทำให้ปางามกับพระสารีบุตรเถระ แสดงธรรมเรื่องการพยากรณ์พระอรหันต์ผลแก่ภิกษุทั้งหลาย แต่การประกาศศาสนาของท่านก่อนพุทธปรินิพพานนั้น ส่วนใหญ่ท่านจะเน้นในทางปฏิบัติ มากกว่าการแสดงธรรม หรือสนทนาธรรม ถือเอาการปฏิบัติเป็นแบบอย่างของภิกษุ ไม่เน้นการพูด จนได้รับยกย่องว่า “เป็นนักถือธุดงค์เป็นวัตร”

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ท่านได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งในการดำรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย นั่นคือ ทำสังคายนาครั้งแรก อันเป็นเหตุให้เกิดการรวบรวม และท่องจำพระสัทธรรมสืบมา พระพุทธศาสนาได้แพร่หลาย และมั่นคงเพราะมีการสังคายนานี้ ท่านได้ทำงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ การรักษาและการดำรงไว้ซึ่งพุทธพจน์โดยเฉพาะ คือไม่มีการเปลี่ยนแปลงคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะถือว่าคำสอนเดิมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้ว เกิดเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่สามารถรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้ วิธีการเผยแผ่นั้นพระมหากัสสปเถระใช้วิธีการเหมือนกับพระพุทธเจ้า และพระมหาสาวกรูปอื่น ๆ คือ เริ่มจากการสนทนาเป็นจุดสำคัญ^{๑๖๑}

^{๑๖๑} พระมหาจรัญ ปญญาโร (อินทร์ยงค์), "การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๙, หน้า ๗๓.

พระอานนท์เถระ

พระอานนท์ เป็นพระสาวกองค์หนึ่งในบรรดาพระสาวกที่มีชื่อเสียง พระอานนท์มีความโดดเด่นแตกต่างไปจากพระสาวกรูปอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน เช่น เป็นผู้มีรูปร่าง น่าเลื่อมใส ใฝ่ต่อการศึกษา ช่างคิด ช่างสังเกต ช่างถาม สุภาพอ่อนโยน มีจิตเมตตาอนุเคราะห์ผู้อาวุโส และเป็นผู้ที่ได้บรรลุอรหัตตผลที่แปลกกว่ารูปอื่น คือ บรรลุในระหว่างอิริยาบถทั้ง ๔ พร้อมทั้งได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้มีบุญ สมบูรณ์ด้วยอภินิหาร และบารมีธรรม ๑๐ ประการ และได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะ ๕ ประการ ได้แก่ เป็นพหูสูตร เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง

ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวิธีการแสดงธรรม สนทนาธรรม ตอบปัญหาธรรม สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งในธรรมนั้นอย่างถูกต้อง และมีบทบาทในการทูลถามเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ตลอดถึงความแตกต่างแห่งบารมีธรรมที่ทรงสร้างสมมา เรื่องเกี่ยวกับพระธรรมที่มีความลึกซึ้ง ยากแก่การทำความเข้าใจให้กระจ่างชัด เรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุ ภิกษุณีถึงข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เรื่องเกี่ยวกับอุบาสก อุบาสิกา ผู้ถวายการอุปถัมภ์ เรื่องที่ควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนา พอสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้

- ๑) แสดงธรรมเพื่อระงับความกำหนัดที่รบกวนจิตแก่ภิกษุวัชระ
- ๒) แสดงธรรมเรื่องบุคคลผู้มีราตรีเจริญแก่ภิกษุทั้งหลาย
- ๓) แสดงธรรมเรื่องสัมมาทิฐิแก่ภิกษุฉันทะ
- ๔) แสดงธรรมเรื่องกามคุณแก่ภิกษุทั้งหลาย
- ๕) แสดงธรรมเรื่องเครื่องผูกแก่พระกามภู
- ๖) แสดงธรรมเรื่องพยากรณ์การบรรลุพระอรหันต์แก่ภิกษุทั้งหลาย
- ๗) แสดงธรรมเรื่องการเสวยอายตนะแก่ภิกษุทั้งหลาย
- ๘) แสดงธรรมเรื่องที่แคบแก่พระอุทายี

๙) แสดงธรรมเรื่องบุคคลผู้ศีลแก่ภิกษุทั้งหลาย

๑๐) แสดงธรรมเรื่องสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นธรรม เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย

๑๑) แสดงธรรมเรื่องสิ่งที่เป็นยอด ๕ ประการกับพระภิกษุ

๑๒) แสดงธรรมแก่ภิกษุณี เช่น เรื่องคุณวิเศษ เรื่องอาพาธ เป็นต้น

๑๓) แสดงธรรมแก่อุบาสก เช่น เรื่องของการจุติของเทวดาแก่วิทูรกมเสนาบดี เรื่องพระเสขะแก่พระเจ้ามahanama เรื่องธรรมอย่างเอกแก่ทสมคฤหบดี ตอบปัญหาธรรมของพระเจ้าปเสนทิโกศล เรื่องสติปัญฐาน ๔ แก่สิริวิวัฒนคฤหบดี เป็นต้น

๑๔) แสดงธรรมแก่อุบาสิกา เช่น เรื่องคติแก่มิสาลาอุบาสิกา

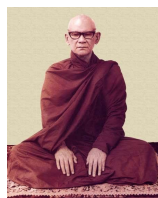
๑๕) แสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป เช่น เรื่องบัญญัติการละราคะ โทสะ และโมหะแก่นันนะปริพาชก เรื่องสวากขาตธรรมแก่คฤหบดีแก่สาวกของอาชีวก เรื่องการไม่ประพฤติพรหมจรรย์และเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์ที่ไม่น่าพอใจแก่ปริพาชกทั้งหลาย เป็นต้น มีหลายเรื่องที่พระอานนท์ใช้เป็นหลักในการเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นผู้ตอบปัญหาธรรมแก่พระมหากัสสปะในครั้งทำสังคายนาครั้งแรก และได้เป็นผู้ทูลถามปัญหาต่างๆ เมื่อพระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่^{๑๖๒}

^{๑๖๒} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗, หน้า ๕๖.

๕.๖ พระอรหันต์ในยุค ๑,๐๐๐ ปีนี้

ราวพุทธศักราช ๒๓๕ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๑,๐๐๐ รูป ได้ร่วมกระทำตติยสังคายนาที่เมืองปาฏลีบุตร เมืองหลวงของแคว้นมคธ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ หลังจากเสร็จสิ้นในการทำสังคายนาครั้งที่สามแล้ว พระเถระก็มีจิตผ่องแผ้ว ค่อยพิจารณาดูความเป็นไปของพุทธศาสนา จึงเห็นแจ้งชัดด้วยอนาคตังสญาณว่า ในอนาคตกาลพุทธศาสนาอันมีคันถธุระและวิปัสสนาธุระเป็นหลัก จักประดิษฐานอยู่ได้แต่ในปัจฉินตชนบทประเทศเท่านั้น จึงเป็นการสมควรที่เราจักส่งพระอรหันต์ทั้งหลาย ให้ไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในปัจฉินตชนบท สืบไป

พระมหาโมคคัลลีเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์วัยชรา ๗๒ พรรษา ได้ส่งพระอรหันต์ ๒ ท่าน คือพระโสณะอรหันต์ และพระอุตตระอรหันต์ นำพุทธศาสนามาประดิษฐานที่เมืองตะโงง (Thaton) หรือ สุธรรมนครในประเทศพม่า ตามประวัติได้มีการสืบทอดวิปัสสนาวงศ์พระอรหันต์เรื่อยมาไม่ขาดสาย จนถึงสมัยของวิปัสสนาจารย์ติรงคะสะยาดอ พระมโนอรหันต์ พระมิงกุลโตณูสะยาดอ พระมิงกุลเชตวันสะยาดอ และท่านมหาสีสะยาดอ(พระโสภณมหาเถระ) ตามลำดับ (ในประเทศไทยอ่านต่อบทที่ ๘)

ประวัติโดยละเอียด^{๑๖๓}

เมื่อวงศ์แห่งพระอรหันต์ ประดิษฐานมั่นคงในแผ่นดินสุวรรณภูมิ เป็นเวลาเกือบ ๒,๐๐๐ ปี คือตั้งแต่พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระนำมา

^{๑๖๓} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙). **วิปัสสนาวงศ์**, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า ๒๕๔๕. ขอยประชาอุทิศ ๘๙/๑ ถนนประชาอุทิศ, เขตทุ่งครุ, กรุงเทพฯ ๑๐๑๔๐ พ.ศ. ๒๕๔๖.

ประดิษฐานไว้เป็นเบื้องแรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๕ เป็นต้นมา บรรดาพุทธบริษัทผู้มีจิตหวั่นเกรงภัยในวัฏสงสาร ปราารถนาจะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ก็พากันอุตสาหะบำเพ็ญวิปัสสนาภาวนาสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย จวบจนถึงสมัยพระธรรมทัตสือรหันต์ ทำการยกย่องปกป้องพระพุทธศาสนาและขยายวิปัสสนาวงศ์ให้กว้างขวางออกไป

ในปีพุทธศักราช ๑๕๔๑ ปรากฏมีพระภิกษุสองรูปเป็นสหายกัน รูปหนึ่ง มีนามว่า **พระเขมภิกษุ** กับอีกรูปหนึ่งมีนามว่า **พระติรงคภิกษุ** ตั้งแต่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เธอทั้งสองก็ตั้งใจศึกษาพระบาลีไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดทั้งนานาคัมภีร์ จนมีความรู้สูงสุดตามหลักสูตรการศึกษาในสมัยนั้น แล้วปรึกษากันว่า ต่อไปนี้ เราทั้งสองจะทำอะไรกันดี พระเขมภิกษุเห็นว่า เราทั้งสองควรจะตั้งหน้าบำเพ็ญวิปัสสนาธุระต่อไป เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานในชาตินี้ให้จงได้ พระติรงคภิกษุได้ฟังก็หัวเราะแล้วค้ำว่า อะไรกัน มรรคผลนิพพานสมัยนี้จะมีที่ไหนกัน มรรคผลนิพพานเป็นของไกลเกินฝัน หากจะมีอยู่ก็เห็นมีแต่ในพระคัมภีร์ ปัจจุบันนี้ไม่มีใครเขาสนใจเรื่องวิปัสสนาหรือมรรคผลนิพพานกันแล้ว เรามาเป็นพระอาจารย์ด้านคันถธุระ บอกพระคัมภีร์กันดีกว่า ต่อไปภายหน้าจะได้เป็นใหญ่ มีเกียรติยศชื่อเสียงเกรียงไกร พระเขมภิกษุได้ฟังดังนั้นก็ส่ายหน้ากล่าวย่ำว่า มรรคผลนิพพานในสมัยนี้ จะมีหรือไม่มี ใครเล่าจะรู้ได้ หากว่าไม่มีการบำเพ็ญวิปัสสนา กล่าวเท่านั้นแล้ว ท่านก็เดินทางออกจากการบวชเข้าป่าไป

กาลต่อมา พระติรงคมหาเถระผู้เป็นใหญ่ ซึ่งบัดนี้วัยเข้าเกณฑ์ชรา ๗๐ พรรษาเศษแล้ว ท่านได้มีโอกาสด้อนรับอาคันตุกษิผู้ผู้มีพรรษาเสมอกันรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นสหายจากกันไปนานหลายปี ก็คือ **พระเขมภิกษุ** ที่บอกว่าจะบำเพ็ญวิปัสสนาแล้วหายหน้าเข้าป่าไปนั่นเอง เมื่อได้พบปะสนทนากัน ณ ที่รโหฐานโดยลำพังตัวต่อตัวแล้ว แทนที่จะสนทนากัน ให้สนุกสนานด้วยเรื่องเก่า ๆ สมัยยังหนุ่มอยู่ แต่กลับชวนให้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาทำเดียว โดยอ้างว่า

ตัวท่านจะเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานให้เอง พระติรงคมหาเถระ คณาจารย์ใหญ่จะได้เลื่อมใสเชื่อฟังคำก็หาไม่ ครั้นจะปฏิเสธไปตรง ๆ ก็เกรง จะเสียหน้าใจกัน จึงกล่าวอ้างว่า ตนเองแก่แล้ว เกิดมาชาตินี้ได้มีเกียรติยศ ชื่อเสียงเท่านี้ ก็เป็นที่พอใจแล้ว จะเอาอะไรกันอีก เมื่อเห็นว่า สุดท้ายจะ เคี้ยวข้าวให้สหายปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้แล้ว พระเขมมมหาเถระจึง กล่าวว่ ถ้าเช่นนั้นก็ไม่เป็นไรแต่ขอร้องให้จดจำ วิธีการปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานไว้ จะได้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธานุสาสนาต่อไป จะเอาไว้ใช้ ประกอบการสอนในด้านคันถธุระก็ได้ หรือเผื่อว่าในวันข้างหน้า หากมีผู้มี วาสนามาขอเรียนวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จะได้บอกเขาได้อย่าง ถูกต้องโดยบอกเขาไป

พระเขมมมหาเถระ บอกวิธีการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานอย่างย่อ แล้ว ก็อธิบายวิธีปฏิบัติตลอดจนสภาวะวิปัสสนาญาณโดยพิสดาร เสร็จแล้ว จึงถามขึ้นว่า จำได้หรือไม่เล่าที่เราบอกมานี้ เมื่อเห็นสหายแก่รับคำด้วยดี ก็ ลูกขึ้นจัดแจงห่มจีวรอันเก่าคร่ำคร่าพร้อมกับบอกว่าจะขอลาจากไปแล้ว ต่อไปคงไม่ได้พบกัน เพราะฉะนั้น จึงขอให้เดินไปส่งที่ชายป่าใกล้มหาวิหาร ด้วย พระติรงคมหาเถระ เมื่อได้ฟังสหายเก่ามาอ้างว่า ต่อไปภายหน้าคงจะ ไม่ได้พบกันเช่นนั้น ก็พยุงสังขารอันชราเดินตามส่งถึงบริเวณชายป่าแล้ว พระเขมมมหาเถระก็หยุดเดินหันหลังมามองหน้า แล้วถามขึ้นอีกว่า จำได้ แน่นนอนแล้วหรือวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาที่เราบอกไว้นั้นนะ พระติรงคมหา เถระก็รับรองจำได้สิ เอาเถอะนะไม่ต้องห่วง ขอให้เดินทางไปโดยสวัสดิ์เถิด

พระเขมมมหาเถระผู้มาจากแดนไกลจึงกล่าวเป็นครั้งสุดท้ายว่า จำได้ ก็ดีแล้ว นั่นเป็นวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพานอันประเสริฐ เอาเถิด.... ต่อจากนี้ เราจะแสดงผลดีผลพลอยได้ เล็กน้อย ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุมรรคผลนิพพานว่าจะเป็น ประการใด ขอจงตั้งใจดูให้ดี ๆ ว่าเท่านี้แล้ว พระเขมมมหาเถระผู้เชี่ยวชาญ

ในอภิญญาญาณ ก่ออิฐฐานให้เกิดอิทธิวิธีอภิญญา เหาะทะยานขึ้นฟ้าหายวับไปต่อหน้า

กาลต่อมา....ยังมีพระภิกษุผู้มีบุญวาสนาอีกรูปหนึ่งนามว่า **พระนโมภิกขุ** ผู้มีจิตมุนานะไม่ทอดอย หลังจากศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์จบแล้ว ออกเดินทางจากวิหารปัจจันตชนบทมุ่งหน้าไปหาพระอาจารย์ติรงคมหาเถระเรียนบทพระกรรมฐานแล้วจึงจรบ่ายหน้าไปยังวิหารปัจจันตชนบท ที่ท่านเคยพักอาศัยเป็นสุขสบาย ด้วยความตั้งใจว่า จะเข้าถ้ำบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ให้สำเร็จผลลงได้ ครั้นเดินทางมาถึงวิหารนั้นแล้ว ก็แจ้งความให้พระมิ่งกุลโตณผู้เป็นศิษย์และประชาชนชาวบ้านได้ทราบทั่วกัน พร้อมกับขอความกรุณาให้ช่วยอนุเคราะห์ในเรื่องอาหารบิณฑบาตเหมือนเช่นเดิม แล้วก็รีบเข้าถ้ำที่เคยอยู่มา เริ่มปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทันที

ล่วงไปนับได้ ๗ ปี วันนั้นเป็นวันธรรมสวนะ ชาวบ้านทายกทายิกาพากันมาทำบุญถวายทานมากมาย ในขณะที่กำลังจัดแจงภัตตาหารอยู่นั้น พวกเขาก็ได้เห็นพระเถระ พระนโมเถระท่านเดินเข้ามายังวิหาร ด้วยอาการผ่องใส ก็เกิดโกลาหลตื่นเต้น ยินดีปรีดากันยกใหญ่ ต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการท่านอย่างซุกมุนุ่นวาย บ้างก็ไต่ถามความเป็นไปอยู่อิงคะนิง เมื่อการถวายทานให้พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จสิ้นลงแล้ว ท่านก็บอกว่า ต่อไปนี้ทุกๆ วันธรรมสวนะ ท่านจะออกจากถ้ำมาแสดงธรรมแก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณที่เฝ้าผลัดเปลี่ยนเวียนเวรส่งภัตตาหารไปให้ท่านเป็นเวลานานหลายปี และโดยเหตุที่พระธรรมเทศนาที่จะแสดงนี้ จะมีประโยชน์แก่ชาวโลกต่อไปในวันข้างหน้า ฉะนั้น จึงขอให้พระมิ่งกุลโตณศิษย์ของท่านช่วยจดบันทึกข้อความ สำคัญในพระธรรมเทศนาไว้ด้วย

นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นมา พอถึงวันธรรมสวนะ ท่านพระอาจารย์นโมเถระก็ออกจากถ้ำมาแสดงพระธรรมเทศนาว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาตามวิปัสสนาวงศ์อรหันต์ ซึ่งมีใจความที่เป็นสาระสำคัญว่า เมื่อโยคีบุคคลผู้

เห็นภัยในวัฏสงสาร เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแล้ว วิปัสสนาญาณจักเกิดขึ้น ในขั้นธัมมทานตามลำดับ นับตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณ จนกระทั่งถึงมรรคญาณผลญาณและปัจจุเวกขณญาณเป็นที่สุด และอธิบายสภาวะแห่งวิปัสสนาญาณเหล่านั้น ออกไปอย่างกว้างขวางพิสดารยิ่งนัก โดยยกเอาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค และข้อความที่ปรากฏในพระบาลีมหาสติปัฏฐานสูตร พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา มาเป็นหลัก แล้วลงท้ายด้วยคำว่า พระปริยัติธรรมและพระปฏิบัติธรรมจะต้องตรงกัน พระปฏิบัติธรรม คือมรรค ผล นิพพาน จึงจะบังเกิดขึ้นได้ ในวันพระสุดท้าย เมื่อจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว พระอาจารย์โมเถระ ก็กำมือเรียก**พระมิ่งกุลโตณ**ผู้เป็นศิษย์ ให้นำเอาบันทึกพระธรรมเทศนาเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนา ที่ท่านแสดงติดต่อกันหลายวันพระนั้น มาพิจารณาตรวจตราแก้ไขจนถูกต้องดีแล้ว ก็บอกว่า จงเก็บรักษาไว้ให้ดี นี่คือวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาวงศ์อรหันต์แล้วก็หันมาถามชาวบ้านที่ประชุมกันอยู่ที่นี่ว่า บรรดาท่านทั้งหลายเคยได้ยินคำว่า พระอรหันต์กันบ้างหรือไม่ ครั้นได้รับคำตอบว่าเคยได้ยิน ท่านจึงถามต่อไปว่า แล้วท่านทั้งหลายมีใครเคยเห็นองค์พระอรหันต์กันบ้างหรือไม่ เมื่อได้รับคำตอบ ว่าไม่เคยเห็น ท่านจึงถามต่อไปว่า ขณะนี้อยากจะเห็นองค์พระอรหันต์หรือไม่ เขาเหล่านั้นก็ตอบพร้อมกันว่าอยากเห็น ท่านจึงบอกว่า ถ้าเช่นนั้น ปฐมยามราตรีนี้อ ขอให้ท่านทั้งหลายไปประชุมกันดู ที่ปากถ้ำ

ราตรีนั้น ครั้นถึงเพลาปฐมยาม ท่าน**พระมิ่งกุลโตณ** พร้อมกับประชาชนชาวบ้านมากมาย ได้พากันมายืนรออยู่ที่ปากถ้ำ สนทนาไต่ถามกันเพิ่มพูนอยู่ว่า องค์พระอรหันต์ที่ท่านอาจารย์พระนโมเถระบอกให้มาคอยดูนั้น จะเป็นท่านผู้ใด มาจากไหน รูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร บางคนก็ว่า คงจะเป็นพระอรหันต์ท่านเหาะมาจากฟากฟ้าป่าหิมพานต์ และบางคนก็ว่า ไม่ใช่ คงจะเป็นท่านอาจารย์โมเถระพระเถระของเราเสียกระมัง เพราะว่าเท่าที่สังเกตดู วันนี้เห็นเจ้ากุ่มิกายินทรีย์ผ่องใสนักในขณะที่ชาวบ้านกำลังวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่นั้น ก็ให้มีอันเกิดโอภาสแสงสว่างจ้าขึ้นมาในบริเวณถ้ำ

ณ ท่ามกลางแสงสว่างนั้นก็พลันปรากฏร่างของพระนโมเอระ กำลังนั่งตั้งกายตรงดำรงสติมั่น และหลับตาในทำนองกรรมฐานอยู่แลดูงามสง่าน่าเคารพบูชาเลื่อมใสยิ่งนัก ปรากฏให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่ตามหาชนอยู่ชั่วครู่ใหญ่ แล้วก็เกิดเตโชธาตุ คือไฟลุกขึ้น ไหม้ชายจีวรและกายของท่านอย่างน่าตกใจ ผู้คนทั้งหลายเห็นเหตุร้ายเช่นนั้น ก็พากันวิ่งถลันเข้าไปเพื่อจะช่วยดับไฟ แต่ก็สลายไปเสียแล้วด้วยว่า เตโชธาตุนั้นเมื่อตั้งขึ้นไหม้อยู่ชั่วอึดใจแล้ว ก็ไฟโรจน์โชติช่วงซวาล เข้าสังหารเผาผลาญสรีระกายของท่านอาจารย์นโมเอระ ให้ย่อยยับยุบลงโดยเร็วพลันทันใด เมื่อผู้คนทั้งหลายวิ่งเข้าไปถึงนั้นก็ได้เห็นแต่เพียงอัฐิธาตุของท่านเหลือเป็นกองขาวโพลนอยู่

พระมิ่งกุลโตณศิษย์ของท่านเมื่อได้เห็นปาฏิหาริย์มหัศจรรย์เกิดขึ้นกับตาเช่นนั้น ก็ทราบได้ทันทีว่า **พระนโมเอระ** อาจารย์ตนเป็นพระอรหันต์ ก็เกิดโสมนัสยิ่งหนักหนา จึงประกาศแก่ประชาชนชาวบ้านเหล่านั้น ซึ่งล้วนแต่เป็นญาติโยมของท่านให้ได้ทราบโดยทั่วกัน ครั้นกลับมาถึงวิหารแล้ว ก็นำเอาบันทึกพระธรรมเทศนาว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาวงศ์อรหันต์ มาพิจารณาศึกษาจนเป็นที่เข้าใจดีแล้ว จึงบอกลาญาติโยมชาวบ้านเดินเข้าถ้ำไปบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นการเจริญรอยตามพระอาจารย์นโมเอระอรหันต์ทันที

การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของท่านพระมิ่งกุลโตณนี้ปรากฏว่าท่านอดุสหาะบำเพ็ญอยู่นานหลายปี โดยมีทนายทนายิกา ผลัดเปลี่ยนกันนำเอาภัตตาหารไปถวายท่านที่ถ้ำเช่นเดียวกับที่เคยนำไปถวายพระนโมเอระอรหันต์ เมื่อบำเพ็ญวิปัสสนาอยู่นานจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้วก็ออกจากถ้ำตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นโดยตัวท่านเองเป็นพระวิปัสสนาจารย์บอกกรรมฐาน ตามวิธีการวิปัสสนาวงศ์อรหันต์ที่ท่านบันทึกไว้และเคยปฏิบัติมา ประชาชนชาวบ้านต่างพากันศรัทธาเลื่อมใส มาเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากมาย ไม่นานเท่าใด ชื่อเสียงสำนักวิปัสสนากรรมฐาน

ของท่านอาจารย์พระมิ่งกุลโตญ ก็ค่อยขจรขจายแผ่กว้างออกไป

สมัยนั้น ยังมีภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งนามว่า **พระนารทภิกขุ** เป็นผู้ที่มีบุรพ
วาสนาควรแก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ครั้นบรรพชาในวิชาการทาง
พระพุทธศาสนาเชี่ยวชาญดี แต่แทนที่จะมีความพอใจใฝ่หาเกียรติยศ
ชื่อเสียงในด้านคันถธุระ กลับมีความพอใจใคร่จะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
อันเป็นการนำตนออกจากกองทุกข์ในวัฏสงสาร เพื่อไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็น
มนุษย์พบพระพุทธศาสนา ก็พอดีได้สดับข่าวอันเป็นมงคลว่า พระอาจารย์มิ่ง
กุลโตญตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นแล้ว จึงเดินทางไปพบกับพระ
อาจารย์มิ่งกุลโตญเพื่อสอบถามให้แน่ใจก่อนว่า สำนักปฏิบัติกรรมฐานที่ตั้ง
ขึ้นมานี้ เป็นสำนักปฏิบัติสมถกรรมฐาน หรือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ครั้น
ได้ความแจ้งชัดว่า เป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามวิปัสสนาวงศ์
อรหันต์ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระโสมณะอรหันต์และพระอุตตระอรหันต์ พระ
นารทภิกขุก็ให้ตีกตใจสุดประมาณ รับอภิวินัยของกรรมฐานจากพระ
อาจารย์แล้วก็เริ่มบำเพ็ญ วิปัสสนากรรมฐานทันที

พระนารทภิกขุผู้มีบุรพวาสนา อุตสาหะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่
เป็นเวลาช้านาน นับด้วยจำนวนปี โดยมีพระอาจารย์มิ่งกุลโตญเป็นพระ
วิปัสสนาจารย์ผู้บอกกรรมฐาน และเป็นผู้ควบคุม ในขณะที่ปฏิบัติอย่าง
เข้มงวดกวดขัน ในที่สุด ก็ได้ผลสมความมุ่งหมาย ทำให้ท่านหมดความสงสัย
ในวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพราะว่าวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ปรากฏ
อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง จนท่านได้บรรลุอมตธรรมในพระพุทธศาสนา พระ
อาจารย์มิ่งกุลโตญพิจารณาเห็นว่า พระนารทภิกขุผู้เป็นศิษย์ของท่านรูปนี้ มี
สติปัญญามาก ทั้งสภาวะวิปัสสนาญาณก็ปรากฏขึ้นในชั้นธัมมทานชัดเจน
แจ่มใสควรจะเป็นหลักสำคัญในพระศาสนาตามวิปัสสนาธุระต่อไปภายหน้า
จึงมีคำสั่งกำชับให้ท่านทบทวนวิปัสสนาญาณ จนเชี่ยวชาญแม่นยำในสภาวะ
วิปัสสนาญาณอยู่เป็นเวลานาน เมื่อเป็นที่พอใจท่านแล้ว ก็ให้ออกจากการ
ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อสอนวิชาวิปัสสนาจารย์ให้ต่อไป

กาลต่อมา ปรากฏว่าพระอาจารย์นารทเถระนั้น ท่านเป็นพระ
วิปัสสนาจารย์ที่มีชื่อเสียง เป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนา
ธุระ ตามที่พระอาจารย์มิ่งกุลโศภนาคาดหวังไว้ทุกประการ มหาชนเรียกท่าน
อีกนามหนึ่งว่า “มิ่งกุลเซตะวัน สะยาตอ”

ที่สำนักของท่านมิ่งกุลเซตะวันสะยาตอนี้ มีศิษย์ทั้งบรรพชิตและ
คฤหัสถ์มากมาย ในบรรดาศิษย์จำนวนมากนั้น ปรากฏว่ามีศิษย์บรรพชิตที่
สำคัญ ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยปัจจุบันอยู่รูปหนึ่ง นามว่า “พระโสภณมหา
เถระ อัครมหาบัณฑิต” หรือ “มหาสีสะยาตอ”^{๑๖๔}

^{๑๖๔} ดูรายละเอียดในหนังสือ : ๑๐๐ ปี อัครมหาภิกษุมัฏฐานาจริยะ, มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , พิมพ์ที่ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
(มหาชน) , ถนนบรมราชชนนี ตำบลชั้น กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐, ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔.